

ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАЖҶҲИШГОҲИ ИЛМӢ-ТАДҚИҚОТӢИ ФАРҲАНГ ВА ИТТИЛОӢТ

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ
КУЛЬТУРЫ И ИНФОРМАЦИИ

MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
RESEARCH INSTITUTE OF CULTURE AND INFORMATION

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наириияи илмию таҳлилӣ
2025, № 3 (71)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно-аналитическое издание
2025, № 3 (71)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2025, № 3 (71)

Душанбе – 2025

ТДУ 37 тоҷик+008+025+9 тоҷик+792 тоҷик
ТКБ – 71.0+71.4 (2 тоҷик)+63.3 (2 тоҷик)+85.313 (2 тоҷик)+78.34 (2 тоҷик)
П–14

Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмӣ таҳлилии Пажӯишгоҳи илмӣ- тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот / сармуҳаррир А. Аминзода; муҳаррири масъул М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2025. – № 3 (71). – 128 с.

МУАССИСИ МАҶАЛЛА:

Пажӯишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон

САРМУҲАРРИР:

н.и.филология, директори ПИТФИ

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР:

н.и.филология, муовини директори
ПИТФИ оид ба илм

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ:

д.и.филология, профессори кафедраи
матбуоти ДМТ.

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

н.и.филология, Вазири фарҳанги ҚТ.

н.и.филология, Намояндаи доимии ҚТ дар
назди ЮНЕСКО

д.и.санъатшиносӣ, мудири шуъбаи санъат-
шиносии АМИТ

д.и.филология, профессори кафедраи
телевизион ва радиошунавонии ДМТ

д. и. санъатшиносӣ, профессори кафедраи
таърих ва назарияи мусиқии ДДФСТ ба
номи М. Турсунзода

д. и. таърих, мудири шуъбаи таърихи қадим,
асрҳои миёна ва нави Институти таърих,
бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба
номи Аҳмади Дониши АМИТ

н.и.таърих, мудири шуъбаи фарҳанги
рӯзномаи “Ҷумҳурият”.

н. и. педагогӣ, муовини директори
Китобхонаи миллии ҚТ

н.и.педагогӣ, дотсент, ходими пешбари
шуъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ

Аминзода Абдулфаттоҳ

Ҷӯраев Мирзоалӣ

Муродӣ Мурод

Сатториён Матлубахон

Раҳимӣ Дилшод

Низомов Аслиддин

Азимов Аъзамҷон

Улмасов Фирӯз

Камолов Ҳамзахон

Табаров Маҳмадулло

Камолзода Сайфиддин

Комилзода Шариф

Маҷалла соли 2000 таъсис ёфтааст. Дар як сол 4 шумора нашр мешавад.

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон №274/МҚ-97 аз 29 декабри соли 2022 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Маҷалла ба Феҳристи маҷаллаҳои (нашрияҳои) илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3.11.2020, №222 ворид гардида, 25.10.24 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

Нишонӣ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Н. Қарабоев, 17 (ошёнаи 2). Сомонаи пажӯишгоҳ: www.pitfi.tj; сомонаи маҷалла: www.farhangnoma.tj; e-mail: fpayom@gmail.com; Тел.: (+992 37) 233-58-84. Индекси обуна: 77728.

Маҷалла мувофиқи шартномаи литсензионии №532–09/2013 аз 2 сентябри соли 2013 дар Индекси иқтибосҳои илмӣи Русия (РИНЦ) ворид карда шудааст ва мунтазам дар системаи индексатсионии мазкур дар бораи шумораҳои ҷопшуда маълумот ворид менамояд.

Дарачаи илмӣи мавод, саҳеҳии арқом, санаду иқтибосҳо ба дӯши муаллифони аст. Нуқтаи назари муаллифони маводнада ба назари идораи маҷалла мувофиқ набошад. Бознашри мавод танҳо бо ризоияти хаттии идораи нашрия ва иқтибос ба маҷалла сурат мегирад.

Матни мукаммали маводи ҷопӣ дар сомонаи расмӣи маҷалла ҷойгир карда шудааст.

УДК 37 тадж+008+025+9 тадж+792 тадж
ББК – 71.0+71.4 (2 тадж)+63.3 (2 тадж)+85.313 (2 тадж)+78.34 (2 тадж)
В–38

Вестник культуры: научно-аналитическое издание Научно-исследовательского института культуры и информации / гл. редактор А. Аминзода; ответственный редактор М. Муроди. – Душанбе: Аржанг, 2025. – № 3 (71). – 128 с.

Учредитель журнала:

Научно-исследовательский институт культуры и информации
Министерство культуры Республики Таджикистан

Аминзода Абдулфаттох

Джураев Мирзоали

Муроди Мурод

Сатториён Матлубахон

Рахими Дилшод

Низомов Аслиддин

Азимов Аъзамчон

Улмасов Фируз

Камолов Хамзахон

Табаров Махмадулло

Камолзода Сайфиддин

Комилзода Шариф

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

канд. филол. наук, директор НИИКИ

**ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО
РЕДАКТОРА:**

канд. филол. наук, заместитель директора
НИИКИ по науке

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР:

док. филол. наук, профессор кафедры
печати ТНУ

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

канд филол. наук, Министр культуры РТ

канд. филол. наук, Постоянный
представитель РТ при ЮНЕСКО

док. искусствоведения, заведующий
отделом искусствоведения НАНТ

док. филол. наук, профессор кафедры
телевидения и радиовещания ТНУ

док. искусствоведения, профессор кафедры
истории и теории музыки ТГИКИ имени
М. Турсунзаде

док. истор. наук, заведующий отделом
древней, средневековой и новой истории
Института истории, археологии и
этнографии им. Ахмада Дониша НАНТ

канд. истор. наук, заведующий отделом
культуры газеты «Джумхурият»

канд. пед. наук, заместитель директора
Национальной библиотеки РТ

канд. пед. наук, доцент, ведущий научный
сотрудник отдела библиотечное дело НИИКИ

Журнал основан в 2000 г. Выходит 4 раз в год.

Журнал снова зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан №274/Ж-97 от 29 декабря 2022 г.

Журнал включен в Перечень рецензируемых научных журналов (изданий) рекомендованных ВАК Республики Таджикистан от 3.11.2020, №222 и перерегистрирован 25.10.2024 г.

Адрес: 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Н. Карабаева, 17 (2 этаж). Сайт института: www.pitfi.tj; Сайт журнала www.farhangnoma.tj; e-mail: fpayom@gmail.com; Тел.: (+992 37) 233-58-84; Индекс подписки: 77728.

Журнал, на основе лицензионного договора №532-09/2013 от 2 сентября 2013 года, включен в базу данных Российского индекса научного цитирования (РИНЦ) и регулярно предоставляет в РИНЦ информацию в виде метаданных.

Авторы несут ответственность за содержание материалов. Точка зрения авторов может не совпадать с мнением редакции. Полное или частичное воспроизведение материалов, опубликованных в журнале, допускается только с письменного разрешения редакции.

Полнотекстовые версии опубликованных материалов размещаются на официальном сайте журнала.

UDC 37 Taj +008+025+9 Taj +792 Taj
LBC – 71.0+71.4 (2 Taj)+63.3 (2 Taj)+85.313 (2 Taj)+78.34 (2 Taj)
C H–11

Herald of Culture: scientific and analytic edition of the Research Institute of Culture and Information / editor in Chief A.Aminzoda Responsible Editor M. Murodi. – Dushanbe: Arzhang, 2025. – № 3 (71). – 128 p.

HERALD OF CULTURE

Founder of the journal

Research Institute of Culture and Information (RICI)
Ministry of culture of the Republic of Tajikistan

Aminzoda Abdulfattoh

EDITOR IN CHIEF :

Candidate of philological sciences, Director of the RICI

Juraev Mirzoali

DEPUTY EDITOR:

Candidate of philological sciences, Deputy Director of the RICI

Murodi Murod

RESPONSIBLE EDITOR:

Doctor of philological sciences, Professor of the TNU

Sattoriyon Matlubakhon

EDITORIAL BOARD:

Candidate of philological sciences, Minister of Culture of the Republic of Tajikistan

Rahimi Dilshod

Candidate of philological sciences, Permanent Delegate of the Republic of Tajikistan to UNESCO
Doctor of art sciences, Professor of the Department of the National Academia of Sciences of Tajikistan

Nizomov Asliddin

Ulmasov Firuz

Doctor of art sciences, Professor of the Department of history and theory of the TSICA named after M. Tursunzoda

Kamolov Hamzakhon

Doctor of historical sciences, Main scientific fellow of the Ahmad Donish Institute of history, archeology and ethnography, NAST

Azimov Azamjon

Doctor of philological sciences, Professor of the Department of Television and Radio broadcasting of the TNU

Tabarov Mahmadullo

Candidate of historical sciences, Head of the Department of culture of the newspaper «Jumhuriyat»

Kamolzoda Sayfiddin

Candidate pedagogical sciences, Deputy Director of the National Library of the Republic of Tajikistan

Komilzoda Sharif

Candidate pedagogical sciences, Docent, Leading researcher at the Department of Library issues of the RICI.

The journal established in 2000. Issued 4 times a year.

The journal was registered in the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan and obtained the Certificate №274/jr in December 29, 2022.

The journal is included in the List of peer-reviewed scientific journals (publications) recommended by the Higher Attestation Commission of the Republic of Tajikistan from 3.11.2020, No. 222. и re-registered in 25.10.2024.

Address: 734018, Dushanbe, N. Karabaev avenue, 17 (second floor). Tel.: (+992 37) 233-58-84;
Website of organization: www.pitfi.tj; Website of the journal: www.farhangnoma.tj; e-mail: fpayom@gmail.com; Subscription index: 77728.

The journal was included under License contract №532–09/2013 since September 2, 2013, to the Russian Science Citation Index (RSCI) and regularly submits its informational metadata.

The authors are responsible for the content of the materials. The authors' point of view may not coincide with the opinion of the editorial Board. Full or partial reproduction of materials published in the journal is allowed only with the written permission of the editorial Board.

The full text versions of the published materials are available in the journal's official website.

ТДУ: 891.550+398

Бухориев Олим,

Навбахорова Бибисултон

КОРБУРДИ ТАЪБИРҲОИ МУТАЗОДИ ДУГОНА ДАР БАЙТҲОИ ФОЛКЛОРИ

Дар мақола корбурди таъбирҳои мутазоди ҷуфт дар байтҳои фолклорӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Ибораҳои мутазодде, монанди масу ҳушёр, масҷиду бутхона, шамъу парвона, обу оташ, гулу хор ва ғайра, ки бо орояҳои бадеӣ зебу зиннат ёфтаанд, ба таври табиӣ дар вучуди хонанда таъсир мегузоранд. Чунин тазодҳои ҷуфти адабӣ, дар жанрҳои гуногун барои тасвири ҷанбаҳои мутафовити мутақобили рӯйдодҳои табиӣ ва шарҳу тавзеҳи хусусиятҳои мусбату манфии шахсияти инсон истифода шудаанд.

Забони байтҳои фолклорӣ дар муқоиса бо каломи шоирони касбӣ нисбатан сода аст. Аммо таъбирҳои адабие, монанди “барги гул ва барги хор”, “ғунҷаи гул ва наждаи хор”, “барги гул ва буттаи хор” ва ғайра, ки ҳумчун ҷузъҳои таркибии тақобули дугонаи “гулу хор” дар ташиқули сохтори маъноии байтҳои фолклорӣ ба кор рафтаанд, дорои маънои маҷозӣ буда, дарки мафҳуми онҳо дар робита ба мазмуни умумии байт имконпазир мегардад. Гӯяндагони осори фолклорӣ аз таъбири мутазод бешитар дар баёни масъалаи издивоҷи ғайришароӣ ва муносибатҳои зидду нақизи марбут ба он истифода кардаанд.

Калидвожаҳо: фолклор, байт, таъбирҳои мутазод, гул, хор, масу ҳушёр, гургу меш, шабу рӯз, обу оташ, маънои аслӣ, маънои маҷозӣ, тасвири бадеӣ.

Дар рӯзгори куҳан ҳар миллате ба ашё ва рӯйдодҳои табиат бо нигоҳи нисбатан сода менигарист. Сохтори фикрии инсон бостон хусусияти ашёнпарастӣ ва асотирӣ дошт ва дидгоҳи ӯ бар меҳвари афқору боварҳои дуқутбӣ (некӣ-бадӣ, рӯшноӣ-зулмат) бунёд ёфта буд. Мувофиқи ин боварҳо ҳамаи падидаҳои ҳастӣ ба ҷуфтҳои мутазод (тақобулҳои дугона) тақсим мешуданд ва аз ин манзар як қисмати ашёву падидаҳое, ки сиришти нек (аҳурой) доштанд ва барои инсон муфиду судманд буданд, мавриди истиқболу ҷонибдорӣ мардум қарор мегирифтанд. Мардум нисбат ба падидаҳое, ки ба ақидаи онҳо сиришти бад (аҳриманӣ) доштанд, воқуниш нишон медоданд. Бинои ҷаҳоншиносии инсонҳои ибтидоӣ бар пояи чунин боварҳо бунёд шуда буд ва онҳо бо таъя ба чунин эътиқодот фаъолиятҳои худро тарҳрезӣ мекарданд. Бинобар ин, рӯйдодҳои ҷаҳон дар нигоҳи онҳо ба шакли дуқутбӣ ҷилвагар мешуданд ва муборизаи нерӯҳои ба ҳам зид меҳвари дидгоҳи онҳоро ташкил медод.

Дар ҷараёни тағйиру таҳаввули муносибатҳои иҷтимоӣ ва пешрафтҳои илмӣ дар ҷаҳонбинии инсонҳо низ дигаргунии куллие ба амал омад. Инсон бо нигоҳи дигар ба масъалаи синтези носозҳо (муборизаи ба ҳам зидҳо) менигарад ва онро ҳамчун як равиши табиӣ ва қонунманди ҳамаҷиҳаи ашё ва рӯйдодҳои ҷаҳон медонад, ки пайваста дар сиришти ҳар

ҳастаи ҷисм ҷараён дорад ва бақои мавҷудотро таъмин менамояд. Ҳакимони юнонӣ барои тавзеҳи тазодҳои ҷаҳони хориҷ онҳоро ба гурӯҳҳое, монанди сурат - модда, табиӣ - ғайритабиӣ, кулл - ҷузъ, ваҳдат - касрат ва монанди инҳо ҷудо мекарданд. Дар ин дидгоҳ инсон низ ба сифати як мавҷуди дуқутбӣ дорои хусусиятҳои руҳонӣ – ҷисмонӣ ва ғайроиятҳои неку бад арзёбӣ мегардид.

Ба ақидаи Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ, шинохти қоидаҳои синтези носозҳо барои касби огоҳӣ ва камолӣ ахлоқӣ ба инсон мусоидат мекунад. Инсон пас аз шинохти моҳияти падидаҳо дар хусуси манфиату зарари онҳо маълумот пайдо мекунад ва дар заминаи огоҳии бадастомада мавқеият ва муносибати худро нисбат ба мавзӯи марбута мушаххас менамояд. Дар натиҷа, чунин донишҳо ба инсон даст медиҳанд, ки ӯ бо хусусиятҳои зидду нақизи рафтори хеш ошно шавад ва ба камолоти ахлоқӣ даст ёбад:

З-он ки зидро зид кунад пайдо яқин,
З-он ки бо сирка падида аст ангубин.
Ҳар кӣ нақси хешро диду шинохт,
Андар истикмоли худ даҳасба тохт [8, с. 97-98].

Муҳаққиқони ҷаҳони муосир низ эҷоди “тақобулҳои дугоноро аслитарин коркарди зеҳни ҷамъии башар” медонанд ва бар ин боваранд, ки сохтори тафаккури инсон дар оғоз бар тақобулҳои дугона бунёд шуда, ин равиш то кунун идома дорад. Аз ҷумла, Жак Деррида (Jacques Derrida) чунин ақида дорад, ки андешаи илмӣ-фалсафӣ ва зербинои тафаккуроти ғарб бар меҳвари дуқутбӣ ва бар мабной тақобули дугона қарор дорад [ниг. 22, с. 333].

Муҳаққиқ Леви Стросс (Levi Strauss) дар заминаи таълимоти устурашиносӣ ва мардумшиносии хеш ба масъалаи тақобулҳои дугона тавачҷуҳ зоҳир карда, ба нақши амалии онҳо дар сохтори фарҳанги ҷомеа таъкид кардааст: “Тақобулҳои дугона зербинои фарҳангиро месозанд ва кунишҳои фарҳангии мо аз ин тақобулҳо нашъат мегиранд” [12, с. 72].

Натиҷаи таҳқиқоти дар ин замина анҷомшуда нишон медиҳад, ки тазодҳои дугона дар ҳавзаи адабиёти оламшумули мо низ корбурди зиёде доштаанд. Муҳаққиқон М. Қосимӣ, С. Ягона, А. Набилу, М. Юсуфӣ, С. Ҳалимова ва дигарон дар таҳқиқоти худ дар бораи тарзи истифодаи адабии тазодҳои дугона дар осори шоироне, монанди Шайх Саъдӣ, Хоҷа Ҳофиз, Соибӣ Табрешӣ, Сайиди Насафӣ ва дигарон маълумоти муфиде пешниҳод кардаанд. Бояд гуфт, ки дар адабиёти фолклорӣ доир ба масъалаи корбурди тазодҳои дугона то кунун таҳқиқоте (на дар шакли китоб ва на ба шакли мақола) анҷом нашудааст. Аз ин рӯ, мавзӯи мавриди ин таҳқиқ масъалаи наву мубраму муҳимми адабӣ ба шумор меравад.

Тазоду тақобулҳои ҷуфт ё дугонае, ки дар ашъори шоирон ва гӯяндагони халқӣ ба кор бурда шудаанд, барои образноку муассир тасвир кардани рӯйдодҳои табиату муносибатҳои персонажҳои осори бадеӣ мусоидат мекунанд. Дар матнҳои адабӣ тақобулҳои ҷуфте, монанди *ёру агёр, масту ҳушёр, масҷиду будхона, гургу меш, обу оташ, гулу хор* ва ғайра ба кор рафтаанд, ки маънои асли ва мафҳумҳои маҷозиро ифода менамоянд. Фолклоршинос Р. Амонов ба ҷангоми таҳқиқи мавзӯи

корбурди рамзҳои адабӣ дар жанрҳои хурди манзуми фолклорӣ (рубой, дубайтӣ ва байт) роҷеъ ба баъзе хусусиятҳои рамзии “гул” ва “хор” маълумоти арзишманде пешниҳод кардааст. Тавре ки мушоҳида мешавад, дар фарҳангҳо, аз ҷумла дар “Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ” барои калимаи гул, ки яке аз ҷузъҳои таркиби тақобулии адабии дугонаи “гулу хор” ҳисоб меёбад, ба маъниҳои гуногун, монанди 1) ғунча ва ё муғчаи вошудаи гиёҳон ва дарахтон...; 2) номи гиёҳҳое, ки гулҳои рангоранг доранд; 3) *мач.* беҳтарин чиз, зубдаи ҳар чиз...; 4. *мач.* ҳар чизи нозук ва латиф ё ҳар шахси азиз ва маҳбӯб; 5) нақшу нигоре, ки ба шакли гул дар деворҳо кашида ё ба матоъҳо бофта мешавад...; 6) *мач.* сурҳакон (бемории хавфнок)... муқаррар шудааст [17, с. 349]. Қобили зикр аст, ки шабакаи маъноии калимаи гул танҳо бо доштани шаш мафҳуми зикршуда маҳдуд намешавад. Дар “Фарҳанги бузурги сухан” барои вожаи гул 17 маъно [ниг. 6, с. 6201-6202] дар назар гирифта шудааст. Бояд гуфт, ки қисми зиёде аз ин маъниҳои калимаи мазкур дар асари коркардҳои адабӣ ҳосил шуда, мафҳумҳои маҷозии истиоравӣ доранд ва танҳо дар сохтори маъноии матн адабӣ ба мафҳуми мушаххасе далолат мекунад ва дар маҳдудаи ҳамон матн қобили дарку фаҳм мебошанд. Мувофиқи нишондоди фарҳангҳо калимаи хор низ сермаъно буда, мафҳумҳои гуногунеро, мисли 1) номи гиёҳе, ки нешҳои зиёд дорад; 2) сихчаҳои нуктези дарахтон ва гиёҳони хордор; 3) устухонҳои тезу майда (мас. моҳӣ).... ифода мекунад [18, С. 468-469].

Сохтори тақобулҳои дугона аз ду ҷузъи мутазод иборат буда, дар осори адабӣ барои тасвири ҷиҳатҳои мутақобили рӯйдодҳои табиӣ ё иҷтимоӣ ва ҷанбаҳои мутазоди хусусиятҳои равонии инсон мусоидат мекунад. Масалан, дар рубоии халқии зер, ки онро фолклоршинос Р. Амонов ба ҳангоми тавзеҳи рамзҳои “гул” ва “булбул” ба кор бурдааст, корбурди ду намунаи қолаби тақобулҳои дугонаи адабӣ – “гулу хор” ва “равшану торик” мушоҳида мешавад. Тақобули дугонаи “гулу хор”, ки дар матн тавассути ибораҳои “дастаи гул” ва “буттаи хор” тарҳрезӣ шудааст, дорои маъноии истиоравӣ буда, дар матн мазкур маъноии маҷозии мушаххасеро ифода мекунад:

Дар тораки кӯҳ ду булбули зор дидум,
 Дасти гула ба буттаи хор дидум.
Дасти гул ба буттаи хор ҳайф аст,
 Рӯзи *рушана* гашта шави *тор* дидум [3, с. 108].

Гул, ки табиати нозуку зебо, хушрангу хушбӯ дорад, дар адабиёти бадеӣ ҳамчун рамзи маҳбӯба шинохта шудааст. Метавон чунин фарз кард, ки ба гул монанд кардани дилбари худ барои инсон яке аз корбурдҳои аввалини бадеӣ ба ҳисоб меравад. Тавре ки аз мазмуни рубоии боло бармеояд, таъбири “дасти гул” ба маъноии аслии худ – гулдаста (дасти гулҳо) ба кор наraftedааст. Таъбири мазкур дар матн бадеӣ хусусияти рамзӣ касб карда, барои ифодаи маҷмуи зебоиҳои истифода мешавад ва ин шеваи корбурд дар байтҳои фолклорӣ дидан мумкин аст:

Аз сарви чаман қадди ту боло бошад,
 Аз *дасти гул* руйи ту зебо бошад. [4, с. 46]

Вожаи гул дар баробари ифодаи рамзи зебӣ дар баъзе мавқеъҳо танҳо ба зебоии узве аз бадани инсон (дар аксари маврид рӯйи ёр) далолат мекунад ва дар байтҳои фолклорӣ ин шеваи баён ба назр мерасад:

Қаддат гулу рӯят гулу рухсорат гул,
Қошат қаламу ду тори мӯят сунбул [10, с. 203].

Инчунин, қобилияти тасвиروفаринии калимаи гулро, ки дар робита ба мафҳуми зебӣ ба кор рафтааст, дар каломҳои шоирони касбӣ, баҳусус дар байти зерини Сайиди Насафӣ, метавон мушоҳида кард:

Аз шаби меҳроҷ бо чандин латофат омадӣ:

Даст – гул, по – гул, бадан – гул, чеҳра – гул, рухсор – гул [13, с. 14]

Ибораи “дастаи гул”, бо ин ки дар каломҳои мавзун камол ё маҷмуи зебоӣхоро ифода мекунад, дар матни рубоии мазкур ҳамчун истиора истифода шуда, ба маънои маҳбуба, ки дар нигоҳи ошиқ камолҳои зебӣ ба шумор меравад, ба кор рафтааст. Таъбири “буттаи хор”, ки қутби дигари тақобули дугонаи маъноӣ ҳисоб меояд, дар ин рубоӣ мафҳуми маҷозии “шавҳари ноҳоста”-ро мерасонад. Қобили зикр аст, ки дар осори фолклорӣ бештар матлабҳои ифода мешаванд, ки ба саҳнаҳои зиндагии халқи одӣ иртибот доранд. Мутаассифона, дар рӯзгори суннатии мардуми мо дар аксари муносибатҳо, баҳусус дар масъалаи издивоҷ (ва алаҳусус интиҳоби шавҳар), то кунун қонуну қоидаҳои ҳокимият доранд, ки дар бештари ҳолатҳо интиҳоби инфиродии духтарҳо ба назар гирифта намешуд. Дар асари саҳтгириҳои бемаврид ва рафтори беадолатона нисбат ба хостаҳо ва ишқу ормонҳои ҷавонон дар ҷомеа муносибатҳои носолими иҷтимоӣ шакл мегирифтанд. Таассуроти ин муносибатҳои носолим дар осори мазмуни фолклорӣ, баҳусус дар байтҳои халқӣ, возеҳу равшан ифода ёфтаанд. Духтарони ҷавоне, ки ба ҷавононписарони дигар ошиқ буданду бар ҳилофи хоҳиш ба шавҳар баромадаанд, дар байтҳои худ аз ишқу ормонҳои бесамари худ сухан мегуфтанд. Ҷавонписарон низ тавассути ин байтҳо умеду орзуҳои аз дастрафтаи худро баён мекарданд:

Эй ғунҷаи гул, ба ҳар сари кор марав,
Бо гуфтаи одамони бадкор марав [10, с. 14].

***

Эй ғунҷаи гул, ба ҳар сари хор марав,
Бо гуфтаи одамони бадкор марав [7, с. 58].

Муқоисаи вариантҳои пешниҳодшудаи байти боло нишон медиҳад, ки қаринаи дувуми он саҳеҳтар ба назар мерасад. Варианти мазкур, аз нигоҳи мо, дар таносуб бо меъёрҳои анъанавии адабии гузашта эҷод шудааст. Бинобар ин, агар мо байти мазкурро ба шакли “Эй ғунҷаи гул, ба ҳар сари хор марав” дар назар бигирем, мебинем, ки таносуби маъноии каломҳои манзум мувофиқ шуда, суварӣ ҳаёл – истиораи «Эй ғунҷаи гул» (ё, маҳбуба) ва таъбири маҷозии «сари хор» (макони номуносиб, маҷ. оғӯши рақиб ё ёри номуносиб) ба сурати беҳтар шакл мегирад. Дар байт саҳнае аз чунин муносибатҳои носолими иҷтимоӣ таҷассум шудааст. Ҷавонписар аз ёри худ – “ғунҷаи гул”

хоҳиш мекунад, ки ба макони номуносиб (хонаи шавҳари нохоста) – “сари хор” наравад.

Тасвири маъноие, ки дар байти зер тавассути тақобули дугонаи “гулу хор” тарҳрезӣ мешавад, саҳнаи дигаре аз ин муносибатҳои носолибро ба намоиш мегузорад. Ҷавонписаре ёри аз дастрафтаи худро ба “ғунҷаи гул”, ки мазҳари зебоист, ташбеҳ мекунад, дар муқобили ин шавҳари дилбарашро, ки сабаби номуродӣ ва ноқомии ӯ гардидааст, “навдаи хор” меномад.

Дил месӯзад, чигаркабобам бари ёр,
Ёр *ғунҷаи гул* барину шӯ *навдаи хор* [10, с. 32].

Аз мутолиаи мазмуни байтҳои зер бармеояд, ки дар заминаи тақобули дугонаи “гулу хор” саҳнаҳои мутазоди иҷтимоие инъикос шудаанд, ки бештар ба масъалаи издивоҷи ғайрииродӣ иртибот доранд. Дар ин қабил байтҳо ҳолати таассуфовари равонии дилдодагоне тасвир ёфтааст, ки асири урфу одатҳои ҷомеаи суннатӣ гардида, аз дарду ранҷҳои ёрони худ изҳори нигаронӣ менамоянд:

Садбарги сафед дар *сари хор* гириҷ аст,
Ниспи чигарам барои ту бириҷ аст.

***

Садбарги сафед дар *сари хор* гириҷ шуд,
Кулли зани нағз дар ғами ёр бириҷ шуд.

***

Ёр, *гул будию* печида рафтӣ ту ба *хор*,
Дар ҳаққи ту ман чигаркабоб, сар бардор! [10, С. 111, 128, 240].

Дар байтҳои халқӣ тавассути тақобули дугонаи “гулу хор” метавон саҳнаи дигари масъалаи издивоҷ ва ишқу ормонҳои сарқӯбшударо мушоҳида кард. Аз таҳлили муҳтавои байти зер бармеояд, ки мафҳуми адабии ҳар ду тарафи мутазодии дугонаи “гулу хор”-ро ҷинси зан ташкил медиҳад. Таъбири “барги гул” истиораест, ки ба “маҳбубаи муносиб” далолат мекунад. Дар таъбири “барги хор” акси ин ҳолат мушоҳида мешавад. Чунин байтҳо маҳсули эҷоди духтарони ҷавонеанд, ки дар онҳо аз интиҳоби нодурусти дилдодагони худ изҳори нигаронӣ кардаанд:

Ёри мана бин, чӣ гуна ёраш мебод,
Барги гула монда, *барги хораи* мебод [10, с. 302].

Тасвири дигаре, ки дар заминаи қолаби адабии тақобули дугонаи “гулу хор” эҷод шуда, дар байти зер омадааст, дар бораи муҳаббате ҳикоят мекунад, ки дар он маҳбуба (“садбарг”) ба зиндагии номатлуби таҳмили – хонаи шавҳари нохоста (“сари хор”) одат намуда, аз ишқи аввал ва ошиқи дилшикастаи худ фаромӯш мекунад ва ҳамчунин, мазмуни баръакси онро дар абёти фолклорӣ дидан мумкин аст. Мувофиқи мазмуни байтҳо гӯяндаи чунин осори фолклорӣ ҷавононе ҳастанд, ки аз сустпаймонию бевафоии ёрони худ шиква карда, дар баробари ин, аз собитқадамию устувории худ дар роҳи ишқ суҳан гуфтаанд:

Садбарга бубин, мешукуфад дар *сари хор*,
Умри хуши ман мегузарад аз бари ёр.

***

Сарчашмаи гулзор ҳамаш *хор гирифт*,
Омад хабаре, ки бевафо ёр гирифт [10, С. 226, 351].

Устод Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ дар рубоии зер лаҳзаеро аз сахнаи зиндагии ошиқу маъшук ба сурати монолог таҷассум менамояд. Дар ин сюжети лаҳзавӣ шоир аз нигоҳи духтар падареро, ки ба хотири пос доштани расму одатҳои суннатии худ монеи муносибатҳои ошиқонаи духтараш ва дилдодаи ӯ мегардад, ҳамчун персонажи манфӣ (хасм) тасвир мекунад.

Омад бари ман. Кӣ? Ёр. Кай? Вақти саҳар.
Тарсанда зи кӣ? Зи хасм. Хасмаш кӣ? Падар.
Додам-ш ду бўса. Ба кучо? Бар лаби тар.
Лаб буд? На. Чӣ буд? Ақиқ. Чун буд? Чу шакар [15, с. 152].

Тасвири сюжетҳои ба ин монанд дар байтҳои фолклорӣ низ дида мешавад. Дар нигоҳи ҷавоне (духтаре ё писаре), ки ошиқ аст ва висоли ёр беҳтарин хоҳиши ӯ ба ҳисоб меояд, мувоқиқату нигоҳбонии падару модаре, ки ба муносибати ошиқонаи ӯ ҳалал эҷод мекунад, як навъи муҳолифат ва душманӣ ба шумор меравад. Ошиқу маъшук дар муқобили мувоқиқату саҳтгириҳои падару модару бародар воқуниш нишон дода, аксуламалу эътирозҳои худро дар байтҳо ба воситаи таъбирҳои “гули хор” ва “наштари хор” баён кардаанд:

Ман мемурамо ба холи банди дили ёр,
Ёр *барги гул* асту очаш *гули хор* [10, с. 103].

***

Ёрам *гули хору* додарам *наштари хор*,
Сад вою дареғ, дилам гирифтас аз ёр [10, С. 103, 240]

Гули хор бо номҳои хуч, насрину настаран дар байни мардум машҳур буда, рангҳои гуногун (сафед, сурх, зард ...) дорад. Рангҳо низ чун дигар калимаҳои мустақили забон сермаъно буда, дар баробари маънои асли мафҳуми маҷозиро низ ифода мекунад. Масалан, ранги зард, бо ин ки як ранги зебо ва ҷаззоби табиӣ аст, мутобиқи бовару ақидаҳои суннатии халқи тоҷик ҳамчун рамзи беморӣ ва бадбахтӣ ҳисоб меёбад. Дар байтҳои фолклорӣ ранги зарди гули хор (насрин) ба ҳамин мафҳум далолат мекунад:

Як шаб шинамо, бе ту худӣ сол мешад,
Ёдат кунамо, рангам *гули хор* мешад.

***

Гул дар *сари хор* мекунад рангзардӣ,
Ин шӯяки ман асло надорад мардӣ [10, с. 229, 352]

Хулоса, таъбирҳои адабие, ки бо ороиши бадеӣ зебу зиннат ёфтаанд, ба таври табиӣ вучуди хонандаро бетаъсир намегузоранд. Тазодҳои дугонаи адабӣ, ки бар пояи рамзу ороӣ тазоду муқобила бунёд ёфтаанд, дар анвои гуногуни адабӣ ҷиҳати тасвири ҷанбаҳои мутафовиту мутоқобили рӯйдодҳои табиӣ ва шарҳу тавзеҳи хусусиятҳои мусбату манфии шахсияти инсон истифода шудаанд. Тавре ки мушоҳида мешавад, гӯяндагони халқӣ эҳсоси отифаҳои худро нисбат ба масъалаи издивоҷу

интихоби озоду дурусти зан ё шавҳар на кушоду равшан, балки дар қолаби рамзу дигар орояҳои адабӣ баён кардаанд. Дар робита ба ин масъала фолклоршинос Д. Раҳимов изҳори назар менамояд, ки дар даврони гузашта, ки қудратҳои истибдодӣ ба ҷомеа ҳокимият доштанд, ҷавонон дар ҳеҷ арсае ҳуқуқи интихоби ихтиёрро надоштанд. Аз ин рӯ, духтарони ҷавон ишқу орзуҳои худро ба унвони эътироз ба зулму бедоди замона тавассути осори фолклорӣ дар қолаби рамз ифода мекарданд [ниг. 14, с. 94]. Ҳамчунин, фолклоршинос А. Аминзода (А. Аминов) дар идомаи ин баҳс ба ин маънӣ ишора мекунад, ки дар ҷомеаи суннатии мо, ки расман тамоми шаҳрвандон аз ҳуқуқи озодиҳо баҳраманданд, то кунун аксари ҷавондухтарон ҷуръату ҷасорати озодона баён кардани орзуҳои худро надоранд ва дар “гулбазм”-ҳо эҳсоси отифаҳои худро дар қолаби рамз ба воситаи байтҳо иброз мекоранд:

Ба шаб гулро магир, гул ёр дорад,
Ба духтар дил мадеҳ, ӯ ёр дорад [2, с. 141].

Забони байтҳои фолклорӣ дар муқоиса бо каломии шоирони касбӣ нисбатан сода аст. Аммо таъбирҳои адабие, монанди “барги гул ва барги хор”, “ғунҷаи гул ва наваи хор”, “барги гул ва буттаи хор” ва ғайра, ки ҳамчун ҷузъҳои таркибии тақобули дугонаи “гулу хор” дар ташаккули сохтори маъноии байтҳои фолклорӣ ба кор рафтаанд, дорои маъноии маҷозӣ буда, дарки мафҳуми онҳо танҳо дар робита ба мазмунӣ умумии байт имконпазир мегардад.

Аз мутолиаи таҳқиқоти корбурди тақобулҳои дугонаи адабӣ бармеояд, ки ин нави таъбирҳои мутақобил ҳам дар адабиёти катбӣ ва ҳам дар фолклор ба таври васеъ истифода шуда, барои дарки моҳияти рӯйдодҳои мутафовити табиӣ ва муносибатҳои муҳталифи иҷтимоӣ мусоидат мекунанд. Мувофиқи нишондоди баррасиҳо дар байтҳои фолклорӣ ба таври васеъ аз тамоми имконоти маъниофаринии тақобули дугонаи адабии “гулу хор” истифода нашудааст ва аз ин шабакаи маъноӣ танҳо дар доираи масъалаи издивоҷу дигар муносибатҳои марбут ба он баҳрбардорӣ кардаанд.

Адабиёт

1. Алимӣ, М., Козуронӣ, С. Бознамоии тамсилу намоиш дар гулу гиёҳ дар девони Соиби Табрезӣ / М. Алимӣ, С. Козуронӣ // Таҳқиқоти илмӣ ва ғиноии забон ва адаби форсӣ. – Бушаҳр, 1395, шумораи 28. – С. 83-102.
2. Аминов. А. Ҷойгоҳи гулбазм дар ҷашни арусии мардуми тоҷик. / А. Аминов. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 178 с.
3. Амонов, Р. Вижагиҳои жанри байт / Р.Амонов // Куллииҳои фолклори тоҷик. Байтҳо. – Душанбе: Дониш, 2024. – С. 8-47.
4. Амонов, Р. Лирикаи халқии тоҷик. Қиссаи беда баланд, ҷанори пургул ва себи Самарқанд / Р.Амонов. – Душанбе: Бухоро, 2013. – 590 с.
5. Анварӣ, Ҳ. Фарҳанги бузурги сухан (Иборат аз 8 ҷ.) Ҷ. 6. / Ҳ. Анварӣ. – Тоҳрон: Сухан, 1381 ҳ. – С. 6201-6202.

6. Анварӣ, Ҳ. Фарҳанги бузурги сухан (Иборат аз 8 ҷилд). Ҷ. 1. / Ҳ. Анварӣ. – теҳрон: Сухан, 1381. – 812 с.
7. Байту рубоӣҳои кӯхистони Зарафшон / Мураттиб: С. Мирсаидов. – Душанбе: Дониш, 1982. – 288 с.
8. Балхӣ – Румӣ, Мавлоно Чалолуддин Муҳаммад. Маснавии маънавӣ. Баргардон, таҳия ва танзими матн тавассути Баҳриддин Ализода ва Алӣ Муҳаммади Хуросонӣ. – Теҳрон: Замон, 2001. – 728 с.
9. Деҳхудо, А. Луғатномаи Деҳхудо (Иборат аз 16 ҷилд). Ҷ. 12. / А. Деҳхудо. – Теҳрон: Донишгоҳи Теҳрон, 1377. – 19456 с.
10. Куллииҳои фолклори тоҷик. Байтҳо. Ҷ. 9. / Мураттибон: О. Бухориев, З.Ғуломшоева. – Душанбе: Дониш, 2024. – 392 с.
11. Қосимӣ, М. ва ҳамкорон. Таҳлили бунмояи “Хори сари девор” дар ғазалиҳои Соиб / М. Қосимӣ ва ҳамкорон // Мутолиоти забонӣ ва балоғӣ. – Теҳрон, 1402, шумораи 31. – С. 295-320.
12. Набилу, А. Баррасии тақобулҳои дугона дар ғазалиҳои Ҳофиз / А. Набилу // Забон ва адабиёти форсӣ. – Теҳрон, 1392, шумораи 74. – С. 69-91.
13. Насафӣ, С. Асарҳои мунтахаб / С. Насафӣ. – Душанбе: Ирфон, 1977. – 702 с.
14. Раҳимов, Д. Чанори пургул / Д. Раҳимов. – Душанбе: Фанн, 2008. – 105 с.
15. Рӯдакӣ, А. Осори Рӯдакӣ / А. Рӯдакӣ / Таҳти назари А. Мирзоев. – Сталинобод: Нашрдавтоҷ, 1958. – 554 с.
16. Саъдии Шерозӣ, М. Куллииҳои Саъдӣ / М. Саъдии Шерозӣ / Ба тасҳеҳи М. Фурӯғӣ. – Теҳрон: Муиниён, 1375. – 998 с.
17. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷ. 1. / Таҳти таҳрири С. Назарзода ва ҳамкорон. – Душанбе: ҶДММ Шӯҷоиён. 2014. – 950 с.
18. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷ. 2. / Таҳти таҳрири С. Назарзода ва ҳамкорон. – Душанбе: ҶДММ Шӯҷоиён. 2014. – 945 саҳ.
19. Ҳалимова, С. Тобишҳои маъноии вожаи “гул” дар осори Сайиди Насафӣ / С. Ҳалимова // Забон – рукни тоат. – Душанбе, 2016, №8. – С. 74-80.
20. Ҳофизи Шерозӣ, Ш. Куллиёт / Ш. Ҳофизи Шерозӣ / Мураттиб Ҷ. Шанбезода. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 672 с.
21. Юсуфӣ, М., Бахтиёрӣ, М. Тақобули таъвилӣ: шигарде барои эҷоди лаззати адбӣ / М. Юсуфӣ, М. Бахтиёрӣ // Пажӯҳишномаи забони адбӣ. – Теҳрон, 1402, шумораи 2. – С. 9-37.
22. Ягона, С. ва ҳамкорон. Тақобулҳои дугона ва маъноӣ дар сохтори балоғӣ ва наҳвии каломӣ Саъдӣ / С. Ягона, ва ҳамкорон // Пажӯҳишҳои дастурӣ ва балоғӣ. – Теҳрон, 1401, шумораи 21. – С. 327-351.

**Бухориев Олим,
Навбахорова Бибисултон**

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПАРНЫХ КОНТРАСТНЫХ ВЫРАЖЕНИЙ В ФОЛЬКЛОРНЫХ БЕЙТАХ

В статье рассматривается использование парных, контрастных выражений в фольклорных бейтах. Контрастные выражения, такие как пьяный и трезвый, волк и овца, день и ночь, вода и огонь, цветок и шип и т.

д., украшенные художественным оформлением, естественным образом оказывают воздействие на душу читателя. Подобные контрастные литературные выражения использовались в различных литературных жанрах для описания различных и контрастных аспектов природных явлений и для объяснения положительных и отрицательных характеристик человеческой личности.

Язык фольклорных бейтов относительно прост по сравнению со словами профессиональных поэтов. Однако такие литературные выражения, как «лист цветка и лист шиповника (лист колючего куста)», «бутона цветка и ветка шиповника», «лист цветка и куст шиповника» и т. д., которые используются как компоненты литературного выражения «цветок и шип» при формировании семантической структуры фольклорных бейтов, имеют переносное значение, и их значение может быть понято в связи с общим содержанием бейта. Создатели фольклорных бейтов чаще всего использовали эти контрастные выражения, чтобы подчеркнуть проблему принудительных браков и других связанных с ними напряженных отношений.

Ключевые слова: фольклор, стих, контрастные выражения, цветок, шип, пьяный и трезвый, волк и овца, день и ночь, вода и огонь, прямое значение, переносное значение, художественное изображение.

**Bukhoriev Olim,
Nawbahorova Bibisulton**

THE USE OF PAIRED CONTRASTING EXPRESSIONS IN TAJIK FOLKLORE VERSES

The article examines the use of paired contrasting expressions in folklore verses. Contrasting expressions such as drunk and sober, wolf and sheep, day and night, water and fire, flower and thorn, etc., enhanced with artistic design, naturally affect the reader's soul. Such contrasting literary devices have been employed in various genres to describe opposing aspects of natural phenomena and to convey positive and negative traits of human character. The language of folklore poetry is relatively simple compared to that of professional poets.

However, literary expressions such as “a leaf of a flower and a leaf of a rosehip (a thorny bush),” “a bud of a flower and a branch of a rosehip,” “a leaf of a flower and a bush of a rosehip,” etc., which function as components of the literary expression “a flower and a thorn” in shaping the semantic structure of folklore verses, have a figurative meaning that can be understood in connection with the overall content of the verse. The creators of folklore verses most often used these contrasting expressions to highlight the issue of forced marriages and other related conflicts.

Keywords: folklore, verse, contrasting expressions, flower, thorn, drunk and sober, wolf and sheep, day and night, water and fire, direct meaning, figurative meaning, artistic depiction.

ТДУ: 9тоҷик+008+39тоҷик+398.841+82тоҷик

Салимзода Фатҳиддин

ДОИР БА ТАҶЛИЛИ НАВРӢЗ ДАР НОҲИЯИ ДАНҒАРА

Дар мақола анъанаҳои таҷлили Наврӯз дар ноҳияи Данғараи минтақаи Кӯлоб мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Мо дар заминаи мушоҳидаҳои бевосита, суҳбат бо сокинон ва сарчашмаву адабиёти илмӣ, кӯшиши намудем, ки шеваи таҷлили ҷашни «Наврӯз»-ро дар ноҳияи мазкур дар замони шуравӣ ва пас аз Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон муқоиса намоем.

Наврӯз қадимтарин ҷашни мардумони ориёитабор буда, таҷлили он дар ноҳияи Данғара бо дигар минтақаҳои Тоҷикистон монанд бошад ҳам, баъзе унсурҳои ба худ хос дорад. Ин унсурҳо ба анъана ва урфу одати минтақаи Кӯлоб алоқаманданд.

Аз суҳбат бо сокинони куҳансол ва рӯзгордидаи Данғара бармеояд, ки Наврӯз мутобик ба 20-21-уми моҳи март рост меояд ва он рӯзро дар ноҳия «Офтобтарозу», ё «Офтоб дар тарозу» мегӯянд. Дар он рӯз кӯдакон гулҳои баҳорӣ чида, «гулгардонӣ» мекунанд. Деҳқонон қитъаи каме заминро барои кишт интиҳоб менамоянд, пири давлатманди деҳа тухмиро ба замин пошида, аз нахустин рӯзи баҳор - оғози кишту кор ва ҷашни Наврӯз мужда медиҳад. Соҳибхоназанҳо чун одат бахшида ба “Наврӯз” ду намуди суманак: атолагӣ ва кӯлчагӣ тайёр мекунанд.

Ҳарчанд таҷлили Наврӯз дар замони шуравӣ аз тарафи ҳокимияти давлатӣ дастгирӣ намеёфт, аммо мардум онро чун анъанаи фарҳангии аз умқи таърихи миллати тоҷик боқимонда бо номи «Сари сол» ё «Иди сари сол» ҷашн мегирифтанд.

Дар иҷлосияи 64-уми Созмони Милали Муттаҳид аз 18-уми феввали соли 2010 бо назардошти пешниҳодҳои мамолики Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон ва дигар давлатҳои ҳавзаи Наврӯз ҷашни Наврӯз ҳамчун иди байналмилалӣ қабул шуд ва ба феҳристи мероси фарҳанги ғайримоддии ЮНЕСКО дохил гардид, ки мояи ифтихорӣ миллӣ аст.

Калидвожаҳо: *Наврӯз, гулгардонӣ, “Сари сол”, суманак, анъана, гуштини миллӣ, ноҳияи Данғара, минтақаи Кӯлоб, ҷашн, давраи шуравӣ, замони истиқлолият.*

Наврӯз дар давраи шуравӣ

Ҳар қавм, халқ ва миллат дорои анъанаву оинҳои худ мебошад, ки онро бо ҳамон суннатҳояш мешиносанд. Қавмҳову миллатҳо бо одатҳои ва суннатҳои худ аз якдигар фарқ мекунанд ва бо он зиндагӣ мекунанд.

Наврӯз бузургтарин ва қадимтарин ҷашни мардумони ориёитабор аст, ки собиқаи тулонии таърихӣ дорад. «Дар осори хаттии даврони Сосониён дар баробари зикри номи ҷашнҳои дувоздаҳгона ҷашни Наврӯз низ зикр шудааст» [4, с. 59].

Дар байни тоҷикон Наврӯз номҳои гуногун дошта, бо як мазмун ва шукӯхмандии ба худ хос таҷлил мегардад. Аз ҷумла, чунончи фарҳангшинос Д. Раҳимӣ навиштааст: «Мардумони шаҳри Кӯлоб, ноҳияҳои Восеъ, Муъминободу Ховалинг, Балҷувону Сари Хосор ва Данғара «Наврӯз»-ро

«Сари сол» ё «Иди Соли нав» меноманд» [15, с. 52]. Дар ҳақиқат, дар суҳбатҳои рӯбарӯ бо калонсолони ноҳияи Данғара маълум гашт, ки дар давраи шуравӣ ва, пеш аз он ҳам, дар навоҳи болозикр ва бахусус Данғара Наврӯзо бо номи «Сари сол» ҷашн мегирифтаанд.

Наврӯз ба аввалин рӯзи моҳи Фарвардин мувофиқат мекунад, ки шабу рӯз баробар мешаванд. Он мутобиқ ба 20-21-уми моҳи март рост меояд, ки он рӯзо дар Данғара «Офтобтарозу», ё «Офтоб дар тарозу» меғӯянд. Дар баъзе минтақаҳои Тоҷикистон, аз ҷумла дар вилояти Суғд дар муқоиса бо ноҳияи Данғара онро рӯзи «Ҷуфтбаророн» [7, с. 297] меноманд. Оид ба ин рӯз Абурайҳони Берунӣ дар китобаш «Ут-тафҳим» чунин навиштааст: «Нахустин рӯз аст аз фарвардинмоҳ в-аз ин ҷиҳат “Рӯзи нав” ном карданд, зеро-к пешонаи соли нав аст» [2, с. 6].

Дар замони шуравӣ санаҳои 1-уми январ, 1-уми май, 9-уми май ва 7-уми ноябр ҳамчун идҳои давлатӣ ботантана ҷашн гирифта мешуданд. Аммо ҷашнҳои миллӣ: Сада, Наврӯз, Тиргон ва Меҳргон на танҳо манъ буд, балки баъзе аз онҳо ҳатто аз эътибори мардум дур шуда будаанд. Бо вучуди ин Наврӯз дар доираи мардуми одии минтақаи Кӯлоб, аз ҷумла ноҳияи Данғара ҳарсола пеш аз саршавии киштукори умумӣ ҷашн гирифта мешуд. «Деҳқонони ин ё он деҳа қитъаи каме заминро кишт намуда, пири аз ҳама бобаракати деҳа тухмиро ба замин пошида, аз нахустин рӯзи баҳор - оғози кишту кор ва ҷашни Наврӯз мӯжда меод» [21].

Чуноне аз нақли пирони ноҳия маълум мегардад, дар давраи шуравӣ «Бо дидани гулҳои баҳорӣ дар диёри Данғара бачаҳо ба пуштаву доманакӯҳҳо барои гулчинӣ мерафтанд ва ба хонаҳои худ омада, ба падару модар, хешовандону ҳамсоҳҳо гулҳои ҷидашонро тақдим мекарданд, ки онро «гулгардонӣ» меноманд. Калонсолон аз дасти кӯдакон гулҳои нави баҳориро гирифта, шукри онро мекарданд, ки ба моҳу соли нав расиданд ва ба дидагонашон молида, ба кӯдакони гул оварда дуои нек мегуфтанд» [1, с. 46].

Кӯдакон дар даст гулҳои хурӯи баҳорӣ – тағорашиканак ва зардак дастаҷамъона ба хонаи хешу ақрабо, аҳли деҳа рафта, аз омад-омади баҳор мӯжда расонда, таронае меҳондаанд, ки оғозаш чунин аст:

*Гул овардем ба ин хона, барои соҳиби хона,
Диханд бар мо идона, баҳори нав муборак бод.*

Соҳибхонаҳо бошанд, бар ивази ин ҳадияи баҳорӣ ба кӯдакон «севанҷӣ» (туҳфа: ширинӣ, донагӣ, мевагӣ ва дигар хӯрданиҳо, ки кӯдакон дӯст медоранд) тақдим мекардаанд [22].

Дар деҳаи Рахшонзамин ва деҳаҳои ба он наздик ҳангоми гулҳоро ба соҳибхоназанҳо тақдим кардан чунин сурудро замзама мекардаанд.

*Гули сияҳгӯши сеқуша,
Миёни гандуму ғӯза,
Дилат бар мо намесӯза,
Баҳори нав муборак бод!...*

Ин сурудро бача ё духтаре, ки садояш дилнишину баланд буд, хонда, ҳамроҳонаш нақароти суруд – «баҳори нав муборак бод»-ро бо овози

баланд якҷоя меҳонданд. Соҳибхоназанҳо гулҳои тақдимиқардаи бачаҳоро ба дидагонашон молида, шукр мекарданд, ки ба Соли нав расиданд ва ба кӯдакон барои мужда оварданашон кулча, қанд, мавиз, ғўлинг, тути қоқ, чормағз, тухм ва ғайра «ҳайда» (ҳадия, тухфа) меоданд [21].

Чунин тарзи пешвозгирии соли нав - «Наврӯз» фақат хоси Данғара набуда, балки он дар тамоми Тоҷикистон ва аз ҷумла дар минтақаи Кӯлоб маъмул аст.

Чунончи Д. Раҳимӣ қайд кардааст: «Аз омадани Наврӯз пеш аз ҳама бачагон бо барпо кардани маросими гулгардонӣ ба дигарон хабар медиҳанд. Онҳо як-ду ҳафта қабл аз Наврӯз гурӯҳ шуда, ба кӯҳу пуштаҳо рафта гулҳои баҳорӣ: бойчечак. Сияхгӯш ва гули зардакро чида ба деҳа меоранд ва хона ба хона гашта ба мардум сурудхонон омадани Наврӯзро мерасонанд» [11, с. 66]. Дар муқоиса бо дигар минтақаҳои кишвар дар Данғара писарбачаҳо гулҳои тағорашиканак, зардак ва сияхгӯш чида, аз баҳор мужда меоранд. Зимнан, даштҳои ноҳияи Данғара пур аз лола мебошад ва Ю. Якубов дар баҳорон сахроҳои аз гули лола гулгуншудаи даштҳои Данғараро ба назар гирифта, пешниҳод кардааст, ки «Чашни Гули сурх дар Мазори Шарифи Афғонистон ҳар сол ид карда мешавад. Бинобар ин хуб мешуд, ки ин чашнро дар сахро, дар Данғара гузаронанд, зеро дар он ҷо заминҳо пур аз лола мебошанд» [17, с. 84].

Дар солҳои 30-50-уми садаи бист дар деҳаҳои ноҳия, аз ҷумла: Такатош, Мундоқ, Ҷартеппа, Пушинг ва ғайра вобаста ба иди Наврӯз маросими «аловпарак» гузаронида мешудааст, ки шевааш чунин будааст:

Бегоҳии чоршанбеи охири сол мардум дар майдонҳо, чорраҳаҳо, кӯчаҳо оташ фурузон намуда, пиру ҷавон аз болои он се маротиба мепариданд [ниг. 9, С. 156-162]. Аз рӯи гуфтаҳои калонсолони ноҳия: «баробари ҷаҳидан аз болои алов (оташ) дар маҳалҳои Данғара мегӯянд: «зардии ман аз ту, сурхии ту аз ман». Дар баъзе минтақаҳои Тоҷикистон дар муқоиса аз мардуми Данғара ин мазмун дар шакли «Ранҷурию зардии ман аз ту, сурхию хуррамии ту аз ман» истифода мешавад. Ба таъбири академик Ю. Якубов «Ин тадбир бо умеди омадани соли нақӯ, тани солим ва фаровонии он иҷро карда мешуд, ки онро дар байни мардумони кишварҳои гуногуни эронитабор низ метавон дид» [17, с. 83].

Суннати дигар дар таҷлили Наврӯз поккориву софӣ (сафедӣ) аст. Чунончи, Д. Раҳимӣ навиштааст: «Аз маълумоти гирдовардаи мардумшиносону муаррихон ва пажуҳишҳои муҳаққиқон бармеояд, ки дар Чашни Наврӯз ва оинҳову суннатҳои марбути он ранги сафед аҳамияти бештаре доштааст» [10, с. 102]. Ин оин дар саросари кишвар маъмул бошад ҳам, шеваи иҷрои он фарқ мекунад. Чунончи А. А. Бобринский, ки дар охири асри XIX мушоҳида намудааст: «Дар арафаи чашни Наврӯз мардуми Помир бо ҷорӯбҳои махсус хонаро тоза мекунанд, ба китфи якдигар орд мепоянд» [3, с. 97]. Дар Данғара низ ин оин ба ҷо оварда мешавад, аммо қабл аз фарорасии чашни Наврӯз хонаҳоро на бо орд, балки бо сафедхок ё оҳак сафед мекардаанд.

Бино ба маълумоти А. Шоинбеков «Дар деҳаи Равнов ва Ёгед дар деворҳои хона (гирди тирезаҳо) бо сафедхок «қадбачаҳо» мекашанд, ки рамзи шумораи одамони хонаанд» [16]. Ин оин дар Данғара низ вучуд доштааст, аммо дар шакли дигар. Мувофиқи гуфтаҳои калонсолон мардум «кашидани сурати одамро «куфр» шуморида, то солҳои 60-уми асри

гузашта дар рӯзҳои наврӯзӣ баъди сафед кардани дохили хона бо рангҳои обӣ ҳар гуна нақшҳое, ки дар хунари «гулдӯзӣ» истифода мегардад, мекашидаанд» [5]. Аммо, чуноне сокини ноҳия Пиров Т. ба мо иброз дошт: «Чунин расмҳоро на дар ҳама хонаҳо мекашиданд, танҳо баъзе сохибхоназанҳои хушзавқ, ки зебоипарасту боҳунар буданд, ба ин кор даст мезаданд».

Дар баробари сафед кардани хонаҳо мардум сафедиро рамзи нишони хубию хушнудӣ дониста, либосҳои сафед ба бар мекарданд ва дар рӯи суфраи наврӯзӣ ғизоҳои сафедранг: шакар, шир, чурғот ва хӯрокҳои аз ширу биринҷ пухташуда мегузоштанд. Ба ин мазмун фарҳангшинос Д. Раҳимӣ дуруст дарёфтааст, ки «Дар минтақаи Кӯлоб дар суфраи идона себу сир ва санҷид чой дода мешуданд, ки дарунашон сафед мебошад аз ғушти чонварон бошад, асосан, мурғ ва моҳиро рӯи дастархон мениходанд, ки онҳо сафедранг ҳастанд» [10, с.102]. Ин анъана то ҳоло дар ноҳияи Данғара маъмул аст.

Анъанае дигаре, ки қабл аз Наврӯз дар деҳоти Данғара анҷом дода мешавад, хонатаконӣ аст. Ин анъана низ ба аксари навоҳии кишвар хос аст. Бонувон гилему палос, бурё, болишт, кӯрпаву кӯрпачаҳоро дар рӯзҳои офтобӣ аз хонаҳо берун бароварда, меафшонданд, дар зерини нурҳои офтоб мегузоштанд, ки пахтааш мулоим шавад. Баъди рӯбучин рӯзгори хонаро низ шустаю тоза карда, баъд ба хона медароранд. Ин одат дар давраи истиқлолият низ дар ҳама деҳаю маркази ноҳия ҳатмӣ гузаронида мешавад [ниг. 1, с. 112].

Чӣ хеле аз гуфтаи сокинони ноҳия баромад, солҳои пеш зарфҳои шишагӣ ва сафолӣ шикаста ё кафидаро аз ҷарие ба поён мепартофтаанд. Ин кор ба хотири он карда мешудааст, ки дар соли нав, ҳама аз нав, бо нияти нав бе шикастҳо оғоз гардад. Ин одат фақат хоси Данғара ва минтақаи Кӯлоб набуда, балки дар дигар ноҳияҳо, аз ҷумла водии Вахш низ ба мушоҳида мерасад.

«Пеш аз ҷашни Наврӯз занҳо либосҳои зимистонаро тозаю, дар сандуқҳо ҷо намуда, байнашон барои хушбӯӣ гардондан тухм ё барги қоқи хулбаро мегузоштанд [20]. Ҳамчунин, «хучраҳоро тоза намуда, барои нобуд ва гурезондани ҳашаротҳои зараррасон алафи қоқи «думи гусола»-ро дар об тар намуда, маҳлули онро дар хона мепошиданд» [21].

Дар рӯзҳои наврӯзӣ мардум мекӯшидаанд то бо либосҳои тозаву озода ва бо фикру андешаҳои пок, соли навро пазирой намоянд. «Солҳои аввали давраи шуравӣ ҳама аз карбос ва алоҷаи дастбоф либоси нав медӯхтанд. Чунки дигар намуди матоъ камчин ва гарон буд» [5]. «Духтаракон саршӯӣ намуда, модару модаркалонҳо мӯйҳои онҳоро майдабофӣ карда, ба нӯгашон «пахтапилтаи сафед»¹-ро мебофтанд «Духтаракон ба дастон Ҷиноӣ қокро дар чой тар намуда мебастанд. Наварӯсон ба абрувон усмаю ба ҷашмон сурмаи аз рағани гов омодагаштаи маҳаллӣ ва «сурмаи авғонӣ» мекашиданд.

Рӯзи охирини арафаи ид занону духтарон барои ороиши хони наврӯзӣ ба пухтупаз машғул мешуданд. «Занҳо аз пудина ва дигар алафҳои баҳорӣ самбӯса пухта, нону кулчаҳои кунҷитдор ва чалпаку орзуқҳои рағанин

1 Пахтапилтаи сафедро аз рағанполак (филтр)-и нави тракторҳо мегирифтанд.

тайёр мекарданд. Хӯроки идона *далда, далдаи ширӣ, дангича, ширбиринҷ, атолаи бурида, оши туппа, пудинаҷӯшак, ойлова* ва чанде дигар пухта мешуд [15, с. 56]. Кадбонуҳо хӯрокро барвақттар омода намуда, ба хонаи ҳамсояҳои наздик таксим мекарданд.

Пеш аз оғози чашн калонсолон либосҳои нав пӯшида, ба аёдати беморони деҳа ё маҳалла ва хурдтарақон ба дидорбинии момову бобоҳояшон мерафтаанд. Бобою момоҳо либосҳои нави наберагонро баҳо дода, зебо шуданашонро таърифу худашонро дӯстдорӣ намуда, ба дасти онҳо ягон ширинӣ меодаанд [ниг. 1].

То солҳои 60-ум дар деҳаи Ҷартеппа (ҳоло Хуррамзамин) ки яке аз калонтарин деҳаҳои ноҳия мебошад, “баъди таҷлили иди Наврӯз дар ҳар гузар занҳо бо навбат «идгардак» мекарданд» [5]. Яъне ҳар рӯз бонавбат занҳо ба хонаи даъватшуда рафта, пас аз тановули ғизо Наврӯзро бо сурудхонӣ хурсандӣ чашн мегирифтаанд. Ин одат фақат хоси баъзе деҳаҳои Данғара аз ҷумла: Данғараи Боло, Ҷартеппа (ҳоло Хуррамзамин), Шахбур, Булғи Боло ва ғ. буда, дар имрӯз низ идома меёбад.

Бино ба маълумоти санъатшинос Н. Нурҷонов «Дар даврони пеш дар шаҳри Кӯлоб бахшида ба Наврӯз дар болои Тамошотеппа сайри калон баргузор мешуд ва он ду ҳафта давом мекард. Он ба қарори беки Кӯлоб дар яке аз рӯзҳои ҷумъа оғоз меёфт. Ҷорчиҳо дар бозору ҷойҳои серодам савора гашта, эълон мекарданд: «Ҳо буродаро, рӯзи ҷумъа сайли подшоҳӣ дар Кӯлоб меша. Хоҳиш ҳаст, ки касе ғичакӣ боша, тамбурҷӣ боша, думбраҷӣ боша, байтгу, паҳлавон боша,... ба сайри подшоҳӣ биёяд-е!» [8, с. 73-74] - гуфта ахбор аз он медиҳад, ки дар минтақаи Кӯлоб солҳои пеш дар рӯзҳои наврӯзӣ мусобиқаҳои варзишӣ пайваستا мегузашт. Ин анъана на танҳо дар шаҳрҳои марказӣ, балки дар маҳалҳо низ маъмул буд.

Аз рӯи гуфтаи калонсолони деҳаи Хуррамзамин (собик Ҷартеппа) солҳои 40-70-уми садаи гузашта, болои кӯҳи Морон назди макбараи Ёқуб-Саъба [ниг.12, С. 148-155] дар рӯзҳои наврӯзӣ ба хоҳири арвоҳи ин бузургвор додани «оши худой» ва гузарондани мусобиқаи гӯштингирӣ расм будааст. Дар солҳои 1970-1990 дар рӯзҳои наврӯзӣ гузарондани тӯйҳои хат ва ташкили мусобиқаи *бузкашӣ* аз тарафи сокинони нисбатан доро, анъана шудааст. Ҳамчунин, давоми як моҳ мусобиқаҳои гӯштини тоҷикӣ бо навбат дар деҳаҳои нисбатан сараҳолӣ: Ҷартеппа, Пушинг, Булғи Поён, Булғи Боло, Оксу, Овзикент ва ғайра гузаронда мешудааст. Дар ин маърақаҳо паҳлавонони номии ноҳия: А. Ҳайтов, Ғ. Қайюмов (солҳои 40-70), Р. Аскарров, Ф. Ҳафизов (солҳои 80-90) И. Таваралиев, Ш. Мирзохонов, А. Шамсуллоев (давраи истиқлолият) зӯрозмоӣ карда, ғолибият ба даст овардаанд.

Дар солҳои охири Ҳокимияти Шуравӣ хангоми таҷлили Наврӯз, аз рӯи мушоҳидаҳои шахсӣ ва пурсиши калонсолон дар ноҳия баъзе унсурҳои диниро илова карданд. «Дар рӯзҳои наврӯзӣ дар деҳаҳо маҳаллаҳо бо роҳбарии яке аз бошандагони ғайри он, аз мардум пул ҷамъ намуда, ҷорҳои калони шохдор (букка) ва қанду мева харидорӣ мекарданд. Дар рӯзи муайяншуда ҳар оилаи маҳалла ба адозаи Ҳимматаш нону кулча, ё орзуку чалпак пухта, ба дастархони ҷашнӣ меоварданд. Ҷорворо забҳ намуда, аз гӯшташ шӯрбо мепухтанд ва маҳалҳои наздикро ба «оши худой» бахшида ба «сари сол» даъват менамуданд. Муллои гузар баъди хестани ҳар гурӯҳи

одамон оёте аз Қуръони карим хонда, ҳамагон шукронаи тинчию амонӣ ва омадани Наврӯзро мекарданд [ниг.1].

Таҷлили Наврӯз дар замони истиқлол

Яке аз оинҳои наврӯзӣ, ки аз давраҳои қадим то замони мо омадааст, ин оштидиҳии қаҳриҳо мебошад, ки то ҳоло байни мардум риоя мегардад. «Чунин ақидае байни мардуми Данғара мавҷуд аст, ки дар Наврӯз бояд гуноҳҳои якдигарро бахшида, ҳама қаҳриҳо бо ҳам оштии шаванд ва касе дар дардил кинаю кудурат надошта бошанд» [1, с. 112]. Маъмулан одамони куҳансол дар рӯзи Наврӯз ташаббус нишон дода, шахсони бо ҳам қаҳриро, ки ҳамсоя, ҳамкор, ё ҳешутаборанд, оштии медиҳанд. Бонувони қаҳрӣ низ тавассути зани миёнарав ба хонаҳои ҳамдигар суманак ё «оши соли нав» равои карда, баъди ин дар маъракаиҳо бо ҳам дар суҳан мешаванд.

Калонсолон ва шахсони боҳиради деҳаҳо қаҳригиро дар байни маҳаллаи худ маҳкум ва гуноҳ доништа, ба ҷавонон таъкид мекунанд, ки касе инсонии худотарс аст, бояд қаҳрӣ нагардад. Ба пиндошти онҳо «нафаре, ки бо ту қаҳрӣ мегардад, аз тарси Худо ту аввалин шуда, даст дароз кун. Агар ӯ «саломии тӯро алек нагирад», гуноҳ аз гардани ту соқит мешавад, лекин гуноҳ дар гардани ӯ мемонад». Дар ин рӯз инчунин, ба беморону камбизоатон аз тарафи шахсони саховатпеша додани кумақпулӣ ва озуқа чун дар дигар минтақаҳои Тоҷикистон ба ҳукми анъана даромадааст.

Яке аз суннатҳои, ки дар миёни мардуми ориёиасл, аз ҷумла тоҷикон ва мардуми Данғара имрӯз ҳам маъмул аст, чанд рӯз пеш ё ҳамзамон рӯзи ҷашни Наврӯз пухтани суманак мебошад, ки: «дар баъзе минтақаҳои тоҷикнишин онро «саманак» ва «сималак» низ меноманд» [14].

Дар ноҳияи Данғара оғоз аз аввали моҳи март дар лаган ва табакҳои сафолию ҷубӣ гандуми тозаю бенуксро ба миқдори 2-3 см баландӣ гирифта, дур аз нури тези офтоб барои суманакпазӣ месабзонанд. Онро хангоми боронҳои тезгузари баҳорӣ зеро борон гузошта, об медиҳанд, то ки сабза тез авҷ бигирад. Агар борон нашавад, дар як рӯз ду-се маротиба об «чилча»² мекунанд. Дар даҳаи дуҷуми моҳ, вақте сабзаи суманак 2-3 см қад мекашад ва суманакпазӣ оғоз меёбад.

Аз рӯи гуфтаи сокинонони куҳансоли ноҳия: суманакро дар давоми сол танҳо як вақт – дар рӯзҳои ҷашни наврӯзӣ мепазанд ва бинобар он, ҳар кас кӯшиш мекунанд, ки аз ин неъмат бархӯрдор боша.

Муҳаққиқи наврӯзшинос А. Абдуллоев мушоҳида кардааст, ки «мардуми ноҳияи Данғара чун одат ду намуди суманакро тайёр мекунанд: суманакӣ атолагӣ ва кӯлчагӣ. Аммо дар рӯзи ҷашни Наврӯз дар идғох бештар суманакӣ атолагӣ мепазанд» [1, с. 115].

Боиси ифтихор аст, ки дар иҷлосияи 64-уми Созмони Милали Муттаҳид аз 18-уми феввали соли 2010 бо назардошти пешниҳоди мамолики Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон ва дигар давлатҳои ҳавзаи Наврӯз ҷашни Наврӯз ҳамчун иди байналмилалӣ қабул шуда, ҳамчунин ба феҳристи мероси фарҳангии ғайримоддии ЮНЕСКО дохил гардид, ки дар он саҳми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон беандоза калон мебошад.

2 Обро ба панҷаи даст рехта, бо ҳаракати тез ва ларзондани панча катрагӣ об додан.

Вобаста ба ин 21-уми июли соли 2010 ба қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид» тағйирот дароварда шуда, ба ҷойи ибораи «Ҷашни Наврӯз», «Иди байналмилалӣ Наврӯз» ворид гардид, ки он ҳар сол 21-24-уми март ҷашн гирифта мешавад. Ҳамчунин бо супориши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон рамзи Наврӯз таҳия шудааст» [5].

Дар ноҳияи Данғара “омодагӣ ба пешвозгирии Наврӯз тақрибан 10-15 рӯз пеш аз оғози ҷашн шуруъ мегардад” [1, с. 112]. Қабл аз фарорасии ҷашни Наврӯз, барои барпо намудани чорабиниҳои наврӯзӣ тамоми кӯчаю боғи марказии шаҳраки Данғара тозаю озода, идона оро дода мешавад.

Дар ҳудуди Маҷмаи Хуррамшаҳри ноҳия намоиши ҳунароҳои мардумӣ, дастовардҳои сокинони ноҳия, намоиши сару либосҳои миллӣ гузаронда шуда, аз ҷониби ташкилоту муассисаҳо, қадбонуҳо, таомҳо, маҳсулоти ҳӯрокворӣ, қаннодӣ ҳуришҳои гуногун ба тамошо гузошта мешаванд. Баъдан намояндагони ҳукумати ноҳия ва меҳмонҳо аз дастархони наврӯзӣ дидан менамоянд.

Меҳмонони аз дуру наздик омада, дар нишастгоҳҳои варзишгоҳи марказии ноҳия ҷой мегиранд. Сипас, гулдухтарону писарон бо либосҳои зебою рангоранг ворида наврӯзгоҳ шуда, шукӯҳбахши базми наврӯзӣ мегарданд.

Бо садои форами мусиқии «Бӯи баҳор меояд...» ҷашни наврӯзӣ оғоз мегардад. Ровиён тараннуми васфи баҳору Наврӯзро мекунад. Роҳбарони ноҳия ва намояндагони ҳокимияти вилоят ва ҷумҳурӣ, меҳнаткашони ноҳияро табрик гуфта, онҳоро ба муносибати фарорасии Соли нави аҷдодӣ шодбош мегӯянд.

Дар оғоз гулдухтарон дар дастҳо суманак ворида идгоҳ мешаванд ва дар васфи Наврӯз шеърҳо кироат мекунад. Сипас таҳти навои мусиқӣ Арӯси сол – Баҳор ва Наврӯзу Бобои Деҳқон ба майдон ворид мешаванд [ниг. 1, с. 116]. Навои мусиқии миллӣ бо садои қарнаю сурнай танинандоз мегардад.

Базми наврӯзӣ то нимаи рӯз идома меёбад. Баъд мардум гурӯҳ-гурӯҳ аз Наврӯзгоҳ баромада, ҳангоми вохӯрӣ бо шиносону дӯстон якдигарро бо фарорасии Наврӯз табрик мегӯянд.

Наврӯз дар деҳаҳо низ бо шукӯҳу шаҳомати хосса таҷлил мегардад. Чӣ хеле А. Абдуллоев навиштааст: «Дар ҳама деҳаҳои ноҳияи Данғара, тарзи гузаронидани ҷашни Наврӯз қариб ки якранг сурат мегиранд. Аз мушоҳидаҳо чунин ба назар мерасад, ки сабаби якранг ва аз ҳад зиёд монанд гузаронидани ин ҷашн дар ҳама деҳаҳои ноҳияи мазкур маттаҳидии аҳоли ва якранг будани урфу одатҳоишон мебошад» [1, с. 113].

Ҷашни Наврӯзро дар Данғара ва Кангурти ноҳияи Темурмалик «Иди сари сол» мегӯянд, аммо дар баъзе ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб, аз ҷумла дар ноҳияи Шамсиддини Шохин онро «Дарвешона» [18] меноманд. Барои гузаронидани ҷашн раисони маҳаллаҳо ё ҷавонон ҷойи махсусро «наврӯзгоҳ» интихоб намуда, барои ҳар қадбону дегдончаи алоҳида месозанд. Ҳар қадбону деги худро гузошта, ғизои идона омода месозад.

Аз хонаҳо ба наврӯзгоҳ ҷавонон ё духтарон палосу кӯрпача меоранд ва онро густурда, меҳмононро даъват менамоянд. Ашхосе, ки тасодуфан аз ин макон мегузарад, аз нони маърака бе насиб наменонад. Барои пешвози меҳмонон ҷавонони боғайрати чолокро мутасаддӣ мекунад. Онҳо

меҳмононро бо лутфу марҳамат пешвоз мегиранд. Баъди хӯрдани ғизо мӯйсафедон дуою фотеҳа намуда, мардон алоҳида ва занон даста-даста нишаста, хурсандӣ мекунанд. Духтаракони қадрас сурудхонию ракс карда, хӯрсандӣ мекунанд.

Ҳамчунин, «хар сол ба муносибати чашни Наврӯз мардуми ноҳияи Данғара бозиҳои варзишию анъанавиеро аз қабилҳои гуштингирӣ, бузқашӣ, бандқашӣ, ҳойравӣ ва ғайра доир менамоянд» [1, с. 117]. Дар рафти чашн духтарчаҳои нисбатан хурдсол сангчилбозӣ, бандпаракон мекунанд. Наврасон ва бачагон ба ҷӯшу хурӯш омада, дар давоми ҳамон рӯз хар гуна бозиҳои суннатӣ ба мисли: «аловпарак», «тути тал», «бандқашӣ», «адмирно», «тухмбозӣ» «хурӯсчанг», «кабқчанг», «дастхобонӣ» ташкил мекунанд. Дар ин бозиҳо «шарти «бараку гирак», яъне бурду бохт, тухм, хурӯс, кабк ё чизи мағлубшударо нафари ғолиб мукофот мегирад» [ниг. 13, С. 242-248] Бояд гуфт, ки ин бозиҳо қадимӣ буда, рамзи ҷавонмардию кувваи бозуи тавоноро доранд. Мувофиқи нақли калонсолон тухм – шаффофию кувват, хӯрус – тоқатпазирию ғолибӣ ва кабк – зебоию пуртоқатиرو мефаҳмонад.

Ҳамин тавр, таҷлили Наврӯз дар ноҳияи Данғара, бо вучуди анъанаҳои миллий, оинҳои ба худ хос дорад, ки аз урфу одат ва расму оини сокинони он дарак медиҳад.

Адабиёт

1. Абдуллоев, А. Таҳқиқи чанде аз суннатҳои мардум / А. Абдуллоев. – Душанбе: Аржанг, 2021. – 136 с.
2. Берунӣ А. Китоб-ут-таҳфим / А. Берунӣ. – Душанбе: Дониш, 1973.
3. Бобринский А. А. Горцы верховьев Пянджа (ваханцы и ишкашимцы). Очерки быта по путевым заметкам / А. Бобринский. – М., 1908.
4. Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик /Ҳайати таҳририя Ф. Азизӣ, Н. Ақобиров, З. Акрамов; мух. масъул Н. Амиршоҳӣ. – Душанбе: Эр-граф, 2018. – Ҷ. 3 – 804 с.
5. Қосимӣ, Ф. Мунодии сулҳу оромӣ // Садои мардум. – 2021. – 19 март.
6. Қурбонова, З. Ягонарӯзи тағйирнопазир // Садои мардум. –2022. –19 март.
7. Матрабиён, С. Марзгузории этнолингвистӣ: доир ба густариши «шогун (Наврӯз)» / С. Матрабиён // Ахбори Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. – 2021. – №1. – С. 297-301.
8. Нурджанов, Н. Традиционный театр таджиков / Н. Нурджанов. – Душанбе: Мир путешествий, 2002. –Т.1. – 371 с.
9. Рахимов, М. Следы древних верований и земледельческих обычаев и обрядах таджиков Каратегина и Дарваза до революции // Изв. Отд. Обществ. Наук АН Таджикский ССР. – 1956. – № 10-11. – С. 156-162.
10. Рахимов, Д. Баррасии рамзҳои Наврӯзи тоҷикон // Дастури наврӯзӣ / мурат. С. Қосимӣ, Б. Ҳабибулоҳ. – Душанбе: 2012. – С.96-102 с.
11. Раҳимӣ, Д. Наврӯз чашни замину офариниш / Д. Раҳимӣ. – Душанбе: Аржанг, 2021. – 240 с.

12. Раҳимӣ, Д. Аз Фарвардгон то сайри мазорҳо: суннати гиридошти арвоҳи гузаштагон дар Наврӯз / Д. Раҳимӣ // Паёмномаи фарҳанг. – 2023. – №1. – С.5-14

13. Салимзода, Ф. Шуғлҳо ва ҳунарҳои мардуми водии Данғара. – Душанбе: Бебок, 2022. – 383 с.

14. Тухтасунов О. Суманак рамзи баҳор // Ваҳдат. – 2022. – март.

15. Фарҳанги ғайримодии халқи тоҷик / мурағиб, муаллифи пешгуфтор ва ҳулоса Д. Раҳимӣ. – Душанбе: Аржанг, 2017. – №4. – 219 с.

16. Шоинбеков, А. Наврӯзи Дарвоз ва вижагии он // Ваҳдат. – 2022. – март.

17. Юсуфшоҳӣ Ё. Гоҳномаи авастӣ // Ё. Юсуфшоҳӣ. – Душанбе, 2021. – 149 с.

18. Яъқубзод И. “Дарвешона”: ин оини Наврӯзӣ чӣ моҳият дорад? // Садои мардум. – 2022. – 19 март.

Сӯҳбати муаллиф бо сокинон

19. Қодиров Қурбоналӣ, сокини деҳаи Фарғара, н. Данғара (с.т. 1944).

20. Маҷитова Садафмо, сокини деҳаи Себистон, н. Данғара (с.т.1937).

21. Пиров Таваралӣ, сокини деҳаи Талҳоб, н. Данғара (с.т. 1927).

22. Холматов Аҳмадхуҷа, сокини деҳаи Пушинг, н. Данғара (с.т 1947).

23. Шамсуллоев Холмаҳмад, сокини деҳаи Хуррамзамин, н. Данғара (т.1922).

Салимзода Фатҳиддин

ОБ ПРАЗДНОВАНИИ НАВРУЗА В ДАНГАРИНСКОМ РАЙОНЕ

В статье рассматриваются традиции о празднования Навруза в Дангаринском районе Кулябского региона.

На основе непосредственных наблюдений, бесед с жителями, а также научных источников и литературы мы попытались сравнить, как праздновался праздник «Навруз» в этом районе в советское время и после обретения Таджикистаном независимости.

Навруз – древнейший праздник арийских народов, и хотя его празднование в Дангаринском районе схоже с другими регионами Таджикистана, в нём есть свои особенности, связанные с традициями и обычаями Кулябского региона.

Из разговоров со старожилыми и состоятельными жителями Дангары выясняется, что Навруз приходится на 20-21 марта, и в районе этот день называется «Офтобтаразу» («Солнце в весах») или «Офтоб дар тарозу» («Солнце в весах»). В этот день дети собирают весенние цветы и устраивают «Гулгардони». Крестьяне выбирают небольшой участок земли для посадки и благословеннейший старейшина села рассыпает семена по земле, возвещая первый день весны – начало сева и празднования «Навруз». По традиции на празднике «Навруз» хозяйки обычно готовят два вида суманака: «атолаги» и «кулчаги».

Хотя в советское время празднование Навруза не поддерживалось государственной властью, народ отмечал его как культурную традицию, сохранившуюся от глубокой истории таджикского народа под названием «Сари Сол» или «Иди Сари Сол».

На 64-й сессии ООН 18 февраля 2010 года, учитывая предложения стран Таджикистана, Ирана, Афганистана и других стран бассейна Навруз, автор рассмотрел признание праздника «Навруз» международным праздником и включение в список нематериального культурного наследия ЮНЕСКО как источник национальной гордости.

Ключевые слова: Навруз, цветение, “Сари сол”, суманак, традиция, национальная борьба, Дангара, Кулябский регион, празднование, советский период, период независимости.

Salimzoda Fathiddin

ABOUT THE CELEBRATION OF NAVRUZ IN THE DANGHARA DISTRICT

The article examines the traditions of celebrating Navruz in the Danghara district of the Kulob region. Based on direct observations, conversations with residents, as well as scientific sources and literature, the study compares how Navruz was celebrated in this region during the Soviet period and after Tajikistan gained independence.

Navruz is the oldest holiday of the Aryan peoples, and although its celebration in the Danghara district is similar to other regions of Tajikistan, it has unique features associated with the traditions and customs of the Kulob region. Conversations with elderly residents of Danghara reveal that Navruz falls on March 20-21, and in the region this day is called "Oftobtarāzu" ("Sun in the scales") or "Oftāb dar tarāzu" ("Sun in the scales"). On this day, children collect spring flowers and organize a "Gulgardāni" procession. Peasants select a small plot of land for planting, and the blessed elder of the village scatters seeds on the ground, marking the first day of spring – the beginning of sowing and the celebration of Navruz.

According to tradition, during Navruz housewives usually prepare two types of sumanak: "atolagi" and "kulchagi." Although in Soviet times the celebration of Navruz was not officially supported by state authorities, the people continued to observe it as a cultural tradition preserved from the deep history of the Tajik people, referring to it as "Sari Sāl" or "Idi Sari Sāl."

Keywords: Navruz, flowering, "Sari Sāl," sumanak, tradition, national wrestling, Danghara, Kulob region, celebration, Soviet period, period of independence.

ТДУ: 9точик+02+008+07+03+024+001+371.53+37точик

**Комилзода Шариф,
Раҷабова Азиза****ИНЪИКОСИ МАРҲАЛАҲОИ БАРГУЗОРӢ ВА НАТИҶАИ
ОЗМУНИ ҶУМҲУРИЯВИИ «ФУРӮГИ СУБҲИ ДОНОӢ
КИТОБ АСТ» ДАР ҲАФТАНОМАҲОИ «ОМӮЗГОР» ВА
«АДАБИЁТ ВА САНЪАТ»**

Дар мақола дар заминаи таҳлили маводи ҷоии ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» вазъи марҳалаҳои баргузори ва натиҷагирӣ аз озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯги субҳи доноӣ китоб аст» мавриди омӯзиши қарор гирифтааст.

Тули шаш соли баргузориши озмун (1919-2024) дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» доир ба давраҳои баргузориши озмун ва натиҷаҳои назарраси он маводи зиёд ҷой шудааст. Чунин мавод барои беҳтар намудани корҳои омодагӣ, тақмили низомнома ва сохтори озмун мусоидат кардаанд.

Муайян гардид, ки дар навиштаҳои муҳаққиқону кориносон, адабиётшиносон нависандагон ва омӯзгорону мунаққидон бештар оид ба аҳаммияти озмун дар баланд бардоштани сатҳи манаҷияти мардум, рушди шавқу завқи китобхонию наврасону ҷавонон, тақмили фарҳанги суҳанвару суҳандонию мардум тавачҷуҳ зоҳир шуда, ба нақшу мақоми озмун ҳамчун мактаби донишандӯзӣ баҳои баланд дода шудааст. Илова бар ин, омӯзиши нишон дод, ки дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» бештар афқору андешаҳои адибон ва адабиётшиносон перомуни номинатсияҳои «Эҷоди назм» ва «Эҷодӣ наср» баён ёфта, тавсияҳои мушаххас ҷиҳати бозбинӣ ва тақмили ин номинатсияҳо пешниҳод шудаанд.

Метавон хулоса кард, ки ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» дар тарғибу таъвиқи озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯги субҳи доноӣ китоб аст» ва инъикоси давраҳои баргузорию ҷамъбасти он, тавассути навири мусоҳибаву суҳбатҳо, муаррифии ғолибони озмун ва ҳамзамон ҷои намунаи эҷодияти онҳо саҳми назаррас гузоштаанд.

Калидвожаҳо: *Озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯги субҳи доноӣ китоб аст», «Омӯзгор», «Адабиёт ва санъат», марҳалаҳои баргузориши озмун, натиҷаҳои озмун, номинатсияҳои озмун, ғолибони озмун, намунаи эҷодияти ғолибон, ҳакамони озмун, андеша, мулоҳиза, пешниҳод.*

Бо амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз соли 2019 то имрӯз озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯги субҳи доноӣ китоб аст» тибқи оинномааш бо мақсади баланд бардоштани завқи китобхонӣ, тақвияти нуруи зеҳнӣ, дарёфти чехраҳои нави суҳанвару суҳандон, арҷ гузоштан ба арзишҳои миллию фарҳангӣ, инкишофи қобилияти эҷодӣ, таҳкими эҳсоси ҳудӯғию худшиносӣ, тақмили захираи луғавӣ, тақвияти ҷаҳони маънавӣ миёни хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, хонандагон ва донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ, баъд аз муассисаҳои таҳсилоти касбӣ (магистрҳо, аспирантҳо, докторантҳо), омӯзгорони ҳамаи зинаҳои

тахсилот, ходимони илмию адабии муассисаҳои илмиву эҷодӣ, фарҳангу санъат, калонсолон, намоёндагони касбу кори гуногун ва дигар табақаҳои аҳоли доир мегардад [3]. Ҳамасола баргузор шудани ин Озмун барои баланд бардоштани завқи китобхонии тамоми кишрҳои ҷомеа, бахусус насли наврас шароити мусоид фароҳам овард. Он имкон дод, ки суннати қадимаи китобдориву китобхонии миллати тоҷик тақвият ёфта, чехраҳои нави китобхону сухандон пайдо шаванд. Ҷунонки Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии ҳеш ба Маҷлиси Олии ҷумҳурӣ қайд намудаанд «Озмунҳои қаблӣ, аз ҷумла «Тоҷикистон – Ватани азизи ман» ва «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» як нуктаи бисёр муҳимро собит намуданд: дар байни наврасону ҷавонони мо истеъдодҳои нодир ба воя расида истодаанд, ки мо бояд онҳоро ҳамаҷониба дастгириву ҳавасманд гардонем» [9].

Ин масъала дар Паёми навбатии Сарвари давлат ба парлумони кишвар низ мавриди баррасӣ қарор гирифт. Пешвои миллат бори дигар таъкид намуданд, ки мақсади ин озмунҳои гуногун «тақвият бахшидани хувияти миллӣ, ҳисси ифтихор аз таъриху тамаддуни бостонии халқамон, боз ҳам баланд бардоштани сатҳи саводнокиву маърифатнокии мардум, қабл аз ҳама, наврасону ҷавонон, тақвияти завқи зебоипарастии онҳо ва пайдо кардани истеъдодҳои нодир аз байни наслҳои ояндасоз мебошад» [10].

Дар тарғиб ва муаррифии дастовардҳои озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» нақши нашрияҳои даврӣ бориш аст. Аз ҷумла, ин масъала, дар радиҳои дигар масъалаҳои марбут ба соҳаи китобдорӣ аз ҷониби муаллифони ин сатрҳо дар мисоли маводди дар рӯзномаи «Ҷумҳурият» нашршуда мавриди таҳлил қарор гирифт [4]. Ҳамзамон, нақши озмуну фестивалҳои китобдорӣ дар тақмили фаъолияти китобхонаҳо дар рисолаи муҳаққиқ М. Комилов «Истиқлолият ва рушди фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон» [5] таҳқиқ шудааст. Ба андешаи ӯ, баргузориҳои озмуну фестивалҳои китобдорӣ дар қаламрави ҷумҳурӣ барои беҳтар намудани сатҳи сифати хизматрасонии китобдорӣ, ташаккули майлу рағбати китобхонӣ, таъмини дастрасӣ ба мероси таърихиву фарҳангӣ, баланд бардоштани фарҳанги иттилоотӣ ва ҷорӣ намудани навгониҳо дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат мусоидат карда, имкон додаанд, ки дар радиҳои дастовардҳо камбудиву норасоиҳои мавҷуда ошкор карда шаванд [Ниг.5, с.213].

Муҳаққиқи публитсистикашинос Мурод Муродӣ дар чандин мақолаҳои ва асарҳоиаш [6, 7, 8] ҳангоми баррасии маводи нашрияҳои даврӣ, ба масъалаи мавриди ин пажӯҳиш низ эътибор додааст. Аз ҷумла, ӯ дар мақолаи «Нақши публитсистика дар ташаккули афкори созанда» [7] вежаҳои мавзӯӣ ва жанрии матолиби публитсистии нашрияи «Адабиёт ва санъат»-ро таҳқиқу таҳлил намуда, ба хулосае омадааст, ки «нашрияи «Адабиёт ва санъат» ҳамчун минбари эҷодкорони Тоҷикистон дар инъикоси муҳимтарин масъалаҳои замони муосир, тарғиби сиёсати фарҳангии ҳукумати кишвар, ибтикороту ташаббусҳои Пешвои миллат дар роҳи осудагиву беҳдошти зиндагии мардум, ташаккули афкори созанда, намои чехраҳои илму адаб ва фарҳангу ҳунар аз имконоти жанрҳои публитсистӣ қор гирифта, аз як тараф, шакл ва мундариҷаи худро рангоранг гардонидааст, аз ҷониби дигар, ба ҳаёти иҷтимоӣ рӯҳӣ тозаии замонавӣ бахшидааст» [7, с. 85].

Рочеъ ба ташкилу баргузории Озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доной китоб аст» дар нашрияҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» афкору андешаҳои ҷолиби олимону адибон, рӯзноманигорон, омӯзгорону мутахассисони соҳаҳои гуногуни дониш дарҷ гардидааст, ки истифодаи онҳо, аз як ҷониб, бевосита барои ислоҳи камбудиву норасоии ҷойдошта ба мутасаддиёну ташкилкунандагони озмун ёрӣ расонанд, аз ҷониби дигар, ҷиҳати таъмини донишҳои нав марбут ба аҳамияти маърифатии озмун ва нишонрасиву натиҷабахшии он ба рушди ҳаёти фарҳангии ҷомеа мусоидат менамояд. Дар робита ба ин, метавон мақолаи академик М. Имомзода «Ҷавҳари ақлу дониш»-ро номбар кард, ки дар ҳошияи озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доной...» навишта шуда, хонандаро ба нақшу мақоми китоб дар ҳаёти ҷомеа ва аҳамияти китобхона дар ташаккули ҷаҳонбинӣ воқиф мегардонад. Муаллиф бо самимият изҳор кардааст, ки «Китоб хондан ин дараҷаву мақом аст. Китобхон худ ба як китобхона ва як донишгоҳ табдил меёбад. Шахсиятҳои бузургу тавоно бо ҳамин роҳ муваффақу комёб шудаанд» [14]. Ҳамзамон, дар ҳошияи ин озмун директори Китобхонаи марказии илмӣ ба номи И.Гандии АМИТ, доктори илмҳои филологӣ, профессор Ш. Сӯфизода ба саволи рӯзноманигор Умед Пудинаев - *Барои баланд бардоштани сатҳи алоқаи навҷавонону донишомӯзон ба китобу китобхона чӣ корҳоро бояд анҷом дод?* – чунин посух додааст: «Дар ин самт, ба назари инҷониб, ду корро бояд анҷом дод: нахуст он, ки таҳқиқоти ҷомеу жарфи илмӣ рочеъ ба вазъияти китобхона дар Тоҷикистон сурат бигирад, то омилҳои паст шудани сатҳи китобхониро китобдӯстӣ муайян шавад; дувум ин, ки баъд аз анҷоми таҳқиқи ҳамаҷонибаи ин масъала бо ҷалби мутахассисони китобдориро донишшиносӣ барномаи вежаи тавсеаи фарҳанги китобхониро дар ҷомеа бояд таҳия кард ва барои иҷрои он ҳамаи шароитро муҳайё сохт» [20]. Воқеан, ин ду пешниҳоди олим ба манфиати кор буда, барои дарёфти роҳҳои ҳалли мушкилот мусоидат мекунанд ва имкон фароҳам меоранд, ки вазъи китобхона бо назардошти ҳадафу вазифаҳои хониш дар байни кишрҳои гуногуни ҷомеа омӯхта шуда, тавсияҳои мушаххас барои таҳияи фарҳанги мутолиа пешниҳод шаванд.

Омӯзгори МТМУ-и №73-и шаҳри Панҷакент Мастона Бозорова дар баробари муҳиму саривақтӣ арзёбӣ намудани озмун, барои тақвияти фаъолияти китобдориву китобхона, бахусус нашр ва сифати ҷопи китобҳо чунин пешниҳодҳоро ироа кардааст: Якум, барои як муддати муайян ҳам бошад, бояд аз ҷопи китоб ситонидани ААИ (андоз аз арзиши иловашуда) қатъ карда шавад. Дувум, барои ҷопхонаҳо имтиёзҳои дар шакли сабук кардани андоз ва паст кардани бочи гумрукӣ дар ҳолати ворид намудани дастгоҳҳои нав бояд фароҳам оварда шавад. Ин имтиёзҳо боиси он мегарданд, ки ҷопхонаҳо дастгоҳҳои замонавӣ ворид кунанд ва китобҳоро бо сатҳу сифати мутобиқ ба замони муосир ба ҷоп расонанд. Масъали дигари ташвишвар ин аст, ки аксари фурӯшгоҳҳои китоб дар биноҳои иҷора фаъолият менамоянд ва нархи иҷораи биноҳои хусусӣ хеле дандоншикан аст. Агар ҳукумат миқдори фурӯшгоҳҳои давлатиро бештар кунад, бо иҷорапулии арзонтар ба ғайри кор ҳоҳад шуд. Таъсиси бозорҳои хурди китоб (ярмарка) дар пойтахт ва маркази вилоятҳо сабаби арзонтар шудани нархи китоб ва рушди соҳа мегардад [12].

Муовини вазири маориф ва илми ҷумҳурии Абдулло Зиёдулло Назар дар мақолаи «Озмуне на камтар аз ҷашн!» [11] баъзе камбудии

озмунро ошкор намуда, барои беҳтар баргузор шудани озмун ва кам гаштани арзу шикоятҳои довталабу мухлису тамошобин чанд пешниҳоди муфид кардааст. Аз ҷумла, ҷиҳати ислоҳ намудани камбудҳои дар фаъолияти ҳакамони озмун, масалан, дар мавриди саволдиҳии бемантиқ ё хангоми саволдиҳӣ ба инобат нагирифтани сатҳи дониши заминавии довталабон, сарфи назар кардани талаботи банди 15-и Низомномаи озмун ҷиҳатии пешниҳоди ғолибони даври сеюм ба даври чоруми озмун ва ғайриқаноатбахш будани кори ҳакамони вилоятию минтақавӣ, аз ҳисоби довталабони ғолибшуда такмил додани ҳайати ҳакамон, таъғйир додани тарзи пешниҳоди «саволномаҳо», доир ба тарз ва шакли дурусти таҳияи «дафтари довталаб» ва пахши ҳатмии телевизионии чараёни баргузориҳои ҳамаи даврҳои озмун андешаҳои ҷолиб баён намудааст.

Ба андешаи Шоири халқии Тоҷикистон Камол Насрулло озмунҳои «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст», «Тоҷикистон – Ватани азизи ман», «Илм – фурӯғи маърифат», «Тоҷикон – оинаи таърих» - перомунӣ китоби «Тоҷикон»-и аллома Бобочон Ғафуров фарохтар аз як озмунанд ва нақши онҳо дар рушди маънавият ва таълиму тарбияи наврасону ҷавонон хеле арзишмандтару сутуданист. Илова бар ин, шоир ба дастоварду натиҷаҳои озмунҳои доиршуда воқеъбинона баҳо дода, қайд менамояд, ки «Аз ҳама муҳимтарин натиҷаву падидаи ин озмунҳо дар он зоҳир шуд, ки имрӯз ба шарофат ва шартҳои он, ҳар ҷавони соҳибистеъдод, ҳатто аз дурдасттарин ғӯшаи кишвар, агар соҳибистеъдод бошад, бевосита ба майдони адабиёт бидуни кумак, танҳо ба шарофати истеъдоди худ роҳ меёбад, ки дар гузашта ин кор қариб имкон надошт. Яъне дастоварду натиҷаҳои озмунӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» мисли дигар озмунҳои роҳандозишуда, хеле дурахшону қаноатмандкунанда ҳастанд ва ба рушди нави маънавияти миллати мо хеле хуб мусоидат карда истодаанд» [17].

Чунонки таҳлил нишон дод дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» бештар афкору андешаҳои шоиру нависандагон, узви ҳайати ҳакамон ва рӯзноманигорон перомунӣ марҳалаҳои баргузориҳои озмун, натиҷаву ҳулосаҳо, дастоварду камбудҳои он ва пешниҳодҳои муфид ҷиҳати такмил додани низомномаи озмун дарҷ гардидааст. Масалан, муовини аввали раиси Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон Ато Мирҳоча дар мусоҳибааш бо рӯзноманигор Раҳимаи Аъзам мушоҳидаҳои худро дар бобати зоҳир нашудани таваҷҷуҳ ба драматургия ва асарҳои сахнавӣ дар озмун баён намуда, изҳор доштааст, ки «имрӯз мо драматургии ҷавон надорем. Агар мо ҳозир аз курсии талабагӣ ҳамин нафаронро тайёр накунем, дар оянда наметавонем драматургии хуб дошта бошем. Бинобар ин, пешниҳод менамоям, дар озмун номинаи «Хондан ва азёд кардани асарҳои сахнавӣ» дохил карда шавад. Ва ин бисёр муҳим аст барои мо. Ба ин номина натавонем драма дохил мешавад, спектакл, асарҳои кино, намоишномаҳои театришуда, намоишномаҳои оммавӣ, намоишномаҳои радиӣ, телевизионӣ низ шомиланд» [16]. Ба ин масъала, Шоири халқии Тоҷикистон Камол Насрулло низ таваҷҷуҳ намуда, аз ҷумла қайд намудааст: «Дар адабиёти муосири тоҷик дар қатори назму наср боз драматургия ва нақди адабӣ низ нақши муҳимму бориз доранд, хусусан имрӯз мо бояд дар бораи вазъи драматургияи тоҷик ва ояндаи он биандешем, зеро нақд ва адабиётшиносӣ ба ҳар ҳол тавассути Академияи улум ва пажуҳишгоҳҳои он низ то ҷойе роҳандозӣ мешавад, аммо ривочи драматургия, баланд бардоштани сатҳи он аз масъалаҳои ҷиддиву

ҳалталаби адабиёти муосири мост. Ба роҳ андохтани номинаи дигаре бо номи драматургия ва навиштани асарҳои сахнавӣ барои театру телевизиону радио бояд низ пайгирӣ шавад ва ба ин восита метавон имконият ва сахми боризе барои тавлиди асарҳои сахнавӣ муҳайё кард, ки имрӯз ниёзи сахте бар онҳо дорем» [18]. Илова бар ин, Камол Насрулло боз пешниҳод менамояд, ки «мо, ҳатто, ҳатталимкон метавонем номинаҳои адабии ин озмунро ҳамчун як озмуни алоҳидае бо номи “Фурӯғи сухан” ё “Фурӯғи адабиёт” дар қатори озмуни хеле муфиду саривактии “Илм - фурӯғи маърифат” роҳандозӣ кунем. Чунин иқдом агар роҳандозӣ шавад, бешубҳа, як қадами бузурги дигар дар бунёди адабиёти бадеӣ ва рушди насру назму драматургия ва адабиётшиносии муосири тоҷик гузошта хоҳад шуд» [18].

Бо назардошти таклифу пешниҳодҳо дар Низомномаи озмуни соли 2021 номинатсияи нави «Эҷоди назму наср» илова гардида, дар банди 35-уми қисми «Талабот ба иштирокчиёни озмун» матни зерин: «аз довталаби номинатсияи эҷоди назму наср таълифи як достони мукамал дар вазнҳои анъанавӣ, 20 ғазал дар вазнҳои анъанавии арӯз, 20 рубой, 10 дубайтӣ, 3 мухаммас, 2 мусаддас, 4 қасида, 5 шеърӣ сафед, 10 суруди ватандӯстона, 2 тарҷеъбанд, 2 таркиббанд, 5 ҳикоя, 2 эссе, 1 повест, 1 драма талаб карда мешавад» [1], ворид карда шуд. Дар Низомномаи озмуни соли 2023 номинатсияи «Эҷоди назму наср» ба ду номинатсияи мустақил: «Эҷоди назм» ва «Эҷоди наср» ҷудо мешавад ва дар қисми «Талабот ба иштирокчиёни озмун» чунин иловаҳо: «аз довталаби номинатсияи эҷоди назм таълифи як достони мукамал дар вазнҳои анъанавӣ, 20 ғазал дар вазнҳои анъанавии арӯз, 20 рубой, 10 дубайтӣ, 3 мухаммас, 2 мусаддас, 4 қасида, 5 шеърӣ сафед, 10 суруди ватандӯстона, 2 тарҷеъбанд, 2 таркиббанд талаб карда мешавад; аз довталаби номинатсияи эҷоди наср таълифи 5 ҳикоя, 5 афсона, 2 эссе (барои хонандагони синфҳои 8-11), 5 ҳикоя, 5 афсона, 2 эссе 1 повест, 1 драма (барои гурӯҳҳои дигар) талаб карда мешавад» [2], ворид гардидаанд.

Ҳарчанд пешниҳодҳои адибон Ато Мирҳоча ва Камол Насрулло дар солҳои минбаъдаи баргузории озмун ба назар гирифта, дар низомномаи озмун ворид шуда бошад, аммо баъд аз ду-се соли роҳандозии ин пешниҳодҳо, чунонки натиҷаи ҷамъбасти озмун нишон дод, иҷрои навиштани драма ва дигар асарҳои насрӣ барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ як андоза вазнин аст. Ба андешаи Нависандаи халқии Тоҷикистон Абдулҳамид Самад «дар фосилаи кӯтоҳ, дар муддати чанд моҳ драма, эссеҳо, ҳикояву афсонаҳо ё қисса навиштани хонанда аз иқтидори ӯ берун аст ва ба мантиқ низ чандон созгор нест. Чунки барои навиштани чунин асарҳо ҳатто ба нависандаи касбӣ дар баробари мутолиа таҷрибаи рӯзгор ва мушоҳидаҳои афзун лозим аст» (Адабиёт ва санъат. – 2024. – 12 декабр). Дар робита ба ин масъала, нависанда Шодӣ Рачабзод мулоҳизаҳои худро баён намуда, аз ҷумла чунин эрод гирифтааст: «ба ҷуз чанд нафари ангуштшумор, аксари довталабон аз уҳдаи иншоӣ драма, ки қонунмандии жанриро сохтори худро дорад, баромада наметавонанд. Сабаби ин вазъ, агар аз як тараф, бепарвоёна муносибат кардани довталабон дар қиблаи навиштани драма бошад, аз тарафи дигар, дар умум, рушду ташаккул наёфтани эҷоди драма дар адабиёти тоҷик мебошад. Аз ин хотир, шояд пешниҳоди адабиётшинос Ҳафиз Раҳмон дар хусуси таъсиси номинатсияи алоҳидаи «Драматургия» ё «Дромнависӣ» мувофиқи мақсад бошад» (Омӯзгор. – 2024. – 12 декабр).

Ҳамзамон, яке аз пешниҳодҳое, ки баъд аз ҷамъбасти соли шашуми озмун аз ҷониби шоири халқии Тоҷикистон Рустами Ваҳхобзода баён ёфтааст – аз номинаи «Эҷоди наср» берун кардани «драма» мебошад (Адабиёт ва санъат. – 2024. – 12 декабр). Аз ин рӯ, мутобиқ ба талабу дархост ва пешниҳодҳои адибони ҷумҳурӣ дар Низомномаи озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» барои соли 2025 тағйироту иловаҳо ворид карда шуда, номинатсияҳои назму наср гирифта шуд ва аз Низомнома он талаботҳое, ки аз доғтаби номинатсияи эҷоди назм – таълифи як достони мукамал дар вазнҳои анъанавӣ, 20 ғазал дар вазнҳои анъанавии арӯз, 20 рубой, 10 дубайтӣ, 3 мухаммас, 2 мусаддас, 4 қасида, 5 шеърӣ сафед, 10 суруди ватандӯстона, 2 тарҷеъбанд, 2 таркиббанд ва аз доғталаби номинатсияи эҷоди наср – таълифи 5 ҳикоя, 5 афсона, 2 эссе (барои хонандагони синфҳои 9-11), 5 ҳикоя, 5 афсона, 2 эссе, 1 повест, 1 драма (барои гурӯҳҳои дигар) талаб карда мешуд [3], ҳориҷ карда шуданд.

Адабиётшинос ва публитсист Ҳафиз Раҳмон соли панҷум аст, ки дар озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» ба ҳайси узви ҳакамон иштирок менамояд ва оид ба натиҷаи озмуни баргузоршуда пайваста тавассути матбуоти даврии ҷопӣ ва электронӣ афқору андешаҳои худро баён мекунад. Дар навиштаҳои ӯ бештар ба масъалаҳои тайёрии доғталабон ба озмун ва таъмини онҳо бо адабиёти зарурӣ, ташкили гурӯҳҳои тарғиботӣ оид ба фаҳмондадиҳии тарзи интиҳоб ва мутолиаи асарҳои бадеӣ ва дигар масъалаҳои марбут ба ташкил ва баргузориҳои озмун таваҷҷуҳ зоҳир кардааст. Аз ҷумла, ӯ сабабҳои асосии суст омодагӣ дидани доғталабонро ба озмун чунин шарҳ додааст: «иллати асосӣ дар тарғиби китоб аст, дар марҳалаҳои аввалу дувум ва даври минтақавӣ муаллимону раҳнамоён бо ширкаткунандагони озмун дуруст кор намеkunанд, моҳияти китобхониро дуруст намефаҳмонанд ва умуман, дар маҳалҳо, шаҳру навоҳӣ масъалаи тарғибу ташвиқи китоб масъалаи мураккабу печида аст. Ба зами ин, дастрас набудани китобҳои лозим, махсусан, тарҷумаҳо дар маҳалҳо, хидмати сусти китобхонаҳо ва ғайра масъаларо ҷигилтар меkunанд. Дар ин бора ҷандин маротиба навиштем, аммо проблемаи дастрасӣ ба китоб ҳамоно мушкул боқӣ мемонад» [19].

Ҳафиз Раҳмон дар мақолаи «Китобро ҳадафмандона бояд хонд» (Омӯзгор. – 2024. – 17 октябр) роҷеъ ба усулҳои муассири хониши китоб андешаҳои ҷолиб баён намуда, барои онҳое, ки ба номинаи «Адабиёти ҷаҳон» омодагӣ мебинанд, ҷанд маслиҳати амалӣ пешниҳод кардааст. Воқеан маслиҳатҳои пешниҳоднамудаи ӯ ҳамчун раҳнамо барои омодагии ҳарчи беҳтару бештари доғталабон ва муваффақ гаштани онҳо дар озмун мусоидат меkunанд.

Баъд аз ҷамъбасти соли шашуми баргузориҳои озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» барои беҳтар ба роҳ мондани кори озмун ва тақмили барномаи он мулоҳизаҳои ҷолиб ва пешниҳодҳои судманди се адиби номвари тоҷик: Абдулҳамид Самад, Рустам Ваҳхобзода ва Ато Мирҳоча дар таҳияи Бузургмеҳри Тоҷиддин таҳти унвони «Дар сояравшанҳои «Фурӯғ...» (Адабиёт ва санъат. – 2024. – 12 декабр) ҷоп шуд, ки бешак барои мукамал гардонидани номинатсияҳои «Эҷоди назм» ва «Эҷоди наср» мусоидат меkunанд. Аз ҷумла, доир ба ин мавзӯ, Абдулҳамид Самад андешаҳои ҷолиб чунин баён кардааст: «Ба назарам, барномаи номинаи «Эҷоди наср» як андоза барои хонандагони мактабҳо ва донишҷӯён вазнин аст. Ба неруи зехнӣ, қудрати ҷисмонӣ ва мафкураи

хонандагон созгор нест». Ин адиб, ки тайи ду соли охир ба ҳайси довар дар кори озмун иштирок карда, аз нозукиҳои баргузории он огоҳии комил дорад, дар охир ба ҳулосае меояд, ки «хонандагон барои он ки аз рӯйи барнома асар нависанд, ҳатто аз мутолиа дар канор мемонанд. Нависандаи 50-60-сола ба навиштани драма даст наметанзад. Техникаи он, гирумон, офаридани қаҳрамон ва мавзӯро бояд донист. Роману қисса ҳамчунин. Таҷрибаи якумӣ мебошад, ки эҷодкор ба чунин жанрҳои бузург даст занад. Ба назарам бори барномаи ин номинато ё сабук ва ё баргузорияшро дар чанд фосила муайян намудан бехтар аст» [13].

Барои тақмили барномаи озмун Рустам Ваҳҳобзода се пешниҳод ироа кардааст. Тибқи пешниҳоди якуми ин адиб маводи адабӣ барои мутолиа ва азёд кардани довталабон бояд аз назари комиссияи босалоҳият гузарад. Ба андешаи ӯ дар зимн аз мутолиа асарҳое, ки аз ҷиҳати таносуби синнусолӣ, ахлоқӣ, фикриву эътиқодӣ, ҷаҳонбинӣ муносиб нестанд, аз ин ҷеҳист хориҷ карда шаванд. Дар пешниҳоди дуюми адиб талаб карда мешавад, ки барои бахши эҷоди назму наср сатҳи синнусолӣ маҳдудтар муқаррар гардад, зеро ҳадафи аслии ин номинатсияҳои озмун, ба андешаи Рустам Ваҳҳобзода, пайдо кардани истеъдодҳои эҷодӣ мебошад ва истеъдодҳои эҷодӣ бояд дар марҳалаи ҷавонӣ пайдо гарданд. Пешниҳоди сеюми шоир – аз рӯйхати навъҳои назми озмун «шеърӣ сафед» ва аз наср «драма» берун карда шавад, зеро таълифи ин навъҳои адабӣ, ба андешаи ӯ, ҳатто барои адибони касбӣ мушкил аст. «Чунин навъҳои адабие, ки тайи ин чанд сол дар дафтари довталабон ҷой дорад ё тамоман ба муқаррароти ин жанрҳо ҷавобгӯ нест ё навиштаи дигарон (на ҳуди довталабон) мебошад», – иброз доштааст Рустам Ваҳҳобзода [13].

Ато Мирҳоча пешниҳод мекунад, ки аввал номи озмун бо таври зайл «Фурӯғи субҳи доноӣ» кӯтоҳ карда шавад, сипас номинатсияҳои «Эҷоди назм» ва «Эҷоди наср» бозбинӣ шаванд. Мувофиқи мушоҳидаҳои Ато Мирҳоча дар муддати 5 сол як насл ба вучуд меояд, аз байни миллион нафар як-ду ё 10 нафар мебароянд, ки навишта метавонанд. Барои ҳамин, ба андешаи ӯ, «ҳар сол будани номинатоҳои «Эҷоди назм» ва «Эҷоди наср» бар зарари қор аст. Чун одамон, ки ба ин номинато иштирок мекунанд, ба таври механикӣ ҷо мегиранд. Азбаски онҳо аз марҳалаҳои гуногун мегузаранд, дар марҳалаи ҷумҳуриявӣ доварон маҷбуранд, ба чанд нафарашон ҷой диҳанд. Имсол аз миёни касоне, ки соҳиби ҷой шуданд, дастоварди ягонтошон ба пуле, ки мегиранд, мувофиқат намекунад» [13]. Дар баробари ин ва дигар пешниҳодҳо, аз қабili барҳам додани талабот ба иштирокчиёни номинатсияҳои эҷод ҷиҳати гирифтани тақриз ё тавсиянома аз Иттифоқи нависандагон ва мушаххас кардани ваколату ҳуқуқи комиссияи апеллятсионӣ дар низоминомаи озмун, Ато Мирҳоча боз аз камёфт будани китобҳои зарурӣ дар музофоти кишвар, ки барои довталабони озмун мушкилӣ эҷод мекунанд, изҳори нигаронӣ карда, таъкид менамояд, ки «нарасидани китобҳо дар ноҳияҳо, деҳот ҳис карда мешавад. Барои он ки баъзеҳо ба озмун тайёр шаванд, дар марҳалаҳои минтақавӣ ҷо гиранд, онҳоро ба марказ, ба Душанбе мефиристанд, ки дар Китобхонаи миллии нишаста, омода гарданд» [13].

Шодӣ Рачабзод ҳамчун узви доварон дар номинатсияи «Эҷоди наср», дар мақолаи «Истеъдод самарои ҷустуҷӯ ва талош аст» (Омӯзгор. – 2024. – 12 декабр) мулоҳизаҳои хешро оид ба дастоварду камбудии ин номинатсия ва сатҳи дониши довталабон воқеъбинона бо зикри мисолҳои

мушаххас изҳор кардааст. Аз ҷумла, ӯ аз сатҳи пасту нокифояи мутолиаи довталабон ва оғаҳои онҳо аз асарҳои маълуми машҳури адабиёти классикии тоҷику форс, муосир ва ҷаҳон саҳт изҳори нигаронӣ карда, ишора мекунад, ки «ба истиснои 4-5 нафар дар ҳар гурӯҳ, боқимонда довталабон хондан як тараф истад, ному унвони осори адибони маълуми шинохтаро дурусту саҳеҳ намедонанд. ...Ҳайратовару аҷиб он аст, ки аксари довталабон аз номинатсияи эҷоди наср на танҳо аз асарҳои нависандагони муосир, амсоли Фазлиддин Муҳаммадиев, Ёрун Кӯҳзод, Абдумалик Баҳорӣ, Саттор Турсун, Сорбон, Абдулҳамид Самад, Кароматулло Мирзо... оғаи надоранд, балки осори бузургону саромадони адабиёти муосир, устодон Садриддин Айнӣ, Сотим Улуғзода, Ҷалол Иқромӣ, Раҳим Ҷалил, Пӯлод Толис, Ҳаким Каримро дуруст намедонанд ва ба таври зарурӣ нахондаанд».

Аламхон Кӯчарзода қайд менамояд, ки «Банда бар онам, ки озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» (ва дигар озмунҳои интеллектуалӣ низ) акнун ба марҳалаи нави рушд ворид мешавад. Марҳалаи нави ин озмун аз довталабони номинатсияҳои гуногун бар замми қироати ифоданоку беғалати шеър ва баёни мундариҷаи осори насрию драмавӣ тавачҷуҳ ба мазмуну муҳтавои осори бадеӣ, муҳокимарониҳои мантиқӣ ва ғоявиро тақозо дорад. Бар болои ин зарур аст, ки озмун дар баробари нутқи шиғоҳӣ тавачҷуҳи довталабонро ба қорҳои хаттӣ, беғалат навиштани матолиб ва ҳусни марғуби хат ҷалб намояд. Ба андешаи банда, дар шакли эссе ё иншои мухтасар роҳандозӣ намудани нутқи хаттӣ дар озмун зарур аст» [15]. Илова бар ин, ба андешаи ӯ дар марҳалаи нави озмун истифодаи луғат зарурати бештар дорад ва пурсиши луғат ҳамчун талаботи асосии озмун бояд дар низомномаи он нишон дода шавад. Ҳамзамон, ба ду қисмат ҷудо кардани хонандагони синфҳои 5-11-ро зарур шуморида, пешниҳод кардааст, ки дар марҳалаи нави озмун бисёр хуб мешуд, ки шахсони масъул, аз ҷумла ҳайати ҳакамони андешаҳои худро оид ба тақмили минбаъдаи озмун тавассути матбуоти даврӣ иброз намоянд.

Дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» оид ба ғолибони озмун ва мукофотонидани онҳо аз ҷониби мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ хабару гузоришҳо ҷоп шудааст. Масалан, аз ҷониби раиси шаҳри Хучанд кадрдонӣ шудани ғолибони озмун дар гузориши Н. Раҷабзода «Хучанд. Озмун ҷамъбаст гардид» (Омӯзгор. – 2019. – 18 июл), маросими супоридани ифтихорномаҳо ва мукофоти пулӣ ба ғолибони даври вилоятӣ бо иштироки раиси ВМКБ дар гузориши «Фурӯғи субҳи доноӣ...» дар Бадахшон (Адабиёт ва санъат. – 2021. – 28 октябр), натиҷагирӣ аз фаъолияти ҳакамони даври вилоятӣ озмун дар вилояти Хатлон дар гузоришҳои «Дастгирии истеъдод» Адабиёт ва санъат. – 2022. – 21 апрел), «Китоб – аниси дили инсон» ва ҷамъбасти даври минтақавӣ озмун дар шаҳри Ҳисор дар гузориши «Гулафшони истеъдод» (Адабиёт ва санъат. – 2022. – 27 октябр), инъикос шудаанд.

Илова бар ин, ҳамасола натиҷаи ҷамъбасти озмун ва мукофотонидани ғолибон дар сатҳи баланд аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, намояндагони Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазорату идораҳои марбута баргузор мегарданд, ки ин маъракаи муҳимми фарҳангӣ дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» муфасссал инъикос меёбад. Аз ҷумла, «Ғолибон соҳибҷоида гардиданд» (Омӯзгор. – 2020. – 3 январ), «Гулафшони китоб» (Адабиёт ва санъат. – 2022. – 22 декабр), «Фурӯғи

субҳи доноӣ китоб аст» чамъбаст шуд ва Шукрона барандаи «Шохҷоиза» гардид» (Омӯзгор. – 2023. – 16 ноябр), «Ғолибон қадрдонӣ шуданд: озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» чамъбаст шуд» (Омӯзгор. – 2024. – 28 ноябр) ва амсоли инҳо.

Ҳамзамон, дар ҳафтаномаи «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» афкори андешаҳои раисон ва узви ҳакамони озмун ҷоп шудааст, ки аксарият дар мавриди ворид сохтани тағйироту иловаҳо ба низомномаи озмун андеша рондаанд. Ато Мирхоҷа «Таассурот, андешаҳо, пешниҳодот: мулоҳизаҳо перомуни озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» дар вилояти Хатлон» (Адабиёт ва санъат. – 2022. – 24 ноябр); Камол Насрулло «Фурӯғе, ки фурӯзон кард моро: чанд пешниҳоди марбути номинаи эҷоди назму наср ба Комиссияи озмун» (Адабиёт ва санъат. – 2023. – 12 январ), «Дастовардҳои тозаи озмун: Бардошт аз даври сеюми озмун дар ш. Душанбе» (Адабиёт ва санъат. – 2023. – 28 сентябр); Ҳафиз Раҳмон «Озмуни «Фурӯғ» фурузандатар мегардад: пешниҳод» (Адабиёт ва санъат. – 2023. – 19 январ), «Истеъдодҳо зиёданд, фақат раҳнамоии дуруст мебояд: чанд мулоҳизаву хулоса аз озмуни минтақавӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» (Адабиёт ва санъат. – 2023. – 31 август), «Меваи бенуксон аз дарахти навбар мешавад. Бардошт ва чанд мулоҳиза аз рӯзи дуюми озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» (Омӯзгор. – 2024. – 14 ноябр); Саъдӣ Қосимӣ «Баргу сози мо китобу ҳикмат аст. Озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст»: назар, андеша, пешниҳодот барои имрӯзу фардо» (Омӯзгор. – 2023. – 30 ноябр) аз ҷумлаи онҳо мебошанд.

Мавриди зикри хос аст, ки ҳафтаномаи «Адабиёт ва санъат» тавассути равзани алоҳида таҳти унвони «Аз эҷоди ғолибони озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» намунаи асарҳои навқалмонро ба таъб мерасонад, ки аз бисёр ҷиҳат барои муаррифии осори ғолибони озмун мусоидат менамояд. Масалан, шеърҳои хикояҳои ғолибони озмун Шаҳёд, Мижгона Халилзода (Адабиёт ва санъат. – 2023. – 23 ноябр), Бахтиёри Раҳмон, Руъё Усмонӣ (Адабиёт ва санъат. – 2023. – 30 ноябр), Одинамуҳаммади Сӯфӣ, Баҳманёр Муяссарзода, Диловари Саъдулло (Адабиёт ва санъат. – 2023. – 7 декабр) нашр шуда, мавриди истифода қарор гирифтанд. Дар баробари ин, дар равзани «Ғолибони озмун»-и ҳафтаномаи «Омӯзгор» суҳбату мусоҳибаҳо бо ғолибони озмун ва мақолаву мулоҳизаҳои ҷолиб дар бораи маҳорату малакаҳои китобхониву суҳанварӣ ва комёбиҳои назарраси ғолибони озмун дарҷ шудаанд. Масалан, таҳти ҳамин равзан мусоҳибаҳои рӯзноманигорон Ҷангибеки Улфатшоҳ «Шаина – нахустин дорандаи Шохҷоиза аз ВМКБ» ва Ҳотаи Ҳомид «Омӯзиши пайвасти Асилабонуро ба мақсад расонд» (Омӯзгор. – 2024. – 5 декабр) ба таъб расидааст, ки яке дар бораи дастовардҳои ғолиби Шохҷоиза аз номинатсияи «Адабиёти классикӣ» – хонандаи мактаби президентӣ барои хонандагони болаёқати шаҳри Хоруғ Шоина Мабатқадамова, ва дигаре оид ба истеъдоди баланди суҳанварии ғолиби Шохҷоиза аз номинатсияи «Адабиёти ҷаҳон» – хонандаи синфи 3-и Гимназияи рақами 4-и ш. Душанбе Асилабону Алимова, нақл мекунанд.

Ҳамин тавр, вазъи омӯзиши инъикоси марҳалаҳои баргузорӣ ва чамъбасти озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» имкон дод, ки чунин хулосаҳо ҳосил шаванд:

1. Дар тарғибу ташвиқи озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» ва инъикоси даврҳои баргузориву чамъбасти он, тавассути мусоҳибаву суҳбатҳо муаррифии ғолибони озмун ва ҳамзамон ҷопи намунаи

эҷодиёти онҳо саҳми ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» назаррас мебошад.

2. Дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» бештар афкору андешаҳои адибон ва адабиётшиносон перомуни номинатсияҳои «Эҷоди назм» ва «Эҷодӣ наср» баён ёфта, тавсияҳои мушаххас ҷиҳати бозбинӣ ва такмили ин номинатсияҳо пешниҳод шудаанд.

3. Ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» ҳамчун минбари баҳсу андеша ва мулоҳизаҳои раисон ва узви ҳакамони озмун хизмат намуда, бештари пешниҳодҳои онҳо дар мавриди ворид сохтани тағйироту иловаҳо ба низомномаи озмун ба инobat гирифта шудааст.

4. Дар навиштаҳои муҳаққиқону коршиносон, адабиётшиносону нависандагон ва омӯзгорону мунаққидон бештар оид ба аҳамияти озмун дар баланд бардоштани сатҳи манаҷиёти мардум, рушди шавқу завқи китобхонии наврасону ҷавонон, такмили фарҳанги суҳанварию суҳандонии мардум, таваҷҷуҳ зоҳир шуда, ба нақшу мақоми озмун ҳамчун мактаби донишандӯзӣ баҳои баланд дода шудааст.

5. Маводди дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» интишорёфта барои бештар намудани корҳои омодагӣ, такмили низомнома ва сохтори озмуни «Фурӯғ...» мусоидат карданд.

6. Дар баррасии масъалаҳои мубрами ташкилу баргузорӣ ва натиҷагирӣ аз рафти озмуну ҷамъбасти он тавассути ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» бештар олимону адибон, муҳаққиқон ва доварони озмун: Ҳафиз Раҳмон, Камол Насрулло, Ато Мирҳоча, Абдулҳамид Самад, Рустам Ваҳҳобзода, Шодӣ Раҷабзод, Аламхон Кӯҷарзода, Муҳаммадҷусиф Имомзода, Шодимуҳаммад Сӯфизода, Зиёдулло Абдулзода, Саъдӣ Қосимӣ ва дигарон саҳм гузоштанд.

7. Дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат» оид ба ҷараёни баргузорию даври шахриву ноҳиявӣ ва вилоятии озмун маводи кам ҷоп шудааст.

Адабиёт

1. Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи баргузор намудани Озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» дар соли 2021, аз 11 феввали соли 2021 №АП-43 <https://www.president.tj/event/documents/22657>

2. Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи баргузор намудани Озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» дар соли 2023, аз 2 феввали соли 2023, №АП-330 <https://www.president.tj/event/documents/29403>

3. Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи баргузор намудани Озмуни ҷумҳуриявӣ «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» дар соли 2024, Январ 1, 2024 khovar.tj/2024/01/amri-prezidenti-um-urii-to-ikiston-dar-borai-barguzor-kardani-ozmuni-um-uriyavii-fur-i-sub-i-dono-kitob-ast-dar-soli-2024/

4. Комилзода, Ш., Раҷабова, А. Баррасии масоили китобдорӣ дар саҳифаҳои рӯзномаи «Ҷумҳурият» [Матн] // Паёмномаи фарҳанг. – 2024. – №4 (68). – С.34-43.

5. Комилов, М. Истиқлолият ва рушди фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон (солҳои 1991-2016) [Матн]: рисола / муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе: Аржанг, 2020. – 252 с.

6. Муродӣ, М. Воқеиятҳои муҳими рӯз ва инъикоси онҳо дар жанрҳои хабар ва мусоҳиба [Матн] // Паёмномаи фарҳанг. – 2024. – №3 (67). – С.89-100.

7. Муродӣ, М. Нақши публитсистика дар ташаккули афкори созанда [Матн]: дар мисоли нашрияти даврии «Адабиёт ва санъат» – 2020 // Паёмномаи фарҳанг. – 2021. – (53). – С.75-87.

8. Муродӣ, М., Салимзода, О. Асосҳои эҷоди рӯзноманигорӣ: китоби дарсӣ. Нашри дуҷуми таҷдидёфта [Матн]. – Душанбе: Донишварон, 2022. – 360 с.

9. Раҳмон, Э. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 26.01.2021 [Матн] [Манобеи электронӣ]. Речаи дастрасӣ: <https://www.president.tj/event/missives/22558>

10. Раҳмон, Э. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 21.12.2021 [Матн] [Манобеи электронӣ]. Речаи дастрасӣ: <https://www.president.tj/event/missives/24850>

Манбаъҳо

11. Абдулзода, З. Н. Озмуне на камтар аз чашн!: Чанд пешниҳод дар хошияи озмуни ҷумҳуриявии “Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст” [Матн] // Омӯзгор. – 2022. – 6 октябр.

12. Бозорова, М. Ба наشري китобҳо мусоидат бояд кард: дар хошияи озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ...» // Омӯзгор. – 2019. – 18 июл.

13. Дар сояравшанҳои “Фурӯғ...” / таҳияи Б.Тоҷиддин // Адабиёт ва санъат. – 2024. – 12 декабр.

14. Имомзода, М. Ҷавҳари ақлу дониш: дар хошияи озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ...» // Омӯзгор. – 2019. – 28 феврал.

15. Кӯчарзода, А. Марҳалаи нави озмун. Чанд андеша ва пешниҳод оид ба тақмили минбаъдаи озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» // Омӯзгор. – 2024. – 19 декабр.

16. Мирхоча, А. Хона бо китоб муқаддаст аст [Матн]: мусоҳиба бо шоири шинохта Ато Мирхоча оид ба озмуни ҷумҳуриявии “Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст” / сухбатнигор Р. Аъзам // Адабиёт ва санъат. – 2021. – 14 январ.

17. Насрулло, К. Озмунҳо – дастовардҳои истиқлолият. Ду пешниҳоди муҳим барои комиссияи озмуни “Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст” [Матн] // Адабиёт ва санъат. – 2023. – 23 ноябр.

18. Насрулло, К. Фурӯғе, ки анвори нав дод // Адабиёт ва санъат. – 2022. – 6 январ.

19. Раҳмон, Ҳ. Китобро ҳадафмандона бояд хонд // Омӯзгор. – 2024. – 17 октябр.

20. Сӯфизода, Ш. Китоб пулест ба олами доноӣ: сухбати рӯзноманигор У. Пудинаев бо директори КМИ АМИТ ба номи И.Гандӣ дар хошияи озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ...» // Омӯзгор. – 2019. – 12 декабр.

Комилзода Шариф,
Раджабова Азиза

ОТРАЖЕНИЕ ЭТАПОВ ПРОВЕДЕНИЯ И РЕЗУЛЬТАТОВ РЕСПУБЛИКАНСКОГО КОНКУРСА «ФУРУГИ СУБХИ ДОНОИ КИТОБ АСТ» НА СТРАНИЦАХ ЕЖЕНЕДЕЛЬНИКОВ «ОМУЗГОР» И «АДАБИЁТ ВА САНЪАТ»

В статье на основе анализа печатных материалов еженедельников «Омузгор» и «Адабиёт ва санъат» изучается состояние исследований этапов проведения и получения результатов республиканского конкурса «Фуруги субхи донои китоб аст». Как показал анализ, за шесть лет проведения конкурса (1919-2024) на страницах еженедельников «Омузгор» и «Адабиёт ва санъат» было опубликовано немало интересных материалов о периодах проведения конкурса и значимых результатах конкурса, что способствовало улучшению подготовительной работы, совершенствованию положения и структуры конкурса.

Установлено, что в трудах исследователей и экспертов, литературоведов, писателей, педагогов и критиков больше внимания уделяется значению конкурса в повышении уровня духовности народа, развитии интереса к чтению у подростков и молодежи, совершенствовании ораторского искусства и культуры народа, высоко оцениваются роль и статус конкурса как школы обучения. Кроме того, исследование показало, что на страницах еженедельников «Омузгор» и «Адабиёт ва санъат» в основном публикуются мнения и мысли писателей и литературоведов относительно номинаций «Эчоди назм» и «Эчоди наср», а также даются конкретные рекомендации по доработке и совершенствованию этих номинаций.

В заключение авторы приходят к выводу о значительном вкладе еженедельников «Омузгор» и «Адабиёт ва санъат» в популяризацию республиканского конкурса «Фуруги субхи донои китоб аст», освещение его этапов и итогов посредством интервью и дискуссий, представление победителей конкурса и одновременную публикацию образцов их работ.

Ключевые слова: Республиканский конкурс «Фуруги субхи донои китоб аст», еженедельник «Омузгор», еженедельник «Адабиёт ва санъат», этапы конкурса, итоги конкурса, номинации конкурса, победители конкурса, примеры творчества победителей, жюри конкурса, мнение, комментарий, предложение.

Komilzoda Sharif,
Rajabova Aziza

REFLECTION OF THE PROCESSES AND RESULTS OF THE REPUBLICAN COMPETITION "FURUGHI SUBHI DONOI KITOB AST" IN THE NEWSPAPERS "OMUZGOR" AND "ADABUYOT VA SAN'AT"

The article, based on an analysis of printed materials from the weeklies *Omuzgor* and *Adabiyot va San'at*, examines the research on the stages and outcomes of the republican competition *Furughi subhi donoi kitob ast* ("The Light of Wisdom is Book"). The analysis showed that over the six years of the competition (2019-2024),

the pages of *Omuzgor* and *Adabiyot va San'at* published numerous materials about the competition stages and significant results, which contributed to improving preparatory work, regulations, and the structure of the competition.

It was found that the writings of researchers, experts, literary critics, writers, and teachers focused on the importance of the competition in raising the level of people's spirituality, fostering interest and taste for reading among adolescents and young people, and enhancing oratory and speech culture, highlighting the role and status of the competition as a school of learning.

In addition, the study showed that the newspapers *Omuzgor* and *Adabiyot va San'at* mainly presented the opinions and thoughts of writers and literary critics regarding the nominations "Creative Poetry" and "Creative Prose," with specific recommendations for revising and improving these categories.

Finally, the authors conclude that the contribution of the weeklies *Omuzgor* and *Adabiyot va San'at* has been significant in promoting the republican competition *Furughi subhi dono'i kitob ast*, covering its stages and results through interviews and discussions, presenting the winners, and simultaneously publishing examples of their work.

Keywords: Republican competition *Furughi subhi dono'i kitob ast*, newspaper, *Omuzgor*, *Adabiyot va San'at*, competition results, nominations, winners, examples of winners' creativity, competition jury, opinion, comment, proposal.

УДК: 021 (575.3)

Сафаралиев Бозор

ТЕНДЕНЦИЯ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ВНЕДРЕНИЮ КУЛЬТУРНОЙ ПОЛИТИКИ В ТАДЖИКИСТАНЕ

В статье рассматриваются основные направления развития библиотечной деятельности как составляющего компонента культурной политики Республики Таджикистан. Дается оценка инновационных подходов механизма реализации принятых нормативно-правовых актов в области культуры, подготовки молодых специалистов как в стране, так и за ее пределами, установления связи с мировыми библиотечно-информационными центрами и организациями. Отмечается, что на основе проведенного комплексного исследования НИИ культуры и информации «Деятельность социально-культурных, музыкальных и библиотечно-информационных учреждений Таджикистана» (2007-2010 гг.) было опубликовано более 300 научных, научно-методических, учебных и учебно-методических пособий, монографий, учебников и учебных пособий, в том числе и по библиотечному делу, а также проведено множество республиканских и международных конференций, семинаров, круглых столов и т. д.

В конце статьи автор отмечает, что Правительство Республики Таджикистан, оснащая библиотечно-информационную отрасль современными технологиями, переобучая специалистов, создавая условия труда, жизни, отраслевого, научно-технического, правового и культурно-информационного роста, делает весомый вклад в будущее свое и своих граждан.

Ключевые слова: библиотечная деятельность, современная культурная политика, развитие культуры, подготовка и переподготовка специалистов и научных кадров, библиотечно-информационные технологии, пропаганда научных знаний, библиотека, программа, культура.

Современная культурная политика нашего государства дает возможности для возрождения и развития национальной традиции не только таджикам, но и всем национальным представителям, бок о бок живущим в Республике Таджикистан¹. Надо отметить, что проведение важных государственных и международных мероприятий в наши дни не обходится без участия представителей отрасли культуры, в том числе мастеров искусств, народных промыслов и ремесел.

Сегодня открываются принципиально новые возможности и перспективы развития таджикской национальной культуры. Этому способствует Закон РТ «О культуре» (1997 г.) [3], где заложена основная законодательная база существования отрасли в Республике Таджикистан, и Законы РТ «О народных художественных промыслах», «О библиотечной деятельности» [2], «О театре и театральной деятельности» [9] и мн. др., которые, в свою очередь, создают условия для дальнейшего роста отраслей культуры в республике. Данные законы послужили принятию Концепции развития культуры Республики Таджикистан (№ 501 от 30.12.2005 г.) [3] - основополагающего документа по развитию культуры, в котором отражена вся отрасль культурно-досуговой, библиотечно-информационной, научно-практической и духовной деятельности.

Надо отметить благоприятное развитие библиотечной деятельности как одного из основных направлений культуры в годы независимости республики. Успешному функционированию данной отрасли уделяется огромное внимание со стороны государства. В Таджикистане успешно действует 4131 библиотека, из них 1395 подведомственных Министерству культуры, 64 детские, 7 научно-отраслевых, 152 передвижные, 2729 школьные, а также профсоюзные и частные библиотеки. Из числа работников библиотек Министерства культуры по всей республике менее 10 % с высшим и 30 % со средним специальным библиотечным образованием; в школьных библиотеках всего 10 % специалистов отрасли.

Современные библиотеки являются не только хранилищем бесценного достояния народа - книг и рукописей, но и информационными центрами для многих потребителей информации. В современном мире, отмечает Д. Шерматов, повышается значение информации как стратегического ресурса развития общества. Количество и качество информационных ресурсов, эффективность их использования становятся определяющими факторами социально-экономического развития. В библиотеках сосредоточены богатейшие документированные информационные ресурсы. Библиотека как информационное, культурное и образовательное учреждение играет большую роль в развитии науки и техники, в системе образования и воспитания, сохранения историко-культурного наследия народа [15, с. 132-152]. Понимая важность библиотечно-информационной деятельности и ее роли в современном мире, Республика Таджикистан создает условия для развития отрасли в нескольких направлениях. Во-первых, подготовка кадров - одно из основных

направлений политики государства, реализующееся во всех сферах науки и культуры. Современные требования отрасли включают наличие подготовленных специалистов, которые помимо узко профессиональных знаний должны иметь навыки работы с компьютером, программирования, создания банков и баз данных, веб-сайтов, знать интернет-технологии, иностранные языки и т. д.

Во-вторых, создание условий для реализации «Программы компьютеризации учреждений культуры и искусства Республики Таджикистан на 2007-2010 гг.», «Государственной программы компьютеризации государственных, публичных библиотек в Республике Таджикистан на 2011-2013 гг.» и борьба с компьютерной неграмотностью, Интернет и онлайн-связи между библиотекарем и потребителем информации, а также создание отраслевых электронных ресурсов, доступ к ним и их размещение для пользователей через веб-сайты - основные направления финансирования краткосрочных и долгосрочных программ Министерства развития экономики и торговли Республики Таджикистан. Оснащение Национальной библиотеки РТ современными библиотечно-информационными технологиями и забота об информированности населения являются одними из важнейших направлений деятельности государства.

В-третьих, на государственном уровне принимаются и реализуются программы развития библиотечно-информационной отрасли: «Программа развития библиотечного дела в Республике Таджикистан на 2006-2015 гг.», «Программа развития Национальной библиотеки РТ им. А. Фирдоуси на 2006-2015 гг.» и др. Государство заинтересовано в поддержке программ по развитию отраслей культуры и особенно библиотечно-информационной деятельности, о чем мы расскажем ниже.

В период независимости, наряду с другими сферами общественной жизни, особое внимание уделялось развитию и росту библиотечной сферы. В этом направлении Правительством республики были приняты конкретные меры, в частности, принят Закон Республики Таджикистан «О библиотечной деятельности», Постановление Правительства Республики Таджикистан «О повышении статуса Национальной библиотеки Республики Таджикистан имени Абулкосима Фирдавси», «Программы развития библиотечной деятельности в Республике Таджикистан на 2006-2015 годы» и «Программы компьютеризации государственных публичных библиотек Таджикистана на 2011-2013 годы» [13].

За годы независимости библиотечная отрасль претерпела некоторые изменения в количественном и качественном отношении. На основе принятых законов и Концепции развития культуры РТ были разработаны программы. Основными из них являются: «Программа развития библиотечного дела в Республике Таджикистан на 2006-2015 гг.», «Программа развития Национальной библиотеки РТ им. А. Фирдоуси на 2006-2015 гг.», «Программа подготовки специалистов отраслей культуры, искусства и печати на 2007-2010 гг.», «Программа развития культуры Республики Таджикистан на 2008-2015 гг.», «Программа компьютеризации учреждений культуры и искусства Республики Таджикистан на 2007-2010 гг.», «Государственная программа компьютеризации государственных публичных библиотек в Республике Таджикистан на 2011-2013 гг.» и т. д., которые, в свою очередь, дали толчок развитию библиотечной отрасли в республике. Каждая из этих программ имеет свою особую цель и успешно решает важную миссию, также дают хорошие

результаты. Большая работа проводится по улучшению технической оснащённости библиотек, их обеспечению современной технологией. В этих целях Правительство Республики Таджикистан 2 августа 2010 года приняло постановление «Об утверждении Государственной программы компьютеризации массовых библиотек в Республике Таджикистан в 2011 – 2013 гг.» №384, на основе которого 21 сентября 2010 г. было принято решение Председателя Хатлонской области по выполнению постановления республики. В ходе её реализации областным, городским и районным библиотекам Хатлонской области было выделено 232 компьютера, 87 принтеров, 29 сканера, 232 комплекта столов и стульев. Обеспечение городских и районных библиотек Хатлонской области современной технологией и доступа к всемирной сети Интернет в условиях труднодоступности и высокогорья позволяет не только получить доступ к новым источникам знаний, ранее не доступных многим слоям населения области, но и внедрить достижения современной науки и технологий в деятельность культурно-просветительских учреждений, в первую очередь библиотек. К концу 2011 года внедрение новых технологий в деятельности большинства крупных библиотек области позволил составлять электронный каталог книг, включающий в свой перечень 171 228 наименований книг, а составление электронных каталогов книжного фонда библиотек позволил читателям самостоятельно заниматься поиском и заказом необходимой литературы. [4, 5] Например, один из основных пунктов «Программы развития культуры Республики Таджикистан на 2008-2015 гг.» предусматривает финансирование по обеспечению вузов и учебных заведений научными, учебными, методическими и наглядными пособиями и этим самым вносит свою лепту в подготовку кадров отраслей культуры. Подготовка научных кадров и повышение квалификации работников библиотечной отрасли - одна из важных проблем современной действительности республики. Государство много внимания уделяет подготовке молодых специалистов во всех сферах науки и культуры. Ежегодно внутри страны по президентским квотам из отдаленных районов поступают в вузы республики более тысячи студентов, а также на основе выделенных межправительственных квот ежегодно направляются на обучение более 400 граждан РТ в вузы России, Украины, Белоруссии, Казахстана, Ирана, Китая, Японии и др. Также для обучения в аспирантуре и докторантуре из госбюджета страны выделяются огромные финансовые ресурсы. Но многие желающие заняться научными исследованиями не могут использовать данные льготы и провести защиту кандидатской и докторской диссертации за пределами государства. Особенно остро стоит вопрос о тех отраслях и темах, по которым нет диссертационных советов. Сюда относится подготовка по специальностям социально-культурной деятельности и особенно библиотечной отрасли. В связи с этим наши аспиранты и докторанты вынуждены для защиты своих диссертационных работ выезжать в Россию или другие страны. Но, к сожалению, не у всех соискателей есть финансовые возможности защититься за рубежом, и многие из них предпочитают диссертационные советы по другим отраслям науки.

Республика Таджикистан постепенно интегрируется в мировые и международные экономические, политические и культурные процессы, особенно в области библиотечной деятельности. Наши библиотеки устанавливают связи со многими мировыми библиотечно-информационными

центрами и международными организациями по развитию библиотечной и информационной отраслей.

Потребность учреждений в высококвалифицированных кадрах ежегодно увеличивается. Кадровый голод создает неблагоприятную картину развития отрасли. Подготовка и переподготовка кадров на данный момент действительно являются актуальными, но нужнее всего сегодня специалисты с умением и опытом работы с огромной базой информации, компьютерными технологиями и в коммуникативно-информационной сфере.

С.А. Чазова в статье «Традиционные методы преподавания с учетом возможностей современных сетевых технологий» отмечает, что подготовка современного специалиста должна осуществляться с учетом системного подхода к освоению теоретических и практических умений и навыков, поскольку любая отрасль в настоящее время требует от специалиста не просто знаний и опыта, но и навыков слежения за динамикой отраслевого сегмента информационного пространства и быстрого и эффективного выявления новых аспектов и проблем. Эти способности позволяют профессионалам успешно реализовывать свои творческие и профессиональные возможности, конкурировать на кадровом рынке. «Профессионализм специалиста информационно-библиотечного профиля предполагает глубокое знание системы источников мировых информационных ресурсов, навыки навигации как в традиционных информационно-поисковых системах, так и сетевых, опыт и умения быстрой адаптации к различным интерфейсам многообразных компьютерных программ. Эти знания и навыки должны развиваться и закрепляться в процессе обучения информационного специалиста, поскольку профессионалы данного профиля обязаны уметь самостоятельно осваивать информационно-предметную сферу, выявлять и предвидеть информационные потребности, а также обеспечивать своевременное, качественное информационное обслуживание потребителей» [14].

Отрадно, что в республиканских программах по развитию библиотечной отрасли особое внимание уделено подготовке и переподготовке кадров, обеспечению учебно-методическими материалами, компьютеризации процессов обучения и деятельности работников отрасли, проведению мероприятий по улучшению навыков работы специалистов отрасли, таких как международные профессиональные тренинги, семинары, конференции, симпозиумы и т. д.

Научно-технический прогресс ставит сегодня перед библиотеками Республики Таджикистан цель активно адаптироваться к мировым достижениям. Это касается не только использования мировых достижений, но и внесения в них посильного вклада. Если мы сегодня не подготовим квалифицированные кадры, отвечающие требованиям (велениям) времени, то библиотечная отрасль нашей республики навсегда останется позади всего мира и этим нанесет непоправимый урон развитию более важных отраслей нашего государства. Информационное обеспечение народного хозяйства, образования, здравоохранения, науки, безопасности и других отраслей в республике - основная и первостепенная задача библиотек и информационных центров. Важность обеспечения кадрами и новейшими технологиями библиотечно-информационной отрасли не нуждается в комментариях.

Учитывая современные условия и тенденции развития библиотечно-информационной деятельности, в том числе библиотечно-информационных

технологий, научные работники НИИ культуры и информации для исследования нынешнего состояния обеспеченности библиотечных учреждений кадрами, технологиями, информационными возможностями разработали республиканскую программу «Основные тенденции и перспективы развития деятельности социально-культурных учреждений Таджикистана» (2011-2015 гг.), где наряду с другими учреждениями культуры особое внимание уделяется исследованиям деятельности учреждений библиотечной отрасли, в частности выделены:

- приоритетные направления фундаментальных исследований в области культуры и информации Республики Таджикистан; проведение научно обоснованных социологических и иных исследований, сбор статистической, эмпирической информации, имеющей первостепенное значение в сфере культуры и информации;

- проведение социологических и маркетинговых исследований по культурологическим и искусствоведческим проблемам, в том числе по состоянию и перспективам развития библиотечно-информационной деятельности;

- разработка прогнозов по развитию всех направлений культуры, искусства и средств массовой информации в Таджикистане;

- организация симпозиумов, семинаров, конференций, дискуссий и других мероприятий по проблемам библиотековедения и библиографии, а также внедрение современных библиотечных и информационных технологий;

- подготовка научных кадров и повышение квалификации работников библиотечной отрасли;

- подготовка к изданию обработанных результатов исследований, осуществленных институтом;

- пропаганда научных знаний в области библиотечной деятельности, анализ и подготовка научных отчетов о работе библиотек на местах;

- предоставление экспертных оценок по различным аспектам библиотечной деятельности и ее вкладу в культурную жизнь РТ.

На основе проведенного комплексного исследования НИИ культуры и информации «Деятельность социально-культурных, музыкальных и библиотечно-информационных учреждений Таджикистана» (2007-2010 гг.) было опубликовано более 300 научных, научно-методических, учебных и учебно-методических пособий, монографий, учебников и учебных пособий, в том числе и по библиотечному делу, а также проведено множество республиканских и международных конференций, семинаров, круглых столов и т. д.

Таким образом, исследовательская тема и финансовые возможности, предоставляемые программами развития, дали толчок появлению множества научных, методических, практических пособий, координации с отраслевыми учреждениями мира, особенно стран СНГ, Республика Таджикистан в недалеком будущем создаст условия для положительного и поступательного движения в этом направлении. Государство, оснащая библиотечно-информационную отрасль современными технологиями, переобучая специалистов, создавая условия труда, жизни, отраслевого, научно-технического, правового и культурно-информативного роста, делает весомый вклад в будущее свое и своих граждан.

Современная культурная политика государства ориентирована на подготовку высококвалифицированных специалистов для основного направления народного хозяйства (особенно для библиотечной и информационной сфер деятельности), а также на обеспечение по мере возможности самыми современными информационными технологиями. Уверенны, что с учетом современных требований в кооперации и координации с отраслевыми учреждениями ряда других прогрессивных и передовых стран земного континента в этой сфере, Республика Таджикистан в недалеком будущем создаст условия для положительного и поступательного движения в этом направлении. Государство, оснащая библиотечно-информационную отрасль современными технологиями, переобучая специалистов, создавая условия труда, жизни, отраслевого, научно-технического, правового и культурно-информационного роста, делает весомый вклад в будущее свое и своих граждан.

Литература

1. Гаффоров, Б.В. История культурно-просветительных учреждений Республики Таджикистан (1991 – 2011 гг.) [Текст]: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук / Б.В. Гаффоров. – Душанбе, 2014. – С. 26
2. Закон Республики Таджикистан «О библиотечной деятельности» // Нормативно-правовые документы по библиотечному делу. – Душанбе: Недра, 2008. – С. 29-40.
3. Закон Республики Таджикистан «О культуре» // Нормативно-правовые документы по библиотечному делу. – Душанбе: Недра, 2008. – С. 11-28.
4. Изатова М. К. Роль массовых библиотек в развитии культуры в современных условиях // Вестник Национального университета. 2019, № 5/2. СС. 116– 120.
5. Изатова, М.К. Становление и развитие библиотечного дела Хатлонской области республики Таджикистан (1924 – 2018 гг.) [Текст]: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук / М.К. Изатова. – Душанбе, 2021. – С. 22
6. История развития библиотечных учреждений в Кулябской области в советский период // Вестник Национального университета. – 2018, № 9. – С. 158 – 163.
7. Концепцияи рушди фарҳанги Чумхурии Тоҷикистон [Концепция развития культуры в Республике Таджикистан] (на тадж. яз.). – Душанбе: Матбуот, 2006. – 32 с.
8. О народных художественных промыслах [Текст]: закон Республики Таджикистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=5846
9. О театре и театральной деятельности [Текст]: закон Республики Таджикистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://portali-huquqi.tj/publicadliya/view_qonunhoview.php?showdetail=&asosi_id=20567
10. Сафаралиев, Б.С. Из истории духовной культуры таджикского народа: моногр. / Б.С. Сафаралиев; Челяб. гос. акад. культуры и искусств. – Челябинск, 2011. – 251 с.

11. Сулаймони, С. Библиотечно-информационные методы пропаганды книг / С. Сулаймони, Ш. Абдурахмонова, Дж. Шерматов. – Душанбе, 2008. – 156 с.
12. Сулаймони, С. Менеджмент библиотечно-информационной деятельности / С. Сулаймони, Дж. Шерматов. – Душанбе, 2008. – 168 с.
13. Тохири, Л. В Душанбе обсудили состояние и перспективы обслуживания пользователей в библиотеках Таджикистана [Электронный ресурс] / Л. Тохири. – Режим доступа: <https://khovar.tj/rus/2025/08/v-dushanbe-obsudili-sostoyanie-i-perspektivy-obsluzhivaniya-polzovatelej-v-bibliotekah-tadzhikistana/>
14. Чазова, С.А. Традиционные методы преподавания с учетом возможностей современных сетевых технологий [Электронный ресурс] / С.А. Чазова. – Режим доступа: <http://www.gpntb/libcom2/tezis.cfmn=dok14>
15. Шерматов, Дж. Библиотечное дело за годы независимости Таджикистана (1991-2007 гг.) / Дж. Шерматов // Технология создания и использования библиотечно-информационных фондов библиотек: сб. науч. тр. (на тадж. яз.). – Душанбе: Эчод, 2009. – С. 132-152.

Сафаралиев Бозор

ТАМОЮЛҲОИ ФАЪОЛИЯТИ КИТОБДОРӢ – ИТТИЛООТӢ ЧИҲАТИ ТАТБИҚИ СИЁСАТИ ФАРҲАНГӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Дар ин мақола самтҳои асосии рушди фаъолияти китобдорӣ-иттилоотӣ ҳамчун ҷузъи сиёсати фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда мешавад. Он равандҳои инноватсиониро барои татбиқи санадҳои меъёрию ҳуқуқии фарҳангии қабулшуда, омодагии мутахассисони ҷавон ҳам дар дохили кишвар ва ҳам дар сатҳи байналмилалӣ ва барқарор кардани робита бо марказҳои ҷаҳонии китобдорӣ-иттилоотӣ ва созишҳои арзёбӣ мекунад. Гуфта мешавад, ки дар асоси паҷӯшишҳои ҳамачонибаи Паҷӯшишҳои илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот «Фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, мусиқӣ ва китобдорӣ – иттилоотии Тоҷикистон» (солҳои 2007-2010) зиёда аз 300 дастури илмӣ, илмӣ-методӣ, таълимӣ, таълимию методӣ, монографияҳо, китобҳои дарсӣ ва таълимӣ, аз ҷумла, оид ба фаъолияти китобдорӣ ба таъбиқ расидаанд. Конфронсҳои сершумори ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ, семинарҳо, мизҳои мӯдавар ва дигар мавзӯҳои марбута гузаронида шудаанд.

Муаллиф дар поёни мақола қайд мекунад, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути мучахҳаз гардонидани соҳаи китобдорӣ-иттилоот бо технологияҳои муосир, бозомӯзии мутахассисон ва фароҳам овардани шароит барои қору зиндагӣ, рушди истехсолот, илмию техникаӣ, ҳуқуқӣ ва фарҳангию иттилоотӣ дар ояндаи кишвар ва шахравдон саҳми арзанда мегузорад.

Калидвожаҳо: фаъолияти китобдорӣ, сиёсати муосири фарҳангӣ, рушди фарҳанг, тайёр кардан ва бозомӯзии мутахассисон ва кадрҳои илмӣ, технологияҳои китобдорӣ-иттилоотӣ, таълими донишҳои илмӣ, китобхона, барнома, фарҳанг.

Safaraliev Bozor**TRENDS IN LIBRARY AND INFORMATION ACTIVITIES TO
IMPLEMENT CULTURAL POLICY IN TAJIKISTAN**

This article examines the key areas of library development as a component of the Republic of Tajikistan's cultural policy. It assesses innovative approaches to implementing adopted cultural regulations, training young specialists both domestically and internationally, and establishing links with global library and information centers and organizations. It is noted that, based on the comprehensive study conducted by the Research Institute of Culture and Information, "The Activities of Socio-Cultural, Musical, and Library and Information Institutions of Tajikistan" (2007-2010), more than 300 scientific, methodological, educational, and methodological manuals, monographs, textbooks, and teaching aids, including those on librarianship, have been published, and numerous national and international conferences, seminars, roundtables, etc. have been held.

At the end of the article, the author notes that the Government of the Republic of Tajikistan, by equipping the library and information sector with modern technologies, retraining specialists, and creating working and living conditions for industry, scientific, technical, legal, and cultural and information growth, is making a significant contribution to the future of the country and its citizens

Keywords: librarian-informational education, bachelor study, master study, conception of development of faculties activity, study-methodology counsel, library, program, culture.

ТДУ:792тоҷик+792.072+008+82тоҷик+37тоҷик

Мирзоев Саъдӣ

ИНҚИЛОБИ ҲУНАРИИ ФАРРУХ ҚОСИМ ДАР САҲНАИ ТЕАТРИ ТОҶИК

Мақола ба омӯзиш ва таҳқиқи Театри “Аҳорун” ё тамошобини ҷавон ба номи Муҳаммадҷон Қосимов, ки бо ибтикор ва саъю кӯшиши ҳунарпешаи маъруф, коргардони варзидаи театр Фаррух Қосим арзи вуҷуд кард, бахшида шудааст. Театри мазкур бо нахустин намоишномаи ҳеҷ “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон” писанди дилу хотири тамошобинон ва ҳаводорону дилбохтагони санъати театрии тоҷик гашт. Ин намоишнома театри навтаъсиси “Аҳорун” – ро дар Тоҷикистон ва берун аз он маиҳур кард. Театр маҳз бо ҳамин намоишнома дар чандин озмуну фестивалҳои ватаниву хориҷӣ ширкат варзида, сазовори ҷойҳои намоён ва мукофотҳои пурарзиш гардид.

Намоишномаи “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон” соли 1992 дар фестивали театрҳои Эрон сазовори сиккаи тилло гашт. Намоишномаи дигари таҳиякардаи Фаррух Қосим бо номи “Исфандиёр” соли 1995 дар озмуну театрҳои касбии Тоҷикистон “Парасту” беҳтарин намоиш доништа шуд ва сазовори Гран-При гардид. Дигар намоишномаҳои Театр дар озмуну фестивалҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ аз ҷониби ҳакамону тамошобинон баҳои баланд гирифта, бо мукофотҳои арзишманд қадрдонӣ шудаанд.

Арзишмандтарин шоҳҷоизаро, ки Бунёди шоҳзода Клаус соли 1997 таъсис дода, дар ҳаҷми 25 ҳазор евро муқаррар кардааст, 3 декабри соли 2004 насиби Фаррух Қосим гаштааст. Мавриди зикр аст, ки ин шоҳҷоиза барои сифатҳои бадеӣ ва зеҳнии ташилотҳо, инчунин фардиятҳои шахсӣ сазовор доништа мешавад. Ин мукофот барои саҳми босазо гузоштан дар рушди санъати саҳнавӣ ва ташиқи тарғиби адабиёти оламишумули Тоҷикистон ба Фаррух Қосим сазовор доништа шудааст.

Коргардон – таҳиягари намоишнома Фаррухи Қосим бо дарки масъулияти бузург ба адабиёту таърихи гузаштаи халқи худ рӯ овард ва тавонист намоишномаҳои саришор аз шеърро манзури тамошобинон гардонад. Ғазалҳои ҷовидонаи Хоҷа Ҳофиз ва Ҷалолиддини Балхӣ тору пуди намоишномаҳоро ташиқ додаанд. Нахустин бор, дар таърихи театрии тоҷик аз шеър намоишнома сохта шуд, ки ҳамзабонони моро дар ҳайрат гузошт.

Дар мақола, ҳамчунин, ҳунари нақшофариву коргардонии Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Фаррух Қосим ва намоишномаҳои таҳиякардаи ӯ мавриди таҳқиқи баррасӣ қарор гирифтааст.

Калидвожаҳо: Театри “Аҳорун”, Фаррух Қосим, ҳунар, коргардон, актёр, “Парасту”, озмун, фестивал, мукофот, намоишнома, шоҳҷоиза, шеър, тамошобин.

“Театр дар системаи анвои ҳунар аз ҷойгоҳи вижа бархӯрдор аст. Вазифа ва рисолати театр ва намоишҳои театрии дар ҷустуҷӯ ва ҳалли мушкилоти замон, ки ҷомеа бо онҳо рӯ ба рӯст, зоҳир мегардад. Театр нӣёзҳои иҷтимоии инсон ва ҷомеаро бозгӯӣ мекунад ва барои ҳалли мушкилоти инсонӣ таклифу пешниҳодҳои зарурӣ манзур месозад” [8, с.72].

Театри тамошобини ҷавон ба номи Муҳаммадҷон Қосимов (он замон “Аҳорун”) бо ташаббус ва талошҳои Фаррух Қосимов – фарзанди Ҳунарпешаи мардумии Иттиҳоди Шуравӣ Муҳаммадҷон Қосимов, 1-уми январи соли 1990 дар шаҳри Душанбе арзи вучуд кард “ва тарғиби ғояҳои миллиро ба маърази тамошо гузошт. Коргардон ва ҳунарманди маъруфи тоҷик Фаррух Қосим бар асоси матнҳои «Шоҳнома»-и безаволи Фирдавсӣ, «Маснавии Маънавӣ» ва соири осори адабӣ-бадеии классикаи миллии намоишҳои ҷолиб («Шоҳ Фаридун» ва «Юсуфи гумгашта») таҳия намуд, ки дар ибтидои солҳои 90-уми садаи бист муҳаррики асосии маърифати театри минтақавӣ ба ҳисоб мерафтанд. Дар дигар театрҳои ҷумҳурӣ ҳам мазомини миллии ҷойгоҳи вижа касб намуданд, вале тавачҷуҳ ва ҷалби мардум ба театр коҳиш ёфтани гирифт» [8 с.75].

Дар ба рӯйи ҳаводорону дилбохтагони санъати театри боз кардани ин театри навтаъсис рӯйдодии муҳимме буд дар ҳаёти фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон. Аз нахустин рӯзҳои таъсисёбии Театри тамошобини ҷавон “Аҳорун” бо намоишҳои ҷолибу дидани писанди мардум гашт ва дар озмунҳои ҷумҳуриявӣ минтақавӣ ширкат варзида, сазовори ҷойҳои намоён шуд.

Соли 1990 дар озмуни сеюми театрҳои ҷумҳурӣ бо номи “Парасту”, ки дар шаҳри Хуҷанд шуда гузашт, ҳайати ҳакамон бо як овоз Гран-Приро ба театри “Аҳорун” муносиб донист. Театр намоишномаи “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон”, ки муаллифи асар ва коргардони ба саҳнагузоранда, роҳбари бадеии театр Фаррух Қосимов буд, пешкаши тамошобинон намуд. Худи ҳамин сол дар озмуни театр ва дастаҳои ҳунарии наврасон, ки аз ҳамаи ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна ва Қазоқистон бо намоишномаҳои худ иштирок доштанд, ширкат меварзад. Ба ҳайати ҳакамони озмун, ки мутахассисони соҳа, намоёндагони вазорату иттиҳодияҳои эҷодии ҷумҳуриҳо ва шаҳрҳои Маскаву Петербург шомил буданд, рӯзи охирини озмун ғолибонро муайян намуданд. Ҷои аввал ҷоизаи Гран-Прии озмун ба “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон”-и Театри тамошобини ҷавон “Аҳорун” дода шуд..

Дар ҳамин озмун маҳз ҳунарпешаҳои театри “Аҳорун” Давлат Убайдуллоев ва Сабоҳат Қосимова барои офаридани беҳтарин нақши мардона ва занона сазовори мукофотҳо гаштанд. Мавриди зикр аст, ки дар ба даст овардани ин ҳама муваффақияту пирӯзиҳои театри “Аҳорун” саҳми Фаррух Қосим ниҳоят бузург аст [ниг.4, с. 248].

Бино бар таърифи донишмандону муҳаққиқон, санъат ва ҳунар «таҷаллии ғаризаи офаридгории инсон аст дар идомаи ҳастӣ ва ҳар камбудеро, ки инсон дар зиндагии фардӣ ва иҷтимоӣ эҳсос мекунад, тавассути ҳунар ҷуброн месозад» [12, с.15].

Фаррух Қосим дар баробари ҳунарманди ҳирфай будан, коргардони варзида низ буд. Ӯ ҳамчун тарбиятгар барои фаҳмидани вазифаҳои ғоявӣ ва бадеии асар ба ҳайати ходимони эҷодӣ – актёрон, рассом ва ёрдамчиён роҳбарӣ менамуд. Моҳияти намоишномаро тафсир мекард, фаъолияти ҳамаи иштирокчиёни намоишноро муттаҳид месохт. Гуфтаҳои Барзу Абдураззоқов гӯё комилан ба унвони Фаррух Қосим дахл дорад, ки фармуда: – “Коргардон ҳамчун шахси имондор ва дорои таҳайюл дар гирди ҳудаш чунин одамонро гирд оварда, кӯшиш менамояд, ки зиндагиро

дигаргун созад. Барои ҳамин вай сахна месозад ва онро пекаши халқ менамояд” [2].

Фаррух Қосим на танҳо ҳунарманди варзидаи театр махсуб меёфт, балки донандаи хуби адабиёту таърихи миллати хеш буд. Тавре аз сарчашмаҳои муътамад ва таҳқиқоти олимони санъатшинос бармеояд, назири Фаррух Қосим ҳунарманде донишманд, аз дунёи театр ба хубӣ огоҳ ва саршор аз истеъдоди модарзод камӣ дар кам вомехӯрад. Албатта, дар роҳи расидани Фаррух Қосим ба қуллаи орзуву ниятҳои нек таъсири маънавии падару модари ҳунармандаш – Муҳаммадҷон Қосимов ва Мушаррафа Қосимова кам набуд. Маҳз тарбияи хуби ин ду ҳунарпешаи номвар буда, ки Фаррух Қосим ба зинаҳои баланди ҳунар расида, соҳиби обрӯву эътибори зиёд, миёни аҳли ҳунару назари тоҷик ва қавму миллатҳои дигари собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ гаштааст: “Барои ҳамчун ҳунарпеша камол ёфтани ман саҳми волидонам ниҳоят зиёд аст. Падарам Муҳаммадҷон Қосимов –Ҳунарманди халқии СССР, модарам низ ҳунарпешаи маъруфу машҳур –Мушаррафа Қосимова; ман бо ӯ дар як сахна, ҳатто дар як намоишнома нақш меофарам. Аз ин рӯ, барои ман масъалаи интиҳоби касб мавҷуд набуд”[3, с. 4].

Ба ашъори классикони форсу тоҷик рӯ овардани Фаррух Қосим боиси зуд шуҳратёр гаштани ӯ дар олами ҳунар шуд. Ашъори ҷовидонаи Абдурахмони Ҷомӣ, Шайх Аттор, Ҳофизи Шерозӣ, ки муҳтавои намоишномаи “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон”-ро ташкил додаанд, писанди дилу хоҳири тамошобинон дар Тоҷикистон ва берун аз он гардид: “Нияту мақсади тамоман нав, шавқу рағбат, тарзи софдилона рози дил гуфтани Фаррухи Қосим, рӯшан гап задан ва эътиқодаш ҳамқадами ӯ гардид. Ҳунармандон низ набзи қалби коргардонро нағз ҳис намуданд. Қурбони Собир ва Сабоҳат Қосимова дар нақшҳои Юсуф ва Зулайхо, Давлат Убайдуллоев дар нақши Девона ҳунарнамоӣ карда, аз лаҳзаҳои шоирона то ҷоҳеи ҷонгудоз маҳорат зоҳир намуданд”[5].

Донишу ҷаҳонбинии густурда ва маҳорати баланди ҳунарии Фаррух Қосим сабаб шуд, ки аҳли ҳунари театри “Аҳорун” таҳти роҳбарии Фарухи Қосим дар озмуни ҷумҳуриявии “Наврӯз -90” низ ҷоизаи Гран-Приро ба даст овард. Ҳунарпешаи шоистаи Тоҷикистон Фаррухи Қосим, дар интиҳои соли 1990 сазовори мукофоти давлатии Тоҷикистон ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ гардид.

Алихон Маҳмадов дар китоби хеш “Дунёи театр” сухани шодравон Маҳмуд Воҳидовро иқтибос меорад: “Фаррух бо серғайратӣ, санъатдӯстӣ, ҷустуҷӯ ва шавқи илмомӯзӣ ҷавонии падараш Муҳаммадҷон Қосимовро ба ёд меорад...”. Мегӯяд, ки писарон бояд аз падарон дида боҳунартар бошанд [6. с.91]. Оре, бидуни шак, Фаррух Қосим нусхаи падари ҳунармандаш Муҳаммадҷон Қосимов буд ва бо талошу кӯшиш ва омӯзиши пайваستا тавонист дар олами ҳунар ҷойгоҳи хешро дарёбад ва номбардори падари бузургвори худ бошад.

Мавриди зикр аст, ки Муҳаммадҷон Қосимов як фарзанди камбағали тоҷик буд, ки маълумоти театрий надошт, фақат нисбат ба санъат як ҷаҳон шавқу ҳавас пайдо карду дар деҳоти дурдаст дастаи ҳаваскорон ташкил намуд. Истеъдодаш тасодуфан кашф гардид.

Ӯ баҳори соли 1907 дар яке аз рустоҳои тоҷикнишини вилояти Фарғона - ноҳияи Риштони Ўзбекистон таваллуд ёфтааст. Падараш саҳхоф

буд. Вай китобдӯст, марди фозил ва хаттоти хуб ба шумор мерафт. Сардори оила ҳучраи махсус дошт, ки аз фарш то шифт ҳама рафҳои китоб буданд. Ӯ ба писараш шеърҳои баландро хонда аз ёд мекунонд, меҳри фарзандашро нисбат ба табиат, шеър, забони модарӣ ва таърихи халқаш бедор мекард. Падараш ба ӯ хондан ва навиштанро низ ёд дод, писарак аз хурдсолӣ мусиқиро дӯст медошт.

Муҳаммадҷон Қосимов, чунон ки дар боло қайд намудем, дар ягон мактаби театрий таҳсил накардааст, вале вай ҳамроҳи театр роҳи душвори ҷустуҷӯи эҷодиро тай карда, санъати актёриро дар таҷриба ва амалиёт аз худ намудааст. Кори пуршиддати мустақилона барои тақомул додани истеъдоди табиӣи ҳунарпешагӣ, шавқу ҳавас ба ҳар як маълумоти наву ғоиданок ва аз худ намудан, ғавран мустаҳкам кардани он, мушоҳидакорӣ, донишҷуни ҳаёт ва қонунҳои он Муҳаммадҷон Қосимовро ба дараҷаи устои машҳури сахна бардоштаанд.

“Хусусиятҳои санъати қадими тоҷик дар бозиҳои Муҳаммадҷон Қосимов, хусусан нақшҳои ғоҷивӣ ва шекспирии ӯ акс ёфта, бо нишонрас шудани образҳо, бо санъати ҳаққонӣ изҳор намудани ҳиссиёт ва ҳолати руҳия, басо нозук кашф намудани олами ботинии инсон омехта шудаанд. Муҳаммадҷон Қосимов актёре буд, ки ҳам ҳудаш фикру андеша меронд ва ҳам завқи маънавии тамошобинро бедор менамуд. Охирин нақши Қосимов, дар театр симои Шайх Абдулғаттоҳ аз асари сахнавии дромнигори ўзбек С. Азимов “Сароби хунин” буд” (1969) [10. с. 212].

Пас аз он, ки Фаррух Қосим Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода роҳи кард, ба Театри академии ба номи Абулқосим Лоҳутӣ омад. Ёро хуш пазируфтанд ва ӯ бо дасту дили гарм ба ғаъолияти ҳунарий шуруъ кард. Тайи чанд сол нақшҳои ҷолибу хотиринишин офарид, маҳорату малакаи ҳудро афзун намуд. Аз устодони бузурги санъати театри тоҷик, ки дар сахнаи ин театр ҳунарнамоӣ мекарданд, сабақ омӯхт. Фаррух Қосим дилбохтаи ҳунари нақшоғарии шодравон Маҳмуди Воҳид буд ва ҳудро аз шоғирдону пайравони санъати волоӣ ӯ медонист ва талош мебарид, то дар олами ҳунар ҷою мақоми хешро дарёбад. Дар театри академии ба номи Абулқосим Лоҳутӣ Фаррух Қосим нақшҳои зиёде офарид, ки ҳама ҷолибу тамошой буданд. Намунае аз ин нақшҳо нақши Абдусалом аз намоишномаи “Шаби гирифтани моҳ”-и Мустай Карим буд.

Фаррух Қосим нисбат ба ҳунари коргардонӣ дилбастагӣ зиёд дошт ва бо фаро расидани ғурсати муносиб, пас аз гузашти солҳо, ба таҳияи намоишномаҳо пардохт. Солҳо ёро ором нагузоштанд. Нахуст асари безаволи драманависи маҷорӣ “Ишқи ман, Электра”-ро таҳия кард ва рӯйи сахнаи театр овард. Сипас ба таҳияи намоишномаҳои дигар даст зад ва қомеъ шуд. Намоишномаҳои таҳиянамудаи Фаррух Қосим аз рӯйи асарҳои М. Булгаков “Тӯдаи риёкорон” ва Н. Исмолов “Раъно” писанди тамошобинон гаштанд. Рӯзноманигорону санъатшиносон Фаррух Қосимро на танҳо ҳунарманди муваффақ, балки ҳамчун таҳиягари варзида қаламдод мекарданд. Шухрату овозаи коргардонии ӯ рӯз то рӯз афзун мегаҳт.

Тавре аҳли ҳунар огоҳанд, солҳои 70-80-и қарни XX театрҳои шуравӣ аз рӯйи драмаи Молийер “Тӯдаи риёкорон” намоишнома таҳия намуда, онро зуд-зуд рӯйи сахна меоварданд. Фаррух Қосим аз байни таҳиягарони театри

точик нахустин нафаре буд, ки ба ин асари ҷолибу ҷавобгӯ ба талаботи тамошобин тавачҷуҳ зоҳир намуд ва аз рӯйи он намоишномаи дидание таҳия карда, пешкаши ҳаводорони санъати театрӣ гардонид. Намоишномаро ҳам аҳли ҳунар ва ҳам тамошобинон нағз пазируфтанд. Дилхоҳ асаре, ки Фаррух Қосим барои таҳияи намоишномаҳои интиҳоб мекард, аз фарҳанг ва расму оини мардуми тоҷик дар он истифода мекард: “Бояд гуфт, ки навқориҳои Фаррух Қосим аз театри “Аҳорун” оғоз нашудаанд. Замоне ки “Тортюф”-и Молийерро, масалан дар сахнаи театри Қурғонтеппа гузоштанд, аз унсурҳои миллий ва суннати тоҷикӣ истифода карданд ва он “Тортюф” бештар тоҷикӣ буд, то италийӣ” [4].

Фаррух Қосим барои таҳияи асари “Тудайи риёкорон” дар шаҳри Тбилиси ҳамчун коргардони ҷавон соли 1982 соҳиби ҷои якум шуд. Чанд сол пас аҳли эҷоди театри шаҳри Қурғонтеппа (ҳоло Бохтар) Фаррухро барои таҳияи драми басо мураккаби Молийер “Тартюф”, ба сифати таҳиягар, даъват карданд. Фаррух Қосимов аз рӯйи ин драма намоишномаи ҷолибе офарид ва онро рӯйи сахна овард. Намоишнома мақбули тамошобинон гашт ва эътимоду боварии Фаррухро ба ҳунари коргардонии худ боз ҳам афзун намуд. Ин намоишномаро ҳам дар ҷумҳурӣ ва ҳам берун аз он манзури тамошобинон гардониданд. Намоишнома аз ҷониби тамошобинони қавму миллатҳои гуногун ва санъатшиносон баҳои баланд гирифт.

Намоишномаи “Тартюф” дар озмуни театрҳои касбӣ “Парасту - 89”, аз сӯйи ҳакамон баҳои баланд гирифта, ҷоизаи аввалро соҳиб гашт. Ҳамон сол, яъне соли 1989 бо ташаббусу талошҳои Фаррух Қосимов тавассути ба ҳам овардани як зумра ҷавонони соҳибистеъдоди Театри ҷавонони ба номи Маҳмудҷон Воҳидов, театри “Аҳорун” таъсис ёфт. Нахустин намоишномаи театри навтаъсис “Хонасӯзон” аз рӯи асари М. Фариш, дар таҳияи Фаррух Қосим рӯйи сахна омад ва манзури тамошобинон шуд. Ин намоишнома низ дар озмуни “Парасту - 89” ғолиб омад ва коргардони он Фаррух Қосим ҷоизаи “Бехтарин коргардон”-ро сазовор гашт.

Театри “Аҳорун” моҳи декабри соли 1990 дар Маскав, дар озмуни дӯстии халқҳо иштирок намуда, сазовори ҷоизаи “Оскар” мегардад. Соли 1992 дар озмуни театрии Эрон, бо намоишномаи “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон” ширкат варзида, сазовори нишони тилло доништа мешавад. Пас аз тамошои намоишномаи “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон” коргардони маъруфи театр ва муҳаққиқи барҷастаи Эрон С. Содикӣ чунин изҳори андеша намудааст:

“Намоише, ки аз Тоҷикистон дидам, барои ман шахсан ҷолиб буд. Барои он, ки аввалин бор меидидам ашъори классикии ҳудамон ин турӣ бо як танзими намоишӣ, онҳоро чун матн ба кор гирифтаанд. Хуб аст, ки шумо ба ирфону адабиёт, ба гузашта, ба ҳувияти миллий ба назарияи корсоз менигаред. Ва ин нигоҳ хеле зебост. Ин ҳувияти миллий ба ҳар ҳол гузаштаи шумост” [11].

Театри “Аҳорун” соли 1992, ба ҳайси меҳмони фахрӣ, дар озмуни театрҳои Осиёи Миёна ва Қазоқистон “Наврӯз - 92” иштирок кард, моҳи октябри ҳамон сол бошад, дар озмуни Чехов дар Маскав иштирок дошт. Соли 1993 дар озмунҳои ҷумҳуриҳои Назди Балтик ва шаҳри Антвертнии Белгия ширкат варзид. Ҳамон сол дар ҳазорумин солгарди “Шоҳнома” дар Душанбе намоишномаи нави таҳиякардаи роҳбари бадеии театр Фаррух

Қосим “Исфандиёр” пешкаши меҳмонон ва иштирокчиёни намоиши ҳунари гардид. Сипас ҳайати театр ба Ҷумҳурии исломии Эрон ба сафари ҳунари рафт. Дар муддати 60 рӯз дар шаҳрҳои Техрон, Исфаҳон ва Шероз зиёда аз 40 маротиба намоишномаҳои худро пешкаши тамошобинони мамлакати бо мо дӯсту ҳамзабон гардонд. Моҳи март соли 1995 дар озмуни умумиҷумҳуриявии “Парасту - 95” “Аҳорун” бо намоишномаи “Исфандиёр” ширкат варзида, Гран-Прии озмунро ба даст овард.

Тавре зикр кардем, соли 1990 намоишномаи “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон” таҳия шуда, рӯи сахна омад. Ин намоишнома ба посу гиридошти Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Маҳмудҷон Воҳидов таҳия шудаву манзури тамошобинон гардидааст ва ба намоишномаҳои таҳиянамудаи Маҳмудҷон Воҳидов аз рӯи ашъори Ҳофизи Шерозиву Умари Хайём пайванди маънавий дорад ва идомаи ормонҳои наҷиб ва навоариҳои ӯ дар сахнаи театри тоҷик буда метавонад.

Ногуфта намонад, ки ороиши сахна ва интиҳоби мусиқӣ низ дар ҷолибияту тамошӯй шудани намоишнома нақши калон мебозад. Ҳар қадар сатҳи ороиши сахнаву мусиқӣ баланд бошад, ҳамон қадар намоишнома барои тамошобинон мақбулу ҷолиб аст. Албатта, ороиши сахнаву интиҳоби мусиқӣ барои намоишнома ҳам ба ҳунару истеъдоди коргардон – таҳиягар вобаста аст. Фаррух Қосим кӯшиш мекард, то намоишномаҳои таҳиякардааш аз ҳар ҷиҳат навоариё дар худ дошта бошанд. Истеъдоди ҳудодод ва маҳорати баланди ҳунари ба Фаррух Қосим имкон фароҳам овардааст, то аз ашъори мондагори классикони форсу тоҷик намоишномаҳои ҷолибу ҷавобгӯ ба талаботи тамошобин таҳия намуда, ҳуду миллати худро ба оламиён муаррифи кунад.

Соли 1999 ба шарафи ҷашни 1100-солагии давлати Сомониён драмаҳои “Авҷу аҷизи Сомониён”-и Ҷумъа Қуддус, “Сомонхудот” ва “Амри Исмоил”-и Сафармуҳаммад Аюбӣ “Далати Сомониён”-и Файзи Сафар, “Шоҳ Исмоили Сомонӣ”-и Меҳмон Бахтӣ, операи “Амри Исмоил”-и Толиб Шаҳидӣ эҷод шуданд.

Драмаи Меҳмон Бахтӣ ва аз рӯи он намоиши таҳиянамудаи Фаррух Қосим дар театри драмаӣ-академии ба номи Лоҳутӣ “Шоҳ Исмоили Сомонӣ” нисбат ба дигар асарҳо бартариҳо дошт.

Низоъҳои драмаҳо бархӯрду садамаҳои шадиди адолатҷӯиву ифвоангезӣ, садоқату хиёнат, меҳру муҳаббати инсонӣ, вайронкориву бахилӣ ташкил медиҳад. Дар чунин муҳит шоҳи хирадманду одил, инсони комилу покниҳод Исмоил Сомонӣ аз паи мустаҳкам намудани давлати сомониён фикру андеша меорад, доир ба корҳои шоиста ва бузург нақша мекашад.

Навоариву тозакориҳои Фаррух Қосимро метавон дар намоишномаҳои таҳиянамудааш аз рӯи ашъори шоирони классики форсу тоҷик Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ, Ҷалолиддини Румӣ, Ҳофизи Шерозӣ бо ҷашми дил диду мушоҳида кард ва ба ӯ таҳсину офаринҳо гуфт. Рӯи сахна, ба андешаи Фаррух Қосим сахнаи дунёест, ӯ меҳодад, ки на танҳо мардуми тоҷик, балки қавму миллатҳои дигари рӯи олам намоишномаҳояшро тамошо кунанду ба қадри ишқу муҳаббати самимӣ ва ба қадри ҳар нафаси зиндагӣ бирасанд. Муҳаббати поки инсонии Юсуф нисбат ба Зулайхо дар намоишномаи “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон” исботи ин гуфтаҳост.

Театри “Аҳорун” бо намоишномаи дигари худ “Исфандиёр” тамошобинони сершумореро мутаассир кард. Фаррух Қосим бо ин намоишнома бори дигар “Шоҳнома”-и безаволи Фирдавсро ба мо муаррифӣ менамояд ва ба мисли намоишномаи пештарааш “Юсуфи гумгашта” як таҳаввулоте дар санъати театрии тоҷик аст. Дар ҳақиқат фоҷиаи “Исфандиёр” беҳтарин намоишномаи озмуни “Парасту - 95” ҳисобида шудааст, зеро он бо як маҳорати баланд рӯи сахна омадааст. Иштирокчиёни намоишнома ҳама аз уҳдаи иҷрои нақшаҳои худ баромадаанд. Роҳбари бадеии театри “Аҳорун” ҳунарманди боистеъдод Фаррух Қосим ҳар дафъа аз иҷрои вазифааш моҳирона мебарояд. Ин башоратест аз навҷӯиву навовариҳои аҳли эҷоди театр, махсусан роҳбари бадеиву коргардони он Фаррух Қосим. Барои Фаррух Қосим театр мактаби зиндагӣ, макони худсозиву ҷаҳонсозист. Ба ақидаи ӯ, театр ягона ҷойе аст, ки инсон ҷаҳон месозад. Ӯ бояд аз рангҳову бўйҳову рӯшноиву ҳамаи он чизе, ки дар ин дунё ҳаст, ба театр кӯчонад. Ҳар касе, ки самимӣ ва ҷиддан дар театр кор мекунад, ҳам ҳунарпеша, ҳам коргардон, ҳам расоми театр бояд донад, ки кори ӯ камтар аз халлоқ нест... Барои ман театр ҷойе аст, ки одам метавонад дар модел ҷаҳонро созад муаввизи худро аз берун бинаду санҷаду муайян кунад.

Муҳаққиқи театр Н. Нурҷонов ба сахна омадани Ф. Қосимро падидаи нав дар фарҳанги театрии тоҷик мешуморад ва меафзояд: “Фаррух Қосимов худро дар фарҳанги театрии тоҷик чун падидаи тамоман нав ҷилвагар сохт. Вай кашшофи беҳамто, фикраш олӣ, ғоя ва нияту мақсадаш ҳамеша том, яклухт, тахайюлоташ бопахно буда, дорои тафаккури махсуси театрий, тафаккури баланди бадеӣ мебошад. Тавассути фардияти эҷодии ӯ дар театри тоҷик равиши ноозмуда, нав, шаклаш дурахшон ҷорӣ гардид” [10, с. 207].

Дар бораи нақши Фаррухи Қосим дар такомули театри тоҷик, Миралӣ Достиев, собиқ муовини вазири фарҳанги Тоҷикистон чунин гуфта буд: “Фаррухи Қосим дар муддати начандон кӯтоҳ тавонист дар ҳунари театрии тоҷик бо рӯи сахна овардани чанд намоишнома инқилоби ҳунарий кунад. Фаррухи Қосим бо омезиши ҳунари театрии рус ва мактаби шарқӣ як театри сирф миллиро таъсис дод ва бо намоишномаҳои хеш роҳи театрҳои Тоҷикистонро ба Урупо ва Эрон боз кард. Ҳоло бархе аз коргардонҳои ҷавон дар Тоҷикистон намоишномаҳои худро бо истифода аз мактаби ҳунари театрии Фаррухи Қосим рӯи сахна меоранд” (Ҷашнвораи 60-умин солгарди таваллуди Фаррухи Қосим. Театри Маяковскийи шаҳри Душанбе. 27. 10. 2008).

Театри “Аҳорун” аз рӯзҳои таъсисёбӣ то ин замон таҳти роҳбарии Фаррух Қосим як қатор намоишномаҳои ҷолиберо ба сахна гузоштааст, ки аз тарафи тамошобинони синну соли гуногун хеле хуб пазируфта шуданд. Махсусан, намоишномаҳои “Даччол”, “Қоқалӣ ва Лундабек”, “Қиссаи роҳзанон”, “Тартюф”, “Бешаи макр”, “Ширинбеку Асалбек”, “Шайхи Санъон” ва ғайра аз тарафи ҳунарпешагони театр хеле хуб офарида шудаанд.

Санъати театр хислати коллективона дорад. Заҳмати актёрон баробари заҳмати дараматургону коргардонҳо қадр карда мешавад. Ба қавли Шералӣ Абдулқайсов “Дилҳои ҳазину хаста, зеҳни ғанабрафта,

боварии помолгашта, эътиқоди баргашта ва мадори заифи матлуб дар курраи тафсони эҷод ва парвози саманди андешаи ин шоҳи сахна – актёр умри дубора меёбанд”[1].

Ҳунармандони театр С. Қосимова, Қ. Собир, С. Алиев, Д. Убайдуллоев, С. Азизова, А. Шарифов, С. Наимов, Н. Маликов, Қ. Ҳомидов, Р. Воҳидов бо нақшҳои офаридаи худ дар дили тамошобинон маъво гирифта, дар фаъолияти пурсамари театр сахми босазое гузоштанд.

Сабоҳат Қосимова солиёни зиёд рӯйи сахнаи Театри академии ба номи А. Лохутӣ кор карда, нақшҳои зиёде офарид, ки ҳар яке дорои ҷаҳони нав аст. Нақши Шарафро аз “Корвони бахт”-и М. Миршакар Сабоҳат он қадар ҷолиб офаридааст, ки ба ҳамчинси Шараф буданаш ҳеҷ шубҳа намекарданд. Ҳамин гуна нақши бачагоноро аз намоишномаи “Саргузашти “Ту - Ту” низ мушоҳида кардем, аммо дастовардҳои ӯ дар нақшҳои драмавӣ боз ҳам ҷолиб аст. Нақши Неллии саргумзадаву ҷӯи ҳақиқат аз “Бозиҳои бетараҳҳум”-и Арбузов, Мадленаи руҳафтадаву бо ҳаёт падрудгуфта аз “Тӯдаи риёкорон”-и М. Булгаков, қисмати фоҷиавии Фелияи ҷавону сарсаҳт аз “Ҳамлет”-и У. Шекспир, Мартириони ботинмачруҳ аз “Хонадони Берналд Алб”-и Лорка, нақши Сония аз “Ванятағо”-и А. П. Чехов, Ҳабиба аз “Алломаи Адҳам ва дигарон”-и С.Улуғзода, Мария Антоновнаи ғарқ андар ифлосиҳои замон аз намоишномаи Гогол “Муфаттиш”, Электраи ҷигархуну пуртоқат аз “Ишқи ман – Электра”-и Дюрко, Раънои носозгор аз намоишномаи “Раъно”-и Исмоилов, Сапожникови бюрократу амалдор аз “Лаҳзаи инқилоб”-и М. Шатров ва дигар намоишномаҳо гувоҳи гуфтаҳои болост. Ин буд, ки соли 1981 дар озмуни умумишуравӣ ӯ лауреати озмун гашт. Ин мукофотро ба ӯ барои нақши Офелия аз “Ҳамлет”-и Шекспир ва симои Нелли аз “Бозиҳои бетараҳҳум”-и Арбузов муносиб диданд. Соли 1982 дар шаҳри Тбилиси намоишномаи “Тӯдаи риёкорон”-и М. Булгаков дар озмуни умумииттифоқии ҷавонон ва театр, Сабоҳат Қосимова дар ҷои аввал қарор гирифт. Соли 1984 моҳи май ӯ иштирокчии Форуми байналхалқии ҳунарпешаҳои ҷавон дар Югославия гардид.

19-уми ноябри соли 2021 дар Театри тамошобини ҷавон ба номи Муҳаммадҷон Қосимов намоишномаи театри бо иштироки собиқадорон бахшида ба 50-солагии фаъолияти эҷодии директори вақти театр, ҳунарпешаи маҳбӯб Сабоҳат Қосимова баргузор гардид. Дар намоиши театри муовини раиси шаҳри Душанбе Мавсума Муинӣ, муовини аввали вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Обид Назариён, ҳунармандони собиқадори театр, аҳли илму фарҳанг ва тамошобинон иштирок намуданд.

Тавре ВАО хабар дод, барномаи театри аз се бахш иборат буд ва дар он ҳунарпешагони собиқадор, ҳозира ва ҷавонон намоишҳои ҷолиbero пешниҳоди иштирокдорон гардониданд. Зикр шуд, ки Театри таҷрибавии тамошобини ҷавон “Аҳорун” дар тули 31 соли фаъолияти худ ҳунарпешагони касбиеро тарбия ва ба камол расонидааст, ки онҳо фарҳанги халқи тоҷикро ба ҷаҳониён муаррифӣ намуданд. Ин театр соли 1990 ба фаъолият шуруъ кардааст. Сабоҳат Қосимова ба ифтихор гуфт, ки дар оғози фаъолияти театр ҳунарпешагони ҷавон ба кор ҷалб гардида, ин ҷо аз ҳунарпешаҳои варзида дарси маҳорат омӯхтанд, ки бархе аз онҳо имрӯз ҷаҳраи мондагори театри тоҷик гардидаанд.

Як нукта мавриди зикр аст, ки то соли 2006 театри мавриди таҳқиқ Театри таҷрибавии тамошобини ҷавон “Аҳорун” унвон дошт. Соли 2006, ба муносибати 100-солагии Ҳунарманди халқии СССР Муҳаммадҷон Қосимов, он Театри таҷрибавии тамошобини ҷавон “Аҳорун” ба номи Муҳаммадҷон Қосимов номида шуд. Соли 2015, ҳамзамон бо мавриди истифода қарор гирифтани Амфитеатр (2011), вожаи “Аҳорун” ихтисор шуд ва то имрӯз ин театр Театри тамошобини ҷавон ба номи Муҳаммадҷон Қосимов унвон дорад.

Нахустин намоишномаи “Аҳорун”-“Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон” аз рӯи ашъори Ҷалолуддини Балхӣ, Шайх Аттор, Ҳофизи Шерозӣ, Абдурахмони Ҷомӣ соли 1991 таҳия шуд, ки аз ҳар лаҳзааш навгонӣ дар театри тоҷик буд. Намоишномаҳои дигари “Аҳорун”-“Исфандиёр”, “Шоҳ Фаридун” (ҳар ду аз рӯи “Шоҳнома”-и Фирдавсӣ, 1992, 1997), “Дачҷол” (1994), “Шайхи Санъон” (1996), “Қиссаи ишқ” (2000), “Шоҳ Лир” (2003), “Зардушт” (2006), “Раъно” (2007), “Дило, назди касе биншин...” (2008) ва дигар намоишҳо то имрӯз дар саҳнаи театр ба намоиш гузошта мешаванд.

Айни замон таҳти роҳбарии Фирдавс Қосимов Театри тамошобини ҷавон ба номи Муҳаммадҷон Қосимов фаъолияти пурсамар дорад ва намоишномаҳои рӯи саҳна меорад, ки писанди дилу хоҳири тамошобинон бошанд ва фарҳангу адабиёти оламшумули миллати тоҷикро ба ҷаҳониён муаррифӣ карда тавонанд.

Адабиёт

1. Абдулқайсов, Ш. Актёр – шоҳи саҳна / Ш. Абдулқайсов // Адабиёт ва санъат. – 2012. – 30 август.
2. Абдураззоқов, Б. Театр рисолаташро гум кардааст / Б. Абдураззоқов // Имрӯз News. – 2010. – 11 октябр.
3. Бондоренко Н. Театр из Душанбе / Н. Бондоренко. – ЛП. – 1978. 06. 7.– 4 стр.
4. Қодирдухт Б. Фаррух Қосим: “Ҳанӯз ба ин фикр содиқ ҳастам” / Б. Қодирдухт // Истиқлол. – 1997. – 23 октябр.
5. Қосимова С. Фаррух ҳунарманди ботиншиносу ботиннигар буданд / С.Қосимова // Нигоҳ. – 2016. – 13 июл, №15(498).
6. Маҳмадов А. Дунёи театр / А. Маҳмадов. – Душанбе. 2007. –154 с.
7. Маҳмадов А. Парасту / А. Маҳмадов. – Душанбе, 2009. – 116 с.
8. Нуров Н. Нигоҳе ба баъзе мушкилот ва мавонеи театри миллӣ // Паёмномаи фарҳанг. – 2023. – №3 (63). – С. 72-80.
9. Нурҷонов Н. Фаррух Қосимов / Н Нурҷонов. – Душанбе, 2008. – 159 с.
10. Нурҷонов Н. Мактаби актёрии тоҷик / Н. Нурҷонов. – Душанбе, 2011. – 496 с.
11. Олимпур М. Чашмамон ба дидори шумо рӯшан шуд / М. Олимпур // Адабиёт ва санъат. – 1992. – 23 апрел.
12. Шариатӣ, А. Ҷомеашиносии ҳунар / Алӣ Шариатӣ. –Техрон, 1365. – 368 с.

13. Шарифзода М. Дар бораи ғайолияти Театри давлатии академии Опера ва балети Тоҷикистон ба номи С. Айни дар замони муосир // Паёмномаи фарҳанг. – 2023. – №1 (61). – С.58-64.

Мирзоев Саади

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ РЕВОЛЮЦИЯ ФАРРУХА КАСЫМА НА ТАДЖИКСКОЙ ТЕАТРАЛЬНОЙ СЦЕНЕ

Статья посвящена изучению и исследованию деятельности Театра «Ахорун» или юного зрителя имени Мухаммаджона Касимова, который был создан по инициативе и благодаря усилиям известного актера и опытного режиссера театра Фарруха Касыма. Автор отмечает, что премьерой своего первого спектакля «Пропавший Юсуф вновь возвращается в Каньон» этот театр завоевал сердца и умы любителей и поклонников таджикского театрального искусства. Этот спектакль прославил вновь созданный Театр «Ахорун» как в Таджикистане, так и за его пределами. С этим спектаклем театр участвовал в ряде отечественных и зарубежных конкурсов и фестивалей, завоевав видные места и ценные награды.

В 1992 году спектакль «Пропавший Юсуф вновь возвращается в Каньон» завоевал золотую медаль театрального фестиваля в Иране. Другой спектакль, разработанный Фаррухом Касымом под названием «Исфандияр» в 1995 году был признан лучшим спектаклем на конкурсе профессиональных театров Таджикистана «Парасту» и стала обладателем Гран-при. Другие спектакли Театра «Ахорун» или юного зрителя имени Мухаммаджона Касимова были высоко оценены судьями и зрителями на республиканских и международных конкурсах и фестивалях и отмечены ценными наградами.

Самая ценная премия, учрежденная Фондом Принца Клауса в 1997 году и установленная в размере 25 тысяч евро, была вручена Фарруху Касиму 3 декабря 2004 года. Стоит отметить, что эта премия присуждается за художественные и интеллектуальные качества организаций, а также отдельных личностей. Эта награда была вручена Фарруху Касиму за выдающийся вклад в развитие исполнительского искусства и пропаганду литературы Таджикистана, имеющей мировое значение.

Режиссер-постановщик спектакля Фаррух Касым с пониманием огромной ответственности обратился к исторической литературе своего народа и смог осуществить постановку спектаклей, полных поэзии, значимыми для зрителей. В основу спектаклей легли вечные газели Ходжи Хафиза и Джалалиддина Балхи. Впервые в истории таджикского театра был поставлен спектакль, изложенный в стихах, который удивил наших соотечественников.

В своей статье автор попытался всесторонне изучить дизайнерское и режиссёрское искусство Народного артиста Таджикистана Фарруха Касыма и созданные им спектакли.

Ключевые слова: Театр «Ахорун», Фаррух Касым, искусство, режиссёр, актёр, «Парасту», конкурс, фестиваль, премия, спектакль, главная премия, стихотворение, зрители.

Mirzoev Saadi

FARRUKH QOSIM'S ARTISTIC INNOVATION ON THE TAJIK THEATRE STAGE

The article is devoted to the study of the activities of the Ahorun Theatre, or the Young Spectator Theatre named after Muhammadjon Qosimov, which was created on the initiative of and thanks to the efforts of the famous actor and experienced theatre director Farrukh Qosim. The author notes that with the premiere of its first performance, *The Missing Yusuf Returns to Kanyon Again*, this theatre won the hearts of lovers and admirers of Tajik theatre. This performance made the newly created Ahorun Theatre famous both in Tajikistan and abroad. The theatre participated in a number of domestic and international competitions and festivals, winning prominent awards.

In 1992, the performance *The Missing Yusuf Returns to Kanyon Again* won the gold medal at a theatre festival in Iran. Another performance developed by Farrukh Qosim, *Isfandiyar* (1995), was recognized as the best performance at the professional theatre competition *Parastu* in Tajikistan and received the Grand Prize. Other performances of the Ahorun Theatre or the Young Spectator Theatre named after Muhammadjon Qosimov were highly appreciated by judges and audiences at national and international competitions and festivals and received significant awards.

The most prestigious prize, established by the Prince Claus Foundation in 1997 with a value of 25,000 euros, was awarded to Farrukh Qosim on December 3, 2004. This prize is awarded for the artistic and intellectual contributions of organizations and individuals. Qosim received it for his outstanding contribution to the development of performing arts and the promotion of Tajik literature of global significance. Understanding the enormous responsibility, the director drew on the historical literature of his people and staged plays full of poetry, meaningful for the audience. The plays were based on the timeless ghazals of Khoja Hofiz and Jaloliddin Balkhi. For the first time in the history of Tajik theatre, a play written in verse was staged, surprising audiences.

In this article, the author provides a comprehensive study of the direction and creative design of the People's Artist of Tajikistan Farrukh Qosim and the plays he created.

Keywords: Theater "Ahorun", Farrukh Qosim, art, director, actor, "Parastu", competition, festival, award, play, main prize, poem, spectators.

ТДУ:78точик+о-008+37точик+9точик+785/789

Раҳимов Билолидин

ФАЪОЛИЯТИ АНСАМБЛИ ШАШМАҚОМСАРОЁНИ «НУРИ ХУЧАНД» ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛ

Дар мақола заминаҳои руидаи мактаби мақомсароии Хуҷанд, вежагиҳои услуби сабки мақомбандӣ, хидматҳои варзидаи устодони бузурги мақомсаро ва омезиши суннатҳои аслии мақомҳои маҳаллӣ ба мусиқии классикӣ баррасӣ шудааст.

Анъанаҳои санъати мусиқии шаҳри Хучанд бо шеваи хоси сарояндагӣ, ки тавассути робитаҳои ҳунари ба мактабҳои мусиқии шаҳрҳои Тошкент ва Фарғона ганӣ гардида рушд намудааст.

Ташиаккули мактаби мақомсароии воҳаи Хучанд ба нимаи дуҷуми асри XIX ва аввали асри XX мансуб аст, вале рушду нумӯи кунунии ин мактаби ҳунари маҳз дар замони истиқлолият ва иқдомҳои пайвастаи фарҳангсолории Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон алоқаманд аст. Тавассути иқдомҳои наҷиби Пешвои муаззами миллат баҳри эҳёи рушди «Шашмақом» дар тамоми манотиқи кишвар ансамблҳои мақомсара ташикил карда шуд, ки дар рушду нумӯи ин хориқии аҷдодӣ наҷиби боризе дорад.

Ансамбли шашмақомсароӣ «Нури Хучанд» зодаи истиқлолият буда, дар фазои фарҳангии кишвар мавқеи устоворро касб кардааст. Бунёди ин ансамбл дар заминаи шоҳкориҳои устодони забардаст Содирхони Ҳофиз, Боймуҳаммад Ниязов, Ҷӯрабек Набиев ва даҳҳо санъаткорони бузург сурат гирифтааст. Саҳми ин устодон, омӯзишу истифодаи сабаку услуби эҷодёти онҳо омилҳои асосии рушди ансамбл гардидааст.

Инчунин дар мақола роҷеъ ба наҷиби сарвари кунунии ансамбли шашмақомсароӣ «Нури Хучанд» сарҳофизи миллат, Ҳунароманди Мардумии Иттиҳоди Шуравӣ, устод Ҷӯрабек Муродов дар рушди шашмақомсароии тоҷик, эҳёи истифодаи суннатҳои асили шашмақомсароии аҷдодӣ, силсиласароии мақомҳо, истифодаи соҳҳои миллӣ хусусан бо танбур сурудани мақомҳо маълумот дода шудааст.

Дар мақола ҳамчунин комёбиҳои мутрибону овозхонони ансамбл, сафарҳои ҳунари ба мамлакатҳои мухталиф, таваҷҷуҳи ҳунаромандони ҷавони умедбахш ба «Шашмақом» таҳлилу арзёбӣ гардидааст.

Калидвожаҳо: Ансамбли шашмақомсароӣ «Нури хучанд», фаъолият, Шашмақом, мақомҳои маҳаллӣ, вежагӣ, эҳё, устодони забардаст, шашмақомсароии аҷдодӣ, хориқии аҷдодӣ, силсиласароӣ.

Санъати «Шашмақом» падидаи беназир ва қўллаи баланди мусиқии классикии тоҷикон мебошад. Ин шоҳасари мусиқӣ дар тамаддуни башар дар доираи санъати шифоҳӣ (бидуни сабти оҳанг) беназир аст. Боиси ифтихор аст, ки дар замони истиқлолияти кишвар бо иқдомҳои пайвастаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ин шоҳасари мусиқии аҷдодӣ рисолати худро соҳиб гардид. Эҳёи фарҳанги миллӣ ва рушди он дар даврони истиқлолият асоси сиёсати фарҳангии Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ҳисоб меравад. Пешвои миллат вобаста ба таърих ва фарҳанги тоҷик чунин иброз намудаанд: «Таърих гувоҳ аст, ки халқи тоҷик аз қабри асрҳо то имрӯз симои миллии худро, пеш аз ҳама, тавассути фарҳанг нигоҳ доштааст, забони миллии худро ҳифз кардаву густариш додааст ва дар байни халқу миллатҳои дигар соҳиби нуфузу эътибор гаштааст» [8, с. 46]. Мавриди зикр аст, ки бо шарофати истиқлолияти давлатӣ ва роҳандозии амиқи сиёсати фарҳангӣ, густариши мероси бойи фарҳангӣ, суннатҳои миллии аҷдодӣ бахусус мусиқии ҳирфавии «Шашмақом» мавриди таҳқиқ ва бозомӯзи қарор гирифт. Ин масъулияти басо муҳимро зиёиёни кишвар, олимони соҳаи мусиқӣ бо дарки

масъулияти баланд барои поку беолоиш, бо назардошти замони муосир аз нав эҳё намудани суннатҳои асили шашмақомсарой мавриди омӯзиш қарор доданд.

Барои амали намудани ин иқдом фармони Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи инкишофи минбаъдаи санъати шашмақомхонӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 12 майи соли 2000 таҳти №294 ба тавсиб расид. Фармони мазкур дар такмил ва рушди минбаъдаи анъанаҳои фарҳанги миллӣ, равнақ додани суннаҳои асили санъати мақомхонӣ, тақвият бахшидани ҳисси зебоиписандии насли ҷавон, тарбия намудани мардум дар руҳияи эҳтиром нисбат ба мероси маънавии ниёгон тақонӣ ҷиддӣ бахшид.

Бо шарофати ин фармон, чунончи Аслиддин Низомӣ навиштааст: «Шашмақом минбаъд чун садои дили пурумеди ҳазорон мутафаккирону мутрибони аҷдодиамон дар саросари Тоҷикистон танинандоз гардид ва бо овози баланд ба хуруш омад» [5, с. 325].

Ба мақсади иҷрои дастуроти фармони мазкур дар тамоми манотиқи кишвар ансамблҳои мақомхонӣ таъсис дода шуданд. Аз ҷумла, бо қарори Раиси вилояти Суғд №314 аз 26 октябри соли 2000 ансамбли касбии шашмақомсароёни «Нури Хуҷанд» таъсис дода шуд ва аз 1-уми январи соли 2001 ба фаъолият шурӯъ намуд.

Ин ансамбл дастаи худро тариқи озмун бо иштироки Ҳунарпешаи мардумии Тоҷикистон, шодравон Боймуҳаммад Ниёзов ба роҳ монд. Дар озмун аз ҳама шаҳру ноҳияҳои вилоят зиёда аз 100 нафар ҳунарманд иштирок намуданд, ки тибқи шартҳои озмун 18 нафарашон ба қор қабул карда шуданд. Ҳаёти кунунии эҷодию техникий ансамбл бештар 60 нафарро ташкил медиҳад, ки дар ҳамбастагӣ фаъолияти густурда доранд.

Мақтаби ҳунарии Хуҷанд вежагаҳои хос дорад. Дар таърихи мусиқии тоҷик ин мақтаби ҳунари мавқеи намоён дорад. Дар фаъолияти он омезиши якҷанд мактабҳои ҳунариро мушоҳида намудан мумкин аст. Маҳз омезиши мактабҳои ҳунари боиси то ба замони мо омадани сабку услуб ва қавонини асили мақомсозӣ гардидааст. Омезиши ин нафосатро дар бахшҳои созию овозии шашмақомсароии ансамбли «Нури Хуҷанд» низ метавон мушоҳида намуд. «Мақтаби касбии мусиқии суннатии тоҷик ҷавҳар ва анъанаҳои асили ин ҳунарро то рӯзҳои мо аз ҷиҳати услубу сабк, ниғаждорӣ қонун ва қоидаҳои хело кӯҳани ин санъат тибқи услуби «устод-шогирд» оварда расониданд» [12, с. 225].

Ташаккули мақомсароии воҳаи Хуҷанд ба нимаи дууми қарни XIX ва аввали қарни XX рост меояд. Ҳаққи устодӣ доштани ҳофизони барҷастаи замон – Худойбердӣ Ҳофиз (Зебопарӣ), Умра Ҳофиз ва Содирхон Ҳофиз ба аксар мақомсароёни Исфара, Хуҷанд, Тошканд, Фарғона, Марғелон собит гардидааст. Тавассути интиқоли анъанаҳои касбӣ ба мақтаби мақомсароии манотиқи ҳамҷавор, мактабҳои илмӣ ва амалии мусиқӣ сурат гирифтааст, ки он барои идома ёфтани анъанаҳои бисёррасраи фарҳанги мусиқии тоҷик, ташаккули хусусиятҳои мусиқии классикӣ мусоидат намудааст.

Анъанаҳои санъати мусиқии шаҳри Хуҷанд бо шеваи хоси сарояндагӣ аз дигар шаҳрҳои бостонӣ фарқ мекунад. Анъанаҳои мусиқии касбӣ бо мероси мусиқии нотакроӣ маҳаллӣ омезиш ёфта, аз ҷиҳати хусусиятҳои сабку услуби иҷроӣ, қоидаҳои мақомбандӣ ва шаклсозӣ ба суннатҳои

мусиқии классикии водии Фарғона ҳамгун мебошад. Бинобар ин, гуногунрангинии санъат боиси падидаҳои тақомул ва пешрафти мусиқии суннатӣ гардидааст. Анъанаҳои сарояндагӣ ва навозандагии мусиқии Хуҷанд ба мусиқии классикӣ бевосита омезиш ёфта, дар заминаи он хусусияти хоси худро пайдо намудааст ва мавқеи ҷуғрофӣ низ яке аз омилҳои муҳими рушди санъати мусиқӣ гардидааст. Ин фазои мусоиди мусиқии маҳаллӣ бо хусусиятҳои нотақрори иҷроқунандагӣ ҳунармандони арзандаро ба майдон овард, ки дар чехраи онҳо беҳтарин суннатҳои мусиқии маҳаллӣ ҳифз гардида, мазмунан ташаккулу сайқал ва шаклҳои нави эҷодӣ зуҳур ёфт. Ба таъбири муҳаққиқ Сайдулло Убайдуллоев «Мавқеи ҷуғрофии Хуҷанд, ки дар васати шоҳроҳи Хуҷанду Тошканд қарор гирифта буд, имкониятҳои васеи таъсиррасонии фарҳанг, аз ҷумла фарҳангро фарогир гардид» [13, с.11].

Ба арсаи ҳунар ворид шудани ансамбли «Нури Хуҷанд» ба пешрафти фарҳанги миллии Тоҷикистон, хусусан ба рушди мероси мусиқии ҳирфавии ниёгон «Шашмақом» ва мутамарказии мактаби шашмақомсароии Хуҷанд тақдирӣ ҷиддӣ гардид. Дар сарғаҳи ин ансамбл ҳунармандони маъруф, Артисти Халқии Иттиҳоди Шуравӣ Ҷӯрабек Муродов ва Ҳунарпешаи халқии Тоҷикистон Боймуҳаммад Ниёзов қарор доштанд. Ин устодон дар рушди шашмақомсароии шаҳри Хуҷанд, бахусус ансамбли шашмақомсароёни «Нури Хуҷанд» саҳми мондагор гирифтаанд.

Ҳунарпешаи мардумии Тоҷикистон Боймуҳаммад Ниёзов аз ҳофизони эҷодкор ва бастакорони варзида маҳсуб меёбад, ки сабку услуби сарояндагиашон хоса аст. Ин санъаткори мумтоз бо ҳофизони машҳури водии Фарғона – Ҷӯраҳон Султонов, Маъмурҷон Узоқов, Расул Қорӣ Мамадалиев робитаи ҳунарию эҷодӣ доштааст. Дар сурудҳои дилошӯби ӯ «Эй ҷони ман асират» (Мушфиқӣ), «Дар таманнои ту» (Махфӣ), «Гуфтем-гуфтем» (Қамоли Хуҷандӣ) ва амсоли инҳо сабку услуби ду мактаби тавоноии шашмақомсароӣ – мактаби мақомсароии Хуҷанд ва Фарғона омезиш ёфтааст. Чунин омезиши равияю услуби иҷроии мақомҳо дар фаъолияти шашмақомсароёни «Нури Хуҷанд» низ ба мушоҳида мерасад.

Ҳақ ба ҷониби олими санъатшинос Абубакр Зубайдов аст, ки навиштааст: «Бастакори номвари мардумӣ Боймуҳаммад Ниёзов низ дар ин замина қорҳои мондагори ҳунари намуда, таҳти таъсири баҳрабардорӣ аз оҳангҳои «Шашмақом» ва осори мусиқии халқӣ асарҳои ҷолибе эҷод намудааст ва муаллифи зиёда аз дусад суруду таронаҳои рангомез аст. Мавриди зикр аст, ки ӯ яке аз донандагону ноқилони саршиносии мусиқии мақомӣ буда, аксари сурудҳояш дар пайравӣ ба ин равия эҷод гардидаанд» [2, с. 62].

Дар тури фаъолияти босамари эҷодии худ Боймуҳаммад Ниёзов шогирдони зиёдеро аз қабиле Сабоҳат Начмиддинова, Қосимҷон Ҳасанов, Асадулло Атовуллоев, ҳофизи мақомсароӣ исфарағӣ Абдурахим Шерматов ва дигаронро тарбия намудааст, ки имрӯз онҳо худ устоданду дар ҷодаи ҳунарварӣ сабку услуби вежаи овозхонӣ доранд.

Воқеан, мактаби овозхонии касбии тоҷик, ки баъдтар пояшро устодони беназир Ҷӯрабек Муродов, Одина Ҳошимов ва Зафар Нозимов бо лаҳну сабки гуворо устувор намудаанд, аз эҷоди ин бузургмарди нотақрор оғоз меёбад, ки ба таҳқиқи алоҳида ниёз дорад.

Нақши Ҳунарманди Мардумии Иттиҳоди Шуравӣ Ҷӯрабек Муродов дар пешрафти санъати миллӣ, эҳёи сурудҳои классикӣ ва халқии тоҷик, равнақи санъати «Шашмақом», тарбияи санъаткорони варзида ва тарғиби санъати тоҷик дар ғўшаву канори дунё басо бузург аст. Ҷӯрабек Муродов падидаи нотакрор дар фарҳанги миллати тоҷик аст ва мавқеаш аз доираи санъати мусиқӣ хело фаротар рафта, ба пешрафту собитгардии фарҳанги милли тоҷикӣ мусоидат намудааст.

Як вежагии сарояндагии Ҷӯрабек Муродов дар он аст, ки ӯ сурудҳои маъмулро бо усули хоси худ иҷро мекунад. Чунончи, Зиёдулло Шаҳидӣ дарёфтааст: «Сурудҳои машҳури Ҳоҷӣ Абдулазиз «Гулъузорам», «Бозургонӣ» дар овозу сози ӯ нафосату балоғат ва ифодаҳои тозае ба худ гирифт ва умри дубора пайдо карданд ва мавқеи сарояндагии Ҷӯрабекро дар ҳаёти мусиқиямон устувору болотар гардониданд» [15, с. 35].

Тавоноӣ, қудрати бузурги эҷодӣ, нафосати Ҷӯрабек Муродов дар эҳёи суннатҳои асили овозхонии устодони шашмақомсаро, бо лаҳни гуворо иҷро намудани таронаҳои Шашмақом беназир мебошад ва тули фаъолияти босамар мактаби ҳунарии Ҷӯрабек Муродовро асос гузоштааст. Эҷодиёти Ҷӯрабек Муродов рангину гуворост ва дар ганҷинаи фарҳанги миллӣ мавқеи боарзиш дорад. Ӯ фарҳанги миллиро дар сатҳи ашрофона муаррифӣ намуда, хусусияти наҷибзодагии ин фарҳангро дар эҷоди мусиқӣ падида овард. Мактаби ҳунарии мавсуф на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар дигар мамалакатҳо низ мавқеъ пайдо карда, мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

«Дар эҳёи навоҳии навоҳии асили «Шашмақом» – низ нақши ҳунарпешаи номии тоҷик Ҷ. Муродов хеле калон аст. Ӯ солҳои 70-ум ба эҷоди як зумра оҳангҳои қадимии тоҷикӣ камар баста матн ва сабки асили тоҷикии онҳоро барқарор намудааст. Дар байни онҳо «Мискин», «Муноҷот», «Ушшоқи Ҳоҷӣ Абдулазиз», «Ушшоқи Ҳофиз», «Ироқи Бухоро», «Насри Ушшоқ», «Бозургонӣ» ва дигар бахшҳои «Шашмақом»-ро номбар намудан ҷоиш аст, ки дар иҷрои Ҷ. Муродов аз нав садо додаанд» [6, с. 55].

Устодони санъат ва сарояндагони шинохта Қ. Содиқов, М. Насриддинов, Н. Маҳкамов, Д. Алиматов, У. Ҳамдамов, А. Шодиев, Р. Шодмонов (аз Фарғона), Х. Нуруллоев (аз Самарқанд), И. Файзиддинов (аз Исфара), Б. Ҳасанов, (аз Конибодом) Аҳмадҷон Дадоев (Тошканд), Саъдӣ Хаимов (Изроил) ва даҳҳои дигар аз зумраи шогирдони мактаби ҳунарии устод маҳсуб меёбанд. Ин мактаби бузург боиси рушду нумуи санъати мусиқии ҳирфавӣ бахусус шашмақомсароии тоҷик дар шаҳри Ҳуҷанд гардид. Овозхонону муғрибони барӯманд А. Дадабоев, М. Баҳодуров, Ҷ. Набиев, Н. Узоқова, марҳум М. Ашӯров, М. Шамсиев, З. Маҳмудова, А. Ҳикматов, С. Солиев ва даҳҳо ҳунармандони тозақору эҷодкор дастпарварони мактаби ҳунарии Ҳуҷанд мебошанд, ки аз ояндаи дурахшони ансамбли «Нури Ҳуҷанд» далолат медиҳанд. Ин ҳунармандони варзида тавассути сайқал бахшидани анъанаҳои суннатии мақомсароии куҳан сабкҳои ҷолиби мусиқиро бо нафосати тоза ғановат бахшида фаъолияти босамар ва арзандае доранд. «Маҳз бо шарофати идомаи анъанаҳои куҳан тамаддуни мусиқии тоҷик дар тули асри 20-ум самтҳои гуногуни мусиқиро инкишоф ва ривочу равнақ дод, анъанаю сабкҳои

гуногуни мусиқиро ба миён овард, ки далели ғановат ва муқтадирии мусиқии тоҷик мебошад» [11, с. 362].

Дар барномаҳои ҳунарии ансамбл оҳангҳои яке аз чехраҳои маъруфи ҳунари, меросдори бузурги мақомсарой устои мусиқии ҳирфавӣ, бастакор ва ходими намоёни фарҳанги миллии Содирхони Ҳофиз низ ҷой дорад. Эҷодиёти ин ҳунарманди асил дар таърихи санъати мақомсарой дар эҷодиёти асарҳои сабки классикӣ саҳифаи наву тоза аст. Ин падида дар рушди мактаби шашмақомсароии Ҳуҷанд нақши муҳим дорад. «Содирхони Ҳофиз дорои истеъдоди воло ва соҳиби мактаби хоси мақомҳои гардид ва ба силсилаи мақомҳои тоҷикӣ як равиӣ хос, нодир ва нозукадорро ворид намуда тавонист. То ба имрӯз асарҳои безаволи ӯ – «Ушшоқи Содирхон», «Синахурӯш», «Қашқарчаи Ушшоқи Содирхон», «Сегоҳи Ду», «Гулёри Содирхон», «Дилхироқи Содирхон», «Каримқулбегии Содирхон» ва даҳҳо бахшҳои дигар дар байни аҳли эҷод ва мардуми одӣ шуҳрати баландро сазовор гаштаанд. Муҳимтараш он аст, ки маҳз ҳамин намунаҳо дар қатори маҳсули силсилаи мактаби Бухоро ва Хоразм ҳамчун падидаи хоси мақомҳои ҳуҷандиро ташкил мекунанд» [7, с. 340].

Ин унсурҳои санъати сарояндагӣ навозандагӣ, жанрҳои гуногуни мақомҳо дар сабку услуби ҳунармандони Ҳуҷанд, бахусус дар фаъолияти ҳунармандони ансамбли шашмақомсароёни «Нури Ҳуҷанд» мавқеи калидӣ дорад ва дар ин ҷо бештар мақомҳои силсилавии «Дугоҳ» 1,2,3,4, «Баёт 1,2,3,4,5, «Шоҳнози Гулёр» «Сегоҳ», «Савт» ва намунаҳои мақомҳои алоҳида, 6 монанд «Қаландарӣ», «Мискин» 1,2, «Дилхироқ», «Танавор», «Мирзодавлат», «Муноҷот» маъмул аст.

Бояд зикр намуд, ки ин мақомҳо дар эҷодиёти ҳунармандони ансамбли шашмақомсароёни «Нури Ҳуҷанд» бо заҳматҳои устод Ҷӯрабек Муродов бо назардошти қавонини аслии аҷодӣ, ки тавассути усули нодири «устод – шогирд» аз донандагону сарояндагони ин шоҳасар интиқол ёфтааст, коркард гардида дар барномаи ҳунари ҷой дода шудааст, ки ҳоло дар иҷрои ҳунармандони ансамбл ба тариқи силсилави ва яккасарой иҷро карда мешавад. «Зикр кардан хуш аст ва тамоман барҳақ аст, ки маҳз бо таъсири Ҷӯрабек Муродов сурудҳои классикӣ дар байни ҳофизони ҷавон шуҳрат ёфт ва онҳо низ ба хондани чунин сурудҳо шавқу ҳавас пайдо карданд» – навиштааст рӯзноманигор Мавлуда Шарифова [14, с. 85].

Ҳунармандони ансамбли «Нури Ҳуҷанд» тули фаъолияти босамари хеш бо роҳбарии устод Ҷӯрабек Муродов дар баробари иштирок дар садҳо чорабиниҳои гуногуни вилоятиву ҷумҳуриявӣ ва сатҳи байналмилалӣ, даҳҳо силсилаконсертҳои касбиро бо овози табиӣ баргузор намуд, ки аз ҷониби дӯстдорони санъати асил хуб пазири гардид. Бояд зикр намуд, ки аҳли ҳунари ансамбл дар таърихи навини Тоҷикистон силсиласароии асарҳои «Шашмақом»-ро ба роҳ монданд, ки давоми садсолаҳо аз байн рафта буд. Дар иҷроиши мақомҳо услуб, сабк ва равиӣ аҷодӣ, ки аз устодони варзида боқӣ мондааст бо навовариҳои эҷодӣ мавриди истифода қарор дода шудаанд Бори аввал ҳунармандони ансамбл баҳри дӯстдорони санъати асил суруд таронаҳои мақоми «Ироқ», «Рост» ва «Наво»-ро ба пуррагӣ бо овози табиӣ пешкаш намуданд, ки бешубҳа дастоварди бузурги фарҳангӣ дар замони соҳибистиқлолии кишварамон мебошад.

Аз оғози соли 2013 бо ташаббуси маъмурияти ансамбл ва дастгирии Мақомоти иҷрояи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд дар шаҳри Хуҷанд намоиши силсилаконсертҳои касбии ҳунармандон ба роҳ монда шуд, ки онро коршиносон ва мухлисон хуб пазируфтанд. Илова бар ин дар давоми чанд соли охир ин иқдом ривоч ёфта, дар толори Марказии фарҳанги шаҳри Хуҷанд ҳунармандони ансамбл маҳсули эҷодии худро ба мухлисон пешкаш намуданд. Аз ҷумла консерти овозхони соҳибистеъдоди ансамбл Абдукарим Аминов таҳти унвони «Ширу шакар» бо иштироки Шоири Халқии Тоҷикистон Нурмуҳаммад Ниёзӣ, консертҳои ҳунармандони ансамбл баҳшида ба рӯзи «Модарон», «Рӯзи мақом», «Рӯзи Рӯдакӣ», «Рӯзи Сарқонун», консерти овозхони варзидаи ансамбл шодравон Мирсалим Ашӯров дар шаҳрҳои Душанбе ва Панҷакент баргузор гардиданд. Чунончи Ҷӯрабек Муродов иброн намудаанд: «Дар барномаи нахустини консертии ҳунармандони муассисаи давлатии ансамбли шашмақомхонони «Нури Хуҷанд» сурудҳои «Талқини чоргоҳ» бо таронаҳояш аз мақоми «Дугоҳ», суруди Рок, аз мақоми «Бузург», «Талқинчаи мустаҳзод»-и наво, аз мақоми «Наво», «Қашқарчаи муғулчаи Дугоҳ» аз мақоми «Дугоҳ», «Мустаҳзоди Рок» аз мақоми «Бузург», «Муғулчаи Дугоҳ» аз мақоми «Дугоҳ», «Мушкилоти Дугоҳ», «Таронаи Баёт» аз мақоми «Сегоҳ», таронаҳои «Сарахбори рост» аз мақоми «Рост», «Мустаҳзоди Наво» аз мақоми «Наво», «Синахурӯш», «Талқинчаи Ироқи Бухоро» ва «Чапандози Ироқи Бухоро» аз мақоми «Бузург», «Насри Чоргоҳ» аз мақоми «Дугоҳ» ва дигар сурудҳои таронаҳо ҷой дода шуда буданд» [4, С. 13, 19].

Ҳунармандони ансамбл дар баробари ин дар ҳамоишҳои бонуфузи байналмилалӣ ширкат варзидаанд. Масалан, мусиқшинос ва ғижжакнавози чирадаст Сайдулло Убайдуллоев, сароянда ва мутриби ҷавону соҳибистеъдод Сардор Солиев бо ҳамроҳии мутриби боистеъдод Содирхон Убайдуллоев дар фестивали байналмилалӣ «Шашмақом Форвер» баҳшида ба 140-солагии шашмақомсарои машҳур Левӣ Бобохонов дар Штатҳои Муттаҳидаи Амрико ширкат варзида, лаурияти фестивали мазкур гардиданд. Сайдулло Убайдуллоев таассуроти худро аз ин сафари ҳунари чунин иброн намудааст: «Ман дар ҳайрат будам, амрикоён новобаста аз надониستاني забони «Шашмақом» аз шунидани он ҳаловат мебуданд ва ба офарандагони он аҳсану офарин мегуфтанд». Роҷе ба таассуроти дилбохтагону ҳаводорони «Шашмақом»-и безавол ва мақомсароёнӣ тоҷик дар кишварҳои Аврупоу Осиё, дар китоби «Шашмақом ва масоили инкишофи он» чунин омадааст: «Санъати мусиқии Шашмақом» дар замони муосир ба арсаи ҷаҳонӣ баромад, онро мухлисони зиёде аз кишварҳои Аврупо ва Осиё барои худ ифшо карданд ва аз шунидани ин муъҷизаи сеҳрангез лаззати нотақро мебаранд» [1, с. 100].

Як нуктаро ёдовар шудан хело бомаврид аст, ки солҳои аввали фаъолияти ансамбли шашмақомсироён «Нури Хуҷанд» барои тамошои барномаҳои консерти, махсусан сурудҳои таронаҳои «Шашмақом» миқдори ками мухлисон дар толор ширкат мекарданд. Бо гузашти солҳо таваҷҷуҳ ба ин санъати асил, бахусус ҷавонон хело баланд шуда ва сафашон зиёд мегардад. Ин раванд аз он далоят медиҳад, ки ансамбли шашмақомсироён «Нури Хуҷанд» дар ҳақиқат Маркази ганҷи маънӣ мебошад, ки асрори ин ганҷро бо ҳама нафосаташ ифшо намуда, ба

мухлисон пешкаш менамояд Тавассути дубора ворид намудани матнҳои нав нафосат бахшидан ба қисмати созию овозӣ, истифодаи сабку услуби устодони варзидаи мақомсаро, бо овози табиӣ, бидуни истифодаи фонограмма, иҷро намудани суруду таронаҳои «Шашмақом», ансамбли шашмақомсароёни «Нури Хуҷанд» мақбули ҳаводорони санъати асил гардидааст.

Чехраҳои намоёни ансамбл Насиба Узоқова, Мазбӯд Норқулов, Сайдулло Убайдуллоев, Музаффар Шамсиев, Анвар Дадабоев, Баёт Ҳамроқулов, Некқадм Маҷидов, марҳум Дамирбек Олимов, Сардор Солиев, Шаҳриёр Саломов ва дигарон, ҳамчун чехраҳои тобноки ҳунар, дар рушди санъати мақомсароӣ саҳми назаррас доранд. Боиси хушнудист, ки ансамбли шашмақомсароёни «Нури Хуҷанд» мунтазам таҳти роҳбарии устод Ҷӯрабек Муродов бо репертуарҳои тоза ба тозаи худ тавассути иштирок дар ҷашну ҳамоишҳои калони ҳунари, маърақаҳои бузурги сиёсӣ давлатӣ, телевизиону радио, сабти наворҳои ҳунари дар дилу дидаи мардум ҷой гирифтаанд.

Таъкид кардан ба маврид аст, ки дар омӯзиши асари безаволи «Шашмақом» саҳми омӯзгори ансамбл Абдумавлон Дадабоев ва мудири қисми бадеии ансамбл Камолиддин Ҳамдамов хело назаррас мебошад.

Фаъолияти ҳунарии ҳунармандони ансамбли шашмақомсароёни «Нури Хуҷанд» низ хело назаррас аст. Хусусан, бо ибтикори устод Ҷӯрабек Муродов истифодаи созҳои миллӣ, бахусус бо сози танбуру дутор сароидани мақомҳо роиҷ гардида, силсиласароии мақомҳо пайваста идома дорад. Ба гуфтаи мудири қисми адабии ансамбл Маҳкамбой Каримов «Ҳунарманди Халқии Иттиҳоди Шуравӣ устод Ҷӯрабек Муродов дар муассисаи давлатии ансамбли шашмақомхонони «Нури Хуҷанд» заминаи мусоид фароҳам овард то ҳунарварони ҷавони бомаҳорат дар ин мактаби ҳунар маҳорату малакаи ҳудро дар беҳтарин мадрасаи ҳунар сайқал додаанд то дар академияи мақом ва консерваторияи Тоҷикистон инчунин дигар муассисаҳо таҳсил ва қору фаъолият намоянд» [3, с. 151].

Парвози ҳунарии дастпарварони ансамбли мазкур овозхонони соҳибистеъдод Насиба Омонбоева, Зумрад Самиъҷонова, Хуршед Иброҳимов, Каромат Шукурова, Олимҷон Солиев, Малоҳат Абдушукурова, Муяссара Тошпулотова, Муноҷот Раҳимова, Гулчехра Қурбонова, мутрибони чирадаст Сирочиддин Ҷӯраев, Камолиддин Ҳамдамов, Гулбаҳор Шокирова, Абдувалӣ Икромов ва дигарон аз боргоҳи ҳунари муассисаи давлатии ансамбли шашмақомхонони «Нури Хуҷанд» оғоз гардидааст. Ин зумра дар дастаҳои ҳунарии гуногуни манотиқи кишвар фаъолияти ҳудро идома медиҳанд ва ағлаб устоди касби хеш гардидаанд.

Ҳунармандони ансамбли шашмақомсароёни «Нури Хуҷанд»-ро дар ҳамоишҳои фарҳангии кишвар ва берун аз он хуб пазиروي менамоянд. Таҳлилу омӯзиш, еҳи мероси устодони шашмақомсаро, робитаҳои ҳунари бо кишварҳои ҳамсоя ва дар раванди фаъолияти ҳунари амалӣ намудани таҷрибаҳои ба даст омада, яке аз омилҳои рушди ансамбл будааст. Агар аз лиҳози таҳлили сабку услуби иҷроии мақомҳо таваҷҷуҳ намоем, ба ҳулоса омадан мумкин аст, ки дар мақомсароии ҳунармандони ансамбл чи дар қисмати сози ва чи дар қисмати овозӣ қавонини мактаби ҳунарии устодони

варзида – Зебопарӣ, Умар Ҳофиз, Қорӣ Мамадҷон, Содирхони Ҳофиз, Бузургхонтӯра, Муҳаммадаминхоҷа Кошиф, Мақсудҷони Танбӯрӣ, Очил Дуторӣ, Зокирҷон Аюбҷонов, Маъруфхӯча Баҳодуров, Ҷӯрабек Набиев ва дигарон мушоҳида кардан мумкин аст. Анъанаи қадимаи «бастакорӣ» низ мероси бузурги ин устодон мебошад ва ин анъана то кунун дар фаъолияти шашмақомсароёни ансамбли «Нури Хуҷанд» ҷой дорад. «Ҳар яке аз инҳо услуби хосса, репертуари ғанӣ, сабки ҳирфавии овозхонӣ доштанд ва дар баробари ин аз онҳо оҳангҳои хело зиёд ба мерос мондааст. Ба гуфтаи Худойбердиев Султоналӣ «Мақомсарои вилояти Суғд бо хусуситҳои хоси худ аз дигар мактабҳои ҳунари бо гуногунмазмунӣ ва услуби иҷроиши мақомҳо фарқ мекунад [ниг.10, с. 65,72].

Ин анъанаҳои густурдаи аҷдодӣ дар барномаҳои кулли ҳунармандони ансамбл ва, пеш аз ҳама, дар барномаҳои устод Ҷӯрабек Муродов аз қабилӣ «Ҳафт зарби Ҷӯрабек» бахшида ба ҳафт ситораи парчам ва нишон, «Баёти 4», «Сарахбори Ироқ», «Уфари савти Содирхон» ва даҳҳо дигар сурудҳо ба мушоҳида мерасад. Дар ин сурудҳо маҳорати баланди иҷрокунандагӣ, тавҷам будани мазмуну зарбу оҳанг бо маҳорати баланди касбӣ истифода карда шудааст. Ин асрори эҷодии устод Ҷӯрабек Муродовро санъатшинос С. Худойбердиев чунин ибраз намудааст: «Метавон гуфт, ки ҳар як суруди тозаҷодӣ Ҷӯрабек Муродов аз ҳуди набзи оҳанги шеър, аниқтараф дар ҷаҳорҷӯбаи зарбу услуби назм ба вучуд омадааст» [11, с. 148]. Ин раванди эҷодӣ ва рукни иҷроиши мақомҳо дар барномаи овозхонии ансамбли шашмақомхонии «Нури Хуҷанд» мавқеи асосӣ дорад ва яке аз омилҳои муваффақияти онон дар ҷодаи ҳунари асил ба ҳисоб рафта, маҳаки асосии раванди эҷодии ҳунармандони ансамбли мазкур гардидааст. Ин раванди эҷодӣ аз он далолат медиҳад, ки мақомсароёни ансамбли «Нури Хуҷанд» санъати иҷрокунандагиро дар сатҳи баланди касбӣ ва дар интиҳоби матни нав қавонини асили мақомсароиро мавриди истифода қарор додаанд.

Саҳми бархе овозхонии ансамбл аз қабилӣ овозхони варзида, мутриб ва мудирӣ қисми бадеии ансамбл, Камолиддин Ҳамдамов, овозхони варзида Насиба Омонбоева, Малоҳат Абдушукурова, марҳум Дамирбек Олимов, Зумрад Самеъҷоноваро дар рушди санъати «Шашмақом» ва муаррифии он дар ҳамоишҳои байналмилалӣ қобили мулоҳиза аст. Масалан, Камолиддин Ҳамдамов дар кишварҳои Англия, Франсия, Шведсия, Словения, Белгия, Амрико, Ҳиндустон, Эрон, Корея, Эгипет, Гретсия, Марокко, Алжир, Германия ва Норвегия бо тарзи силсилаҳои бо ансамбл баромад намудааст. Малоҳат Абдушукурова аз устодони санъати тоҷик Ҷӯрабек Муродов, марҳум Боймуҳаммад Ниёзов ва Абдурахмон Шерматов нозукиҳои санъати сарояндагиро омӯхтааст. Мазкур дар рӯзҳои фарҳангии Тоҷикистон дар Москва ва ЮНЕСКО ҳунарнамоӣ намуда, сазовори унвони Ҳунарпешаи Шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон гардидааст. Яке аз санъаткорони ҷавони умедбахш марҳум Дамирбек Олимов соли 2010 ба ҳайси овозхон дар ансамбли шашмақомхонии «Нури Хуҷанд» ба кор шуруъ намуд. Ӯ иштирокчии озмуни «Шарқ тароналарӣ» дар шаҳри Самарқанд, соли 2013 сазовори ҷоизаи беҳтарин санъаткор дар вилояти Суғд гардид. Соли 2014 ва 2015 сазовори ду ҷоизи мусиқавии «TAMOSHOW MUZIC AWARDS» гардидааст. Тули фаъолияташ се маротиба консерти эҷодии худро дар шаҳрҳои Душанбе ва Хуҷанд баргузор

намудааст. Инчунин якчанд маротиба ба Федератсияи Россия, Аморати Муттаҳидаи Араб ва Ҷумҳурии Ўзбекистон сафарҳои ҳунари анҷом додааст.

Насиба Омонбоева яке аз чехраҳои тобовони санъати шашмақомсароии тоҷик мебошад, ки аз мактаби устодони бузург Ҷӯрабек Набиев, Ҷӯрабек Муродов, Боймуҳаммад Ниёзов нозукиҳои ин санъати олиро аз бар намуда ба камолоти ҳунари расидааст. Соли 2003 Насиба барои такмили маҳорат ва дониши амаливу назариявӣ ба Академияи мақоми кишвар даъват шуд. Дар академия силсилаҳои қисми овозии «Наср» ва «Савт ё амал» – мақоми «Рост», «Наво», «Бузрук», «Дугоҳ», «Сегоҳ», «Ироқ»-ро аз Ҳунарпешаи халқии Тоҷикистон, санъатшинос Абдували Абдурашидов омӯхтааст.

Академияи мақом, ки олитарин таълимгоҳи амалию таҳқиқии «Шашмақом» аст, дарвозаи вуруди Насиба ба сатҳи байналмилалӣ гардид. Ӯ дар ҳаёти дастаи ҳунарии Академияи мақом ба мамолики Британияи Кабир, Иёлоти Муттаҳидаи Америка, Олмон, Юнон, Миср, Шветсия, Фаронса (9 маротиба), Нидерландия, Белгия, Италия, Корея, Ҷумҳурии Ислонд Эрон, ва дигар давлатҳо сафар намуда дар симпозиумҳои байналмилалӣ иштирок намудааст. Ӯ худ мегӯяд: «Дар толорҳои бузурги дунё сароидани «Шашмақом» дар ҳаёти гуруҳ барои ман ифтихор буд, аммо вақте дар Фаронса дар чанд суруд хондам, худро дар баландтарин қуллаи орзу дидам». Ӯ инчунин иброз намуд, ки дар ҳақиқат «Шашмақом» мояи ифтихори халқи тамаддунофари тоҷик аст. Ман мегӯяд Насиба ҳақиқат мушоҳида намудам, ки ин санъати бузург ганҷинаи нодири фарҳанги миллӣ мебошад ва шунавандаи он новобаста аз қавму миллат, забон онро хуб мепазираш. Ин эҳсои баланд моро водор менамояд, ки баҳри рушди ин қомуси мусиқии ҷирфавӣ, ки дар олам назир надорад содиқона заҳмат кашем». Дар ин бобат Пешвои муаззами миллат чунин иброз намудаанд: «Шашмақом» ганҷинаи нодири фарҳанги миллии мост, ки дар тули асрҳо моро ба ҷаҳони маънавии гузаштагонамон мепаивандад. Ҳифзи ин мусиқӣ–ҳифзи таърих, ҳувият ва ахлоқи миллӣ аст» [9, с.17].

Насиба Омонбоева, ки бо истеъдоди фитрӣ ва маҳорати баланди касбӣ тараннумгари «Шашмақом» буд, барои хизматҳои шоиста ва тарғиби мероси мусиқии ҷирфавии тоҷик дар ин шоҳроҳ ба як қатор унвону ҷоизаҳои милливу байналмилалӣ, аз ҷумла медали «Хизмати шоиста» (2005), ҷоизаи «Беҳтарин сарояндаи мақом» дар озмуни байналмилалӣ «Шарқ тароналарӣ» (Самарқанд, 2007, номинанти ҷоизаи байналмилалӣ Грэмми (Ню-Йорк, 2008) қадр шудааст. Ҳарчанд ин бонуи ҳунар имрӯз ба ҳайси роҳбари ансамбли шашмақомсароӣ шаҳри Бӯстони вилояти Суғд фаъолият менамояд, робитаи эҷодӣ бо ансамбли шашмақомсароӣ «Нури Хуҷанд» идома дорад.

Новобаста ба душворӣ ва мураккабӣ сафи санъаткорони ҷавону боистеъдоди ансамбли мазкур зиёд мегардад. Дар муаррифии барномаҳои ҷолиби косертии ансамбли шашмақомсароӣ «Нури Хуҷанд» телевизиони вилояти Суғд ва телевизиони маҳаллӣ хело арзанда мебошад. Аз ҷумла, тавассути телевизиони вилояти Суғд таҳти унвони «Навои ҷовидона» суруду таронаҳои мақоми «Рост», «Наво», «Бузург», «Дугоҳ», «Сегоҳ» ва «Ироқ» намоиш дода шудааст.

Барномаҳои мазкур дар шакли нав, яъне бо тарзи замонавии караокӣ, бо нишондоди матни сурудҳо пешниҳоди мухлисон гардид. Ин тадбир

фаҳмиши матнҳои сурудӣ таронаҳои «Шашмақом»-ро осон гардонид, тамошобинон имконият пайдо карданд, ки ҳам сурудро гӯш кунанд ва ҳам матни онро хонда, ҳамроҳи мутрибон замзама намуда, ғизои маънавӣ бардоранд. Таъсиси студияи сабти овоз бо дастгирии Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд ва кушишҳои ҷонишини роҳбари ансамбл Парвизбек Муродов барои дар сатҳи баланд сабтӣ танзими овоз, омода намудани консертҳои нақши муҳим дорад. Инчунин бо ташаббуси Парвизбек Муродов дар сомонаҳои интернетӣ сурудӣ таронаҳои асари безаволи «Шашмақом» ва сурудҳои муосири тоҷик пахш карда шуда, имрӯзҳо садҳо ҳазор тамошобин ва ҳаводорони худро дар гӯшаву канори олам пайдо кардааст. Ин омилҳо барои баланд шудани сатҳи фаъолияти ҳунармандони ансамбл таъсир гузоштаанд.

Мавриди зикр аст, ки бо дастгирии роҳбарияти Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд ва Раёсати фарҳанги вилоят дар бораи фаъолияти ансамбл якчанд китобҳо таҳти унвони «Ҷони ҷон», «Нури тоҷик», «Шашмақом тоҷи тоҷикон» ва даҳҳо мақолаву очеркҳо ба нашр расонида шуданд, ки дар он вобаста ба саҳми ҳунармандони ансамбл дар эҳё ва рушди санъати «Шашмақом», сурудҳои халқиву муосир иброи назар карда шудааст. Инчунин андешаҳои олимони ва коршиносони соҳа, доир ба хизматҳои шоён ва эҷодиёти мондагори роҳбари ансамбл устод Ҷӯрабек Муродов омӯзгори ансамбл, марҳум устод Боймуҳаммад Ниёзов ва дастовардҳои ҳунармандони ансамбл дар шакли нигоштаҳои алоҳида ҷой дода шудааст.

Аз баррасиҳои боло ба хулоса омадан мумкин аст, ки дар эҳёву густариши фарҳанги миллий, бахусус санъати мусиқии суннатии Шашмақом дар замони истиқлол шашмақомсароёни «Нури Хуҷанд» нақши боризе доранд ва дар фаъолияти густурдаашон сабку услуби устодони бузурги мақомсароро ҷило бахшида пайвасти баҳри баланд бардоштани савияи ҳунариашон талош меварзанд.

Муттабиқ, ки ансамбли шашмақомсароёни «Нури Хуҷанд» дар партави истиқлол ва ғамхориҳои пайвасти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон баҳри рушди «Шашмақом»-и безавол содиқона хидмат намуда дар арсаи олам муаррифгари фарҳанги ғаниву рангини халқи тамаддунофари халқи тоҷик мегардад.

Адабиёт

1. Абдурашидов, А. Шашмақом ва масоили инкишофи он / А. Абдурашидов. – Душанбе: Бухоро, 2012. – 119 с.
2. Зубайдов, А. Мусиқии тоҷик дар даврони истиқлол / А. Зубайдов. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 301 с.
3. Каримов, М. Нури тоҷик / М. Каримов. – Хуҷанд: Ношир, 2016. – 204 с.
4. Каримов, М. Шашмақом тоҷи тоҷикон / М. Каримов. – Ношир, 2021. – 375 с.
5. Низомӣ, А. Таърих ва назарияи Шашмақом / А. Низомӣ. – Душанбе: Ирфон, 2003. – 333 с.

6. Низомӣ, А. Таърих ва назарияи Шашмақом / А. Низомӣ. – Душанбе: Адиб, 2002. – 501 с.
7. Низомӣ, А. Таърихи мусиқии халқи тоҷик /А. Низомӣ. – Душанбе: Адабиёти бачагона, 2014. – 381 с.
8. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22.12.2017, ш.Душанбе // Ҷумҳурият. – 2017. – 22 декабр. – №528.
9. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳури аз 26.12.2019, Душанбе: Шарқи озод, 2019. – 48 с.
10. Худойбердив,С. Вопросы таджикского макомного творчества в контексте локальных стилей / С. Худойбердиев // Паёмномаи фарҳанг. – 2024. – №3(67).–с 64–71.
11. Худойбердиев, С. Эҳёи мактабҳои суннатӣ–асолати ҳувияти мусиқии миллӣ / С. Худойбердиев.–Хуҷанд: Ношир, 2016. – 271с.
12. Ҳақимов, Н. Шашмақом дар қарни 20 / Н. Ҳақимов. – Хуҷанд, 2005.– 286 с.
13. Убайдуллоев, С. Аз таърихи ташаккули мактаби ҳунарии Содирхони Ҳофиз / С.Убайдуллоев // Ахбори ДДҲБСТ. – 2023. – №1(98). – С. 11-19.
14. Шарифова, М. Ҷӯрабек Муродов / М. Шарифова. – Хуҷанд: Нури маърифат, 2002. – 527 с.
15. Шаҳидӣ, З. Мусиқӣ дар ҳаёти ман / З. Шаҳидӣ. – Душанбе: Ирфон,1996. – 501с.

Рахимов Билолидин

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АНСАМБЛЯ ШАШМАКОМИСТОВ “НУРИ ХУДЖАНД” В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

В статье рассматриваются основы развития школы макомистов Худжанда, особенности стилей создания макомов, заслуги известных устодов исполнителей макома и смешивание традиций истинных локальных макомов и классической музыки.

Традиции музыкального искусства города Худжанда со свойственной им исполнительством, обогатилось и развилось посредством культурных связей с музыкальными школами Ташкента, Ферганы.

Формирование школы макомистов Худжанской местности относится ко второй половине XIX и начала XX века, но расцвет и развитие этой творческой школы относится именно к периоду независимости и связан с непосредственными действиями в сфере культуры Основателя мира и единства, Лидера нации, Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона. Именно шаги предпринятые уважаемым Лидером нации относительно развитию “Шашмакома”, созданию ансамблей макомистов в разных уголках страны, сыграло важную роль в развитии этого традиционного жанра.

Ансамбль шашмакомистов «Нури Худжанд» сформирован в период независимости и занимает устойчивое место в культурном пространстве страны. Этот ансамбль зиждется на бессмертных творениях Содирхона Хофиза,

Боймухаммада Ниёзова, Джурабека Набиева и десятков великих деятелей искусства.

Также автор отмечает роль руководителя в настоящем времени ансамбля шашмакомистов “Нури Худжанд”-ведущего певца нации, Народного артиста СССР, устода Джурабека Муродова в развитии таджикского исполнения шашмакома, использование народных инструментов, возрождение настоящих традиций предков, цикличность макомов, внедрение исполнения макомов с танбуром.

В статье указаны высокие достижения музыкантов и певцов ансамбля, гастролы в разные страны, повышения внимания молодых профессионалов к “Шашмакому”.

Ключевые слова: местные макомы, возрождение, великие учителя, исполнение шашмакома предков, традиции предков, циклическое исполнение.

Rahimov Biloliddin

ACTIVITIES OF THE SHASHMAQOM ENSEMBLE "NURI KHUJAND" IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

The article examines the foundations of the development of the Khujand maqom singer's school, the features of maqom creation styles, the achievements of prominent maqom performers, and the blending of true local maqom traditions with classical music. The musical traditions of Khujand, with their distinctive performance style, were enriched and developed through cultural ties with the music schools of Tashkent and Fergana.

The formation of the traditional maqom singer school in the Khujand area dates back to the second half of the 19th and early 20th centuries. However, the heyday and development of this creative school occurred during the period of independence and is associated with the cultural initiatives of the Founder of Peace and Unity, the Leader of the Nation, President of the Republic of Tajikistan, Mr. Emomali Rahmon. The steps taken by the respected Leader regarding the development of Shashmaqom, including the creation of maqom ensembles across the country, played a crucial role in the advancement of this traditional genre.

The Shashmaqom ensemble *Nuri Khujand* was formed during the period of independence and holds a stable position in the cultural space of the country. This ensemble is based on the immortal works of Sodirkhon Hofiz, Boymuhammad Niyozov, Jurabek Nabyev, and numerous other great artists.

The author also highlights the role of the current leader of the ensemble, People's Artist of the USSR Jurabek Murodov, in the development of Tajik Shashmaqom performance, the use of folk instruments, the revival of ancestral traditions, the cyclical structure of maqoms, and the introduction of maqom performance with the *tanbour*. The article emphasizes the ensemble's high achievements, international tours, and the growing interest of young professionals in Shashmaqom.

Keywords: Shashmaqom, ensemble *Nuri Khujand*, local maqoms, revival, great teachers, traditional performances, cyclical performance.

ТДУ: 781тоҷик+008+9тоҷик+394.3+39тоҷик

Ашӯрзода Саида

ДОИР БА ЗАМИНАҲОИ ТАШКИЛ ВА ТАШАКУЛЛИ АНСАМБЛИ «ЗЕБО»

Дар мақола заминаҳои ташкили ансамбли давлатии рақсии «Зебо» ва усули кори он дар дахсолаи аввали фаъолияташ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Андешаи таъсиси ансамбли давлатии рақсии «Зебо» дар солҳои ҳафтодومي садаи XX аз ҷониби раиси вақти Кумитаи давлатии телевизион ва радиои Ҷумҳурии Тоҷикистон Ғоиб Назарович Каландаров пайдо шудааст.

Моҳҳои апрел ва майи соли 1978 барои қабули рақосадухтарони ҷавон ба ансамбли нафтаъсис озмун гузаронда мешавад. Дар озмун аз 25 нафар довталаб, пас аз ду давра 9 нафар ба ансамбли рақси қабул шудаанд.

Ҳунарманди хизматнишондодаи ЧШС Тоҷикистон Зебо Аминзода роҳбари бадеӣ интихоб мешавад.

Дар ташкил ва фаъолияти ансамбл ҳамчунин директори дастаҳои мусиқии Кумитаи давлатии телевизион ва радиои Тоҷикистон О. Ҳомидов, роҳбарии дастаи мусиқанавозон М. Ҷумаев, доиранавозон К. Бурҳонов ва И. Саидов ва, албатта, раққосадухтарон саҳм гирифтаанд.

Аввалин барномаи консерти ансамбли «Зебо» 13 рақси миллий, шарқӣ ва халқҳои шуравиро ташкил дода, 19-уми майи соли 1979 дар телевизиони Тоҷикистон ба намоиш гузошта шудааст. Барномаи авалин аз оғози равиши нав дар рақси тоҷик дарак меод.

Ансамбли давлатии рақсии «Зебо» дар як муддати кӯтоҳ дар санъати хореографияи тоҷик навгониҳои шакливу муҳтавоӣ ворид намуда, бо фаъолияти ҳунармандона ва пурсамари худ, бо омезиши анъанаҳои рақси гузашта ва муосир дар рушди рақси миллий ва нақши бориз гузоштааст.

Калидвожаҳо: Ансамбли давлатии рақсии «Зебо», Зебо Аминзода, санъат, мусиқӣ, мусиқии эстрадӣ, суруд, рақси миллий, репертуар, ҳаракатҳои рақсӣ, рақсҳои занонаи мардумӣ, иҷрокунандагон.

Солҳои ҳафтодومي садаи XX бо таъсири омилҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ ва пешрафтаҳои техники дар фаъолияти баъзе аз дастаҳои хореографии тоҷик анъанаҳои санъати рақси миллий заиф гардида, хусну тароват ва сифатҳои хоси рақси тоҷикӣ то андозае ба ҳукми фаромӯшӣ рафтааст. Ба таъбири санъатшинос Н. Нурҷонов «он замон дар рақси мардумии тоҷик қолабҳои куҳнаву хастакунанда пайдо шуд» [12. с. 187].

Ин ва дигар омилҳоро ба назар гирифта, раиси вақти Кумитаи давлатии телевизион ва радиои Ҷумҳурии Тоҷикистон Ғоиб Назарович Каландаров тасмим мегирад, ки дар назди кумита ансамбли рақсие ташкил намояд, ки дар баргараф кардани ҷунин камбудии мусоидат намояд. Пешниҳоди ӯ дар Шурои Вазирон қабул карда мешавад.

Моҳи апрели соли 1978 дар телевизиони тоҷик барои иштирок дар озмуни қабули рақосадухтарони ҷавон барои ансамбли нафтаъсис эълон паҳш мегардад. Дар ташкил ва гузаронидани озмун, ҳунарпешаҳои касбии тоҷик А. Азимова, Э. Асанова Г. Мирҷумаева фаъолони таъйин мегарданд.

Дар озмун 25 нафар духтарон довталаб номнавис мегардад. Пас за ду даври озмун 9 нафар духтарон ба ансамбли рақси қабул шудаанд, ки хурди онҳо 14-сола ва калонашон 20-сола будааст. Саида Файзалиева, Савригул Қурбонова, Аноргул Исмоилова, Лола Кенчаева, Зӯхро Обидова, Алфия Ефасова, Махфират Алиева, Заррина Суфиева, Розия Гайнудинова, ки аксарияташон мактабхон буданд, аввалин ҳайати рақсиро ташкил медиҳанд.

Барои машқи ансамбл золи калони барҳавои оинакоришуда ва чиҳозонидашуда дар дохили Кумитаи давлатии телевизион ва радио ҷудо карда мешавад. Роҳбарият барои ҳавасмандгардонӣ ва дастгирии духтарон ба онҳо маош таъин намуда, ҳамчунин барои овардану бурдану духтарон аз мактаб то ҷои кор ва аз ҷои кор то хона нақлиёти махсус ҷудо кардааст.

Интиҳоби роҳбари бадеӣ ба дӯши ҳунарманди хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон, артисти театри мусиқӣ-драмавии ба номи А. Пушкини шаҳри Хучанд (ҳоло Камоли Хучандӣ) Зебо Аминзода гузошта мешавад. Зебо Аминзода баъдан ин ҳодисаро чунин шарҳ додааст: «Соли 1978 маро ба Анҷумани умумииттифоқии комсомол вакил интиҳоб намуданд ва ман ба Душанбе омадам то аз ин ҷо ба Москва парвоз кунам. Зимнан аз пайи коре ба Кумитаи давлатии телевизион ва радио рафтам. Дар он ҷо фаҳмидам, ки ансамбли нави рақсӣ ташкил мешавад ва интиҳоби номзадҳо идома дорад. Роҳбари бадеии ансамбли «Гулшан» Орифшо Орифов маро даъват кард, ки омада духтаронро аз назар гузаронам. Онҳоро дида, оид ба ҳунарнамоиашон беихтиёр андешаҳоямро баён кардам. Далелҳои маро шунида, Орифов ҳамроҳи раиси Кумитаи давлатии телевизион ва радио Ғоиб Қаландаров ғайричашиддошт ба ман пешниҳод карданд, ки роҳбари ансамбли нав шавам. Ва ман тасмимамро гирифтам... [5].

Зебо Аминзода ҳунарманди касбӣ буд, вай дар синни 9-солагӣ ба омӯзишгоҳи хореографии шаҳри Москва дар назди театри калони ИҶШС дохил шуда, дар он ҷо тахти роҳбарии Е.Н. Жемчужная таҳсил кардааст. Сипас соли 1962 ба омӯзишгоҳи хореографии шаҳри Тошканд дохил шуда, соли 1965 онро хатм намудааст. Аз соли 1965 то соли 1978 чун ҳунарпешаи театри мусиқӣ драмавии ба номи А. Пушкини шаҳри Хучанд, қору фаъолият намудааст [ниг. 3;10;16].

Дар ташаккули ансамбл рақсии «Зебо» дастгирии бевоситаи раиси Кумитаи радио ва телевизион Ғоиб Назарович Қаландаров, маъмурият, мусиқадонон ва эҷодкорон назаррас буд. Аз ҷумла, директори дастаҳои мусиқии Кумитаи давлатии телевизион ва радиои ва Тоҷикистон Обид Ҳомидов барои ансамбл беҳтарин навозандагонро ҷамъ намуда, дар ташаккули ансамбли давлатии рақсии «Зебо» нақши бориз гузоштааст. Ягон рӯзи кори ансамбл бе ҳузури ӯ намегузаштааст. Мавсуф ҳамеша аз аҳволи ансамбли навтаъсис огоҳ шуда, маслиҳатҳо медодааст ва ба ҳалли дилхоҳ мушкилӣ ёрӣ мерасонидааст.

Доиранавозон Карим Бурҳонов ва Иноят Саидов дар гузаронидани тамринҳо ва аз худ кардани зарбҳои рақсӣ ба ҳунарпешаҳои ҷавон ёрӣ мерасонидаанд, роҳбарии дастаи мусиқанавозон М.Ҷумаев дар эҷоди мусиқҳои дилангези рақсӣ, аз ҷумла «Шахло» (С.Файзалиева, Л. Кенчаева), рақси «Дар ҷаман» (С. Қурбонова), «Насими куксор», «Рухафзо» (С. Файзалиева) коргардонони мусиқӣ Исмаилов Раҳимов ва Юрий Полтиелов дар интиҳоб, ҷобаҷогузори ва сабти мусиқии ансамбл

сахм мегирифтаанд. Коргардонони мусиқӣ барои рақс бехтарин мусиқихоро ба роҳбари ансамбл З. Аминзода пешниҳод мекардаанд. Масалан, мусиқӣ ба суруди «Мичгонсиях», ки рақси он як навъ шоҳкорӣ аст ё «Насими куксор» рақс дар ин суруд ҷазобу дилхушкунанда мебошад.

Муваффақияти ансамбл ба тартибу низоми кори он низ вобаста будааст. Низоми кори дастаи ҳунарий ҷиддӣ, аммо ғамхорона ҳамеша зери назорат будааст. Речаи кори ансамбл аз соати 14⁰⁰ то соати 21⁰⁰ муқаррар шуда, ба духтарон иҷозати дер мондан ё сахланкориро иҷозат намедодаанд. Ба тамрини духтарон, ки аз рақси касбӣ хабаре надоштанд, роҳбари бадеи ансамбл Зебо Аминзода, устодони рақс Хол Ҷураев ва Татьяна Азимова Анатолиевна бо навбат машғул мешудаанд. Тамринҳо барои ҳар як рақс рӯзҳо ва ҳафтаҳо давом мекардааст. Ҳар як ҳаракатро ба ҳар як иҷрокунанда мефаҳмонидаанду меомӯхтанд. Маҳз бо кӯшишҳо ва самарайи тамринҳо ансамбл дар як муддати кӯтоҳ барномаи консертии худро омода намудааст. Тавре роҳбари ансамбл дар як мусоҳибаи худ иброз доштааст: «Асос тамринҳо буданд. Ба назди мо рақоссаҳои касбӣ наомада буданд. Бинобар ин ба ман ва Татьяна Анатолиевна Азимова барои ин тамоми қувваи худро сарф кардем» [10].

Ҳамин тавр, ансамбли давлатии рақсии «Зебо» аввалин барномаи консертиашро 19-уми майи соли 1979 дар телевизиони Тоҷикистон ба намоиш гузошт. Барномаи аввалини консертии ансамблро 13 рақси миллий, шарқӣ ва халқҳои шуравӣ ташкил меод. Аввалин барномаи консертии ансамбл тамошобинонро мафтун гардонд. Чунончи, санъатшинос Низом Нурҷонов мушоҳида намудааст: «Пайдо шудани ин дастаи нави рақсӣ кашфиёти бадеӣ дар ҳаёти фарҳангӣ буд. Нахустин баромади он тамошобинонро моту маҳбӯт кард. Баъдтар бисёриҳо шефтаи рақсҳои ҳамин даста шуданд. Дар ҳама ҷо гапи ҳамин ансамбл мерафт. Ҳамин тавр дар санъати рақси тоҷик равияи нав сар шуд. Ин равияро устоди ин даста Зебо Аминзода ҷорӣ кард» [13, с.303].

Маълум аст, ки дар зебову ораста баромадани рақс либос низ нақш мебозад. Ба ин мазмун, яке аз афзалиятҳои ансамбли давлатии рақсии “Зебо”-ро дар интиҳоби либос метавон арзёбӣ кард. Дар ин кор хидмати расоми ансамбл Т. Панченко бузург аст. Ӯ бо завқӣ баланди расомӣ, барои ҳар як рақс расми либос ва зару зеvaro кашида бо роҳбари ансамбл З. Аминзода мувофиқа мекардааст. Либосҳои рақсиро ҳунаrpешагон ҳудашон пулакчадӯзӣ мекарданд ва ин раванд бисёр вақт дар хонаи истиқоматии З. Аминзода рух меодааст. Интиҳоби либос вобаста ба мазмуни суруд сурат гирифта, ба муҳтавои рақс ҳусни зоҳиру маънӣ мебахшид.

Дар баробари ҳамаи ин дониши хореографии З. Аминзода, меҳнатдӯстӣ, дилбастгӣ ва завқӣ баланди ӯ ба фарҳанг ва хосса рақс боис гардидааст, ки рақсҳои зебову ҷазоб офарида шаванд. Ҳаракатҳои духтарон нозук, маҳин ва роҳравияшон хиромон, ҳатто зарби пойҳо нозукона сурат гирифта, олоиши рақси балет ба мушоҳида мерасид. З. Аминзода хуб медонистааст, ки «рақси занона бояд бо оҳистагӣ, маҳинии лирикияташ фарқ кунад.... Вазифаи мо офаридани рақсҳое, ки меъёре дошта бошад ва усул ва характери миллиашро гум накунад» [10]. Ҳаракатҳои рақси тоҷикӣ хело зиёданд; роҳравии одӣ, резароҳравӣ, роҳравии рақси бадахшонӣ. Зарб,

зарб бо пой, китф ва калла бо дарҳами намудҳои зарб, чорзарб ва ҳаштзарб, зарби дашнободӣ. Зери таъсири тарзи ҳаёти рузмарра ва таъсири муҳит ҳар як халқ, ҳаракатҳо ва зарбҳои табииро чамъ намуда, анъанаҳои рақсӣ, тарзи иҷрои он ва забони рақсро муқаррар намудааст.

Яке аз вежагиҳои ансамб дар он аст, ки дар рақс, барои ифодаи мазмуну мундариҷа аз ашёҳои мувофиқ истифода намудааст. Масалан, зангула дар рақси «Некӣ бимонад ҷовидон», шамъ дар рақси «бирмағӣ», дойра дар рақси «эронӣ», қайроқҳои чубин дар рақси «испанӣ», руймолчаҳо дар рақси русии «Лесная сказка» ва рақси «туркӣ», кӯза дар рақси «ҳиндӣ» истифода шудаанд. Ин ашёҳо мазмунӣ рақсҳоро равшантар гардондаанд. Чунончи, дар рақси «Неки бимонад ҷовидон» зангула маънии амали некиро ифода карда, занги зангула хотироти гузаштаре бедор мекунад. Ҳар як рақси тавлидшудаи дастаи ҳунари як ҷаҳон маънӣ ва мазмунро ифода карда, аз донишу малакаи З. Аминзода шаҳодат медиҳад.

З. Аминзода кӯшиш мекардааст, ки гурӯҳи духтарон бо ҳам тифоқу дӯст бошанд. «Муваффақияти эҷодии коллективи ҷавон, пеш аз ҳама, дар тифоқии даста ва содиқ ба ниятҳои роҳбари он» [3, с. 69] будааст. Фаъолияти дастҷамъона, ҳӯрокпазӣ ва ҳӯрокхӯрии якҷоя ҳунарпешагонро ба ҳам наздик ва дӯст мегардонид. Гурӯҳ ҳамеша ба якдигар ёрӣ мерасонидаанд, якдигарро дар ҳолатҳои мушкӣ дастгирӣ мекардаанд. Роҳбари ансамб фазои солими кориро меписандидааст ва чунин фазоро ба гурӯҳи духтарон низ талкин мекардааст. Ин буда, ки духтарони ансамбл на танҳо иртиботи корӣ, балки иртиботи оилавӣ пайдо карда, аз ҳунар ва ҳисоили ҳамдигар баҳра мебардоштаанд.

Ҳамин тавр, шуҳрат ва эътибори ансамбли давлатии рақсии «Зебо», пеш аз ҳама, ба роҳбари он – Зебо Аминзода марбут аст. Мавсуф, ки худ устои рақс буд, дар атрофаш духтарони боистеъдодро ҷалб намуд ва на танҳо ҳунари воло, балки рафтору ҳислат ва одамияти худро омӯзонд. Ӯ раққосае будааст, ки «дар ҳунари худ ҳаракату рафтори мавзуну зеборо бо мазмунӣ баланду эҳсосӣ амиқ пайваста, маданияти сайқалёфтаи иҷрогарӣ ва нозуктабӣ ба даст овардааст... Зебо Аминзода дар рақси тоҷик анъанаҳои бои миллиро бо техникаи баланди санъати рақси имрӯза ва комёбиҳои жанри драма пайваст ва пластикаи ин омезишро аз мусиқӣ ҷустуҷӯ кард» [13, с.303].

Дар солҳои 1970-1980 ансамбли давлатии рақсии «Зебо» шаклҳои нави рақсҳои занонаи мардумӣ-саҳнавиро пайдо намуда, ба намоиш гузошт ва дар ин замина, ҷуноночи муҳаққиқ Н. Қличева дарёфтааст: «шаклҳои нави рақси занонаро тақомул дод ва дар барномааш жанрҳои гуногун - эстрадӣ, классикӣ ва рақсҳои мардумиро муттаҳид намуд. Ансамбли «Зебо» дар санъати рақсии ҷумҳурӣ беҳамто гардида, тавассути телевизион берунтар аз марзи он маъруф гардид» [8, с. 43].

Дар шуҳрат пайдо кардани даста саҳми кормандони телевизион низ кам набудааст. Баъзан аз шом то саҳар иҷрокунандагонӣ ансамбл ва аҳли кормандони телевизион барои сабти рақсҳо меҳнат мекардаанд. Сабтҳо дар айёму авҷоти гуногун, дар мавзёҳои мухталиф сурат мегирифтааст. Чунончи, сабти телевизионии рақси «Насими кӯҳсор» дар Искандарқӯл рух додааст. Лаҳзаҳои сабт басо ҷолибанд. Иҷрокунадагон дар тан куртаи чакан, дар сар руймоли сафеди ба тарзи миллий печонидашуда, дар ҳолати муайян мисли пайкара истодаанд. Мусиқии дилангези най духтареро, ки ба

об нигоҳ дорад, бедор мекунад. Ў аз сафои сахар ва зебоии табиат хурсанд шуда, ба атроф менигарад ва дугонаҳояшро мебинад. Яке усма мекашад, дигаре муйи дугонаашро мебофад, дуи дигар сангчабозӣ доранд. Яке дигареро садо мекунад. Аз ин садо дигарон низ бедор шуда ба давра чамъ мешаванд, маслиҳат мекунанд ва ба хати рост саф кашида бо зарби китфу, пой ба рақс медароянд.

Ҳаракатҳо хело маҳину мавзун эҷод шудааст. Мутаассифона, рақси кӯлобии имрӯза тайғир ёфтааст, агарчи аз ҳаракатҳо ғанӣ гашта бошад, зарби дағалона хусни онро коста мегардонад, гуё духтарони тоҷик, чолоку чангараанд. Дар воқеъ рақс ифодакунандаи ҷаҳони маънавии инсон аст. Зарбҳои поймонӣ, китф, чарх, чархи миён дар рақси «Насими кӯҳсор»-ро хело малеху нозук гардонидааст.

Лаҳзаҳои сабт баъзан барои духтарони ансамбл нороҳатӣ низ ба бор меовардааст. Чунончи, ҳунарпешаи хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон С. Файзалиева баъдтар ба ёд овардааст: «Ман духтаре будам, ки ба об нигоҳ мекардам ва маро гуфтанд, ки даруни оби лаби кӯл даро, ва лаҳзаи шах шударо ба навор гирифтанд. То ба навор гирифтани пойҳои ман аз хунукӣ дар ҳақиқат шах шуданд».

Дар репертуари ансамбли давлатии рақсии «Зебо» рақсҳои мавҷуданд, ки дар онҳо ҷавонӣ, зебӣ, ишқ, чолокию меҳнатдӯстӣ тараннум шудааст. Ағлаби чунин мазмунро рақси ҳунарпешаҳои алоҳида ё дар миёни дигарон буда ифода мекунад. Ба мисли рақси «Миҷгонсиях» (С. Файзалиева), «Дар чаман» (С. Қурбонова), «Бунафша» (Г. Улмасова), «Шабнам» (Г. Илясова), «Гулнора меояд ба рақс» (Г. Муҳаммадиева), «Маликаи ҳиндӣ» (С. Файзалиева), ки басо ҷаззоб, хушсалиқа ва рангину пурмазмун баромадааст. Ин рақсҳо дар жанри лирикӣ офарида шуда, мақсадашон тарбияи завқи баланди зебопарастӣ, назокату ахлоқи ҳамида мебошад.

Соли 1981 ду рақси асамбли «Зебо» – «Эй санам» ва «Миҷгонсиях» дар иҷрои С. Файзалиева дар фестивали «Шире круг» иштирок намуд. Нависандаи маъруфи тоҷик Сорбон он лаҳзаҳоро ба ёд оварда навиштааст: «Дар як намоиш духтарон тахти суруди «Эй санам» мераксиданд ва Саида Файзалиева дар рақси «Миҷгонсиях» меҳромид, ман натавонистам, ки ҳаяҷонамро чӣ тавр ифода кунам. Ой! Санъати ой! мегуфтам» [3, с.45].

Рӯзноманигор Саидаи Сиддиқ дар бораи ин рақс таассуроти ҳудро чунин баён кардааст: «Рақс ифшоғари розҳои нозук бо забони безабониҳост. Дами тамошои рақси «Миҷгонсиях» кас ба ин пурра бовари ҳосил мекунад. Овозҳои хушодо Зубайдулло Маҳкамов ба васфи духтари миҷгонсиях, ки ҳангоми ҳаракати миҷгонҳояш дили кас меларзад суруд меҳонад ва Саида мерақсад. Он чунон мерақсад, ки ҳаракату рафтори ӯ ба ҳар зарбу ба ҳар савт, ба ҳар авҷу фарор мутаносиб меафтад» [14].

Репертуари ансамбли давлатии рақсии «Зебо» тадриҷан ғанӣ гардида, дар солҳои 1978-1993, чунончи М. Ҷӯраев навиштааст: «гулдухтарони дастаи ҳунари на танҳо рақсҳои тоҷикӣ, балки рақсҳои халқҳои Иттиҳоди Шуравӣ ва мамлакатҳои Шарқ, аз ҷумла ўзбекӣ, русӣ, озарӣ, арманӣ, афғонӣ, эронӣ, арабӣ, ҳиндӣ, непалӣ ва ғайраро бо маҳорати баланд иҷро намуда, дар ин замина барномаашонро пайваста ғанию пурмухтavo менамуданд» [17, с. 67].

Яке аз рақсҳои машҳури халқҳои дигар, ки ансамбл ба сахна гузоштааст, «Маликаи ҳиндӣ» дар иҷрои С. Файзалиева аст. Таҳияи ин рақс

таърих дорад. Таҳияи он се моҳ тул кашидааст. Аввал ҳаракатҳои рақси хиндии «Катҳак»-ро аз рӯи расмҳо, ки дар китобхонаи давлатии ба номи Абулқосим Фирдавӣ (ҳоло Китобхонаи миллӣ) махфӯз будааст, З. Аминзода бо С. Файзалиева омӯхтаанд. Ҳар як ҳаракати рақси «Катҳак» маънӣ дорад. Ин ҳаракатҳо баёни воқеаи муайянанд ва истифодаи берабти ҳаракатҳо боиси хато баён кардани ҳодиса мегардад.

Тамринҳо дар манзили истиқоматии З. Аминзода сурат гирифта, баъдан ба рақс хулқ (мимика) ва пластикро ҳамроҳ карда, ба мусиқи ворид намудаанд. Ба тасвири Н. Нурҷонов «Пироҳани раққоса аз матоъи дурахшоне духта шуда, танҳо миёнашро напӯшидааст. Дар пешониаш холи сурх, сараш ва гарданашро зару зевар оро медиҳад. Зангулаҳои халхол дар дасту пояш чур садо медиҳад» [12, с.198].

Иҷрокунанда каме зонҳои худро қатъ намуда, дастхоро ба дутараф дар хати нимдавра васеъ кушода, бо ҷунбиши сар ва нигоҳи оташин оғоз мекунад. Ҳар як ҳаракат аз мазмуни суруд ворафта, зеро зарби пайдарпай иҷро мешавад. Дар натиҷа рақс баёнгарӣ кадом як ривояти қадима мегардад.

Ҳамин тавр, сабти ҳар як рақс дунёи рангин доштааст ва дар ҷолиб, тамошобоб ва пурмазмун шудани сабт, на танҳо ҳунари духтарони ансамбл, балки қобилияти маҳорати коргардонон ва наворбардорон низ нақш бозидаст. Ҷунончи, коргардони сабти тетевиизиони рақси «Чоргоҳ» Ҳалим Сангинов дар суҳбат бо мо, лаҳзаҳои сабти ин рақсро ёд оварда, чунин афзуд: «Сабти рақси «Чоргоҳ» дар таҳияи ман, сохтани муҳити бошукӯҳи дарбориро овард. Подшоҳ дар тахт нишаста, дар золи калони бошукӯҳ иҷрокунандагон раққосаҳои дарборӣ, тахти суруди «Шашмақом» (С. Начмиддинова) бо либосҳои қадима рӯ ба рӯи шох нишаста, меақсанд. Дар сахнаи нимторик рангҳои сурх ва кабуд барои ба вуҷуд овардани фазои ғамангез истифода шудаанд. Наворбардор аввал дастони иҷрокунандагон, пас ҳазида ба ҷеҳрашон мерасад, духтарон ҷашмонашонро кушода ба тарфи рост нигоҳ мекунад. Мимикаи ғамангези ҷеҳраи духтаронро сабт карда, эҳсосоти ғамдориро ба тамошобин мерасонад. Алвонҷӯи қаду қомати иҷрокунандагон ба навбат аз наздик ба сабт гирифта мешавад» [2022. –1-уми сентябр].

Ансамбли давлатии рақсии «Зебо» дар таҳияи номераҳои консерти, на танҳо ба анъанаҳои миллӣ, балки ба навгониҳои замонӣ, ки ҷомеа тақозо менамуд низ эътибор додааст. Яъне, бо тақозои замон ансамбл ба рақси муосир низ таваҷҷуҳ намудааст. Дар чунин рақсҳо руҳи замона, яъне ҷавонӣ, озодӣ, ҳаракатҳои варзишӣ дар ҳавои мусиқии эстради таҷассум ёфтаанд. Масалан, рақси «Эй санам» (коркарди композитор Ю. Лядов, суруди Т. Муҳиддинов, 1980) барои санъати рақси тоҷик навгонӣ буд. Ин рақс басо ҷаззоб, руҳфизоанда, бо ифодаи эҳсоси небахтию қаноатмандӣ иҷро шудааст. Дар рақс аввалин бор ҳаракатҳои варзишӣ бо малехии шарқиена устокорона ва бо маҳорат истифода шудааст. Хулқи ҳамидаи духтарона ба рақс латофату ҷаззобият додааст. Ҷунончи, Н. Нурҷонов навиштааст: «"Эй санам" намунаи хуби рақси эстради тоҷикӣ буда, натиҷаи устокорона пайваст намудани унсурҳои рақси халқӣ бо хореографияи эстради имрӯза офарида шудааст» [12, с. 196].

Баъд аз ин рақс як силсила рақсҳои муосир таҳти мусиқии эстрадӣ руи сахна омаданд, ки рақсҳои «Идона», «Турки шерозӣ», (суруди Д. Назаров), «Чок-чоки борон» (суруди Д. Назаров), «Некӣ» (суруди Д. Назаров), «Ритмы солнечной долины» (оҳанги Ю. Лядов), «Майда-майда» (суруди Б. Нейматов), «Эй парӣ» (суруди Д. Назаров), «Сарви хиромон» (суруди Д. Назаров), «Это была» ва рақси хело зебову ҷазоб дар ҳавои суруди эронӣ «Бигу гул нафариштад» (с.1991) аз ҷумлаи онҳост. Ин рақсҳо бештар дар ҷинси лирика ва бо назокати махсус иҷро гардидаанд. Дар ин рақсҳо баробари ҳаракатҳои миллӣ, ҳаракатҳои варзишӣ низ истифода шудааст. Либосҳои рақсҳои мазкур бо рангорангӣ ва тарзи дӯхт, пайвандгари замони гузашта ва муосир мебошанд. Чунончи, дар рақси «Эй санам» шими клёш, куртаи кӯтоҳи бо арнаментҳои миллӣ ороёфта ва муйҳои майдабофии духтарони тоҷик омехта шудааст. Дар рақси «Турки Шерозӣ» бошад либосҳои қадимаи Шарқ бо ҳаракатҳои синхронии муосир омезиш ёфта, ба ҷазобияти рақс фузунӣ бахшидааст. Дар рақси «Чок-чоки борон» иҷрокунандагон бо куртаҳои ҳарири осмони ва муйҳои кӯтоҳи бурида баромад кардаанд, ки дар фаъолияти ансамбл бори аввал аст. Рақси эронии дар ҳавои суруди «Бигу гул нафариштад» ниҳоят зебо пурмаънӣ офарида шудааст. Ҳаракатҳои яккачин ва маҳину пур аз рамзҳо аз таҳайюлотӣ гании басаҳнагузорида ва маҳорати баланди иҷрокунанда шаҳодат медиҳад.

Ҳунарнамоии духтарони ансамбли давлатии “Зебо” дар филмҳои телевизионии «Завқи ҷавонӣ» (корг. М. Қосимова), «Зебо мерақсад ва месарояд» (корг. М. Иматшоев), «Салом Гулнора Раҳимова» (корг. Ҷ. Куддус) ва амсоли ин истифода шудааст. Ин шаҳодат аз он медиҳад, ки роҳбари ансамбл З. Аминзода барои ин ва дигар филмҳои ҳуҷҷативу бадеӣ, вобаста ба сужаашон рақсҳо офаридааст.

Соли 1982 дар назди ансамбли давлатии рақсии «Зебо» студияи хурдсолон, таҳти роҳбарӣ ва тармимгарии артисти хизматнишондодаи Қарақалпокистон Ҷ. Охунова амал мекардааст, ки ҳунармандони он дар тамоми намоишҳои консерти баробари гурӯҳи духтарони калонсол иштирок мекардаанд. Ин амал баъдан барои ансамблҳои рақсии касбии кишваромон ба ҳукми анъана даромадааст.

Ансамбли давлатии рақсии «Зебо» дар тури фаъолият ба кишварҳои зиёди хориҷӣ сафарҳои ҳунари анҷом дода, тавассути иштирок дар озмуну фестивалҳои байналмилалӣ, аз як тараф, рақси тоҷикиро муаррифӣ ва аз ҷониби дигар эътиборашро дар берун аз кишвар фузун намудааст. Аз ҷумла, иштироки ин ансамбл дар намоишгоҳи «ЭКСПО-2000» дар шаҳри Гановери Олмон, солҳои 2000-2002 дар фестивали «Баҳори апрел» дар Ҷумҳурии Халқӣ-Демократии Корея ва Туркия, сафарҳои ҳунари ба кишварҳои Фаронса, Белгия, Тунис, Ҷопон, Афғонистон, Федератсияи Русия, Белорусия, Қазоқистон, Қирғизистон, ва ғайра шуҳрати ин дастаи ҳунари ва дар ин замина рақси миллиро боло бардоштааст.

Дастовардҳои гулдухтарони дастаи ҳунари дар ҷодаи рақс боис гардид, ки соли 1982 ансамбли давлатии рақсии «Зебо» Барандаи ҷоиҳои Комсомоли ленинии умумииттифоқ гардад. Пештар аз ин, соли 1980 роҳбари ансамбл Зебо Аминзода ба унвони Ҳунарпешаи халқии ҶШС Тоҷикистон сазовор гардида буд. Соли 1986 ӯ ба унвони баландтарини

санъат дар Иттиҳоди Шуравӣ – Ҳунарпешаи халқии ИҶШС мушарраф гардонида мешавад.

Ҳамон сол (1986) Президиуми Шурои Олии ҶШС Тоҷикистон ба солисти ансамбли давлатии рақсии Зебо» Саида Файзалиева унвони артисти хизматнишондодаи РСС Тоҷикистонро додааст. Чунончи З. Аминзода иброз доштааст: «Саида Файзалиева аз рӯзи ташкилшавии ансамбл мерақсад. Ў духтари бомаҳорат меҳнатдӯст аст» [16].

Ҳамин тавр, ансамбли давлатии рақсии «Зебо» бо фаъолияти хунармандона ва пурсамари худ, ҷаҳони фарҳангии Тоҷикистонро бо дастовардҳои нав ғанӣ ва олами маънавии муҳлисони санъати рақсро равшантар гардонида, дар замири садҳо духтарон маҳорати хушсалиқа ва зебо рақсиданро бедор намудааст. Дар тую маърақаҳо занон ва духтарон кӯшиш мекардаанд, ки аз ҳаракатҳои рақсҳои ансамбли «Зебо» истифода карда, зебо рақсанд.

Ансамбли давлатии рақсии «Зебо» дар миёни дастаҳои дигари ҳунари рақс бо вежагии хос фарқ мекунад. Он дар ташаккулу тақомули рақси миллии тоҷикӣ ва пайвандии анъанаҳои рақси милливу муосир заминаи устувор гузоштааст.

Адабиёт

1. Азимова, А. Проценко А.И. Таджикский танец и методика его преподавания в учебных заведениях юнлетивах художественной самодеятельности / А. Азимова, А. Проценко. — Душанбе: Маориф, 1982. — 88 стр.
2. Аминзода, З. Симои гарми мардумии ошно // Адабиёт ва санъат. — 1984. — 19 июл.
3. Бе Зебо «Зебо» набуд / мачмуаи мақолаҳо. — Душанбе, 2018.
4. Зубайдӣ, А. Музикии тоҷик дар даврони истиқлол / А.Зубайдӣ. — Душанбе: Аржанг, 2017. — 304 с.
5. Как в церквях молились под «Шашмаком» или Зебо Амин-Заде и три ее ансамбля. 03.10.2024 [Манобеи электронӣ]. -Речаи дастрасӣ: <https://asiaplustj.info/ru/news/life/culture/20231003/kak-v-tserkvayah-molilis-pod-shashmakom-ili-zebo-amin-zade-i-tri-ee-ansamblya>.
6. Кенчаева, М. Рақси гулдӯхтарони Зебо // Газетаи муаллимон. — 1985. — 15 октябр.
7. Клычева, Н., Казакова З. История хореографического искусства Таджикистана: очерки / Н. Клычева, З. Казакова — Душанбе: Дакики, 2014. — 368 с.
8. Клычева, Н. А. Танцевальное искусство таджиков: история и современность / Сборник статей. — Душанбе: Аржанг, 2019. — 560 с.
9. Лысенков, В. Радость первого знакомства // Коммунист Таджикистана. — 1979. — 19 мая.
10. Лысенков В. Жизнь в танце // Коммунист Таджикистана. — 1980. — 19 февраля.
11. Нурджанов, Н. Театральная и музыкальная жизнь столицы государства саманидов (XIX–XXвв.) / Н. Нурджанов. — Душанбе: Матбуот, 2001. — 288 с.

12. Нурджонов, Н. Рангомезишҳои сахна / мачмуаи мақолаҳо / Н. Нурҷонов. – Душанбе: Ирфон, 1983.
13. Нурҷонов, Н. Олами беканори рақси тоҷик (очерки таърихӣ-назарӣ) / Н. Нурҷонов. – Душанбе, 2004. – 337 с.
14. Сиддиқ, С. Афсона бувад рақс... // Комсомоли Тоҷикистон. – 1982. – 18 апрел.
15. Таджикская музыка. – Душанбе, 2003. – 296 с.
16. Юрин, Ф. Танцует «Зебо» // Вечерний Душанбе. – 1982. – 9 декабря.
17. Ҷӯраев, М. Нақши дастаҳои хунари дар рушди санъати милли // Паёмномаи фарҳанг. – 2024. – №2(66). – С. 61-72.

Ашурзода Саида

ОБ ПРЕДПОСЫЛКАХ ОРГАНИЗАЦИИ И ФОРМИРОВАНИЯ АНСАМБЛЯ «ЗЕБА»

В статье исследованы предпосылки создания Государственного танцевального ансамбля «Зеба» и методы его работы в течение первого десятилетия его деятельности.

Идея создания Государственного танцевального ансамбля «Зебо» в семидесятые годы XX века исходила от тогдашнего председателя Государственного комитета по телевидению и радио Республики Таджикистан Гаиба Назаровича Каландарова.

В апреле и мае 1978 года проводится конкурс на поступление юных танцовщиц в вновь созданный ансамбль. Конкурс состоит из 25 претендентов, после двух раундов 9 человек были приняты в танцевальный ансамбль.

Артистка Таджикской ССР Зебо Аминзода избрана художественным руководителем.

Также в работе ансамбля принял участие директор музыкальных коллективов Государственного комитета по телевидению и радио Таджикистана О. М. Хомидов, руководитель группы музыкантов М. Джумаев, дойраристи К. Бурханов и И. Саидов и, конечно же, танцовщицы внесли свой вклад.

Первая концертная программа ансамбля «Зеба», состоящая из 13 национальных, восточных и советских танцев, была показана на таджикском телевидении 19 мая 1979 года. С самого начала своей деятельности он был одним из первых, кто начал заниматься танцами в Таджикистане.

Государственный танцевальный ансамбль «Зебо» за короткое время внедрил новшества форм и содержания в искусство таджикской хореографии, своей артистической и плодотворной деятельностью, сочетая танцевальные традиции прошлого и современности, сыграл важную роль в развитии национального танца.

Ключевые слова: государственный ансамбль танца «Зебо», Зебо Аминзода, искусство, музыка, эстрадная музыка, песня, национальный танец, репертуар, танцевальные движения, народные женские танцы, исполнители.

Ashurzoda Saida

ON THE BACKGROUND AND FORMING THE ENSEMBLE "ZEBO"

The article examines the prerequisites for the creation of the State Dance Ensemble *Zebo* and its methods of work during the first decade of its activity. The idea of creating the ensemble *Zebo* in the 1970s came from the former Chairman of the State Committee on Television and Radio of the Republic of Tajikistan, Ghoib Nazarovich Kalandarov.

In April and May 1978, a competition was held to admit young dancers to the newly created ensemble. Twenty-five applicants participated, and after two rounds, nine were selected for the ensemble. The artist of the Tajik SSR, Zebo Aminzoda, was elected artistic director. The director of musical groups of the State Committee for Television and Radio of Tajikistan, O. M. Homidov; the head of the musicians' group, M. Jumaev; *doyra* players K. Burhanov and I. Saidov, as well as the dancers all contributed to the work of the ensemble.

The first concert program of the ensemble *Zebo*, consisting of thirteen national, oriental, and Soviet dances, was broadcast on Tajik television on May 19, 1979. From the very beginning, the ensemble was among the first to introduce professional dance performances in Tajikistan.

The State Dance Ensemble *Zebo* quickly introduced innovations in the forms and content of Tajik choreography. Through its artistic and productive activity, combining dance traditions of the past and present, the ensemble played an important role in the development of national dance.

Keywords: State Dance Ensemble *Zebo*, Zebo Aminzoda, art, music, pop music, song, national dance, repertoire, dance movements, women's folk dances, performers.

УДК: 002+008+07+05+891.550+82тадж+82.09

Имомзода Мухаммадюсуф,
Иноятова Зебинисо

ОБРАЗ АВТОРА В ХУДОЖЕСТВЕННО- ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ

Роль рассказчика в прозе велика, и рассказчик в художественно-публицистических произведениях действует по-разному. В публицистической прозе он должен быть более активным, но в художественных произведениях, которые имеют высокую общественную роль, рассказ имеет свое место для отображения. Рассказ также требует творческого отображения и должен быть написан простым языком. Рассказчик в своих повествованиях помогает раскрыть действительность и с активностью говорит о проблемах эпохи. В отдельных случаях автор-рассказчик для читателя является судьей времени. Особенно автор публицистической прозы обладает революционной идеей и новым взглядом, когда обращается к народу. Рассказчик свои удивительные наблюдения изображает творчески и тем самым делает читателя своим соучастником.

Рассказчик, выступая от имени одного персонажа, определяет свою особую позицию, и мы узнаем его как автора произведения. Рассказчик является важным элементом для понимания позиции автора. Автор — это образ, через который выявляются свойства и качества его отношения к тексту. Современные и минувшие исследования в основном изучают авторские проблемы на основе авторской позиции. Именно поэтому в этом направлении появилось понятие или интерпретация «образ автора». Образ автора определяет степень присутствия автора в произведении. Автор, основываясь на достоверности изложения, ставит перед собой конкретные цели и намерения и стремится защитить свою социальную позицию. Образ автора и образ рассказчика — это синонимы, которые гармонично выражают позицию автора.

Целью автора - повествователя является отображение лиц и важнейших событий, и он хочет записать их на страницах истории. Автор художественного произведения, как один из активных ясновидящих, имеет цель воздействовать на сознание современников.

Ключевые слова: проза, внутренний мир(душа), образ, рассказчик, действительность, художественность, автор, общественность, герой, ознакомление, восприятие, портретный очерк, публицистика.

В середине XX века В. В. Виноградов в своей знаменитой работе «О теории художественной речи» впервые предложил новую концепцию изучения образа автора в литературных произведениях. Он выдвинул идею, что автор — это не только создатель текста, но и самостоятельная фигура, присутствующая в произведении. Это смелое предложение открыло новые горизонты для осмысления литературных творений и дало учёным инструменты для их глубокого и детального анализа.

Таджикские писатели и литературоведы, сосредоточившие свои научные работы, в основном, вокруг популярного в 60–90-е годы вопроса исследования

художественного текста, в том числе и иноязычного, обнаружили многогранное выражение в нём образа автора. Выявлялись типизированные модели образа автора, позволяющие классифицировать его как отдельную категорию текста, образ, существующий независимо от способа повествовательной перспективы. В литературоведении особое внимание уделяется разграничению образа автора и образа рассказчика в повествованиях от первого лица. Это позволяет глубже понять структуру и особенности повествования, а также взаимодействие между различными элементами текста. Среди наиболее значимых исследований на эту тему можно выделить работы Ф. Мухаммадиева, М. Наджмиддинова, А. Самадова и других таджикских публицистов.

Одним из аспектов изучения публицистического жанра является анализ стиля произведений. Это объединяющий эстетический принцип, который проявляется во всех элементах произведения. Он включает в себя особенности языка, композиции, сюжета, образов и участия автора как непосредственного наблюдателя. Публицистика в современном обществе чрезвычайно востребована, и это объясняется её уникальным потенциалом в социальном познании и преобразовании.

В публицистике воплощается одна из самых выразительных возможностей человека реализовать свое право на самостоятельную разработку социальной идеи, на самостоятельную мысль и публичное её предъявление как точку зрения, как ценностное суждение, как гражданскую позицию, как социальную заявку на обусловленное мировоззренческими установками личности будущее.

Целью данной статьи является рассмотрение проблематики и художественно-публицистических особенностей жанра повествователя в произведениях Ф. Мухаммадиева. Очерк как художественно-публицистический жанр не имеет единства в определении жанровой специфики. Советские теоретики литературы, такие как Л.И. Тимофеев [14] и Н.А. Гуляев [6], отмечали его принадлежность к эпическим жанрам, что обосновывалось наличием рассказчика, отношением автора к художественному вымыслу.

В противоположность советской науке современное литературоведение демонстрирует крайнюю полярность мнений в данном вопросе. Так, группа учёных во главе с А.А. Галичем определяют очерк как «малый художественно-публицистический жанр» [5, с. 276], в котором автор изображает события и факты действительности.

Рассматриваемая нами жанровая форма очерка относится к формату длинных текстов, и важно отметить, что на всех этапах развития отечественной журналистики и публицистики она занимала важную позицию как средство выразительной реакции на злободневные, актуальные темы и проблемы общества. За более чем вековую историю таджико-русскоязычных изданий художественно-публицистические тексты были представлены на их страницах широкой палитрой жанров, которую составляли зарисовка, путевые заметки, очерк, эссе и фельетон.

Предметом рассмотрения в статье являются принципы и творческие приёмы публициста Ф. Мухаммадиева, раскрывающие своеобразие его манеры мыслить и писать. Цель – рассмотреть особенности творческой манеры Ф. Мухаммадиева на примере его публицистических очерков и романов, которые по праву благодаря яркости их языка, выразительности слога, глубине и силе мысли, методологии познания культуры разных народов считаются шедевром отечественной публицистики.

Ф. Мухаммадиев — автор, который известен своим оригинальным подходом к стилям, жанрам и изображению действительности в своих работах. Он пробует себя в разных жанрах, таких как литературные заметки, публицистические, философские и лирические эссе, памфлеты, очерки и даже романы. Такое разнообразие жанров позволяет писателю освещать различные темы и проблемы своего времени. Он является писателем-новатором, который не только охватывает различные жанры и темы, но и создаёт уникальные произведения, отличающиеся своим стилем и подходом к отражению действительности.

Особое внимание в понимании природы очерка Е.И. Журбиной [7] отводится такому приему, как типизация, что представляется двумя способами: как воплощение отобранных типических черт в индивидуальный образ и как индивидуальный образ, становящийся объектом типизации. Как правило, внимание писателя сосредоточено на интерпретации определенного исторического события (или серии событий) и роли в нём изображаемого персонажа.

Очерк – жанр литературы, который отличается сложной и многогранной природой, в которой сочетаются элементы художественной литературы, публицистики и науки. Однако особенность художественности очерка заключается в том, что публицистическая мысль в нём опирается преимущественно на изобразительные моменты. Это позволяет автору не только передавать факты, но и создавать яркие образы и эмоциональные переживания, делая текст более живым и убедительным. Предметом рассмотрения в статье являются принципы и творческие приёмы публициста, раскрывающие своеобразие его манеры мыслить и писать. Сравнивая жанры и направления, можно выявить их общие черты и различия, а также проследить, как автор, действующее лицо взаимодействуют и влияют друг на друга.

В качестве объекта исследования для анализа речевой характеристики персонажа литературного произведения нами был выбран очерк «Переселенцы», который можно классифицировать как произведение художественно-публицистической прозы. Всё повествование в очерке ведётся от первого лица, поэтому материалом для нашего анализа будет речь главного героя.

Ярким примером, подтверждающим закономерность данного положения, может послужить в очерке «Переселенцы» Ф. Мухаммадиева главный герой Назар Шоимов. В произведении «Переселенцы» автор использует жанр пейзажной прозы, чтобы передать читателю описание природы и места. Это создаёт ощущение присутствия и контакта с читателем.

В начале очерка автор обращается к главному герою Назару Шоимову, одному из переселенцев, рассказывая о его жизни и трудностях, с которыми он столкнулся при переезде. Затем автор переключает внимание на жителей села Себак, описывая их быт и традиции. Очерк «Переселенцы» погружает читателя в атмосферу доверия, вызывая ощущение присутствия. Автор умело использует описание природы, чтобы создать летописное время и передать атмосферу места. Это позволяет читателю лучше понять жизнь переселенцев и их трудности, а также почувствовать связь с ними. Этот очерк является наглядным примером, который позволяет автору передать летописное время и создать атмосферу доверительного контакта с читателем. Это делает произведение более эмоциональным и запоминающимся, а также позволяет лучше понять жизнь и переживания героев.

Очерк «Переселенцы» описывает жизнь героев в горных селениях в 1950-х годах. В тексте представлены их нравы, традиции и обряды, которые отражают ритм жизни и действительность того времени. Автор показывает, как герои справляются с трудностями и сохраняют свою культуру в новых условиях. Герои очерка сталкиваются с необходимостью адаптироваться к новой среде и образу жизни. Они преодолевают трудности, связанные с переселением, и сохраняют свои традиции и обычаи. Автор описывает их повседневную жизнь, отношения с окружающими и внутренние переживания.

«Многие помнят вечеринки председателя колхоза. В продолжение полевых работ, где крестьяне под палящим солнцем пропалывают лен, занимаются скашиванием, ремонтом сенокосилок и другими работами, председатель правления вместе со своими заместителями, заведующим складом и бригадирами на берегу ручья, чуть выше колхозной ГЭС, развлекается, ест рыбу и принимает, по его словам, «утоляющие жажду» напитки» [11, с.6].

А также присутствуют аспекты, которые позволяют читателю лучше понять культуру и быт горных селений того времени. Автор использует яркие образы и выразительные средства, чтобы передать атмосферу и настроение произведения.

«В первый месяц соседи пускали новоприбывших переселенцев в свои дома, помогали им по вечерам строить жилье, а после переезда не жалели средств, чтобы навести порядок в их быту, помогали им покупать домашних животных» [11, с.66].

Важнейшим элементом очерка является публицистический рассказ, именно через него мы познаем социальную действительность, образно осмысливаем окружающий мир.

«Это стремление сеять «разумное, доброе, вечное» в общественном сознании и утверждать его в повседневном народном бытии как норму, как меру нравственно здоровой, духовно зрелой формы жизни, конечно же, есть реальная цель публицистики» [16, с.185].

Целостность восприятия подразумевает особый способ отображения реальности, который объединяет чувственное отражение и рациональное мышление, что восприятие и мышление позволяют нам более полно и точно понимать мир вокруг нас. Только объединив чувственное восприятие и рациональное мышление, мы можем получить наиболее полное и точное понимание реальности.

«Вахшская долина, хлопковые плантации, нехватка рабочих рук, увядающие поля. Назар Шоимов вышел из машины и был переполнен радостью и счастьем, любясь прекрасным видом на покрытые пышной зеленью горы. Он не видел эти прекрасные горные виды уже много лет, ведь он родился и вырос в этих краях. Взволнованный, он срывал по дороге все попадавшиеся ему на пути преждевременно цветущие кусты и свежие, благоухающие травы. Внезапно он учуял ароматный лист прекрасной зеленой травы и поднес его к носу, где замер от внезапной жгучей боли. У него возникло ощущение, будто в его нос и верхнюю губу одновременно впились пятнадцать или двадцать пчёл.

- Что друг больно? - спросил его спутник, сопровождающий его. Не зря в народе называют эту траву «кусачей».

Замечание его попутчика было совершенно излишним, так как Назар и сам хорошо знал эту траву. Разумеется, подобные ситуации происходят со всеми, но он предпочёл не придавать этому значения. Теперь в его голове все время крутилась мысль о том, что он уже пятнадцать лет оторван от природы

гор и жизни их обитателей. Но именно его отправили на такое трудное задание, как переселение. Шоимов приехал сюда как представитель фермеров-хлопководов. Его цель – агитировать фермеров из горных районов и приглашать их переехать в долину для выращивания хлопка. Однако он ещё не был уверен, сможет ли справиться с этой задачей» [11, с.27].

Образ жизни переселенцев в колхозах «Коммунизм» и «Большевик» Вахшской долины отображён писателем с сохранением всех атрибутов колхоза пятидесятых годов двадцатого столетия: светлых домов, стремления каждого по отдельности за улучшение жизни и повышении урожайности, привыкать к новой жизни в новых условиях. Но и здесь чувствуются художественное отображение, образная трансформация фактов действительности. Почти весь очерк написан на хроникальном построении событий во временной последовательности.

Такой подход к литературе отличает Ф. Мухаммадиева от других писателей и делает его произведения интересными и значимыми для читателей. Писатель продолжает экспериментировать с жанрами и темами, создавая новые произведения, которые отражают современные реалии и заставляют задуматься о жизни и обществе. Это произведение отличается от других памфлетов своим стилем, формой, содержанием и степенью отражения действительности. В нём художественный стиль автора объединяет его общее восприятие мира и художественный метод, который обусловлен задачами, поставленными перед собой писателем. В этом рассказе писатель считал себя не только участником событий, но и ответственным за все, что происходит.

«Каждое публицистическое произведение имеет две подструктуры: логико-понятийную и эмоционально-образную, выполняющие вместе собственно-информационную и ценностно-ориентационную функцию. В данных сложных структурах скрыты глубинный смысл и этико-политическая цель, которая успешно трансформировалась, благодаря мастерству автора, в определенную организационно-воспитательную задачу. Если бы одна из этих подструктур вдруг распалась, конкретное произведение бы из сферы публицистики перешло в смежную область: науку или искусство. То есть, это особый тип художественного познания мира» [16, с.185].

Иной точки зрения придерживался М.М. Бахтин. Если В.В. Виноградов категорию авторского образа рассматривает с лингво-стилистической точки зрения, выделяя именно повествовательный стиль писателя, то М.М. Бахтин считает, что «образ автора» формирует отношения автора и читателя на эстетическом и психологическом уровне восприятия текста (произведения); автор является авторитетом и необходим для читателя. По мнению М.М. Бахтина, автор является путеводителем читателя в мире своего произведения; автор — это объединение «творческих принципов» [2, с. 190].

Главная цель очеркиста в том, что он всегда и по всякому поводу использует факт, но это не отдельный момент, не единственный пример, а логическое завершение какого-либо процесса. Отобразив личность, автор очерка всегда подразумевает человека труда (строителя, исследователя, хлопкороба и т.д.). В этом отношении классическим примером могут служить очерки Юлиуса Фучика, которые знакомы и русскому и таджикскому читателю («Нурино Гулям едет на осле», «Розияхон Мирзагатова», «Ходжа Бакырган»).

Исследователь М. М. Бахтин в своей работе «Автор и герой в эстетической деятельности» писал о том, что «автор не только видит и знает все то, что видит

и знает каждый герой в отдельности и все герои вместе, но и больше их, причем он видит и знает нечто такое, что им принципиально недоступно» [2, с. 105].

Автором публицистического текста чаще всего выступает широко известный и авторитетный человек, который мастерски владеет словом, благодаря чему его тексты получают яркую, эмоциональную окраску. Для убедительности своей позиции он открыто воспроизводит факты своей личной биографии. Объектом его исследования становятся реальные люди в их конкретных жизненных обстоятельствах, которые чаще всего имеют реальные фамилии, имена, места проживания и др. «Публицист пишет на злобу дня, поэтому он лично вступает в публичный диалог со своими современниками. Для него важен конкретный адресат (читатель, слушатель, зритель), к которому он обращается, мотивируя его к активному освоению действительности» [13, с.151].

Из всего сказанного можно сделать следующие выводы: В этом произведении автор поднимает важные социальные и сельскохозяйственные вопросы, используя остроумный и ироничный стиль. Данный очерк рассказывает о переменах и обустройствах новых земель, жизни и деятельности человека в новых целях. Активен повествователь в очерке. Он всегда рядом с участниками событий, помогает им в решении вопросов, даёт каждому соответствующую оценку и характеристику, а это говорит о том, что писатель всегда в поиске настоящих людей. Ф. Мухаммадиев уделяет особое внимание созданию портрета своих персонажей и героев.

Таким образом, автор стремится показать образ жизни в селениях, существующие проблемы, донести максимально понятно профессионально значимую информацию людям, не имеющим отношение к сельскохозяйственной сфере.

Мы остановились только на одном очерке, посвященном проблемам 50-60-х годов XX столетия. В творческой биографии писателя очерк во всех разновидностях, художественная публицистика, эссе занимают особое место. «Раиси нав» (1955), «Фаттоҳ ва Музаффар» (1998), книга «Дустон тоҷи сар» (1985) и многие другие документальные повести считаются лучшими очерками в современной таджикской литературе Ф. Мухаммадиева. Своими очерками и памфлетами он анализирует проблемы того времени, особенно актуальны проблемы создания характера человека труда, проблемы освоения новых земель и обустройства жизни современников, проблемы духовного роста и воспитания молодёжи.

Рассматривая очерки Ф. Мухаммадиева, мы можем констатировать, что он во всех видах жанра современной публицистики (очерк, эссе, памфлет, статьи) придерживался поиска истины. Выдвигая различные гипотезы, сомневаясь в истинности тех или иных положений, страстно и непоколебимо стоял за объективное решение всех интересующих его проблем.

Писатель всегда соблюдал отношение между субъектами, исследуя историю возникновения и развития того или иного явления всегда старался дойти до его истинного происхождения.

Подводя итоги, следует отметить, что значительный интерес в данном очерке представляет художественность публицистики современников 50-60-х годов. Психологическая тонкость в раскрытии характера, пристальное внимание к деталям, аналитическая оценка фактов, ярко выраженная авторская работа Ф. Мухаммадиева придает особое значение созданным образом основных героев очерка.

Адабиёт

1. Бахтин, М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин; сост. С.Г. Бочаров. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
2. Бахтин, М.М. Проблема текста / М.М. Бахтин // Собрание сочинений: в 7 т. – М.: Рус. словари, Языки славян. культуры, 1997. – Т. 5. – 752 с.
3. Виноградов, В.В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1971. – 239 с.
4. Виноградов, В.В. О языке художественной прозы / В.В. Виноградов. – М.: Наука, 1980. – 360 с.
5. Галич, О. Теория литературы / О. Галич, В. Назарец, Э. Васильев – К.: Либидь, 2001. – 488 с.
6. Гуляев, Н.А. Теория литературы: учеб. пособие для филол. спец. пед. ин-тов / Н.А. Гуляев. – М.: Высш. шк., 1985. – 271 с.
7. Журбина, Е.И. Искусство очерка (Избранные главы) [Электронный ресурс] / Е.И. Журбина. – М., 1957. – 221с. – Режим доступа: http://www.psujournal.narod.ru/lib/zhurbina_sketch.htm
8. Куприн, А.И. Голос оттуда (1919 – 1934) / А.И. Куприн. – М.: Согласие, 1999. – 736 с.
9. Кутбиддинов, А.Х. Чанд шинохти ноқил ва муаллиф (Несколько слов о рассказчике и авторе) / А.Х. Кутбиддинов, З.П. Иноятова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – №2. – С. 275-280.
10. Кучарова, Н. Публицистика Абдулхамида Самада: монография / Н. Кучарова. – Душанбе, 2016. – 192 с.
11. Мухаммадиев, Ф. Переселенцы / Ф. Мухаммадиев. – Сталинабад, 1959. – 66 с.
12. Овчинников, В.В. 2001. Автопортрет-2001 [Электронный ресурс] / В.В. Овчинников. – Режим доступа: http://rulibs.com/ru_zar/nonf_publicism/ovchinnikov/1/j1.html.
13. Распопова, С. С. // Вопросы теории и практики журналистики. Т. 4. – 2015. – № 2. – С.149-158.
14. Тимофеев, Л. Публицистика / Л. Тимофеев, Н. Венгеров // Краткий словарь литературоведческих терминов. – М., 1955. – С.113.
15. Хализев, В.Е. Теория литературы: учебник / В.Е. Хализев. – М.: Высш. шк., 2002. – 437 с.
16. Хетагурова, К. Л. Эстетические особенности публицистики ISSN 1997-2011, ст.185- Тамбов: Грамота, 2014 № 5 (35): в 2-х ч. Ч. I. С.185-187. ISSN 1997-2911. Адрес журнала: www.gramota.net/editions/2.html

**Имомзода Мухаммадҷусф,
Иноятова Зебинисо**

СИМОИ МУАЛЛИФ ДАР АСАРҲОИ ПУБЛИТСИСТӢ

Мавқеи ноқил дар асарҳои публитсисти фаъол аст ва ӯ дар асари бадеӣ ба гунаҳои мухталиф амал менамояд. Дар насри публитсисти фаъол будани ноқил бештар тақозо карда мешавад, аммо дар асарҳои бадеие, ки руҳи иҷтимоии баланд доранд, нақл дар доманаи тасвир ҷои худро меёбад. Нақл низ ороиши

бадеиро талаб намуда, содабаёниву равшан будани мақсад дар он шарти муҳим аст. Ноқил дар қиссаҳо аз баёни воқеият мусоидат карда, бо ғаёл будани худ набзи замонро бозгӯ карда метавонад.

Дар ҳолатҳои алоҳида муаллиф - ноқил барои хонанда чун як довари рӯз эътироф мешавад. Махсусан муаллифи асари публицистӣ дорои ақидаҳои ислохотгарона аст ва бо нигоҳи нав омаре мутаваҷҷеҳ менамояд. Ноқил мушоҳидаҳои заққбаҳши худро бо обу ранги бадеӣ тасвир намуда, хонандаро ҳамсафари худ месозад. Бояд ба назар гирифт, ки дар ёддошту навиштаҳои эссемонанд мавқеи муаллиф ғаёлтаву равшантар ва дар ин замина ҳаракати муаллиф чун як қаҳрамони дигари суҳангӯ бештару ҷашмрастар мешавад. Махсусан, дар ёддошт муаллиф ноқилест, ки бештар мебинад, баҳо мегузорад ва ғакту аснодро ба таври силсила пеш меорад. Таққиқу қиёсо бозгӯи онанд, ки дар ҳақиқат мо ноқили асарро бештар тавассути «ман»-и ӯ мешиносем. Ин худ як унсур ва рукни асосии асари публицистӣ мебошад, ки санаднокии навиштаро таъмин менамояд.

Нақши ноқил дар асар бештар дар партави ду ҳадафи асосӣ – нишон додани авзои рӯз ва офаридани симо ба назар мерасад. Нақл ва қиссаорониҳо ҳеҷ гоҳ матни маълумотномашакл нест ва нақли муаллиф ҳеҷ гоҳ аз ғановати маонӣ дур буда наметавонад. Ҳадафи адаби воқеъгаро он аст, ки ӯ абадияти номҳо ва руҳдодҳои муҳимро дар саҳифаҳои таърих сабт намудан мехоҳад. Муаллифи асари бадеӣ ҳамчун як ноқили ғаёлу ҳамабин ҳадафи таъсир ба шуури муосиринро дорад. Дар ин ҷода суҷаи асари ӯ фарогири воқеоту ҳаводиси наву қуҳна мешавад. Вазиғаи ноқил танҳо дар асарҳои сирф публицистӣ зоҳир намешавад.

Қалидвожаҳо: наср, олами ботинӣ (руҳ), тасвир, ровӣ, воқеият, қунар, муаллиф, оммавӣ, қаҳрамон, шиносӣ, идрок, очерки портретӣ, публицистика.

**Imomzoda Muhammadyusuf,
Inoyatova Zebiniso**

THE IMAGE OF THE AUTHOR IN PUBLICISTIC WORKS

This article explores the role and representation of the author in publicistic (journalistic) prose. The function of the narrator differs significantly between fiction and publicistic writing. In publicistic prose, the narrator must be more active and engaged, helping to expose reality and address contemporary societal issues. Often, the author-narrator assumes the role of a moral authority or “judge of the time.”

In journalistic works, the author brings a revolutionary perspective, addressing the public directly and encouraging social awareness. Through vivid storytelling and observation, the narrator guides the reader, often merging with a central character and thus embodying the authorial presence. The concept of the “image of the author” reflects the degree to which the author's identity and worldview are embedded in the work.

Modern literary studies interpret the image of the author as a construct that reveals values, intentions, and social positioning. The narrator aims to immortalize significant names and events, anchoring them in historical memory. The author, as an active visionary, seeks to shape contemporary consciousness through his works.

Keywords: prose, inner world, authorial image, narrator, reality, creative expression, journalism, hero, perception, essay, publicistic writing.

ТДУ: 002+07+0019092)+9тоҷик+008+82тоҷик

Муродӣ Мурод,
Юсуфов Ифтихор**ДОИР БА ЧАНБАҲОИ ПУБЛИТСИСТИИ
ОСОРИ БАДЕИИ ШЕРАЛӢ МӢСО**

Дар ҳақиқатан ҳам, илм бе музокираҳои боэҳсос, асари адабиёт ва санъат бе истифодаи ақлу хиради нависанда офарида намешавад. Дар асарҳои илмию оммавӣ ақлу хирад ва ҷаҳонбинӣ иртиботи мустаҳкам дошта, дар асарҳои бадеӣ ҳақиқати ҳаёт, манзараҳои зиндагӣ ва образи характерҳои одамон бо қувваи илму дониш ва таҳайюли шоирона ба тасвир меоянд.

Нависанда воқеаҳо ва образҳои асари худро на танҳо аз воқеиятҳои зиндагӣ интиҳоб менамояд, балки бо нерӯи ақлу хирад ва таҳайюли бадеӣ низ эҷод менамояд. Чун домани эҷоди публитсистика фарох аст, вобаста ба шароит ва рушди ҷомеа он низ дар марҳалаҳои мухталиф вусъати тоза пайдо карда, дар инъикоси умдатарин масъалаҳои ҷомеа ва норасоӣҳои он мусоидат мекунад. Маълум аст, ки ҳар гуна воситаи тасвир, пеш аз ҳама, барои рангину ҷолиб ифода гардидани фикр ва ҳамзамон возеҳу барҷаста намоишдани гояву мазмун мусоидат менамояд.

Яке аз паҳлуҳои фаъолияти эҷодии Шералӣ Мӯсоро нависандагӣ мебошад. Маҳз бо таълифи очерку лавҳа Шералӣ Мӯсо соли 1994 ба узвияти Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон пазируфта шуд. Аз соли 2007 то соли 2010 раиси бахши очерк ва публитсистика, аз соли 2001 то 2015 раиси комиссияи тафтишотии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистонро ба уҳда дошт ва дар ин давра адиб ба интишори як қатор осори бадеӣ мепардозад. Аммо дар ин осор баробари таҳайюли бадеӣ руҳи публитсистии замони ҷавӣ аст.

Ҷанбаҳои публитсистии осори бадеии Шералӣ Мӯсоро дар ду навъи осор метавон ба мушоҳида гирифт: 1. Ҳаҷвӣ; 2. Насри бадеӣ.

Дар мақола хусусияти ин навъи осор ба таври муфасссал баррасӣ шуда, ҷанбаҳои бадеӣ ва публитсистии асарҳои алоҳида муайян карда шудааст.

Калидвожаҳо: ҷанбаҳои публитсистӣ, осори бадеӣ, Шералӣ Мӯсо, музокира, адабиёт ва санъат, ақлу хирад, нависанда, асарҳои илмию оммавӣ, руҳи публитсистӣ, воситаҳои тасвир, таҳайюл, фикр, гояву мазмун, адиби публитсист, адолати иҷтимоӣ.

Дар эҷодиёти Шералӣ Мӯсо бадеият бо публитсистика пайванди ногусастанӣ дорад, чунки яке аз паҳлуҳои муҳими фаъолияти эҷодии ӯ публитсистика мебошад. Бештари матолиби дар давраи аввали фаъолият эҷодкардаи адиб дар қолаби жанрҳои очерку лавҳа шакл гирифтаанд. Ҳамзамон дар ин давра дар баробари очерку лавҳа ва қиссаҳои публитсистӣ, ҳаҷвияҳои Ш. Мӯсо низ рӯи чоп омаданд. Зимнан, аввалин матолиби дар замони шуравӣ чопшудаи адиб фелетон будааст [16, с. 427-428]. Ағлаби ҳаҷвияҳои нависанда аз воқеиятҳои замони ҷаҳонӣ набошанд ҳам, моли адабиётанд. Бинобар ин, ҷанбаҳои публитсистии осори бадеии Шералӣ Мӯсоро дар ду навъи эҷод метавон ба мушоҳида гирифт:

1. Ҳаҷвиёт;
2. Насри бадеӣ.

Дар публитсистикаи ҳаҷвии адиб муаммо ва норасоиҳои мушаххаси ҷомеа дар алоқамандӣ ба бадеият ва тахайюли нависанда бозтоб гардида, дар асарҳои ҷудогона аз ин ҷузъиёт ба таври гуногун истифода шудааст. Дар маркази ҳаҷвиёти Ш. Мӯсо, баҳусус дар порчаҳои манзуми ҳаҷвии ӯ воқеиятҳои муайяни зиндагии иҷтимоӣ қарор дошта бошанд ҳам, инъикосу тасвири онҳо тавассути корбурди аносири бадеӣ сурат гирифтааст. Маҳз корбурди аносири ҳунари боис гардида, ки воқеаву персонажҳои мушаххаси ҳаёти тобиши умумиву типӣ пайдо кунанд.

Шеваи нигориши осори ҳаҷвӣ аз эҷодкор талаб мекунад, ки ба ҷузъиёти муҳим ва вежагиҳои сохторӣ ва мантиқии анвои жанрҳои ҳаҷвӣ эътибор диҳад. Нуқсону камбудии давр Ш. Мӯсоро ҳамчун узви фаъоли ҷомеаи шаҳрвандӣ дар канор нагузаштаанд. Интишори як қатор шеърҳои ҳаҷвӣ дар матбуоти даврии замони шуравӣ далели ин гуфтаҳои ӯ. Аввалин шеъри ҳаҷвии Ш. Мӯсо “Шикоятҳои ғайриқонуни пахта” [16, с. 454] мебошад. Аз ҳамин ҷо сар карда шеърҳои ҳаҷвии ӯ ба монанди “Сардори ҳолабеғам” [16, с. 465] дар нашрияи “Коммуна”-и райони Орҷоникдзеобод (ҳоло “Шаҳриёр”-и шаҳри Ваҳдат) ҷой шудааст. Дар ин ду порчаи ҳаҷвӣ, ки аз аввалин нигоштаҳои Ш. Мӯсо дар ин навъи адабиву публитсистӣ маҳсуб меёбанд, мавзӯ – масъалаи дар он замон муҳим – парвариши пахта ва объекти танқид бефароии сардори бригадаи колхозӣ ба номи Телман мебошад.

Чун дар замони муташанниҷи ҷанги шаҳрвандӣ ошкоро гуфтани ҳақиқати иҷтимоӣ ба андозае ғайриимкон гардид, Ш. Мӯсо ба ҳаҷв рӯ овард. Соли 1998 маҷмуи ҳикояҳо, ҳаҷвиёт, латифаҳо ва хомпазҳои бо номи “Дурбин” [7] рӯйи ҷой омад. Соли 2022 ин маҷмуа бо тақмили таҷдид ва иловаҳо бо номи “Бахшиши тоҷикӣ” [13] интишор гардид. Чун қонуну қоидаи ҳаҷвнигорӣ, дар ҳаҷвиёти Ш. Мӯсо аслан воқеаҳои муҳим ва ҳалталаби замон на фақат истехзо, муҳокима ва тамасхур мешавад, балки адиб ба онҳо муносибати публитсистӣ намуда, иллатҳои ошкоргардида ва камбудии мавҷударо мавриди баррасӣ қарор медиҳад. Яъне, ҳаҷви ӯ ифодагари воқеаҳои муҳими давру замони муайян буда, руҳи баланди публитсистӣ доранд. Қаҳрамонҳои персонажҳои асарҳои ӯ одамонеанд, ки дар ин ё он ҷо қору фаъолият мекунанд ва доираи васеи мардум онҳоро мешиносанд. Нависанда амалҳои матлубу номатлуби онҳо бо истифода аз аносири бадеии тахайюлсоз ба тасвир гирифта, ба ин васила таносуби лутфу зарофатро дар асарҳои таъмин менамояд. Ағлаби асарҳои Ш. Мӯсо, ки дар қолиби жанрҳои ҳаҷви публитсистӣ иншо шудаанд, “аз як тараф, ба қонуниятҳои умумии адабиёт ва публитсистика тобеъ мебошанд, аз сӯи дигар, характери хоси худро доранд” [4, с. 230]. Чунончи, бахши “Лутфи адибон” [13, с. 259-308].

Матолиби ин бахши маҷмуа бо лутфи баланд ва аносири тахайюли эҷод шудааст, аммо қаҳрамонони он инсонҳои ошкоро, ки муаллиф онҳоро мешиносанд, бо онҳо дар як ҷой мекунад ва аксарият шахсони шинохта мебошанд. Ин бахш “мушоҳидаву шунидаҳои муаллифро доир ба маърифати баланди сухандонӣ, маъниофаринӣ, ҳозирчавобӣ, маҳорати бо сухан мафтун кардани ҳамсухбат ва амсоли ин фаро гирифта” [16, с. 129],

бештари ин матолиб дар қолаби жанри маъмули публитсистикаи ҳаҷвӣ – ҳазли рафиқона ё шарҷ эҷод шудааст. “Дар шарҷ ё ҳазли рафиқона мақсад тамасхур набуда, балки як навъ сипос, меҳр, шӯҳӣ аст. Шарҷ порчаи хурди манзум ва баъзан мансурест, ки бо шӯҳиву зарофат ба ягон муносибат: ба шоирон, аҳли санъат ё шахсони дигар бахшида мешавад” [3, с. 239]. Ин махсусият дар аксар латифаҳо аз ҷумла “Хотирчамъ шудам гӯӣ” низ ба мушоҳида мерасад. Ба далели фикр:

“Ҳангоми хӯроки нимарӯзӣ Назри Яздонӣ ба ман рӯ оварда гуфтанд:

– Ҳамин шаб замини мо ҷунбид. Аз шумо чӣ? Ҷунбид ё не? Ман ба ӯ гуфтам:

– О-о-о, ҷунбид, саҳт ҷунбид.

Пас аз лаҳзае боз гуфтанд:

– Аҷиб. Замин ҷунбад аввал дилам меларзад, баъд метарсам. Шумо чӣ?

Дар ҷавоб гуфтам:

– Аз рӯзе ки ба нафақа баромадам, наметарсам.

Назри Яздонӣ бо лабханд гуфтанд:

– Э-ҳа, хотирчамъ шудам гӯӣ?!” [13, с. 261].

Дар назари аввал ҷунон ба назар мерасад, ки мундариҷаи ин матлаб гуфтугӯи яклаҳзаина аст, ки миёни муаллиф ва шоир Назри Яздон руҳ додааст. Аммо аслан ҷунин нест, балки он мушоҳидаҳои чандқарата ва бардоштҳои маъниофари муаллиф аст, ки ҳосилаш ҳикмат шудааст, ҳикмати масъулитшиносӣ.

Матлаби “Боронӣ ва барфӣ” низ ҳазли некбинона аст, ки дар қолаби латифа эҷод шуда, ба ҳозирҷавобии Ҷонибеки Ақобир ишора мекунад:

“Аз бинои Иттифоқи нависандагон ману устод Саттор Турсун ва Ҷонибек Ақобир берун шудем. Қавоқи ҳаво гирифта буд. Ман бо ҳасрат гуфтам:

– Ана, тирамоҳ ҳам омад.

– Ҳа-а, даромад, - оҳ кашиданд устод Саттор Турсун. – Вале ман плаш надорам.

Ман гуфтам:

– Аҷиб, бисёриҳо онро «боронӣ» мегӯянд.

Ҷонибек Ақобир бо лабханд гуфт:

– Ин хел ки бошад, палторо «барфӣ» гуфтан лозим” [16, с. 261].

Дар ҳаҷви публитсистӣ чиҳати хос ҳақиқати воқеӣ буда, образнокӣ ва воситаҳои ҳаҷвсоз ҷун василаи инъикоси ин воқеият истифода мешаванд. Ин аст, ки муҳаққиқони адабиёт ҳақиқатро ба воқеиву бадеӣ ихтисос додаанд. Ҷанбаҳои бадеии ҳаҷви публитсистии Ш. Мӯсо бештар дар ҳикоеҳои ин маҷмуа мушоҳида мегардад. Масалан, ҳикояҳои ҳаҷвии “Идона”, “Дузди худӣ”, “Ҳасуд”, “Шаби ғорат” ва амсоли ин проблемаҳои давраи замони муайян буда, бо гузашти вақт моҳияти худро гум кардаанд. Ҷунончи, мазмунӣ ин ҳикоя он аст, ки хатмкунанда Лайло аз падараш хоҳиш мекунад, ки барои шаби хатми мактаб ба ӯ сарулибос харад. Падараш дар харидани сару либос ду ҳазор сӯм сарф мекунад, ки ба маоши шашмоҳааш баробар будааст. Ба ин сабаб, падар шабнишиниро шаби хатм неву шаби ғорат унвон медиҳад.

Воқеан, баргузории занги охирон ва базми хатм дар макотиби таҳсилоти миёнаи умумӣ ба дараҷае расида буд, ки дар замони истиқлол Ҳукумати кишвар барои аз байн бурдани он чораҳо андешид ва имрӯз он аз афкори мактабии тамоман берун шудааст. Ҳикояи ҳаҷвии “Шаби ғорат” гӯё нақшаширо иҷро кард. Ҳамин ҷиҳатро ба назар гирифта, муҳаққиқ А. Азимов дуруст навиштааст, ки “адибони мо дар таълифоти худ хоҳ сафарнома, хоҳ очерк, хоҳ эссе, хоҳ мақола ё ёддошт аз ҳуҷҷатҳои воқеӣ, факту рӯйдод, далелу санадҳои истифода бурда” [1, с. 118], танҳо роҷеъ ба рӯйдодҳои замони андеша рондаанд.

Ҳамзамон дар баъзе ҳикояҳои ҳаҷвӣ проблемаҳои мавриди танқиду маззамат қарор гирифтаанд, ки бо вучуди чандин сол пеш эҷод шуданашон, имрӯз низ моҳияташонро аз даст наводаанд. Чунинчи, ҳолати эҷодии адиби ҷавон. Мушкилоти рӯзгори адиби ҷавон ва азобҳои ҳамсари вай аз ҷониби Ш. Мӯсо дар ҳикояи ҳаҷвии “Талоқи адабӣ” [13, с. 121-127] хеле ҷолиб ба риштаи тасвир кашида шудааст. Мазмун ин ҳикоя зарбулмасали “Бӯз дар ғамаи ҷону қассоб дар фикри ҷарбу”-ро ба хотир меорад. Ба далели фикр:

“Оре, зан пуртоқат аст! Аммо ҷони зани адиби ҷавон ба лаб омада, намегиристу бас. О, ҳарчӣ ҳам ҳадду ҳудуд дорад. Нав ғанабаш мебарад, ки шавҳар ба биқинаш нихта мекунад.

– Хез, хез!

– Боз чӣ гап?

– Э хеста барқа зан-е!

– Барқ зад? – як қад мепарад ҳамсараш. – Кия зад?

– Ўй ҳафтафаҳм! – киноя мезанад шавҳар.

– Зани адиб шуда, кай гапи адабиюро ёд мегирӣ? Барқа зан, яъне ҷароғи рӯимизиро гирон кун.

– Свет чӣ лозим? – Хоболудона мепурсад зан. – Чӣ ягон ҷо сӯхт?

– Не! Омад!

– Омад? Кӣ? Меҳмон? Дар ҳамин бевақтӣ?

– Э ҳафтафаҳм! – бо зарда мегӯяд адиби ҷавон.

– Меҳмон не, илҳом омад, илҳом! Зуд бош, ки наравад!

– Кош Азроил меомад, – норозиёна ғурғуркунон аз ҷойҳои гарм меҳезад зан.

– Халос мешудам” [13, с. 121].

Бо чунин диалогӣ малеҳ ва нозук ба қалам додани гуфтугӯи адиби ҷавон ва завҷаи ӯ паҳлуҳои гуногуни масъаларо кушояд ҳам, луқмаи охири зан хонандаро ба андеша меорад. Халос шудани зан маънии духӯра пайдо кардааст. Ба хонанда маълум нест, ки зан марги шавҳар ё худашро ба ихтиёри Азроил медиҳад. Аз мутолиаи давоми ҳикоя маълум мегардад, ки зан хоҳони марги ҳардуяшон аст. Ў аз дасти шавҳар халос мешаваду адабиёт аз чунин адиб. Чунин унвон гирифтани ин ҳикоя дар интиҳои он ба хонанда аён мегардад.

Аз гуфтугӯи баъдина маълум мегардад, ки зан аризаи талоқ менависад ва шавҳар изҳор медорад, ки қалами адабӣ ин хел чизҳоро наменависад. Зан изҳор мекунад, ки менависад агар талоқ – “талоқи адабӣ” бошад.

Ба ҳамин монанд дар ҳикоеҳои ҳаҷвии “Шӯхӣ” [13, с. 128-130], “Мусоҳиба” [13, с. 131-133], “Рақс” [13, с. 137-139], “Ҷамъомади аввалин” [13, с. 140-142] ва амсоли ин масоиле баррасӣ гардидаанд, ки дархӯри ҳар давра замонанд. Профессор М. Муродӣ дуруст ишора мекунад, ки “ҳикояҳои ҳаҷвии маҷмуа аз нигоҳи мавзӯ гуногун буда, дар онҳо ҳам мушкилоти маишӣ, ҳам ахлоқӣ ва ҳам фарҳангиву адабӣ ба тасвир кашида шудаанд” [16, с. 127] ва ин тасвирҳо, аслан ба як воқеаи ҳаёӣ ва ё ҳислати одамии рабт гирифта, бо оҳанги ҳаҷву мӯтоиба руҳ ва нерӯ пайдо мекунад. Дар ҳаҷвияҳои мавриди назар, махсусан “Лутфи адибон” Ш. Мӯсо аз “намои чехраҳои илму адаб ва фарҳангу ҳунар аз имконоти жанрҳои публицистӣ кор гирифта, аз як тараф шакл ва мундариҷаи худро рангоранг гардондааст, аз ҷониби дигар ба ба ҳаёти иҷтимоӣ руҳи тозаӣ замонавӣ бахшидааст” [5, с. 85].

Ҷанбаҳои публицистӣ дар аксар осори бадеии Ш. Мӯсо ба назар расад ҳам, дар ҳикояҳои қиссаҳои “Сӯғ” [8], “Осоиш” [9], “Тулуъ дар ғуруб” [10], “Қиссаи баҳорӣ” [11], “Ситам” [12] ва ғайраҳо бештар ва қавитар аст. Дар ин асарҳо воқеаҳои ба адиб шинос аз дидгоҳи воқеияти публицистӣ ва образнокии бадеӣ тасвир гардидаанд. Дар асарҳо ҷанбаҳои публицистӣ дар пайванд додани ду омил ба мушоҳида мерасад: иртиботи қавии набзи рӯз бо маъалаҳои ахлоқии ҷомеа.

«Сӯғ» маҷмуи ду қиссаи Ш. Мӯсо ро фаро гирифта, якумӣ (“Суг”) аз даҳшати ҷанги шаҳрвандӣ, аз байн рафтани арзишҳои замони шуравӣ, бархӯрди наслҳо ва дуҷумӣ – “Доғҳои сиёҳ” аз рӯзгори собиқ котиби райком нақл мекунад. Ин қиссаҳо аз соли 1992 то соли 1998 эҷод шудаанд, ки барои адиб ва ҳамзамонони ӯ марҳалаи мудҳиштарин маҳсуб меёбад. Агар манзури муаллиф аз нақли хотираву ёддоштҳои собиқ котиби райком нишон додани камбудӣҳо ва талаботи қолабиву шахшудаи замони гузашта бошад, “Сӯғ” нишон додани авзои вақт ва бархӯрди аслҳову арзишҳо аст, ки мақсади пешгирии чунин нуқсу камбудӣҳоро дорад.

Ҷанбаҳои публицистии бадеии қиссаи “Сӯғ” дар якҷоягӣ гардиш кунанд ҳам, таносуби онҳо дар назари хонанда ҳануз аз воқеаҳои ибтидоӣ асар аён мешавад. Агар зебоӣҳои табиат, шилдир-шилдири овози ҷӯйча, мавҷи серуни насим, нақҳати гулу алафҳои хушбӯй ва амсоли дар тасвири нависанда бо шеваи хос ба асар обуранги бадеии бахшида бошанд, сабук карда натавонистани ҳеҷ кадоме аз манзараҳо бори андуҳи пирамардро ва саволҳои риторикии “Чаро ба сари ӯ ин рӯзҳо омаданд? Ӯ ин қадар бадбахт? Бе ин ҳам рӯзаш хуб набуд. Боз бадтар гардонад ҳоли ӯро. Чӣ, пеш ғам надошт?” [8, с. 6], ки муҳтавоии минбаъдаи асар бо посух ба ин суолҳо шакл мегирад, ба оҳанги иҷтимоии асар – рӯзгори як собиқадори Ҷанги Бузурги Ватанӣ, тақвият бахшидааст.

Замони мудҳишӣ ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон ва дар аксари ҷумҳуриҳои шуравӣ, бо саҳтии рӯзгор ва дигар шудани арзишҳо, бо роҳи фиреб ва бо маблағи ночиз ба яғмо бурдани ордену медалҳои ҷанговарони солхӯрда сар шуд. Чунин воқеаҳо шумор надошта, набзи рӯзи давраи муайян мебошанд. Қаҳрамони Ш. Мӯсо низ бо баҳонаи ба осорхона гузоштани орденҳо фиреб меҳӯрад. Чунин ранг гирифтани ҳодиса ҳақиқат аст. Дар ҳошияи ҳамин ҳодисаи кӯчак муаллиф чандин проблемаҳои

ахлоқии замонро ба баррасӣ мекашад. Мавзуи асари бадеии мавриди таҳлиро “гувоҳномаи дараҷаи граҷданияи адиб ҳисоб” [6, с. 113] кардан мумкин аст, чунки барои давраи мудҳиши солҳои навадуми асри гузашта чун давраи гузариш «ҳарфи дард» [6, с. 113] хос буд.

Носипосии писархонди Бобои Расул Зафари Саид, ки мӯйсафед ўро замони донишҷӯияш чун фарзанди худаш дар хонааш ҷой дод, хўронду пўшонд, аммо пас аз прокурор шудан муносибати дағал мекунад, гўё намешиносад. Асабонияти мардум, хусусан ҷавонон, маҳалгароиву гуруҳбозӣ, ноадолатии иҷтимоӣ, вайронии ахлоқ ва бар зидди ҳамаи ин мубориза бурдани як мӯйсафеди аз замон ранҷидаву рўзи хушнодида, як навъ образи насли калонсоли ҳамон давр, хосса иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ аст, ки тариқи дигар образҳои ёрирасон дар муборизаанд. Дар аксар асарҳои публитсистии Ш. Мўсо қаҳрамонҳо ба муроду мақсад мерасанд ва зиндагии некӯаҳволона низ доранд, аммо ҷӣ дар ин асар ва ҷӣ дар дигар осори бадеии адиби публитсист қаҳрамонҳои марказӣ на ҳамеша ба мақсад мерасанд ва аксар қурбонии нобасомониҳои рўзгор ва ноадолатиҳои замона мешаванд. “Ҷасодзадагии ахлоқию маънавӣ торафт бештар ба ҷисму тани иҷтимоӣ сироят мекунад ва ин аз дидгоҳи шахсиятҳое мисли Бобои Расул дардест бедаво. Гузашта аз ин, ў дар зиндагӣ тибқи тасвири нависанда ба беномусиҳое дучор меояд, ки онҳо таҳомулнопазиранд” [16, с. 36]. Хусусан ҳаёти пуршарафу пурғоҷи қаҳрамони қиссаи мавриди назар бо зарбаи мушти корманди ҳифзи ҳуқуқ анҷом меёбад.

Дар асарҳои бадеии адиби публитсист Ш. Мўсо тасвири рӯйдодҳои замони ҷанги шаҳрвандӣ образи зани бадбахт ва мӯйсафедони озордида мақоми хос дорад. Ба гунаи қиссаи “Осоиш” [9]. Дар ин асар падидаи номатлуби давр – дар меъда интиқол додани маводи муҳаддир ва марғи муғоҷои қаҳрамони марказии асар, ки пас аз кафидани мавод дар шикамаш мефавтад, тасвир мешавад. Дар ҳақиқатан ҳам, чунин амалҳои қочоқ дар он замон то андозае маъмул гардида, ба мавзуи доғи нашрияҳои даврӣ табдил ёфта буд. Рўзномаҳо на танҳо аз ошкор гардидани чунин усулҳои интиқоли маводи муҳаддир, балки аз қурбонгаштагони ин “корнамоӣ” низ менавиштанд.

Ш. Мўсо дар заминаи маърифати адабии чунин масъала, образи Бозоргулро офарида, дар симои ў амалҳои ноҷо ва манфури мардон ва занони дар ин роҳи пурбало қурбонишударо намо додааст. Дар тасвири адиб саргузашти Бозоргул ҳанўз аз замони таваллуд талх аст. Падараш, ки интизори писар буд, бо ба дунё омадани Бозоргул модарашро зери мушту лағад ғирфта сиёҳбахт кард, ношукрияш асар карду ў дигар соҳиби фарзанд нашуд. Бо ин амали номардона саргузашти талхи Бозоргул сар мешавад. Ў аз ҷониби марди себаҷадор фиреб меҳўрад, ҳомила ва дар кўча мемонад. Касофати бадахлоқиҳо ба дигарон низ сироят мекунад. Ҷавонон дар муноқишаҳо ба ҳалокат мерасанд, ҳамсабақи Бозоргул – Наргис ба хогири пулу мол ба марди солхўрдае издивоҷ мекунад, боварии мардум ба ҳамдигар, инсонҳои инзонаӣ ва ғайраҳо кам мегардад. Ин ва дигар масъалаҳо, ҳамчун бухрони ахлоқии ҷомеа дар маркази қисса ба ҷилва меоянд. Муаллиф дар инъикосу тавири чунин воқеаҳо ва баррасии

масъалаҳо бо ҳамқадамии замон гом бардошта, ҳалли қазияҳоро дар руҳияи вақту замон ва умедворӣ ба ояндаи нек баррасӣ менамояд. Ана ҳамин умед ба ояндаи нек ифодагари руҳияи қавии публитсистӣ дар асар гардидааст. Тазоди зиндагии инсонӣ намегузорад, ки муаллиф қиссаро бо хубиву хурсандӣ ба анҷом бирасонад: “Лаҳзае пас аҳволаш тамоман бад шуд. Хост доду фарёд зада, ба ёрӣ ҷеғ занад... Ғӯли сиёҳ мушҳанде карда бо панҷаҳои гирояш гулӯи Бозоргулро зер кард. Нафаси Бозоргул тангӣ мекард. Аз даҳонаш кафк мешорид...

– Героин корашро кард, – гуфт яке ва роҳбалади вагонро ҷеғ зад.

– Охир бо марги сафед мурд, – бо алам гуфт ӯ. – Ҳаром мурд” [9, с. 85-86].

Маҷмуаи қиссаву ҳикояҳои “Тулуъ дар ғуруб” [10] як навъ бозтоби паҳлуҳои мухталифи рӯзгори вақти адиб аст. Ҳарчанд дар шиносномаи маҷмуа доир ба симоҳои тозаи адабиёт ва бавучудоварии онҳо аз ҷониби Ш. Мӯсо суҳан меравад, муаллифи пешгуфтори ин китоб “хонандаи имрӯзо барои муҳокимаронии ботинӣ ва шинохтани руҳияи замон ва одамон” [10, с. 4] омода кардан, қарзи ҳар як қаламкаш ҳисобида, “Тулуъ дар ғуруб”-ро ҳушдоре барои инсонҳо аз нафарони бадахлоқ, бечуръату бематлаб, сустирода ва сутаносир, ки дархӯри замони имрӯзаанд, арзёбӣ мекунад. Махсусан, дар қиссаи “Тулуъ дар ғуруб” баръакси “Осоиш” бо гардиши замон инсонҳо низ тағйир меёбанд. Чунончи, қаҳрамони марказии қисса Нозанин аз дасти ҷавони булҳавасе бо номи Сафо ҳомила гардид, фарзанд ба дунё меорад, аммо ўро ҳеҷ гоҳ зодаи гуноҳ ва ҳаваси чандлаҳзаина намедонад. Дар замони пуртаассуби ҷанги шаҳрвандӣ чунин андешаронӣ ба озодии вичдон ва маърифати ҷомеаи демукросӣ таъя мекунад. Аммо пайдо шудани симои манфури муаллими мактаби олий чун Нодирӣ як анзоза вежагиҳои ҷомеаи маданияро, ки публитсист шояд ҳамчун улгу овардааст, зери суол мебарад. Муаллим Нодирӣ бо баҳонаи хориҷ кардан аз донишгоҳ меҳаҷад аз Нозанини истифода барад. Лавҳаи хориҷ аз донишгоҳ, бозгӯи нияти бад доштани муаллим аст, монологи қаҳрамонро ба вуҷуд меорад:

“– Бераҳмҳо! – бо нафрат фармонро канда мегираду пора-пора карда мепартояд. Ва ҳамзамон дарк мекунад, ки ин кори муаллим Нодирӣ аст. Чанд бор: “Ба фалон ҷо биё!” – гуфта буд. Нозанин рад кард, нарафт. Нодирӣ ўро чап гирифт, боре таҳдид ҳам кард: “Ҳоло мебинӣ!” [10, с. 14].

Ш. Мӯсо нисбат ба зиндагӣ ва ҳаёти инсонҳо хушбин аст ва аз асар ба асар, аз сол ба сол меҳаҷад зиндагии инсонҳоро оливу нақӯ бубинад. Ба ҳамин хотир дар муқобили ҷавони булҳавас Сафо ва муаллими бадахлоқ Нодирӣ Умедро меофарад, ки корманди ҳифзи ҳуқуқ буда, ба Нозанин бо чашми бад наменигарад ва чун бесаробонии ўро мефаҳмад назди хоҳараш Гулноз мебарад, ки ҳамсинни Нозанин аст ва адиби публитсист, махсусан, Умедро борҳо ба “Ако”-гӯйиҳои Гулноз таъкид месозад. Бо чунин тарз ба ҳаракат даровардани хатти асар аз дигар шудани руҳияи замони муаллиф ва муносибати инсонҳои доираи тарбияву ахлоқи муайян ба дигарон вобаста аст. Байни Умед ва Нозанин дар охир оташи ишқ шуълавар мегардад, ки хилофи мантиқи тасовири аввалаи қисса аст, аммо ин ҷо мақсади адиб тамоман чизи дигар – насиби зани хуб шудани марди хуб ва

баръакс аст. Яъне, агар инсон аз роҳи рост берун наравад, ҳатман ба муродаш мерасад ва подошаш низ даҳчанд аст. Адиб дар пасманзари ин воқеият пардапӯшона гуфтанист, ки дар роҳи пул ва нафс ҳеч чизи муқаддас боқӣ намондааст. Оммависозии чунин масъалаҳои доғи ҷомеа, ки пеш аз ҳама ба ҷаҳонбинии бадеииву публитсистии нависанда вобаста аст, андешаҳои ӯро дар бораи воқеият, дар бораи инсон ва ҷамъият нишон медиҳад.

Дар қиссаи дигари ин маҷмуа – “Тарки хонаи падар” [10, С. 119-215] низ мисли қиссаи болозикр саргузашти пурпечуби духтари деҳоти фиребхӯрда ва нимиятим нақл шудааст. Фарқ дар он аст, ки дар ин қисса нависанда ба чӣ гуна ба вуқӯ пайвастании ин гуна ҳодисаҳо неву сабаби рух додани онҳоро ҷӯё мешавад. Муносибати муаллиф ба ҳаёти қаҳрамон ва зиндагии ӯ як андоза психологӣ аст. Ибратомӯзӣ дар ин асар мазмуни дигаре пайдо карда, аз ҷиҳати психологӣ пургунҷоиштар шудааст. Нависанда таҳлил ва таҳқиқи бадеии диалектикаи руҳи инсонро аз тасвир чудо накарда, балки худ дар бар гирифтааст. Дар ин асар образи манфии падари золим, табиби беинсоф, Идибеки бангӣ, Идимоҳи далла дар як доира тоб хӯрда, яке дигареро пурра мекунад ва барои боз ҳам хубтар маърифату фаросат кардани моҳияту мазмун ёрӣ мерасонад.

Инсонҳои нохуб дар назари адиб ҳама як рангу як намуд доранд ва ин тиннати ҳамгуни бади онҳост. Дар қиссаи мазкур новобаста аз он ки падари Тоҷинисо – Пардабобо духтарашро дӯст намедорад, рӯи хуш нишон намедиҳад ва ҳатто барои Идимоҳи далла шуда меҳаҳад ӯро ба Идибеки нашъаманд хонадор кунад, Тоҷинисо нисбат ба падар меҳрубон аст, бо ҳама камбудихояш ӯро дӯст медорад, тилворихои аз модараш мондари ба духтур медиҳад, ки падар ҷарроҳӣ шавад.

Дар ин қисса муроди муаллиф нишон додани анъанави тарбияту муносибати суннатии шарқӣнаи як духтари одӣ аст, ки новобаста аз зиндагии хуб ва серу пур падари золими худ – Пардабоборо фаромӯш намекунад, ба суроғаш меравад, аз дасти ӯ ба балоҳое гирифта шавад ҳам, аз ӯ рӯ намегардонад. Падар бо ҳама бадиҳо барояш падар аст. Ин таҳаммулпазирӣ, ки муаллиф дидааст, шунидааст ва меҳаҳад талқин созад, дар ҷомеаи имрӯза арзишро қоиладар нашоуда истодааст. Аз дидгоҳи падар аз хона рафтани Тоҷинисо, итоби фармони ӯ ва хатоест нобахшидани, аммо бинобар табиати асар ва арзёбии мунаққидон “хатой Тоҷинисо хатой замон, хатой ҷанг, хатой одамон буд” [16, с. 199].

Бо гузашти замон маҷмуи қисса ва ҳикояҳои “Қиссаи баҳорӣ” [11] оҳанги дигарро касб мекунад. Сар карда аз аввалин ва ягона қиссаи маҷмуа “Одам будан меҳаҳам” [11, с. 4-85], мазмуни аксар ҳикояҳоро оқибати нохуби дилсӯзиву зудбоварӣ ва, умуман инсонии аз ҳад хуб будан ташкил медиҳад. Ҷанбаи пурқуввати публитсистии ин асар дар он зоҳир мегардад, ки ҷавҳари он ҳақиқати талхи зиндагии имрӯза аст. Хусусан дар қиссаи болозикр Шариф Шараф шахси босавод, дилсӯзи ҳама, меҳнатдӯст, инсонии бошараф, ҳалолкор тасвир гардидааст, ки барои наҷоти як духтар аз дасти се авбош ба ҷанголи додситон Мелс Катаевич меафтад ва ба кулфату шиканҷаҳои руҳӣ гирифта мешавад. Мелс Катаевич аз зумраи инсонҳое, ки барои ба даст овардани маблағи муфти ба ҳар кор қодиранд. Барои ӯ ва ӯ

баринҳо муҳим гунаҳкор нест, муҳим он аст, ки ӯ пул дорад. Дар қатори садҳо қурбонии дигар Шариф Шараф низ шомил мегардад ва дар натиҷа панҷ сол ба зиндон меафтад.

Ҳамин тавр, Шералӣ Мӯсо аз асар ба асар ба кушодани моҳияти воқеаву рӯйдод майл мекунад, доир ба ҳалли масъалаву мушкилоти замон савол мегузорад ва моҳияти воқеиятро дар воқеаҳои мавриди инъикос ҷустуҷӯ мекунад. Хусусан, дар қиссаи “Ситам” [12] чунин тарзи корбарӣ равшантар ба мушоҳида мерасад. Адиби публитсист бар он аст, ки инсон аз замони ба дунё омадан дар азоб аст, аммо яке зиёдтар ва дигаре камтар ҷафои рӯзгор мекашад. Қаҳрамони қиссаи мазкур духтарест, ки аз аввали ҳаёт қурбонӣ шудааст, қурбонии ҷаҳолати падар, зулми шавҳар, фиреби ноҷавонмардон, ки дар охир боиси бироҳа шудани ӯ мегардад. Бо чунин тафсилот ва ҷузъиёт овардани ҳаёти қаҳрамон ва дар пасманзари он нишон додани рӯзгори дигар ҳамаҷагон дар як қисса муаммоест гиреҳбаста ва муаллиф низ ин гиреҳро намегушояд. Адиб қаҳрамонро паст намезорад, ба мазҳакаи ом намекашад ва барои амалҳои нагиниш маҳкум низ намекунад, аммо ба гузаштаи ӯ рӯзи умумӣ менамояд, то симояро хубтар нишон диҳад.

Дар қисса баробари исботи он ки ҳар як инсон бегуноҳ ба дунё меояд, боқӣ кӣ мешавад, дар ҷомеа чӣ мавқеа пайдо мекунад, муаллиф савол мегузорад, ки оё ин ҳама аз ӯ вобаста аст ё не. Ба ин минвол ӯ симои Ситамро пешорӯи назари хонанда меорад. Ҳанӯз қаҳрамонро бинабар саҳии зоймон духтурон ба қайсар ба берун меоранд ва модараш қариб мемурд ва то синни яксолагии домони гиряро сар намедод. Дар ин асно масъалае, ки муаллиф бевосита ба он таваҷҷуҳ мекунад духтар ё писар будани тифли навзод аст. Дар ҷомеаи мо нафароне ҳастанд, ки байни писару духтар фарқ мегузоранд, ба писар бартарӣ медиҳанд. Одина, ки ба даму нафас эътиқод дошту монеа ба беморхона бурдани занаш мешавад пас аз он ки духтар будани тифлро мефаҳмад кӯтоҳ, аммо бо таассуф: “Яъне духтар!” гуфта мемонад.

Ситам бо орзую ҳавас дар мактаб бо баҳои аъло мекунад, аммо падар ӯро ба ҷавони сарватманде, ки Даврон ном дорад, ба шавҳар медиҳад. Инҷо проблемаи дигари доғи рӯз нахондан ва бе розигӣ ба шавҳар додани духтарро муаллиф ба миён мегузорад. Ба бахти бади Ситам шавҳараш Даврон марди ҷохил, майзада, дағал ва аз ишқу муҳаббат беҳабар буда, зери шаллоқ “ҳар рӯз гиря дидагонаро тар мекард ва ноҳуни ғам дилашро меҳарошид” [12, с. 62]. Ба болои ин Ситам таваллуд намекунад, мефаҳмад, ки Даврон зандида буда, аз зани пештарааш фарзанд ҳам доштааст. Пас аз тарки хонаи шавҳар Ситамро падар бо монеаи моиндар ба хона роҳ намедиҳад ва Ситам ба дасти Гургалӣ меафтад.

Чунин ҷараён гирифтани суҷаи асар хонандаро ба таҳрик меорад. Гургалӣ авбош буда, бо дуздӣ ғоратгарӣ зиндагӣ мекунад ва бо зӯрӣ Ситамро дар хонааш нигоҳ медорад. Ситам, ҳарчанд талош мекунад, ки аз хонаи Гург бишавад, раҳӣ намеёбад: насиҳат, панд, гиря, илтиҷо ба мард таъсир намерасонад. Ба тасвири нависанда: «Чеҳраи Ситам лаҳза дар лаҳза тиратар мешуд ва ғамаш чун шаби сиёҳ дарозу беохир. Тамоми вучудаш аз бераҳмии тақдир дард мекард, муштҳои Гург дар баданаш месӯхт» [12, с. 120].

Ш. Мӯсо дар ин қисм саргузашти талхи ятимӣ ва печидаи Гургалиро меорад, ки дар хурдсолӣ аз падару модар маҳрум монда, дар тарбияи Одина ном шахс калон шудааст. Гургалӣ тақвиятдиҳандаи образи Даврон ва нишондиҳандаи ахлоқи ҷамъиятӣ аст. Гург ба Насиба, Нигора ном духтарҳо дил мебандад, аммо ишқаш бебарор аст. Сипас дар доми гурӯҳи дуздон меафтад. Ба дуздӣ ғорат даст мезанад. Оқибат ба даст меафтад. Аз рӯи тасвири муаллиф хонанда ҳис мекунад, ки Гург гурги борондида аст, аммо чӣ сабаб шуд, ки ӯ гург шуд. Ин ҷиҳати масъалаи, ки адиб матраҳ кардааст, низ оқибати фоҷиабор доштани амалҳои номатлуби инсонист. Ҳатто худ Гург хулоса мекунад, ки “Дузд, дузд аст ва дуздро оянда нест. Ҳеч зане ба ман хушбахт намешавад. Нақши ин муҳр то рӯзи қиёмат дар пешонии ман аст” [12, с. 179].

Баъдан, сужаи аз даст ба даст гузаштани Ситам ва билохира ба дасти Филбону ном зани далла афтодану аз ноилоҷӣ сабукпо шудани ӯ қиссаро рангин месозад. Ситам пулу сарвати зиёде ҷамъ мекунад, аммо ин ҳамаро ба қатли Букашка ном хушдораш муттаҳам шудани ӯ дар комаш талх мегардонад ва ҳамин гуна пурсучӯи милиса саргузашти Ситамро ба хонанда мекушояд. Бо ташаббуси муфаттиш бегуноҳии Ситам собит гардида, ӯ озод мешавад ва бо ҷуръати нависанда симои Ситам чун инсони бегуноҳ ва дубора таваллудшуда таҷаллӣ мекунад, ки барои муборизаи ҳаёти нав қадам мегузорад. Ба ақидаи муҳаққиқ Равшани Ёрмуҳаммад дар насри муосири тоҷик қиссаи «Ситам» ҷойгоҳи хосса дорад ва онро метавон “таҳқиқи мухталифи паҳлуҳои муносибатҳои иҷтимоӣ” [16, с. 83] донист. Бинобар ақидаи ин мунаққид “симои ин зани ҷабрдида ва таҳқиршуда ба ин пуррагӣ бори аввал дар адабиёти тоҷик тасвир мешавад” [16, с. 83], чунки он аносиреро фаро гирифтааст, ки хоси публитсистика аст. Ба назари мо, мақсади муаллиф дар ин қисса тасвири масъалаҳои ахлоқии занон аст, ки аз сиришти ҷомеа, муносибатҳои иҷтимоии одамон сар задааст. Ситам қаҳрамони типӣ ва мусбат аст, ки ба сараш фоҷиаи замона бор шудааст.

Бо ҳамин, адиб таъкид мекунад, ки пули бо роҳи ҳаром, аммо осонакак ба дастомада хушбахтӣ наоварда, ибтидои бадбахтиҳост. Меҳнати ҳалол ва як бурида нони бо арақи ҷабин ба дастомада болотар аз ҳама чиз аст. Ӯ тариқи зиндагии шоистаи нафарони меҳнатдӯст ва поквичдон, ки оғозу анҷомашон покист, инсонҳоро ба дунёе раҳнамоӣ мекунад, ки номаш меҳнат аст. Ин бесабаб нест, зеро худ Шералӣ Мӯсо аз истеҳсолот ба эҷод ворид шуда, меҳнатро шараф медонад, дар асарҳои бадеияш низ онро тасвир, тарғиб ва дар симои ҳар қаҳрамон намо медиҳад, кӯи номуродиро бо имону вичдони асил тавъам тасвир мекунад, ки дар натиҷа задухӯрди ақл – дар симои руҳи публитсистии замон ва нафс – дар падидаҳои номатлуб рух дода, чӣ дар ҳикояҳои ҳаҷвӣ ва чӣ осори бадеии ӯ ҳақиқати дорои оҳанги иҷтимоӣ буруз ва бешак ғолиб мегардад. Яъне аз дидгоҳи бадеият ба риштаи тасвир кашидани воқеаҳои ҳаётӣ ва бо тақозои публитсистикаи ҳаҷвӣ муносибату баррасӣ кардани мушкилоти ҷомеа ҷанбаи вежаи осори бадеии Ш. Мӯсоро ҳамчун адиби публитсист ташкил медиҳад.

Адабиёт

1. Азимов, А. Публицистика ва воқеият / А. Азимов. – Душанбе: Шарқи Озод, 2020. – 143 с.
2. Асозода, Х. Таърихи адабиёти тоҷик (давраи нав) / Х. Асозода. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2014. – 672 с.
3. Муродов, М. Асосҳои эҷоди журналистӣ (Китоби дарсӣ) / М. Муродов. – Душанбе, 2014. – 256 с.
4. Муродов, М. Публицистикаи ҳаҷвӣ (Масъалаҳои пайдоиш, инкишоф ва таҳаввул) / М. Муродов. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 576 с.
5. Муродӣ, М. Нақши публицистика дар ташаккули афкори созанда / М. Муродӣ // Паёмномаи фарҳанг. – 2021. – №1 (53). – С. 75-87.
6. Мусулмонӣён, Р. Назарияи адабиёт / Р. Мусулмонӣён. – Душанбе: Маориф, 1990. – 334 с.
7. Мӯсо, Ш. Дурбин: ҳикояҳо, ҳаҷвиёт, латифаҳо, хомпазҳо / Ш. Мӯсо. – Душанбе: Адиб, 1998. – 192 с.
8. Мӯсо, Ш. Сӯғ: Қиссаҳо / Ш. Мӯсо. – Душанбе: Адиб, 2000. – 192 с.
9. Мӯсо, Ш. Осиш: Қиссаҳо / Шерали Мӯсо. – Душанбе: Адиб, 2003. – 152 с.
10. Мӯсозода, Ш. Тулӯ дар ғуруб. Маҷмуаи қиссаҳо ва ҳикояҳо / Ш. Мӯсозода. – Душанбе: Адиб. – 2008. – 320 с.
11. Мӯсо, Ш. Қиссаи баҳорӣ. Маҷмуаи қисса ва ҳикояҳо / Ш. Мӯсо. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011. – 232 с.
12. Мӯсо, Ш. Ситам (Қисса) / Ш. Мӯсо. – Душанбе: Бухоро, 2013. – 295 с.
13. Мӯсо, Ш. Бахшиши тоҷикӣ (Ҳаҷвиёт) / Ш. Мӯсо. – Душанбе: ЭР-Граф, 2022. – 364 с.
14. Носиров, О.С. Вижагиҳои мавзӯиву жанрии публицистикаи Баҳриддин Азизӣ / О.С. Носиров. – Диссер. барои дараҷаи илмӣ н.и.ф. – Хучанд. – 2023. – 190 с.
15. Чумъаев, М. Маҳорати нависанда Чамолӣдин Тошматов дар истифодаи воситаҳои забон / М. Чумъаев // Паёмномаи фарҳанг. – 2024. – №2 (66). – С. 89-100.
16. Шерали Мӯсо дар пажӯҳишҳои илмӣ оммавӣ / мураттиб И. Юсуфӣ; муҳаррир М. Муродӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2023. – 480 с.
17. Шукуров, М. Паҳлуҳои тадқиқи бадеӣ. Баъзе масъалаҳои адабиёти ҳозираи тоҷик / М. Шукуров. – Душанбе: Ирфон, 1976. – С. 73-91.

**Муроди Мурод,
Юсуфов Ифтихор**

О ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ АСПЕКТАХ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ПРОИЗВЕДЕНИЕ ШЕРАЛИ МУСА

На самом деле, наука не может быть создана без чутких переговоров, литературное произведение и искусство не могут быть созданы без использования интеллекта писателя. В научно-популярных произведениях

интеллект, мудрость и мировоззрение тесно связаны, а в художественных произведениях правда жизни, жизненные пейзажи, образы и характеры людей изображаются силой науки, знаний и поэтического воображения.

Писатель выбирает события и образы своего произведения не только из жизненных реалий, но и создает их силой разума и художественного воображения. Поскольку сфера создания публицистики широка, в зависимости от условий и развития общества она также расширяется на разных этапах, способствуя освещению наиболее серьезных проблем общества и его недостатков. Известно, что любое средство изображения способствует, прежде всего, красочному и интересному выражению мысли и в то же время ясному и выразительному выражению идеи и содержания.

Один из аспектов творческой деятельности Шерали Мусо является писательство. В 1994 году он был принят в Союз писателей Таджикистана. С 2007 по 2010 год возглавлял отдел очерк и публицистики, с 2001 по 2015 год председатель надзорной комиссии Союза писателей Таджикистана, в этот период писатель публикует ряд художественных произведений. Но в этих произведениях, наряду с художественной вооброжением, есть и публицистическая душа того времени.

Публицистические аспекты творчества писателя можно наблюдать в двух типах творчества: 1. Сатира; 2. Художественная проза.

В статье подробно рассматриваются особенности этого вида произведений и определяются художественные и публицистические аспекты отдельных произведений.

Ключевые слова: публицистические аспекты, художественные произведения, Шерали Муса, полемика, литература и искусство, разум и мудрость, писатель, научно-популярные произведения, публицистическая душа, средства изображения, воображение, мысль, идеи и содержание, публицист, социальная справедливость.

**Murodi Murod,
Yusufov Iftikhor**

ABOUT JOURNALISTIC ASPECTS OF FICTION WORKS BY SHERALI MUSO

Science cannot be created without careful reasoning, just as literary work and art cannot be created without the use of the writer's intellect. In popular science works, intellect, wisdom, and worldview are closely related, while in fiction, the truths of life, life landscapes, and human characters are depicted through the combination of knowledge, experience, and poetic imagination.

The writer selects events and images not only from real life but also creates them using reason and artistic imagination. The scope of journalistic creation is broad and expands according to societal conditions and development, contributing to the coverage of critical social problems and shortcomings. Any means of depiction serves first to present thought vividly and engagingly, and simultaneously to express ideas and content clearly and effectively.

One aspect of Sherali Muso's creative activity is writing. In 1994, he was admitted to the Writers' Union of Tajikistan. From 2007 to 2010, he headed the essay and journalism department, and from 2001 to 2015, he served as chairman of the

supervisory commission of the Writers' Union. During this period, he published numerous works of art. In these works, alongside artistic imagination, the journalistic spirit of the time is also evident.

The journalistic aspects of the writer's work are particularly observable in two types of creativity: 1) Satire; 2) Fiction. The article examines the features of these works in detail and defines the artistic and journalistic aspects of individual works.

Keywords: journalistic aspects, works of art, Sherali Muso, polemics, literature and art, reason and wisdom, writer, popular science works, journalistic spirit, means of representation, imagination, thought, ideas and content, publicist, social justice.

ТДУ:002+07+008+82точик+057+621.397.13+659.14

**Муродӣ Мурод,
Сафарзода Моҳира**

ИМКОНОТИ ЖАНРҲОИ ПУБЛИТСИСТИЮ БАДЕӢ ДАР НАМОИ ИМИЧӢ ДАВЛАТ

Дар мақола имконият ва бартариҳои гуруҳи жанрҳои публитсистию бадеӣ, ҳосса лавҳаву очерк ва сафарномаву филми телевизионӣ мустанад дар инъикоси воқеиятҳои имичсоз таҳқиқ шудааст.

Жанрҳои публитсистию бадеӣ, ҳосса лавҳаву очерк, ки аз аносири касбии рӯзноманигорӣ ва ҳунарии тасвиргароӣ хуб бархӯрдоранд, барои инъикоси воқеиятҳои имичсоз мувофиқ ва ҷолиб мебошанд.

Шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон, бахусус ТВ “Тоҷикистон” ва “Телевизиони Сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” бо истифода аз хусусият ва имконияти жанрҳои лавҳаву очерк силсилаи асарҳоро таҳия намудаанд, ки ифодагари зебоиҳои диёр, ҳосса шаҳри Душанбе ва мавзёҳои табиӣ сайёҳии кишвар мебошанд.

Шакли таҳияи суҷаҳо дар лавҳаву очеркҳо гуногун ва мутафарриқ аст. Аксари лавҳаҳо дар навъи лирикӣ буда, дар шакли силсила ва бидуни матн таҳия гардидаанд. Дар ин гуна лавҳаҳо ҷойи суҳанро садои мувофиқ ва форами мусиқӣ гирифтааст.

Хусусияти очеркҳоро суҷаҳо ва рангорангии онҳо ташикл медиҳад. Силсилабарномаҳои “Ривоят ё ҳақиқат”, “Роҳ ба роҳ”, “Экотуризм”-и телевизиони “Сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” чунин хусусият дошта, дар онҳо мавзеву инфросохторҳои сайёҳии кишвар ва табиати барои сайёҳат мусоид тарғиб гардидааст.

Умуман, кормандони эҷодиву техникии шабакаҳои телевизионӣ бо истифода аз имконоти жанрҳои публитсистию бадеӣ асарҳоро таҳия намудаанд, ки руҳияи баланди муаррифӣ дошта, дар ташаккули симои мусбати Тоҷикистони соҳибистиклол нақши бориз гузошта метавонанд.

Калидвожаҳо: жанр, публитсистию бадеӣ, воқеият, имконот, имич, имичсозӣ, барномаи телевизионӣ, лавҳа, очерки сафарӣ, сафарнома, филми мустанад, ташаккул.

Ҳарчанд жанрҳои иттилоотӣ дар инъикоси воқеиятҳои имичсоз нақши созгор доранд, аммо дар ташаккули имич, аз ҷумла имичи давлат доманаи жанрҳои публитсистию бадеӣ фарохтар ва имкониятҳояшон зиёдтар аст. Гурӯҳи жанрҳои публитсистию бадеӣ – лавҳа, очерк, фелетон, помфлет, луқма, эпиграмма бо услуби хоссаи худ, ки дорои унсурҳои публитсистӣ ва бадеӣ мебошанд, аз гурӯҳҳои дигари жанрҳои публитсистика фарқ мекунанд. “Хусусияти фарқкунандаи жанрҳои публитсистию бадеӣ, пеш аз ҳама он аст, ки сохтори онҳоро синтез ва алоқамандии аносири ҳуҷҷативу бадеӣ ташкил медиҳад. Дар эҷоди ин гурӯҳи жанрҳо ҳам унсурҳои касбии журналистӣ ва ҳам бадеӣ – ҳунари тасвиргарой истифода мешаванд”[6, с. 223]. Маҳз ҳамин ҷиҳатҳо боиси ҷолибияти бештар ва таъсиргузориҳои амиқ дар матни ин жанрҳо мегардад. Истифодаи ин жанрҳо дар телевизион ҷолибияти дигар дорад. Наворҳои гӯё ва намои нафосату латофати зебоии атроф бадеияти суҳанро бештар намуда, бинандаро шоҳиди бевоситаи далелу арқом мегардонад. Аммо, ба назари мо, бо сабабҳои гуногун, аз ҷумла камии вақт, камҳавсалагии рӯзноманигорон, заҳмати бештар имкон намедиҳад, ки кормандони эҷодии телевизион ба ин аносир батадриҷ эътибор диҳанд. Маъмултарин жанрҳои публитсистию бадеие, ки шабакаҳои телевизиони Тоҷикистон дар инъикос ва намои воқеиятҳои имичсоз истифода мебаранд, лавҳа, очерк ва сафарнома аст.

Лавҳа жанри нисбатан хурд ва мушаххаси публитсистию бадеӣ буда, дар барномаҳои телевизионӣ бештар аз ҷониби наворбардору коргардонҳо таҳия мегардад. Одатан “табиат, олами ҳайвонот, ҷашну солгардҳо ва амсоли он мавзӯи ин гуна лавҳаҳоанд, ки оҳанги амиқи иҷтимоиро соҳибанд”[3, с. 83].

Лавҳаҳои телевизионӣ, ағлаб дар навъи лирикӣ буда, дар онҳо лаҳзаҳои гуногуни ифодакунандаи симои кишвар, махсусан пойтахти давлат – шаҳри Душанбе таҷассум мегардад. Хусусан, дар фасли баҳор аз мавзӯҳои лолапӯши шаҳри Душанбе лавҳаҳои зиёди телевизионӣ таҳия мегардад, ки бегумон дар ташаккули бренди “Душанбе – шаҳри сабз” таъсири мусбат мегузоранд. Силсилаи лавҳаҳо, иборат аз 10 қисм, ки зери унвони “Гулҳои Душанбе” тариқи Телевизиони “Тоҷикистон” пахш гардид, намунае аз онҳост. Ин силсилаи лавҳаҳо аз ҷониби Фирдавси Бобоназар, Умедҷон Қаюмов, Раҷабалӣ Маҳмадалӣ, Баҳодур Турсунов ва Ихтиёр Додобоев таҳия гардида, зебӣ ва ҳусну латофати боғ ва дигар мавзӯҳои гуногуни шаҳри Душанберо, ки дар мавсими муайян дучанд шуда, макони асосии баргузориҳои фестивал-озмуни “Сайри гули лола” мегарданд, тараннум менамоянд. Дар ҷунин силсилалавҳаҳо, ки дар сомонаи Телевизиони “Тоҷикистон” бо унвони “Гулҳои Душанбе”[13] ишора гардидааст, зебоиҳои мавзӯҳои гулпӯши пойтахти кишвар: гулгашти атрофи фурудгоҳи байналмилалии Душанбе [9], маркази шаҳри Душанбе назди муҷассамаи шоҳ Исмоили Сомонӣ ва парлумони кишвар, майдони “Истиқлол”, назди “Кохи Наврӯз”-у “Кӯли ҷавонон”, назди маркази савдои “Садбарг”, муҷассамаи Садриддин Айнӣ ҳам дар ҳолати рӯзона ва ҳам дар шаб дар шакли алоҳида инъикосу тасвир гардидааст. Доираи паҳши ин лавҳаҳо аз 1 то 5 дақиқа ро фаро мегирад.

Ин силсилаи лавҳаҳо оӣ аз матн буда, мусиқиҳои гуногунмазмун ба сифати сухан барои дарки моҳияти манзараҳо ба бинанда кумак мерасонанд. Силсилалавҳаҳои “Гулҳои Душанбе” соли 2023 тариқи шабакаи телевизиони Тоҷикистон паҳш гардида, ҳамон сол дар саҳифаи Ютубии ин шабака – <https://www.youtube.com/@AkhboriTojikiston/videos> гузошта шудааст, ки то имруз дарёфт ва тамошои онҳо имконпазир аст. Ҳамчунин, барои васеъ шудани доираи бинандагон лавҳаҳо бо забони англисӣ низ номгузорӣ гардидаанд (nature of Tajikistan). Ин имкон медиҳад, ки ҳангоми ҳустуҷӯи интернетӣ тавассути калидвожаҳои англисӣ низ лавҳаҳои номбурда, пешорӯи бинанда гарданд.

Дар лавҳаҳои лирикии телевизионии бе матн на танҳо гулҳои Душанбе, балки табиати мавзеҳои гуногуни кишвар, махсусан, мавзеҳои сайёҳӣ, баргузори чорабиниҳои ҷашнҳои мутантани фарҳангӣ, ба монанди Наврӯзи байналмилалӣ, фестивали “Чанд ранги чакан”, “Сайри гули лола”, аксияи “Тоҷикона мепӯшем”, ки аксарият тарғибгари фарҳанг ва расму оинҳои миллӣ мебошанд, таҷассум мегардад. Дар чунин лавҳаҳо дарёфти ҳолати тасвир ва ҳузиёти сужавӣ муҳим аст, зеро маҳз чунин ҳолатҳо ба лавҳаҳо мазмуни воло бахшида, ҷанбаи таъсирпазирии онҳоро пурқувват менамояд, ки дарку фаҳми он – муаррифии мусбати Тоҷикистон барои бинандаи гуногунзабон ва гуногунмиллат аҳаммият мебахшад. Чунинчӣ, дар лавҳаи “Тоҷикистон. Чакан” [19] ҳунари чакандӯзии бонувони тоҷик инъикос гардидааст. Дар он чодарҳои арусонаи чаканӣ, тоқиҳои гулдӯзии мардона, ҳувдонҳои атласу чакандӯзӣ бо муди муосир ва усули тайёр кардани онҳо аз ҷониби гурӯҳи занон ва омӯзиши ин ҳунари мардумӣ ба духтарони мактабхон дар ҳаҷми 2 дақиқаю 36 сония нишон дода мешавад.

Табиати Тоҷикистон ва минтақаҳои гуногуни таърихӣ сайёҳии он бештар тавассути “Телевизиони Сайёҳӣ ва ҳунариҳои мардумӣ” ба номош гузошта мешавад. Аксари маводи фарогирандаи мавзеҳои сайёҳии ин шабакаи телевизионӣ низ дар қолаби лавҳаи лирикӣ бошанд ҳам, ағлаби онҳо бо навиштаҷоти номи мавзе аз тарафи чапи экран бо забони англисӣ, фарқ мекунанд. Дар ин лавҳаҳо низ мусиқии мувофиқ ва шунаво таъсирнокии наворҳоро баланд менамояд. Ин усули дуруст аст, зеро лавҳаро “тарзе бояд тасвир кард, ки хонанда ва ё бинандаву сомеъ ба зиндагӣ дилгармӣ пайдо кунад, дар дил амалҳои неки одамият, меҳнатдӯстӣ, ватанпарвариро парварад ва ҳамеша ба амали хайр кӯшад” [7, с.181]. Ҳамин ҷиҳатҳо дар лавҳаҳои “Ҳавзи Кайнар. Нозкул”, “Чорчаман. Дарвоз”, “Искандаркӯл”, “Кули морон, хонаи Восеъ”, “Тоҷикистон – биҳишти рӯи замин”, “Дараи Ромит”, “Сафеддара – макони сайёҳӣ”, “Наврӯзи Душанбе”, “Ба қадри обҳои ҷорӣ бояд расид” [12] ва амсоли инҳо ба равшанӣ мушоҳида мегардад. Ин ба он далолат мекунад, ки бо таҳия ва паҳши лавҳаҳо аз мавзеҳои табиӣ ва имконоти сайёҳӣ телевизиони “Сайёҳӣ ва ҳунариҳои мардумӣ” дар ташаккули имиҷи мусбати сайёҳии Тоҷикистон ва бренди “Тоҷикистон – кишвари сайёҳӣ” саҳм мегирад. Ин ҳадаф на танҳо дар қолаби жанри лавҳа, балки дар жанрҳои очерк ва сафарнома низ ба мушоҳида мерасад. Силсилабарномаҳои “Ривоят ё ҳақиқат”, “Роҳ ба роҳ”, “Экотуризм”-и телевизиони мавриди назар аз

зумраи очерку сафарномаҳоеанд, ки дар онҳо мавзеву инфросохторҳои сайёҳии кишвар ва табиати мусоид барои сайёҳат тарғибу ташвиқ мегардад.

Дар ҳар се барнома унсурҳои жанрии сафарнома мушоҳида гардида, аз рӯйи банду бастаи мавзӯ, тарзи пешниҳод ва тарғибу ташвиқ дар ташаккули имиҷи Тоҷикистон таъсири мусбат гузошта метавонанд.

Очерки телевизионӣ вежагӣ ва таъсиринокии хосса дорад. “Яке аз ҷузъиёти барҷастасозии очерк ин иштироки мустақили журналист дар сахнаҳои навор аст. Пайдо шудани ӯ дар кадр далели муътамадии воқеа ва шиносии деринаи вай бо қаҳрамон мебошад” [8, с.108]. Дар барномаҳои “Ривоят ё ҳақиқат”, “Роҳ ба роҳ”, “Экотуризм” низ ин ҷузъиёт ошкоро эҳсос гардида, ҷолибияти барномаро бештар намудааст. Масалан, ҳозир шудани журналист Манзура Шарипова дар миёни кӯҳу тепаву ғорҳое, ки атрофшон ривоятҳои зиёд мавҷуданд, таваҷҷуҳи бинандаро ҷалб намуда, бевосита ва бо тафсир маълумот додан дар бораи онҳо ва ворид шудан ба мавзёҳои “афсонавӣ” бинандаро ба сайёҳати он мавзёҳо бештар мегардонад. Вақте журналист М. Шарипова дар доманаи кӯҳ истода, аз муъҷизаҳои “Чаноро”-и ноҳияи Ёвон дар бораи чанори азиме, ки болои сангҳои бузург рӯидааст, ривоятҳо нақл мекунад сипас атрофи он чанор давранон далелҳои ба ривоят мувофиқро нишон медиҳад, беихтиёр таваҷҷуҳи бинанда ба ҷолибияти намоиш ва макони тасвиршаванда дучанд мегардад, дар қалби ӯ хоҳиши бевосита дидани он мавзёҳо пайдо мешавад.

Бояд зикр кунем, ки Телевизиони “Сайёҳи ва ҳунариҳои мардумӣ” шабакаи нисбатан ҷавон буда, қабл аз таъсиси он дар телевизионҳои дигар низ очеркҳои сафарӣ ва сафарномаҳои тарғиб ва муаррифкунандаи имконоти сайёҳии Тоҷикистон пахш мегардид. Аз ҷумла, дар барномаи “Сайёҳ”-и Телевизиони “Тоҷикистон”, ки муаллифи он Дилбар Начмиддин буд, ба ин самт таваҷҷуҳи хосса менамуд. Чун барномаи “Сайёҳ” тули солҳои зиёд аз ТВ “Тоҷикистон”, дар қолаби очерки сафарӣ таҳия ва пахш мегардад, фарогири ағлаби самтҳои сайёҳӣ мебошад. Масалан, агар дар “Экотуризм” аз сайёҳии экологӣ, дар “Роҳ ба роҳ” аз дидаву шунидаҳои роҳи сафар то мавзеи муайян ва дар “Ҳақиқат ё ривоят” аз мифу асотирҳои дар бораи ин ё он мавзё нақл карда шавад, аммо дар барномаи “Сайёҳ” ин ва дигар паҳлуҳои соҳаи сайёҳии кишвар ва имконоти минтақаҳои он дар самти рушди соҳа мавриди инъикос қарор мегирад.

Дар муқоиса ба барномаҳое, ки тавассути ТВ “Сайёҳи ва ҳунариҳои мардумӣ” пахш мешаванд, дар барномаи “Сайёҳ”-и ТВ “Тоҷикистон” услуби бадеӣ ва тавсифҳои образнок бештар ба мушоҳида мерасад, ки ин махсусияти жанрии очерки сафарӣ ба ҳисоб рафта, аз маҳорату суҳандонии журналист дарак медиҳад. Ба таъбири муҳаққиқ В. Свик “Очерк ба муқоисаҳои образнок асос ёфта, бо образҳои бадеӣ, унсурҳои маърифатӣ пур шудааст, баҳодихҳои фардиро дар бар мегирад, ки боиси умумиятҳои амиқ мешавад” [10, с. 236]. Ба ин мазмун, журналист Д. Начмиддин дар васфи шаршарои Сари Хосор чунин мегӯяд: “Тамошои шаршарои Сари Хосор чӣ қадар ҷолиб аст. Дар ҳар резиши об мо зебогии хоси оби мусавфоро эҳсос менамоем. Чашми касро ин манзара тасхир мекунад.

Кӯҳсорони кишвар ҷолибу дилфиреб бунёд шудааст. Қудрати табиат бо кӯҳсорони диёр дар ҳар гӯшае моро дар ҳайрат мегузорад. Он чӣ ки табиат эҷод мекунад, эҷози инсон оҷиз аст” [16].

Бояд қайд кунем, ки пешниҳод шудани Соли 2018 “Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” ва солҳои 2019-2021 “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” боис гардид, ки журналистон ба мавзуи сайёҳӣ таваҷҷуҳи бештар зоҳир намоянд. Зеро, “дар қатори дигар омилҳои ҷалби сайёҳон ба ин ё он кишвар, мавзёҳои таърихӣ муқаддас ва манзараҳои дилфиреб низ аз омилҳои асосӣ ба ҳисоб меравад” [2, с.14]. Бо тақозои ин, дар ин давра таваҷҷуҳ ба мавзёҳои таърихӣ ва муқаддас зиёд гардида, ба ин васила жанри очерки сафарӣ ва сафарнома дар шабакаҳои телевизионӣ рушд намуд. Дар телевизиони “Қаҳоннамо” низ лоиҳаҳои зиёде роҳандозӣ гардиданд, ки аксарият дар қолаби очерки сафарӣ пешниҳоди бинанда мегарданд. Аз ҷумла, барномаҳои “Сарзамини сайёҳӣ” ва “Сайру саёҳати Тоҷикистон”, ки муаллиф ва барандаи он Ҳофиз Абасаев мебошад, дар муаррифии имконоти сайёҳӣ нақши бориз гузошта метавонад. Ин барнома ҳафтае як маротиба пахш мегардад.

Таҳлилҳо нишон дод, ки дар робита бо шароити хуби техникӣ ва таъмини моддии шабакаҳои телевизионӣ қариб дар тамоми шабакаҳо очерки сафарӣ мавзёе пайдо намудааст, ки ин ба пешрафти соҳаи сайёҳии кишвар бетаъсир намеронад.

Ҳамин тавр, наворҳо ва барномаҳои Телевизиони “Сайёҳи ва ҳунарҳои мардумӣ” аз як тараф, мавзёҳои гуногуни истироҳативу сайёҳӣ ва ёдгориҳои кишварро маррифӣ намояд, аз ҷониби дигар, “барои ҷалби сайёҳони дохиливу хориҷӣ ва тавсеа бахшидани қаҳонбинию маърифати кишваршиносии мардум мусоидат менамояд” [1, с.110].

Аз солҳои 2000-ум ин ҷониб дар шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон филмҳои мустанади телевизионӣ бештар гардид. Махсусияти филмҳои мустанади телевизионии шабакаҳои миллии мо дар он аст, ки дар онҳо образнокӣ ва бадеият зиёд аст. Аз ин лиҳоз, онҳоро ба гурӯҳи жанрҳои публицистӣ бадеӣ ворид мекунанд. Асоси ин филмҳоро “воқеаҳои муҳими таърихӣ ва рӯйдодҳои миқёсан васеъ” [4, с.23] ташкил медиҳанд. Мавзуи асосии ин гуна филмҳои мустанад муҳаббат ба ватан, расидан ба қадри сулҳу озоиш, истиқлолият, ваҳдат, шинохти корномаи Президент, Иҷлосия тақдирсоз ва амсоли ин мебошад, ки бештар дар арафаи ҷашнҳои миллий, санаҳои муҳими таърихӣ таҳия мегарданд. Масалан, дар соли 2000-ум филмҳои “Аз ҷашн то ҷашн” [11] ба ифтихори 9-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, “Тоҷикистон: самараҳои ҳамкорӣ” [20] бо забони англисӣ, “Тоҷикистон ба асри XXI бо Эмомалӣ Раҳмонов” [18] бахшида ба муносибатҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар соли 2000-ум; соли 2001 филмҳои “Даҳ қадами устувор” бахшида ба 10-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аз 10 қисм [14], соли 2002 филми “Оташи ҷанг ва парчами нанг” бахшида ба даҳумин солгарди Иҷлосияи 16-уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, даъвати 12. Дар 10 қисм, муаллиф ва равӣ Садриддин Шамсиддинзода [12] ва “Сулҳи бебозгашт” бахшида ба 5-солагии имзои Созишномаи умумии Истиқрори сулҳ ва ризоияти миллий дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [17] аввалин намунаи

филмҳои телевизионӣ будаанд, ки дар ташаккули имичи Тоҷикистони соҳибистиқлол ва шаклгирии имичи сарвари он Эмомалӣ Раҳмон чун роҳбари сиёсии сулҳпарвару роҳкушо нақш гузоштананд. Баъдан, таҳияи ин гуна филмҳо бо унвонҳои гуногун дар ҷашнҳои милливу давлатӣ анъана гардид. Мундариҷаи онҳоро маводи хазинаи телевизиони “Тоҷикистон” ва хазинаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил намуда, матни пасинаворӣ бо садои ровиёни шинохта ва журналистон Фирӯз Умаров, Самариддини Шамсиддин, Қурбони Собир, Қурбони Ҳомид, Худойдод Орифӣ, Шоҳрух Тошев, Ғаниҷон Олим, Амирхудо Иматхудо, Дилшод Алсамадов, Ҳошимҷон Раҳимов хонда мешавад. Усули мусоҳиба дар филмҳои телевизионӣ маъмул буда, андешаи шоҳидони воқеа, роҳбарони мақомотҳои давлатии давр ва имрӯза дар филмҳо пайваста истифода мегарданд.

Дар филми мустанад, чунончи муҳаққиқ И. Усмонов навиштааст: “исбот намудан лозим аст, то бинанда як мушкилоти фикриро аз сар дур кунад”. Ба ин манзур, филми мавриди назар ва ҳамчунин филмҳои дигар, аз шубҳаву фирқҳои духӯра орӣ аст. Аз ҷумла, дар филми “Эмомалӣ Раҳмон – асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ” (иборат аз се қисм), ки дар бораи тадбирҳои Пешвои миллат баҳри таъмини сулҳу ваҳдат дар мамлакат, баргардонидани гурезаҳои иҷборӣ аз хориҷ, ҷараён ва натиҷаҳои мулоқоту музокирот бо нерӯҳои муҳолиф баҳри истиқрори сулҳу ваҳдат дар Тоҷикистон нақл мекунад, назари Талбак Назаров собиқ вазири корҳои хориҷии ҚТ, Қаҳҳор Маҳкамов Президенти ҶШС Тоҷикистон (солаи 1990-1991), Зариф Ализода ёрдамчии президенти ҚТ оид ба масоили ҳуқуқӣ, Абӯнабӣ Сатторзода муовини вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон (1999-2006), Шермуҳаммад Шоҳиён раиси Суди олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Музафар Ашуриён вазири адлияи ҚТ, Рафиқа Мӯсоева Раиси Кумитаи Шурои олии ҚТ оид ба сохтори давлат (1990-1995), Раҳимзода Рамазон вазири корҳои дохилии ҚТ талошҳои Эмомалӣ Раҳмон ва ҷонбозиҳои ӯро дар роҳи расидан ба ҳаёти озоишта асоснок ва боварибахш гардондааст. Дар гуфтаҳои онҳо хислатҳои инсондӯстӣ, ватанпарварӣ ва фидоии роҳи сулҳ будани Эмомалӣ Раҳмон равшану бараъло ифода ёфтааст. Махсусан, паҳши порчаҳо аз суҳанронҳои Президенти кишвар доир ба сулҳу ваҳдат дар макон ва лаҳзаҳои гуногун пур аз самимияту эҳсоси баланди ватанхоҳӣ буда, ҷанбаи эмотсионалӣ ва ифтихории филмро қавӣ гардондааст. Бо тамошои ин филм, бавежа, боварӣ ба халқ муҳаббату эътимоди шаҳрвандон ба роҳбари давлат самимона эҳсос мегардад. Чунин суҳанони Эмомалӣ Раҳмон, ки пайваста садо медиҳад, ҷомеаро ба иттифоқу якдигарфаҳмӣ водор месозад: “Қаҳрамон халқи Тоҷикистон аст. На ягон ҳизб на ягон шахси дигар. Худи мардуми Тоҷикистон сиёсати пешгирифтаи сулҳофариро дастгирӣ кард ва мо миллати тоҷик сарчамъ гаштем. Ваҳдати миллии тоҷикон осон ба даст наомадааст”[21].

Аз таҳлили умумӣ ва мухтасари барномаҳои шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон, махсусан, Телевизиони “Тоҷикистон” ва Телевизиони “Сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” маълум мегардад, ки кормандони эҷодиву техникии ин шабакаҳои телевизионӣ бо истифода аз

имконоти жанрҳои публитсистию бадеӣ асарҳоеро таҳия намудаанд, ки руҳияи баланди муаррифӣ дошта, дар ташаккули симои мусбати Тоҷикистони соҳибистиқлол нақши бориз доранд. Истифодаи қолабҳои жанрӣ, хусусан жанрҳои лавҳа, очерк, сафарнома ва филмҳои мустанади телевизионӣ имкон додааст, ки рӯзноманигорону публитсистон, аз як тараф, воқеиятҳои таърихӣ замони соҳибистиқлолии Тоҷикистонро бо намои корномаи Сарвари сулҳҷӯву бунёдкори тоҷикон бозтоб намоянд, аз ҷониби дигар, дар ташаккули имиджи мусбати Роҳбари давлат ва дар шахсияти ӯ Тоҷикистони соҳибистиқлол нақш гузоранд.

Адабиёт

1. Абдуллоева, М. Муаррифии ёдгориҳои фарҳангӣ ва таърихӣ дар нашриҳои “Ҷумҳурият” / М. Абдуллоева // Паёми фарҳанг. – 2024. – 3(67). – С. 106-116.
2. Аминов, А. Ривоятҳои мардумӣ ва нақши онҳо дар рушди сайёҳӣ / А. Аминов // Паёми фарҳанг. – 2023. – 2(62). – С. 13-22.
3. Исмоилзода, З. Б. Жанрҳо ва баъзе қолабҳои нав дар журналистика (тавсифномаи мухтасар) / З. Исмоилзода. – Душанбе, 2019. – 172 с.
4. Қудус, Ҷ. Жанрҳои журналистикаи телевизион / Ҷ. Қуддус. – Душанбе, 2003. – 67 с.
5. Муминҷонов, З., Мелиқузиёв И. Вазифаҳои телевизиони муосир / З. Муминҷонов, И. Мелиқузиёв Вазифаҳои телевизиони муосир // Паёми фарҳанг. – 2023. – 31(61). – С. 88-97.
6. Муродӣ, М. Б., Салимзода, О. Асосҳои эҷоди рӯзноманигорӣ (Китоби дарсӣ. Нашри дуҷуми таҷдидёфта) / М. Муродӣ, О. Салимзода. – Душанбе: Донишварон, 2022. – 360 с.
7. Муродов, М. Асосҳои эҷоди журналист / М. Муродов. – Душанбе, 2014. – 325 с.
8. Саъдуллоев, А., Шоев, М. Асосҳои журналистикаи телевизион. Баҳши дуҷум бо тағйироту иловаҳо / А. Саъдуллоев, М. Шоев. – Душанбе, 2010. – 112 с.
9. Усмонов, И.К. Журналистика, ҷ. 4 / И.К. Усмонов. – Душанбе, 2011. – 474 с.
10. Цвик В. Л. Телевизионная журналистика: История, теория, практика: учеб. Пособия / В. Л. Цвик. – М. : Аспект Пресс. – 382 с.

Сарчашма

11. Аз ҷашн то ҷашн / ҳазина: Кассетаи 565, Ветасам SP-60
12. Гулҳои Душанбе #2 / nature of tajikistan / <https://www.youtube.com/watch?v=vFeGkTiejXs> (санаи муроҷиат 14.04.2025)
13. Гулҳои Душанбе. #1 / <https://www.youtube.com/watch?v=2l4ZcDtUZX4&t=25s> (санаи муроҷиат 14.04.2025)
14. Даҳ қадами устувор / ҳазина: Кассетаи 557-562, Ветасам SP-60
15. Оташи ҷанг ва парчами нанг. / ҳазина: Кассетаи 552-556, Ветасам SP-60

16. Сайёҳ - Балҷувон / Тоҷикистон вилояти Хатлон / Кулоб / Baljuvon / https://www.youtube.com/watch?v=LcWSRFniVSQ&list=PLkfeQ28Qae-uMk_kjz0zDZBv4m-_rvwwU

17. Сулҳи бебозгашт / ҳазина: Кассетаи 563-564, Ветасам SP-60

18. Тоҷикистон ба асри XXI бо Эмомалӣ Раҳмонов/ ҳазина: Кассетаи 567, Ветасам SP-60

19. Тоҷикистон Чакан / Таджикистан Чакан / Tajikistan Chakan / <https://www.youtube.com/watch?v=l-AXj0fM0NI&t=1s> (санаи муроҷиат 15.04.2025)

20. Тоҷикистон: самараҳои ҳамкорӣ / ҳазина: Кассетаи 566, Ветасам SP-60

21. Эмомалӣ Раҳмон – асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ. қисми 1./ <https://www.president.tj/president/films/filmograph y/67>

**Муроиди Мурод,
Сафарзода Мохира**

ВОЗМОЖНОСТИ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКО-ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ЖАНРОВ В ПРЕДСТАВЛЕНИИ ИМИДЖА ГОСУДАРСТВА

В статье исследуются возможности и преимущество группы публицистических и художественных жанров, прежде всего зарисовка, очерков, путевых заметок и документальных телефильмов в отражении имиджеобразующей реальности.

Публицистические и художественные жанры, особенно зарисовка и очерк, которые обладают в себе элементы профессиональной журналистики и художественной иллюстрации, подходят и интересны для отражения имиджеобразующей действительности.

Телеканалы Таджикистана, в частности ТВ «Таджикистон» и «Телевидение туризма и народных ремёсел», используя особенности и возможности жанров зарисовки и очерка, создали цикл произведение, отражающих красоту страны, особенно города Душанбе, а также природные туристические достопримечательности республики.

Форма создания сюжетов в зарисовки и очерков разнообразна и многогранна. Большинство зарисовок лирические, созданы последовательно и не имеет текста (слов). В таких зарисовках место текста (речи) занимает подходящее и приятное музыкальное звучание.

Особенностью очерков является их раннообразие сюжетов. Такой особенностью обладают циклы передач «Легенда или правда», «Дорога за дорогой», «Экотуризм» телеканала «Туризм и народные ремёсла», в которых рассказываются туристические достопримечательности и инфраструктура страны, а также природа, благоприятная для путешествий природа.

В целом творческий и технический состав телесетей, используя возможности публицистического и художественного жанров, создали произведения, отличающиеся высоким духом изложения, которые могут сыграть значительную роль в формировании положительного имиджа независимого Таджикистана.

Ключевые слова: жанр, публицистический и художественный, реальность, возможности, образ, создание имиджа, телевизионная программа, зарисовка, путевой очерк, путевые заметки, документальный фильм, формирование.

**Murodi Murod,
Safarzoda Mokhira**

POSSIBILITIES OF JOURNALISTIC AND ARTISTIC GENRES IN REPRESENTING THE IMAGE OF THE STATE

The article examines the possibilities and advantages of a group of journalistic and artistic genres, primarily sketches, essays, travel notes and documentary television films in reflecting the image-forming reality.

Journalistic and artistic genres, especially sketches and essays, which have elements of professional journalism and artistic illustration, are suitable and interesting for reflecting the image-forming reality.

Tajikistan TV channels, in particular TV "Tajikistan" and "Television of tourism and folk crafts", using the features and possibilities of the genres of sketches and essays, created a series of works reflecting the beauty of the country, especially the city of Dushanbe, as well as natural tourist attractions of the republic.

The form of creating plots in sketches and essays is diverse and multifaceted. Most of the sketches are lyrical, created sequentially and do not have text (words). In such sketches, the place of text (speech) is occupied by suitable and pleasant musical sounds.

A feature of the essays is their variety of plots. Such a feature is possessed by the cycles of programs "Legend or Truth", "Road after Road", "Ecotourism" of the TV channel "Tourism and Folk Crafts", which tell about tourist attractions and infrastructure of the country, as well as nature, favorable for travel nature.

In general, the creative and technical staff of television networks, using the possibilities of journalistic and artistic genres, created works distinguished by a high spirit of presentation, which can play a significant role in the formation of a positive image of independent Tajikistan.

Keywords: genre, journalistic and artistic, reality, possibilities, image, image creation, television program, sketch, travel essay, travel notes, documentary, formation.

ТДУ: 002+008+07+05+502+663.6+551.56/58

Эшонкулов Эшонкул

ИЪЙКОСИ МАСОИЛИ ОБ ДАР ҲАФТАНОМАИ «МИНБАРИ ХАЛҚ» (солҳои 2013 – 2023)

Мақола ба таҳлили бозтоби мавзуи об дар ҳафтаномаи “Минбари халқ” дар даҳсолаи охир баҳида шудааст. Тадқиқот бо истифода аз усулҳои таҳлили муҳтавои матн, таҳлили дискурсӣ ва фреймҳои маъноӣ анҷом шудааст. Натиҷаҳо нишон медиҳанд, ки мавзуи об ҳамчун масъалаи стратегии миллӣ ва байналмилалӣ ба таври пайваста ва афзалиятнок дар

фазои иттилоотии Тоҷикистон матраҳ мегардад. Ба андешаи муаллиф, истифодаи шаклҳои гуногуни пешниҳоди иттилооти марбут ба об ва захираҳои обӣ ва инчунин, ҳамкориҳои васеъ бо муҳаққиқон ва масъулон ба ҳафтанома имкон додааст, ҷанбаҳои гуногуни масъаларо инъикос намояд.

Таққот равшан менамояд, ки ҳафтанома тавассути наشري матолиби расмӣ, таҳлилӣ, ҳисоботҳо, мусоҳиба бо мутахассисон ва воқунишҳои иҷтимоӣ ба тарғиб ва пешбурди ҳалли масъалаҳои об, инъикоси ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар соҳаи захираҳои об саҳми назаррас гузоштааст.

Дар ҳафтанома мавқеи расмӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ, аз ҷумла пешниҳоди ташаббусҳои муҳими обӣ экологӣ дар Ассамблеяи генералии СММ, ба таври густарда таълиқ ва шарҳ ёфтааст. Нашири дар баробари паҳии ахбороти расмӣ инчунин қӯиши кардааст, ки ҳисси масъулиятиносии шаҳрвандонро нисбат ба масъалаҳои ҳифзи обу пирахҳо ва умуман муҳити зист боло барад.

Дар мақола, ҳамчунин, равандҳои таҳаввулоти шеваи пешниҳоди иттилоот, таносуби байни хабари расмӣ ва таҳлили мустақил, ҳамзамон нақши маърифатӣ ва тарбиявии матбуоти даврӣ дар равандҳои ташаккули сиёсати экологӣ ва фарҳанги истифодаи оқилонаи захираҳои обӣ мавриди таҳлил қарор мегирад.

Мақола муайян мекунад, ки «Минбари халқ» на танҳо минбари ҳизбӣ, балки василаи муҳим барои ташаккули афкори ҷомеа дар самти баррасии масъулони ва устувори масоили об маҳсуб меёбад.

Калидвожаҳо: “Минбари халқ”, ташаббусҳо, инъикос, масъалаҳои об, наشري матолиби расмӣ, пирахҳо, тағйирёбии иқлим, маърифати экологӣ, захираҳои обӣ.

Об ҳамчун манбаи стратегӣ ва омили бунёдии ҳаёт, ки дар ташаккули амнияти озуқаворӣ, энергетикӣ ва экологӣ нақши ҳалкунанда мебозад, яке аз захираҳои маҳдуд ва бебадал ба ҳисоб меравад. Аз дидгоҳи илмӣ масоили марбут ба об ба соҳаҳои муҳталифи илм, аз ҷумла экология, геосиёсат, ҳукуки байналмилалӣ ва илмҳои иҷтимоӣ алоқаманд мебошанд. Имрӯз масъалаи об яке аз мушкилоти мубрами асри XXI ба ҳисоб меравад, ки на танҳо дорои ҷанбаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, балки дорои аҳамияти геополитикӣ ва амниятӣ низ мебошад. Бар асари тағйирёбии иқлим, афзоиши аҳоли ва истифодаи исрофкорунаи захираҳои обӣ муноқишаҳои вобаста ба об дар саросари ҷаҳон рӯ ба афзоишанд. Бавежа, дар даҳсолаҳои охир бо шиддат гирифтани таъсири тағйирёбии иқлим, афзоиши талабот ба об ва нобаробарии дастрасӣ ба он об ба унвони яке аз масъалаҳои асосии амнияти глобалӣ шинохта шудааст [4]

Бар пояи назарияи дипломатияи захираҳо, кишварҳое, ки дорои захираҳои муҳиманд, ба воситаи ташаббусҳои дипломатӣ ва ҷалби таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ манфиатҳои миллии худро пуштибонӣ менамоянд. Тоҷикистон, бо доштани зиёда аз 60% захираҳои оби Осӣи Марказӣ, дар маркази геосиёсии ин минтақаи таърихан хушкӣ камоб қарор дорад. Мавҷудияти ин захираҳо барои ҷумҳурии на танҳо имконият, балки ҳамчунин масъулияи байналмилалиро низ тақозо доранд.

Матбуоти даврии Тоҷикистон дар тамоми давраҳои таърихӣ ва иҷтимоӣ ин мавзӯро бо шеваҳои гуногун ва шиддати мухталиф инъикос намудааст, ки он то имрӯз чанд марҳиларо дар бар мегирад: а) ду марҳилаи аввал давраи шуравиро бар бар мегирад, ки асосан масъалаҳои обёрии кишоварзӣ, сохтмони обанборҳо, истифодаи гидротехникии об ва баъдтар, дар давраи бозсозии Шуравӣ, асосан масоили ифлосшавии об, хушкшавии баҳри Арал, хатари канда шудани сарбанди кӯли Сарез ва обанбори НОБ-и Роғун, обанбори Зидӣ бозтоб гардидаанд [ниг. 14, с. 112], яъне бештар паҳлуҳои экологӣ ва муҳитизистӣ матраҳ гардидаанд.

Баъд аз ғурупошии Иттиҳоди Шуравӣ ва ба истиқлол расидани ҷумҳуриҳои Шуравӣ, аз байн рафтани низоми ягонаи истифодаи захираҳои обӣ ва обрасонӣ дар минтақаи Осиёи Марказӣ, сарвати миллии эълон шудани захираҳои обӣ ва сар задани баҳсҳо ва ихтилофҳои сиёсӣ перомунӣ сохтмони неругоҳҳо, тақсим ва истифодаи об марҳилаи куллан нав дар инъикоси масоили об дар матбуоти даврии кишвар оғоз гардид. Бо авҷи баҳсҳо атрофи сохтмони НБО-и “Роғун” масъалаи об дар заминаи геосиёсӣ ва манфиатҳои миллии матраҳ гардид. Матбуоти даврӣ дар ин марҳила бештар ба мақолаҳои илмӣ омтавӣ рӯй оварда, ба исбот кардани манфиати сохтмони неругоҳҳои обӣ ва обанборҳо барои хоҷагии халқӣ минтақа, манфиатҳои экологӣ, иқтисодии онҳо на танҳо барои Тоҷикистон, балки низ барои кишварҳои пойноб пардохтааст.

Аз даҳаи дуоми садаи бисту як, аз шуруи ташаббусҳои глобалии Тоҷикистон, дар матбуоти даврӣ марҳилаи нав оғоз гардид. «Ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллии – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон оид ба эълон намудани соли 2003 ҳамчун «Соли байналмилалӣ оби тоза» 25 сол пеш, 1 октябри соли 1999, пешниҳод шуда буд ва бо гузашти чоряк аср аҳамияти ин ташаббус торафт афзоиш ёфт» [3]

«Баъд аз пешниҳод намудани ташаббусҳои глобалии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар масъалаи об таваҷҷуҳи матбуоти даврии тоҷик ба нақши Тоҷикистон дар ҳалли ин масъала бештар гардид» [2, с. 104], қайд мекунад муҳаққиқ М. Баҳромзода. Дар ин марҳила бештар дар заминаи ташаббусҳои глобалии Тоҷикистон, масъалаҳои захираҳои обӣ ва ҳифзи пириҳо, таъмини обёрии кишоварзӣ ва оби нӯшокӣ, тармими шабакаҳои обрасонӣ, хатарҳои эҳтимолии кӯли Сарез, хушкидани баҳри Арал, маърифати экологӣ ва фарҳангии муносибат бо об, тағйирёбии иқлим, обшавии пириҳо ва обқибатҳои эҳтимоли ва ҳифзи онҳо таваҷҷуҳи васоити ахбори оммаро ҷалб кардаанд.

Дар ҷунин замина, нақши воситаҳои ахбори омма, махсусан расонаҳои давлатӣ, дар ташаккули маърифати экологӣ, баланд бардоштани масъулияти шаҳрвандон ва пуштибонии сиёсати давлатӣ муҳим арзёбӣ мешавад. Аз ин рӯ, ба омӯзиши механизмҳои инъикоси масъалаҳои об дар васоити ахбори омма, ки воситаи асосии ташаккули афкори умум ва пуштибонии сиёсати давлат мебошанд, аҳамияти махсус дода мешавад. Ҳадафи асосии ин таҳқиқот таҳлили муҳтавои ҳафтаномаи “Минбари халқ” дар робита ба масоили об дар давраи солҳои 2013–2023 мебошад. Ин нашрия ҳамчун минбари иттилоотии ҳизби ҳоким ва расонаи оммавии дорои нуфуз ба таври фаъол масъалаҳои обиро дар заминаи сиёсӣ, экологӣ

ва иҷтимоӣ инъикос менамояд. Аз нуқтаи назари усули таҳлилӣ, ин таҳқиқ ба усули таҳлили муҳтавоӣю мундариҷавӣ, таҳлили дискурс ва таҳлили матн таъя мекунад.

Муҳтавоӣ маводҳои марбут ба обро, ки «Минбари халқ» дар ин давра нашр кардааст, асосан ба панҷ навъ метавон ҷудо кард: 1) дипломатияи об ва ташаббусҳои байналмилалӣ; 2) об ҳамчун неъматӣ табиӣ ва манбаи ҳаёт; 3) обҳои кишоварзӣ ва идоракунии захираҳои обӣ; 4) об ва пириҳои дар муқобили тағйирёбии иқлим; 5) об ва ҳудудносии миллӣ/ахлоқӣ. Ин маъниҳо дар аксари матолиби мавриди назар ҳузур доранд, зеро аз тарафи ашхоси масъул, мутахассисон ва олимони ироа шудаанд. Масалан, дар шумораҳои 22. 08. 2013, 10. 06. 2015, 10. 08. 2016, 30. 11. 2016, 27. 09. 2017, 20. 07. 2018, 18. 03. 2021, 30. 07. 2021, 27. 04. 2022, 11. 05. 2022, 8. 07. 2022, 29. 03. 2023 аз ҷараёни баргузориҳои конфронсҳои байналмилалӣ марбут ба масоили об хабарҳои муфассал, ҳисоботҳо ва матнҳои суханронӣҳо ба нашр расидаанд, фарогири ҷанбаҳои гуногуни масъала мебошанд. Масалан, суханронии Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон дар Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи об (22. 08. 2013) дар ҳафтаномаи «Минбари халқ» на танҳо ҳамчун як иқдоми сиёсӣ, балки ҳамчун маводи публицистӣ арзиши баланд дорад. Чунон ки муҳқиқ Н. Охунзода қайд мекунад, «суханронӣҳои Президенти мамлакат аз ҷиҳати масъалагузорӣ ҷанбаи публицистӣ доранд, зеро дар онҳо руҳияи замон, вазъи иҷтимоӣю иқтисодӣ ва таъсири оммавӣ бартарӣ дорад» [8. с. 5]. Суханронӣ ба таври муассир аз гузаштаи наздик оғоз ёфта, ба ҳадафҳои имрӯзаву оянда мегузарад. Роҳбари кишвар хронологияи ташаббусҳои обиро бо пайдарпайии мантиқӣ муаррифӣ карда, арзишмандии ташаббусҳои қаблӣ ва натиҷаҳои мушаххаси солҳо ва даҳсолаҳо, аз ҷумла беҳтар шудани дастрасӣ ба оби тоза барои миллионҳо нафарро таъкид мекунад. Президент дар ин суханронӣ чанд проблемаи муҳими глобалиро ба миён мегузорад, аз ҷумла бо таъсири тағйирёбии иқлим об шудани пириҳои (30% талаф дар ҷанд даҳсола), ки барои минтақа хатари стратегӣ эҷод мекунад, нобаробарии дастрасӣ ба об – дар ҷаҳон 768 миллион нафар ба оби тоза дастрасӣ надоранд, ҷандсамтӣ ва фароиминтақавӣ будани масъала – захираҳои об ба беш аз 276 хавзаҳои дарёҳо марбут буда, амалҳои муштаракро талаб мекунанд, масъалаи муносибатҳои обӣ байни кишварҳои Осиёи Марказӣ, истифодаи умумии захираҳо ва мушкилоти тақсими захираҳо.

Роҳбари давлат дар суханронии худ бо таъя ба омор, далелҳои таҷрибавӣ ва таҳлилҳои муосир масъалаҳоро бо диди илмӣ ва прагматикӣ матраҳ намуда, ҷанд пешниҳоди амалӣ ва муҳимро ироа кардааст, аз ҷумла: ташкили даҳсолаи нави байналмилалӣ оид ба масъалаҳои об баъд аз соли 2015, таъсис додани Маркази байналмилалӣ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи об дар Душанбе, таҳияи ҳадафҳои устувори рушд, бо назардошти дастрасии комил ба оби тоза, идораи оқилонаи захираҳо, сармоягузорӣ ва технологияи муосир ва мубодилаи иттилоот.

Суханронӣ паёми ахлоқӣ ва инсондӯстӣ низ дорад. Масалан, рафъи камбизоатӣ ва нобаробарӣ, таъмини баробарии гендерӣ дар идораи захираҳои об, ҳамкориҳои фароиминтақавӣ ва манфиати тарафҳо, ки бо арзишҳои рушди устувори СММ мувофиқанд. Ва ниҳоят, паҳши маводҳои сатҳи олӣ аз ҷониби «Минбари халқ» нишон медиҳад, ки ҳизб пуштибони

сиёсати расмӣи кишвар аст ва нақши худро дар ташаккули афкори умум иҷро мекунад.

Нашри ин гуна матолиб бо забони сода ва пурмазмун ҳисси ифтихор аз ташаббусҳои Тоҷикистон дар сатҳи ҷаҳониро бедор мекунад ва умуман эҳсоси ифтихори миллиро боло мебарад, ба ин восита сатҳи иштироки шаҳрвандон дар масъалаҳои муҳим, аз ҷумла муҳити зист ва дастрасии мардум ба об баланд мегардад. Ин матлаб бо пешниҳод ва таҳлили масоили глобалӣ, аз ҷумла вазъи пирияхҳои Тоҷикистон ва тағйирёбии иқлим, дар ҳафтанома нақши маърифатӣ низ дорад. Ба ҷуз ин, ин суханронӣ ва умуман ҳамаи суханронӣҳои Президенти кишвар ҳамчун як манбаи омӯзишӣ метавонад барои донишҷӯён, муҳаққиқон ва мутахассисони соҳа намунаи равшани дипломатияи захираҳои обӣ бошанд.

Қисмати дигаре аз матолиби “Минбари халқ”-ро, ки ба масъалаҳои об бахшида шудаанд, мақолаҳои воқунишӣ ташкил медиҳанд. Матолиби воқунишӣ, чунон ки муҳаққиқ М. Муродӣ қайд мекунад, “ҳамчун матни публицистӣ хонандаро аз мавзӯ ба таври мухтасар огоҳ менамояд, моҳияти масъаларо шарҳ медиҳад, далоили зикршударо тасдиқ ё инкор мекунад, ҳақиқатро нишон медиҳад ва матлабро бо усули муҳокима баён менамояд” [6, с. 220]. Дар шароити афзоиши иттилоот ва гуногунандешии ҷомеа ин навъи матолиб воситаи муҳим барои баррасӣ ва таҳлили масоили иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ мебошад. Аз ин ҷост, ки ҳафтанома барои арзёбӣ ва шарҳу тавзеҳи ташаббусҳои глобалии Тоҷикистон ва кушодани моҳияти онҳо аз ин гуна матолиб зиёд истифода кардааст, монанди «Арзёбии ташаббусҳои наҷиб доир ба об» (5. 04. 2017), «Тоҷикистон – маркази дипломатияи ҷаҳонӣ об» (3. 07. 2019), «Дипломатияи об ва аҳамияти он» (22. 11. 2023), «Пешвои миллат - ташаббускори ҳадафҳои ҷаҳонӣ рушди устувор дар соҳаи об» (11. 05. 2022), «Ташаббусҳои Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳон (18. 01. 2023), «Пешвои миллат -ташаббускори ҳадафҳои ҷаҳонӣ рушди устувор дар соҳаи об», «Аҳамияти ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар масъалаҳои обу иқлим», «Нақши Тоҷикистон дар баргузориҳои конфронси оби Созмони Милали Муттаҳид», «Ташаббусҳои Тоҷикистон дар меҳвари гуфтугӯҳо» (19. 04. 2023), «Ташаббусҳои ҷаҳонӣ Тоҷикистон дар соҳаи обу иқлим ва ҳифзи пирияхҳо ба сокинони минтақа ва сайёра» (3. 05. 2023), «Ташаббусҳои ҷаҳонӣ пешвои миллат баҳри рушди устувори инсоният» (8. 02. 2023) ва ғайра.

Мақолаи «Ташаббусҳои наҷотбахш» [10] бо ишора ба асли таърихӣ ва фарҳангии об оғоз мегардад, ки он ҳамчун манбаи ҳаёт ва рамзи тамаддуни ҷаҳонӣ шинохта шудааст. Аз нигоҳи фарҳанги ориёӣ ва андешаи маънавии башарӣ, об ҳамчун муқаддасот пазируфта мешавад. Ба андешаи муаллиф, суханони Президенти Тоҷикистон дар ин замина таъкид бар он доранд, ки тамаддуни бузурги таърихӣ дар канори дарёҳо шакл гирифтаанд. Ин ҷанбаи фарҳангӣ ва таърихӣ заминаи асосии маънавии ташаббусҳои кишварро дар масъалаи об ташаккул медиҳад. Баъдан муаллиф бо овардани далелҳои мушаххас ва хронологияи дақиқ нишон медиҳад, ки Тоҷикистон аз нахустин давлатҳои буд, ки масъалаи обро ба сатҳи байналмилалӣ баровард. Аз таҳлили мақола бармеояд, ки Тоҷикистон сиёсати обро ҳамчун ҷузъи ҷудонопазири рушди устувор ва амнияти экологӣ мебинад. Ин мавқеъ дар иқтибос аз изҳороти муҳтарам Эмомалӣ

Раҳмон – «арзиши об аз нафту газ камтар нест», равшан баён шудааст. Пешниҳод оид ба таъсиси Маркази байналмилалӣ оид ба ҳамкорӣ ва дипломатияи соҳаи об дар шаҳри Душанбе низ аз қадамҳои амалии сиёсати стратегияи кишвар дарак медиҳад.

Мақола яке аз ҷанбаҳои муҳими иҷтимоӣ – дастрасии баробар ба обро таъкид мекунад. Иқтибосҳо аз суханронии намояндагони кишварҳои Африқой, ки дар конфронсиҳои обӣ иштирок доштанд, монанди «Ҷаноби олии муҳтарам Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, Шумо дар ҳақиқат дӯсту бародари ба дил наздики мардуми асрҳои аср ташнаи мо будед, ки ҳалли мушкилоти асосии мо – камобиро ба муҳокимаи СММ пешниҳод кардед» [10], аз он шаҳодат медиҳад, ки ташаббусҳои Тоҷикистон танҳо манфиати миллӣ надошта, балки ба ҳалли адолат дар сатҳи глобалӣ равона шудаанд. Бо овардани изҳороти намояндаи Нигерия, ки Тоҷикистонро “биҳишти ҳақиқӣ” номидааст, мақола арзишҳои башардӯстонаи ташаббусҳои дипломатии обро таъкид мекунад.

Хафтаноме доир ба як қатор проблемаҳои марбут ба об, ки дар ҷумҳурӣ мавҷуданд ва яке аз ҳадафҳои ташаббусҳо рафъи онҳо мебошад, матолиб ба таъб расондааст. Аз ҷумла, дар мақолаҳои «Вазъи оби нӯшокии пойтахт беҳ мешавад» (9. 01. 2014), «Дастрасӣ ба оби нӯшидани талоши бештар меҳодад» (3. 03. 2017), «Наздиктарин роҳи дастрасӣ ба оби нӯшидани кадом аст?» (15. 03. 2017), «Об дар кӯза ву мо ташналабон мегардем» (29. 05. 2019) масъалаи таъмини оби обёрӣ ва оби нӯшокии аҳолиро матраҳ шудааст. Масалан, мақолаи «Таъминот бо об – асоси ҳосили фаровон» [5] масъалаи камбуди об ва мушкилоти шабакаҳои обрасониро равшан баён мекунад. Инъикоси чунин масоил дар матбуот ба аҳоли ва муассисаҳои масъул имкон медиҳад, ки аз вазъи воқеӣ огоҳ шаванд ва муносибати худро бо об оқилона роҳандозӣ кунанд. Ифодаҳои мисли «дар натиҷаи касодии иқтисодӣ... аксар шабакаҳои об аз кор баромадаанд...» ва «15 ҳазору 620 гектар замини обӣ аз гардиши кишоварзӣ берун монда буд» [5], мушкилоти мавҷударо бо далелҳо нишон медиҳанд.

Ҳамчунин, мақола сиёсати давлатро дар самти беҳтар намудани вазъи обёрии кишоварзӣ муаррифӣ мекунад. Қисматҳои аз мақола тавсифи фаъолиятҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳамкорӣ бо Бонки Ҷаҳонӣ мебошанд: «Ҳукумат тадбирҳои ҷиддӣ меандешад ва аз буҷет... ҳар сол миллионҳо сомонӣ ҷудо менамояд» [5]. Ин гуна иттилоот метавонад эътимоди мардумро нисбат ба иқдомҳои давлатӣ боло барад ва онҳоро ба ҳамкорӣ ҳавасманд созад.

Дар мақола чанд мисоли воқеии ташкили ассотсиатсияҳои истифодабарандагони об (АИО) оварда шудааст. Ҳар кадом аз ин мисолҳо як намунаи мусбати ташаббус ва ҳамкориҳои сокинонро нишон медиҳад: «АИО «Беҳбудӣ» – ноҳияи Вахш – 170,5 гектар замин аз нав обёрӣ шуд», «АИО «Нушор» – ноҳияи Тоҷикобод – 173 гектар», «АИО «Ҷидоят» – ноҳияи Қумсангир – 311,4 гектар», «АИО «Оби ширин» – шаҳри Кӯлоб – 174 гектар». Ин намунаҳо нишон медиҳанд, ки рӯзнома меҳодад тавассути мисолҳои воқеӣ ташаббусро тарғиб кунад ва дигар хоҷагиро ба ҳамошиш ва ҳамкорӣ даъват намояд.

Ин гуна масоил на танҳо дар жанри мақола, инчунин дар жанрҳои мусоҳиба ва ҳисобот низ матраҳ шудаанд. Маслан, мусоҳиба таҳти унвони

«Дастрасӣ ба оби нӯшидани талоши бештар меҳонад» [12] як намунаи равшани журналистикаи иҷтимоиву сиёсӣ. Ин мусоҳиба дар навбати аввал мақоми Тоҷикистонро ҳамчун ташаббускори ҷаҳонӣ дар масъалаи об намоиш медиҳад. Таъкиди пайдарпай ба Қатъномаҳои СММ ва нақши Пешвои миллат дар роҳандозии онҳо нишон медиҳад, ки рӯзнома меҳонад хонанда муҳим будани саҳми Тоҷикистонро дар сатҳи байналмилалӣ дарк кунад. Ин ба таври возеҳ сиёсати расмӣ давлатро таблиғ намуда, таъкид мекунад, ки масъалаи об – танҳо мушкила нест, балки асоси дипломатияи об низ ҳаст.

Бо пешниҳоди оморҳои дақиқ, ки то ҳол 42,4% аҳоли ба оби нӯшидани дастрасӣ надоранд, рӯзнома масъалаи обро ҳамчун як мушкилаи иҷтимоӣ ба намоиш мегузорад. Ин нуктаҳо нишон медиҳанд, ки рӯзнома на танҳо барномаҳоро таблиғ мекунад, балки барои фаҳмондани масъалаҳои ҳалталаби об як саҳнаи муколама мешавад. «Мусоҳибагар, - ба қавли М. Муродӣ, - дар бисёр маврид ҳамчун муҳаққиқ амал карда, зехнияти қаҳрамонро мекобад» [7, с. 96].

Саволҳои хабарнигор сабаки ташвиқотӣ надоранд. Онҳо таҳқиқкунанда ва мутавозинанд ва ба мусоҳиб имкон медиҳанд, ки на танҳо натиҷаҳои бадастомада, балки мушкилот ва зарурати ҳалли онҳо низ таъкид шавад. Аз ин рӯ, нақши рӯзнома дар инъикоси масъалаи об дар ин мавод ба таври муваффақона дар се сатҳ иҷро шудааст: иттилоотрасонӣ, фаҳмондадихӣ ва саҳнасозӣ барои муколамаи сиёсӣ ва иҷтимоӣ.

Соли 2018 дар ҷумҳурӣ нархи об боло меравад ва ин то андозае норозигии ниҳодҳои кишоварзиро ба миён меорад. Ҳафтанома ба ин масъала таваҷҷуҳ карда, чанд мақола, аз ҷумла «Нархи обрасонии кишоварзӣ боло рафт. Чаро?» (6. 06. 2018), «Об ва нархи обрасонӣ» (13. 06. 2018), «Мушкилоти асосӣ - пардохти ҳаққи обрасонӣ» (21. 02. 2019), «Ҳоҷагӣ ҳаққи обрасониро намедиҳанд» (4. 08. 2021) ба нашр расонда, масъаларо аз зовияҳои гуногун ва бо матраҳ кардани иддиҳои ду тараф, яъне ниҳодҳои масъули ҳукумати ва истифодабарандагони об, бозтоб кардааст. Масалан, дар мақолаи «Об ва нархи обрасонӣ» [13] мавзӯи обрасонӣ дар иртиботи зич бо рушди соҳаи кишоварзӣ ва таъмини амнияти озуқаворӣ кишвар баррасӣ гардидааст. Навишта бо шеваи таҳлилӣ ва бо ба назар гирифтани ҷанбаҳои гуногун: иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маъмурӣ таҳия шудааст. Дар баррасии масъала, рӯзнома мавқеи се гурӯҳи асосиро баён кардааст: мақомоти расмӣ (Агентии беҳдошти замин ва обёрӣ), вазорату идораҳо ва деҳқонон, мутахассисон ва пажӯҳишгарони соҳа.

Ин усули гуногуннигарӣ боиси он гардидааст, ки хонанда масъалаи болоравии нархи обрасониро аз зовияҳои мухталиф дарк намояд. Ҷолиби таваҷҷуҳ он аст, ки дар мақола ба ҷои пешниҳоди якҷонибаи иттилоӣ, муколама ва таносуби андешаҳо пешниҳод шудааст, ки ин яке аз хусусиятҳои журналистикаи таҳқиқотӣ ва таҳлилӣ ба ҳисоб меравад.

Яке аз ҷиҳатҳои муҳими мақола дар он аст, ки масъалаи об ва нархи он на танҳо аз нуктаи назари хоҷагидорӣ, балки ҳамчун мушкили иҷтимоӣ баён шудааст. Бахусус, дар шарҳи миқдори оби лозим барои зироатҳо ва таъсири болоравии нархи об ба арзиши маҳсулот, рӯзнома нишон медиҳад, ки об як унсурҳои муҳими занҷираи иқтисодии деҳот аст. Мавқеи Вазорати

кишоварзӣ дар бораи он ки болоравии нархи об метавонад боиси камшавии ҳавасмандии истеҳсолгар гардад, бо далелҳои оморӣ тасдиқ шудааст.

Дар матлаб тавачҷуҳи хос ба мушкилоти техникӣ ва инфрасохториҳои обрасонӣ зоҳир мегардад: нав карда нашудани пойгоҳҳои обкашӣ, норасоии таҷҳизоти гидротехникӣ, набудани низоми назорати одилонаи об (дарвозаҳо, обченкунакҳо ва сохторҳои мониторинг). Пешниҳодҳои муаллифи мақола низ ҷолибанд: пойин бурдани нархи об дар мавсими кишт, додани субсидияҳо, таъсиси «пулиси об», эҳёи таҷҳизоти назоратӣ ва такмили фаъолияти ассотсиатсияҳо, ки ин ҳама қобили баррасии сиёсӣ мебошанд. Бо истифода аз шеваҳои гуногуни таҳлил, овардани далоили тарафайн, мисолҳои воқеӣ ва пешниҳоди роҳҳалҳо, рӯзнома тавонистааст, ки як масъалаи печидаро бо равшанӣ ва масъулият ба ҷомеа расонад.

Масъалаи пирияхҳо аз мавзуҳои дигарест, ки дар ҳафтанома солҳои охири мавриди таҳқиқ, махсусан баъд аз қабули ташаббуси ҷаҳонии Тоҷикистон оид ба Рӯзи ҷаҳонии ҳифзи пирияхҳо эълон шудани 21 март ва Соли байналмилалӣ ҳифзи пирияхҳо эълон шудани соли 2025 ба таври васеъ инъикос гардидааст, ки мақолаҳои «Наврӯз ва парастии об» (19. 03. 2014), «Таъсири тағйирёбии иқлим ба захираҳои об» (10. 08. 2016), «Пирияхҳои Тоҷикистон - сарчашмаи асосии об дар минтақа» (28. 03. 2018), «Обшавии пирияхҳо мушкили ҷаҳон» (1. 02. 2023), «Қаламрави пирияхҳо» (18. 01. 2023) «Аз яхистонҳо то таъсиси геопарки пирияхҳо дар ВАНҶ» (19. 07. 2023), (8. 11. 2023) «Пирияхҳо - қисми биосфера ва концентратсияи моддаҳои заҳронок» аз он ҷумлаанд.

Ҳамчунин, ҳафтанома як қатор матолибро, монанди «Наврӯз ва парастии об» (19. 03. 2014), «Муқаддасоти об» (28. 06. 2017), «Ҷазираҳои об» (5. 07. 2017) ба нашр расондааст, ки ба арзиши маънавияи ахлоқии об дар фарҳанги инсонӣ, бавежа фарҳанги миллӣ бахшида шудаанд. Ин гуна мақолаҳо асосан ду ҳадфро ба дунбол доранд: аввал, ташвиқи андеша дар бораи об ҳамчун неъматӣ муқаддас ва унсури асосии ҳаёт, дуюм, пуштибонӣ аз ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон оид ба об. Масалан, мақолаи «Андешаи ҷиддӣ оид ба об пас аз ҳазору чорсад сол» [1], ки аз тарафи номзади илмӣ фалсафа Ш. Абдуллозода, иншо шудааст, бо истинод ба ояти Қуръон («Оё дар бораи об, ки менӯшед, андешидаед?») - Қ. 56:68) баҳси густардаеро дар бораи арзиш, ҳаётбахшӣ ва муаммои экологӣ-иҷтимоӣ об пеш мегузорад.

Мақола бо услуби омехтаи илмӣ-таблӣғотӣ ва динӣ-ахлоқӣ навишта шуда, бо истифода аз таҷрибаи муаллиф дар сафар ба Эрон ва мушоҳидаи хушкӣ рӯдхонаҳои он кишвар оғоз мешавад, ки ҳамчун заминаи муқоисавӣ барои баҳо додан ба вазъияти об дар Тоҷикистон истифода мегардад. Ин шеваи пешниҳод инъикоси масъалаи обро аз маҳдудии доираи илмӣ берун оварда, ба шуури вичдони омма низ равона мекунад.

Муаллиф дар матлаб чанд бор ба ташаббуси Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон, махсусан дар сатҳи СММ, ишора мекунад, ки нишон медиҳад, рӯзнома бо аз роҳи масъулияти давлатӣ ва сиёсати иттилоотӣ пеш меравад.

Дар сатҳи ахлоқӣ ва иҷтимоӣ муаллиф исроф накардани об, олуда накардани захираҳои обӣ ва масъулияти инсоният дар баробари табиатро таъкид мекунад. Вожаи калидии мақола «андешидан» на танҳо тафаккури зеҳнӣ, балки масъулияти ахлоқии инсонро низ дар бар мегирад. Мақола, аз як тараф, тавассути маърифат, ахлоқ ва дин ҳисси масъулиятро нисбат ба об

бедор мекунад ва аз тарафи дигар, дастгирии сиёсати давлатии Тоҷикистонро дар сатҳи байналмилалӣ нишон медиҳад.

Таҳлили динамикаи инъикоси масоили об дар «Минбари халқ» нишон медиҳад, ки инъикоси он дар ҳафтанома раванди афзоишӣ дорад. Маслан, агар ҳафтанома дар солҳои 213 – 3, 2014 – 3, 2015 – 4, 2016 – 3 матлаб нашр карда бошад, тайи солҳои 2017 – 12, 2018 – 15, 2019 – 6, 2020 – 4, 2021 – 5, 2022 – 4, 2023 – 20 мавод ба таъб расондааст. Ҳамчунин аз ин баррасӣ бар меояд, ки дар ҳафтанома солҳои 2017-2018 ва соли 2023 нашри матолиби марбут ба обу пиряхҳо ба маротиб зиёд гардидааст, ки ин иртибот ба қабули пешниҳодҳои Тоҷикистон – Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор» солҳои 2018-2028 ва эълон шудани 21 март Рӯзи байналмилалии ҳифзи пиряхҳо, соли 2025 Соли ҳифзи пиряхҳо дорад.

Ҳафтанома маводҳои марбут ба обро таҳти рубрикаҳои «Ташаббусҳо», «Даҳсолаи байналмилалӣ об барои рушди устувор», «Кишоварзӣ», «Иқтисод», «Мушкилот», «Сиёсати хориҷӣ», «Соли 2025 – «Соли байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо» ва ғайра ба таъб расондааст. Маводҳои расмӣ – ҳисоботҳо аз чараёни конфронсҳои байналмилалӣ ҷумҳуриявӣ ва дигар чорабиниҳои ҳукуматӣ, матни суханронӣҳо, қарорҳо, паёмҳо ва изҳоротҳои расмӣ роҳбарияти давлат, ки дар ҳафтанома мавқеи асосӣ доранд, яке аз манбаҳои муҳими иттилоот дар фаъолияти журналистӣ ба шумор мераванд. Умуман, матолиби мавриди пажӯҳиш дар жанрҳои хабарӣ муфасссал, ҳисобот, мақолаи таҳлиلى ва мусоҳиба иншо шудаанд, ки дар миёни онҳо мақолаҳои таҳлиلى мавқеи асосӣ доранд.

Манбаи иттилоот ё худ муаллифони матолиби марбут ба об дар «Минбари халқ» асосан олимону мутахассисон ва масъулони ниҳодҳои давлатианд, монанди ректори Академияи идоракунии давлатӣ, ноиби президенти АМИТ, ходими калони илмӣ Институти ботаника, физиология ва генетикаи растани АИ ҶТ, Шоирӣ халқии Тоҷикистон, муовини якуми Раиси ҲХДТ, мудири кафедраи сотсиологияи ДМТ, директори генералии Корхонаи воҳиди давлатии "Ҳоҷагии манзилию коммуналӣ", директори Агентии обуҳавошиносӣ ва монанди инҳо мебошанд. Аз ин рӯ, матолиби нашрия, аз як тараф, ҷанбаи таҳлилии қавӣ доранд ва, аз тарафи дигар, мақоми муаллифон эътимоднокии матолибро барои хонанда тақвият медиҳад.

Хулоса, таҳлили маводи «Минбари халқ» нишон медиҳад, ки нашрия дар баробари таблиғи сиёсати давлат, нақши муассирро ҳамчун платформаи иттилоотӣ илмӣ ва маърифатӣ дар масъалаҳои марбут ба захираҳои обӣ иҷро мекунад. Об дар ҳафтанома ҳамчун мавзӯи стратегӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ муаррифӣ шуда, маводҳо бештар ба шакли мақолаҳои таҳлиلى ва шарҳҳои муфасссал ба нашр расидаанд, ки ин нишон медиҳад, масъалаи мазкур муҳокимавӣ ва сиёсати умумимиллӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин росто нақши Пешвои миллат ҳамчун симои асосии ташаббусҳои байналмилалӣ пайваста ва муассир инъикос ёфта, ҷойгоҳи Тоҷикистонро дар ҳалли масоили глобалии об ба ҷомеа таъкид намудааст. Тавассути фреймҳои гуногуни маъноӣ (ифтихори миллӣ, таҳдиди тағйирӣ иқлим, экологӣ-ахлоқӣ, ташаббуси сиёсӣ) об ҳамчун падидаи ҷандқабата муаррифӣ шудааст. Дар ин замина ҳафтанома маълумоти илмӣ муҳими экосистемавӣ ва обӣ, пиряхшиносиро таблиғ карда, аҳаммияти

сиёсию геостратегии обро дар сиёсати байналмилалӣ шарҳ медиҳад ва ба ташаккули ҷаҳонбинии экологӣ дар ҷомеа мусоидат менамояд.

Адабиёт

1. Абдуллозода, Ш. Андешаи ҷиддӣ оид ба об пас аз ҳазору чорсад сол / Ш. Абдуллозода / Шерзот Абдуллозода // Минбари халқ. – 2017. – 1 март.
2. Баҳромзода, М. Дараҷаи инъикоси масъалаҳои марбут ба об дар нашриҳои «Ҷумҳурият» / М. Баҳромзода // Паёмномаи фарҳанг. – Дешанбе, 2022. – № 3 (59). – С. 99-107.
3. Дипломатияи обӣ. <https://mfa.tj/tg/berlin/view/15855/diplomatiyai-obi> Санаи мурочеа: 26. 06. 2025.
4. Доклад ООН о состоянии водных ресурсов мира за 2020 год. <https://www.unwater.org/publications/un-world-water-development-report-2020>. Санаи мурочеа: 22. 05. 2025.
5. Курбонова, М. Таъминот бо об – асоси ҳосили фаровон / М. Курбонов // Минбари Халқ. – 2014. – 24 апрел.
6. Муродӣ М. Б. Асосҳои эҷоди рӯзманигорӣ / М. Муродӣ, О. Салимзода. – Душанбе: Донишварон, 2022. – 360 с.
7. Муродӣ, М. Б. Воқеиятҳои муҳими рӯз ва инъикоси онҳо дар жанрҳои хабар ва мусоҳиба / М. Муродӣ, М. Султонов // Паёмномаи фарҳанг. – Дешанбе, 2024. – № 3 (67). – С. 89-100.
8. Охунзода, Н. Масъалаи бунёдкорихо дар суҳанронихои Пешвои миллат ва инъикоси он дар нашриҳои «Ҷумҳурият» (2001-2010) / Н. Охунзода. – Душанбе: Истеъдод, 2024. – 192 с.
9. Раҳмон, Э. Суҳанронӣ дар маросими ифтитоҳи Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи об / Э. Раҳмон // Минбари халқ. – 2013. – 22 август.
10. Саидов, М. Ташаббусҳои наҷотбахш / М. Саидов // Минбари Халқ. – 2021. – 20 январ.
11. Усмонов, И. К. Жанрҳои публицистика / И. Усмонов. – Душанбе: Бебок, 2017. – 140 с.
12. Худойбахшов, Н. Дастрасӣ ба оби нӯшиданӣ талоши бештар меҳодад / Н. Худойбахш // Минбари халқ. – 2017. – 3 май.
13. Худойбахшов, Н. Об ва нархи обрасонӣ / Н. Худойбахшов // Минбари халқ. – 2018. – 13 июн.
14. Эшонкулов, Э. инъикоси масъалаи захираҳои оби Тоҷикистон дар матбуоти даврӣ / Э. Эшонкулов // Паёмномаи фарҳанг. – Душанбе, 2022. – № 4 (64). – С. 110-117.

Эшонкулов Эшонкул

ОТРАЖЕНИЕ ВОДНЫХ ПРОБЛЕМ В ЕЖЕНЕДЕЛЬНОЙ ГАЗЕТЕ «МИНБАРИ ХАЛҚ» (2013–2023 ГГ.)

Статья посвящена анализу отражения водной проблематики в еженедельнике «Минбари Халқ» за последнее десятилетие. Исследование проводилось с использованием методов контент-анализа текста, дискурс-

анализа и семантических окон. Результаты показывают, что проблема воды последовательно и преимущественно поднимается как национальная и международная стратегическая проблема в информационном пространстве Таджикистана. По мнению автора, использование различных форм представления информации, связанной с водой и водными ресурсами, а также широкое сотрудничество с исследователями и должностными лицами позволило еженедельнику отразить различные аспекты проблемы.

Исследование показывает, что еженедельник посредством публикации официальных, аналитических статей, репортажей, интервью со специалистами и социальных откликов внес значительный вклад в продвижение и популяризацию решения водной проблематики, отражая международные инициативы Таджикистана в сфере водных ресурсов.

Еженедельник широко пропагандирует и разъясняет официальную позицию Республики Таджикистан на международной арене, в том числе путем представления важных водных и экологических инициатив в Генеральной Ассамблее ООН. Помимо трансляции официальных новостей, издание также пыталось повысить чувство ответственности граждан по отношению к вопросам охраны воды и ледников и окружающей среды в целом.

В статье также анализируются процессы эволюции способа подачи информации, взаимосвязь официальных новостей и независимого анализа, а также образовательная и воспитательная роль прессы в процессах формирования экологической политики и культуры рационального использования водных ресурсов.

В статье определяется, что «Народная кафедра» является не только партийной платформой, но и важным инструментом формирования общественного мнения в направлении ответственного и устойчивого рассмотрения водных вопросов.

Ключевые слова: Минбари халқ, инициативы, освещение водных проблем, публикация официальных материалов, ледники, изменение климата, экологическое просвещение.

Eshankulov Eshankul

REFLECTION OF WATER ISSUES IN THE WEEKLY NEWSPAPER “*MINBARI KHALQ*” (2013-2023)

The article analyzes the reflection of water issues in the weekly *Minbari Khalq* over the past decade. The research was conducted using text content analysis, discourse analysis, and semantic window methods. The results show that water is consistently and prominently addressed as a national and international strategic issue in the information space of Tajikistan. According to the author, the use of diverse forms of presenting information related to water and water resources, as well as extensive cooperation with researchers and officials, has enabled the weekly to highlight various aspects of the issue.

The study demonstrates that the weekly, through the publication of official and analytical articles, reports, interviews with specialists, and social responses, has made a significant contribution to promoting solutions to water issues and reflecting Tajikistan's international initiatives in the field of water resources.

The newspaper actively publicizes and explains the official position of the Republic of Tajikistan in the international arena, including the presentation of important water and environmental initiatives at the UN General Assembly. In addition to reporting official news, the publication has sought to raise citizens' sense of responsibility regarding water, glacier protection, and the environment more broadly.

The article also examines the evolution of information presentation, the balance between official news and independent analysis, as well as the educational role of the press in shaping environmental policy and fostering a culture of rational water use.

The study concludes that “*Minbari Khalq*” is not only a party platform but also an important tool for shaping public opinion toward responsible and sustainable approaches to water issues.

Keywords: newspaper “*Minbari Khalq*”, initiatives, water issues, official publications, priorities, climate change, environmental education.

МУАЛЛИФОН

Ашӯрзода Саида – И. В. дотсенти кафедраи санъатшиносӣ ва назарияи мусиқии ДДСФ ба номи М. Турсунзода. Нишонӣ: ш. Душанбе, кӯчаи Турсунзода 4, ҳ. 6. Тел: 907221846. E-mail: Sfaizalieva@mail.ru.

Бухориев Олим – ходими пешбари илмӣи шуъбаи фолклори Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АМИТ, номзади илми филология. Нишонӣ: 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 21. Тел.: + 992 93 863 19 62. E-mail: olim.bukhori@bk.ru.

Имомзода Мухаммадҷусф – доктори илмҳои филологӣ академик, профессори кафедраи назария ва адабиёти навини форсии тоҷикии ДМТ, Тел.: (+992) 9358064444.

Иноятова Зебинисо – н.и.ф., ассистенти кафедраи телевизион ва радиошунавонии ДМТ. Нишона: 7340025, ш. Душанбе, Ҷумҳурии Тоҷикистон, хиёбони Рӯдакӣ, 17. E-mail: Inoyatova.zebo@mail.ru. Тел.: (+992) 770002518.

Комилзода Шариф – номзади илмҳои педагогӣ, ходими пешбари илмӣи шуъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. Нишонӣ: 734024, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, К. Техрон 5. Тел.: (992) 900-67-18-06; E-mail: komilzoda1958@mail.ru

Мирзоев Саъдӣ – ходими калони шуъбаи фарҳанг ва санъатшиносии ПИТФИ. Нишонӣ: Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Деҳотӣ 23/2, ҳ. 66, тел.: (+992) 935767008; E-mail: mirzosaadi@mail.ru

Муродӣ Мурод – доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи матбуоти Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Нишона: Тоҷикистон, 734035, ш. Душанбе, ноҳияи Фирдавсӣ, кӯчаи Фирдавсӣ, 95, ҳ. 6. E-mail: murodi-65@mail.ru

Навбаҳорова Бибисултон – ходими калони илмӣи шуъбаи фолклори Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АМИТ, номзади илми филология. Нишонӣ: 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 21. Тел: (+992) 93 144 1300. E-mail: nawbahor_01@inbox.ru

Раҳимов Билолиддин – ходими калони илмӣи шуъбаи фарҳанг ва санъатшиносии ПИТФИ. Нишонӣ: Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734018, ш. Душанбе, Хиёбони Н. Қарабоев 17. Тел: 921775553. E-mail: biloliddin.Rahimov33@gmail.com

Рачабова Азиза – ходими калони илмӣи шуъбаи фаъолияти китобдории ПИТФИ. Нишонӣ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Н. Қарабоев 17. Тел.: (992) 915058353.

Сафаралиев Бозор – профессор, доктор педагогических наук, профессор Самаркандского государственного института иностранных языков. Тел.: + 9634623048. E-mail: bozorsafaraliev@mail.ru

Сафарзода Мохира – Таджикский национальный университет, кандидат филологических наук, докторант кафедры телевидения и радиовещания факультета журналистики. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки 17, E-mail: anusha-16@mail.ru. Тел.: (+992) 93-862-94-65

Эшонқулов Эшонқул – ходими пешбари илмӣи шуъбаи ахбори омма ва таъбу наشري ПИТФИ. Нишонӣ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Н. Қарабоев, 17. Телефон (+992) 934-61-51-60, E-mail: askikho@mail.ru

Ҷосуфов Ифтихор – мудири шуъбаи ВАО ва таъбу наشري ПИТФИ. Тел.: (+992) 937-84-22-24. E-mail: iftikhor1998@mail.ru.

АВТОРЫ

Ашурзода Саида – И.Д. доцент кафедры искусствovedения и теории музыки ТГИКИ им. Турсунзаде. Адрес: г. Душанбе, улица Турсунзаде 4, д. 6. Тел.: 907221846 Е. Mail: Sfaizalieva@mail.ru.

Бухориев Олим – ведущий научный сотрудник отдела фольклора Института языка и литературы имени Рудаки НАНТ, кандидат филологических наук. Адрес: 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки, 21. Тел.: + 992 93 863 19 62. E-mail: olim.bukhori@bk.ru.

Имомзода Мухаммадусуф – доктор филологических наук, академик, профессор кафедры теории и современной персидской и таджикской литературы ТНУ. Тел.: (+992) 9358064444

Иноятова Зебинисо – к.ф.н., ассистент кафедры телевидения и радиовещания ТНУ. Адрес: 7340025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17. E-mail: Inoyatova.zebo@mail.ru. Тел.: (+992) 770002518

Комилзода Шариф – кандидат педагогических наук, ведущий научный сотрудник отдела библиотечной деятельности НИИКИ. Адрес: 734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Тегеран, 5. Тел.: (992) 900-67-18-06. E-mail: komilzoda1958@mail.ru

Мирзоев Саади – старший сотрудник отдела культуры и истории искусств НИИКИ. Адрес: Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Дехоти 23/2, д. 66. Тел.: (+992) 935767008. E-mail: mirzosaadi@mail.ru.

Муроуди Мурод – доктор филологических наук, профессор кафедры печати Таджикского национального университета. Адрес: 734035, Республика Таджикистан, г. Душанбе, район Фирдоуси, улица Фирдоуси, 95, кв. 6. E-mail: murodi-65@mail.ru

Навбахорова Бибисултон – старший научный сотрудник отдела фольклора Института языка и литературы имени Рудаки НАНТ, кандидат филологических наук. Адрес: 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки, 21. Тел: 992 93 144 1300. E-mail: nawbahor_01@inbox.ru.

Раджабова Азиза – старший научный сотрудник отдела библиотечной деятельности НИИКИ. Адрес: 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Н. Карабаева, 17. Тел.: (992) 915058353.

Рахимов Билолиддин – старший научный сотрудник отдела культуроведения и искусствovedения НИИКИ. Адрес: 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Н.Карабаева, 17. Тел.: 921775553. E-mail: biloliddin.Rahimov33@gmail.com

Сафаралиев Бозор – профессор, доктори илмҳои педагогӣ, профессори Донишқадаи давлатии забонҳои хориҷии Самарқанд.Тел.: + 9634623048. E-mail: bozorsafaraliev@mail.ru

Сафарзода Моҳира – кандидат филологических наук, докторант кафедры телевидения и радиовещания факультета журналистики ТНУ. Адрес: 734025, Република Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки 17, E-mail: anusha-16@mail.ru. Тел.: (+992) 93-862-94-65

Эшонкулов Эшонкул – ведущий научный сотрудник отдела СМИ и издательского дела НИИКИ. Адрес: 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Н. Карабаева, 17. Тел.: (+992) 934-61-51-60. E-mail: askikho@mail.ru

Юсуфов Ифтихор Абубакирович – заведующий отделом СМИ и издательского дела НИИКИ. Тел.: (+992) 937-84-22-24. E-mail: iftikhor1998@mail.ru.

AUTHORS

Ashurzoda Said - Associate professor of the Department of art studies and music theory of the Tajik State Institute of Culture and Art named after Tursunzoda. Address: Dushanbe, Tursunzoda street 4, building 6. Phone: 907221846. E-mail: Sfaizalieva@mail.ru

Bukhoriev Olim – Leading researcher of the Department of the Folklore of the Institute of Language and Literature named after Rudaki of the National Academy of Sciences of Tajikistan, Candidate of Philological Sciences. Address: 734025, Dushanbe, Rudaki avenue, 21. Phone: + 99293 8631962. E-mail: olim.bukhori@bk.ru

Eshonkulov Eshonkul – Leading scientific worker of the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICL. Address: 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, N. Karabaev avenue, 17. Phone: (+992) 934-61-51-60. E-mail: askikho@mail.ru

Imomzoda Muhammadyusuf – Doctor of philological sciences, Academician, Professor of the Department of Theory and Modern Persian and Tajik Literature, TNU, Tel.: (+992) 9358064444.

Inoyatova Zebiniso – Candidat of pedagogical sciences, Assistant of the Department of Television and Radio Broadcasting of the Tajik National University. Address: 7340025, Dushanbe, Republic of Tajikistan, Rudaki Ave., 17. E-mail: Inoyatova.zebo@mail.ru Tel.: (+992) 770002518.

Komilzoda Sharif – Candidate of pedagogical sciences, Leading scientific worker at the Department of Library activities of the RICL. Address: 734024, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 5 Tehran street. Phone: 900-67-18-06; E-mail: komilzoda1958@mail.ru

Mirzoev Saadi – Senior scientific worker of the Department of Culture and Art Studies of the RICL. Address: Republic of Tajikistan, Dushanbe, Dehoti Street 23/2, Appt. 66. Phone: (+992) 935-76-70-08. E-mail: mirzosaadi@mail.ru

Murodi Murod – Doctor of philological sciences, Professor of the Department of printing of the Tajik national University. Address: 95 Firdavsi str., Firdavsi district, Dushanbe, Tajikistan, 734035., E - mail: murodi-65@mail.ru

Nawbahorova Bibisulton – Senior Researcher of the Department of the Folklore of the Institute of Language and Literature named after Rudaki of the National Academy of Sciences of Tajikistan, Candidate of philological sciences. Address: 734025, Dushanbe, Avenue Rudaki, 21. Phone: 992 931441300. E-mail: nawbahor_01@inbox.ru.

Rajabova Aziza – Senior scientific worker at the Department of Library activities of the RICL. Address: 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 17 N. Karabaev avenue. Phone: (992) 915058353.

Rahimov Biloliddin – Senior scientific worker of the Art and Cultural studies of the RICL. Address: 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 17 N. Karabaev avenue. Phone: 921775553. E-mail: biloliddin.Rahimov33@gmail.com.

Safaraliev Bozor – professor, doctor of pedagogical sciences, professor of the Samarkand State Institute of Foreign Languages. Тел.: + 9634623048. E-mail: bozorsafaraliev@mail.ru

Safarzoda Mokhirai – Tajik National University, Candidate of Philology, doctoral student, Department of Television and Radio, Faculty of Journalism. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Ave. 17, E-mail: anusha-16@mail.ru Tel.: (+992) 93-862 -94-65

Yusufov Iftikhor – Head of the Mass Media and publishing department at the Research Institute of Culture and Information. Phone: (+992) 937-84-22-24. E-mail: iftikhor1998@mail.ru.

МУНДАРИЧА

Мероси фарҳангӣ

Бухориев О., Навбаҳорова Б. Корбурди таъбирҳои мутазоди дугона дар байтҳои фолклорӣ.....	5
Салимзода Ф. Доир ба таҷлили наврӯз дар ноҳияи Данғара.....	14

Фаъолияти иҷтимоиву фарҳангӣ

Комилзода Ш., Рачабова Азиза Инъикоси марҳалаҳои баргузори ва натиҷаи озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» дар ҳафтаномаҳои «Омӯзгор» ва «Адабиёт ва санъат».....	24
Сафаралиев Б. Тамоюлҳои фаъолияти китобдорӣ – иттилоотӣ ҷиҳати татбиқи сиёсати фарҳангӣ дар Тоҷикистон	36

Санъатшиносӣ

Мирзоев С. Инқилоби ҳунарии Фаррух Қосим дар сахнаи театри тоҷик.....	45
Раҳимов Б. Фаъолияти ансамбли шашмақомсароёни «Нури Хучанд» дар даврони Истиқлол.....	55
Ашӯрзода Саида Доир ба заминаҳои ташкил ва ташакулӣ ансамбли «Зебо».....	68

ВАО ва таъбу нашр

Имомзода М., Иноятова З. Симои муаллиф дар асарҳои публицистӣ.....	78
Муродӣ М., Юсуфов И. Доир ба ҷанбаҳои публицистии осори бадеии Шералӣ Мӯсо.....	86
Муродӣ М., Сафарзода М. Имконоти жанрҳои публицистӣ бадеӣ дар намои имиҷи давлат.....	98
Эшонкулов Э. Инъикоси масоили об дар ҳафтаномаи «Минбари халқ» (солҳои 2013-2023).....	106
Муаллифон	118

СОДЕРЖАНИЕ

Культурное наследие

Бухориев О., Навбахорова Б. Использование парных контрастных выражений в фольклорных бейтах.....	5
Салимзода Ф. Об празднование Навруза в Дангаринском районе.....	14

Социально-культурная деятельность

Комилзода Ш., Раджабова А. Отражение этапов проведения и результатов республиканского конкурса «Фуруги субхи донои китоб аст» на страницах еженедельников «Омузгор» и «Адабиёт ва санъат».....	24
Сафаралиев Б. Тенденция библиотечно-информационной деятельности по внедрению культурной политики в Таджикистане.....	36

Искусствоведение

Мирзоев С. Художественная революция Фарруха Касыма на таджикской театральной сцене.....	45
Рахимов Б. Деятельность ансамбля шашмакомистов “Нури Худжанд” в период Независимости.....	55
Ашурзода Саида Об предпосылках организации и формирования ансамбля «Зеба».....	68

СМИ и издательское дело СОДЕРЖАНИЕ

Имомзода М., Иноятова З. Образ автора в художественно-публицистических произведениях	78
Муроди М., Юсуфов И. О публицистических аспектах художественное произведение Шерали Муса	86
Муроди М., Сафарзода М. Возможности публицистическо-художественных жанров в представлении имиджа государства.....	98
Эшонкулов Э. Отражение водных проблем в еженедельной газете «Минбари халқ» (2013-2023 гг.).....	106
Авторы.....	118

CONTENTS

Cultural heritage

Bukhoriev O., Nawbahorova B. The use of paired contrasting expressions in folklore verses	5
Salimzoda F. About the celebration of Navruz in the Danghara district	14

Social and cultural activities

Kamilzoda Sh., Rajabova A. Reflection of the processes and the results of the republican competition "Furughi subhi donoī kitob ast" in the newspapers "Omuzgor" and "Adabiyot va San'at"	24
Safaraliev B. Trends in library and information activities to implement cultural policy in Tajikistan.....	36

Art studies

Mirzoev S. Farrukh Qosim's artistic innovation on the Tajik theatre stage	45
Rahimov B. Activities of the Shashmaqom ensemble "Nuri Khujand" in the period of independence	55
Ashurzoda S. On the background and forming the ensemble "Zebo".....	68

Mass Media and publishing issues

Imomzoda M., Inoyatova Z. The image of the author in the publicistic works	78
Murodi M., Yusufov I. About journalistic aspects of fiction works by Sherali Muso	86
Murodi M., Safarzoda M. Possibilities of journalistic and artistic genres.....	98
Eshankulov E. Reflection of water issues in the weekly newspaper "Minbari Khalq" (2013–2023)	106
Authors	118

ТАРТИБИ ТАКРИЗДИХӢ БА МАҚОЛАҲОИ ИЛМИЕ, КИ БА МАЧАЛЛАИ ИЛМИИ «ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ» БАРОИ ЧОП ПЕШНИҲОД МЕГАРДАНД

Мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷалла пешниҳод мегарданд, аз таъхиси пешакӣ гузаронида мешаванд (таъхис аз ҷониби аъзои ҳайати таҳририя – мутахассисони соҳа анҷом дода мешавад) ва сипас дар доираи тартиботи ҷорӣ барои чоп қабул мегарданд. Талабот барои тартиб додани шакли ниҳии матни мақола дар ҳар як шумораи маҷалла чоп карда мешавад.

Ҳангоми қабули шакли дастнависи мақола, корбарони маҷалла доир ба мундариҷа ва риояи талаботи асосӣ ба муаллиф хабар медиҳанд. Норасоӣҳое, ки дар мақола ҷой доранд, то оғози таъхис аз ҷониби муаллиф бояд баргараф карда шаванд. Сипас мақолаи илмӣ, дар доираи талаботи ҷорӣ, барои таъхис ба аъзоёни ҳайати таҳририя ва ё мутахассисони соҳа (номзадҳо ва докторони илм) раван карда мешавад.

Дар тақриз бояд хусусиятҳои муҳими мақола асоснок карда шаванд. Аз ҷумла, навоари илмӣ, муҳимияти омӯзиши масъала, арзиши таърихӣ ва фактологияи мақола, дурустии иқтибосҳои нишондодашуда, услуби матн, истифодаи адабиёти солҳои охир ва камбудию норасоӣҳои мақола. Дар охири тақриз ба мақола баҳои умумӣ дода мешавад ва ба ҳайати таҳририя дар мазмунҳои зерин ҳулосаи муқарриз пешниҳод мегардад: ба чоп тавсия карда шавад; баъди ислоҳи камбудӣҳо ба чоп тавсия карда шавад; барои тақриз иловатан ба мутахассиси дигари масъалаи дахлдор фиристода шавад; барои чоп тавсия карда намешавад. Ҳаҷми тақриз бояд аз як саҳифа кам набошад.

Мақолаҳои илмӣ барои чоп қабулгардида, аммо ба тағйирот ниёздошта, бо нишон додани тавсияҳои муқарриз ва муҳаррир ба муаллифон фиристода мешаванд. Муаллифон бояд камбудию норасоӣҳои ҷойдоштаро ислоҳ намуда, шакли ниҳии матни ҷопӣ ва электронии мақоларо бо дастхати пештарааш ба маҷалла пешниҳод намоянд. Баъди ислоҳи камбудӣҳо мақолаи илмӣ тақроран барои тақриз супорида мешавад ва сипас аз ҷониби ҳайати таҳририя барои ҷопи он иҷозат дода мешавад.

Мақолае, ки ба он тақризи мусбат дода шуда, ҷопи он аз тарафи ҳайати таҳририя ҷонибдорӣ гардидааст, барои нашр қабулгардида ба ҳисоб меравад.

Раванди тақриздихӣ ба мақолаҳои дастнавис ошкоро сурат намегирад. Паҳн намудани хабар дар бораи раванди тақриздихии мақолаи дастнавис боиси поймол гардидани ҳуқуқи муаллиф мегардад. Муқарризон барои нусхабардорӣ намудани матни мақола ва истифодаи он барои эҳтиёҷоти худ ҳуқуқ надоранд.

Муқарризон, инчунин аъзоёни ҳайати таҳририя то нашри мақола иттилооти дар матни мақолаи дастнавис ҷойдоштаро ба манфиати худ истифода карда наметавонанд. Тақризҳо дар идораи маҷалла ба муддати то 5 сол нигоҳдорӣ мешаванд.

Идораи нашрия ҳангоми дархости дахлдор нусхаҳои тақризҳоро ба Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ирсол менамояд.

ПОРЯДОК РЕЦЕНЗИРОВАНИЯ НАУЧНЫХ СТАТЕЙ, ПРЕДСТАВЛЯЕМЫХ В НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ»

Статьи, поступающие в редакцию, проходят предварительную экспертизу (проводятся членами редколлегии – специалистами по соответствующей отрасли науки) и принимаются в установленном порядке. Требования к оформлению оригинала статей приводятся в каждом номере журнала.

Если рукопись принята, то редакция сообщает автору замечания по содержанию и оформлению статьи, которые необходимо устранить до передачи текста на рецензирование.

Затем статьи рецензируются в обязательном порядке членами редколлегии журнала или экспертами соответствующей специальности (кандидатами и докторами наук).

Рецензия должна содержать обоснованное перечисление качеств статьи, в том числе научную новизну проблемы, её актуальность, фактологическую и историческую ценность, точность цитирования, стиль изложения, использование современных источников, а также мотивированное перечисление её недостатков. В заключении дается общая оценка статьи и рекомендации для редколлегии – опубликовать статью, опубликовать её после доработки, направить на дополнительную рецензию специалисту по определенной тематике или отклонить. Объем рецензии - не менее одной страницы текста.

Статья, принятая к публикации, но нуждающаяся в доработке, направляется авторам с замечаниями рецензента и редактора. Авторы должны внести все необходимые исправления в окончательный вариант рукописи и вернуть в редакцию исправленный текст, а также его идентичный электронный вариант вместе с первоначальным вариантом рукописи. После доработки статья повторно рецензируется, и редколлегия принимает решение о ее публикации.

Статья считается принятой к публикации при наличии положительной рецензии и если её поддержали члены редколлегии. Порядок и очередность публикации статьи определяется в зависимости от даты поступления ее окончательного варианта.

Рецензирование рукописи осуществляется конфиденциально. Разглашение конфиденциальных деталей рецензирования рукописи нарушает права автора.

Рецензентам не разрешается снимать копии статей для своих нужд. Рецензенты, а также члены редколлегии не имеют права использовать в собственных интересах информацию, содержащуюся в рукописи, до её опубликования.

Рецензии хранятся в редакции журнала в течение 5 лет.

Редакция журнала направляет копии рецензий в ВАК Республики Таджикистан при поступлении в редакцию издания соответствующего запроса.

МАЪЛУМОТ БАРОИ МУАЛЛИФОН

Талабот нисбат ба мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷаллаи илмие «Паёмномаи фарҳанг» пешниҳод мегарданд

Дар маҷаллаи «Паёмномаи фарҳанг», асосан, мақолаҳои фарогирандаи таҳқиқотҳои илмӣ оид ба соҳаҳои фарҳанг, санъат, китобдорӣ, ахбори омма ва таъбу нашр, ҳунарҳои мардумӣ ва ғайра, ки дар худ навгонӣ доранд, чоп карда мешаванд.

Ҳамаи мақолаҳои илмие, ки барои чоп ба маҷалла пешниҳод мегарданд, бояд ба талаботи зерин ҷавобгӯ бошанд: а) мувофиқати сохти мақолаи илмӣ ба талаботи муқаррарнамудаи маҷалла; б) натиҷаи таҳқиқоти илмӣ будани мақола; в) мувофиқат намудани мавзӯи мақола ба яке аз самтҳои илмие маҷалла.

Мақолаҳое, ки дар матни онҳо маводи муаллифони дигар бе ишораи иқтибос истифода шудаанд, ба баррасии марҳилаҳои навбатӣ пешниҳод намегарданд ва ба чоп роҳ дода намешаванд.

Талабот нисбат ба таҳияи мақолаҳои илмӣ:

Матни мақола бояд дар формати Microsoft Word, бо ҳуруфи Times New Roman барои матнҳои русӣ англисӣ ва бо ҳуруфи Times New Roman Tj барои матни тоҷикӣ таҳия гардида, дар матн ҳаҷми ҳарфҳо 14, ҳошияҳо 2,5 см ва фосилаи байни сатрҳо бояд 1,5 мм бошанд.

Ҳаҷми умумии мақола бо формати А4 бо назардошти рӯйхати адабиёти истифодашуда ва аннотатсияҳо аз 10 то 12 саҳифаро бояд дар бар гирад.

Сохтори мақола бояд бо тартиби зерин таҳия гардад:

– индекси ТДУ (индекси мазкурро аз дилхоҳ китобхонаи илмӣ дастрас намудан мумкин аст);

– насаб ва дар шакли ихтисор ном ва номи падар (намуна: Зубайдӣ А.М.);

– номи муассисае, ки дар он муаллифи мақола қору фаъолият менамояд;

– номи мақола;

– матни асосии мақола;

– рӯйхати адабиёти истифодашуда (на камтар аз 10 номгӯй ва на бештар аз 25 номгӯии адабиёти илмӣ). Рӯйхати адабиёти истифодашуда бояд дар асоси талаботи ГОСТ 7.1-2003 ва ГОСТ 7.0.5-2008 таҳия гардад.

– номи мақола, аннотатсия ва калидвожаҳо бояд бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) таҳия гарданд. Аннотатсия дар ҳаҷми на камтар аз 25 сатр ва калидвожаҳо аз 8 то 10 адад бояд таҳия карда шавад;

– дар охири мақола бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) маълумот дар бораи муаллиф ва ё муаллифон бо тартиби зерин нишон дода шавад: насаб, ном ва номи падар (пурра), дараҷаи илмӣ ва унвони илмӣ (агар бошанд), номи муассисае, ки дар он муаллиф қору фаъолият менамояд, вазифаи ишғолнамуда, телефон, e-mail, нишони ҷойи қори муаллиф.

Ҳангоми иқтибосоварӣ адабиёти истифодашуда ва саҳифаи мушаххаси он бояд дар қавси ҷаҳоркунча [ ] нишон дода шавад. Намуна: [4, с.25]. Яъне, манбаи иқтибос адабиёти №4 ва саҳифаи 25 мебошад.

Нақшаҳо, схемаҳо, диаграммаҳо ва расмҳо бояд рақамгузорӣ карда шаванд. Инчунин онҳо бояд номи шарҳдиҳанда дошта бошанд.

Суроғаи мо: ш. Душанбе, хиёбони Н. Қарабоев, 17 (ошёрнаи 2), ПИТФИ, шуъбаи воситаҳои ахбори омма ва таъбу нашр. Тел.: (+992 37) 233–84–58, murodi@mail.ru

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

Требования к научным статьям, поступающим в научный журнал «Вестник культуры»

В научном журнале «Вестник культуры» печатаются статьи, содержащие результаты научных исследований по гуманитарным наукам: культуре, искусству, библиотековедению, СМИ и печатным изданиям, народные ремеслам и другим, имеющим новизну.

Все поступающие в редакцию журнала научные статьи должны соответствовать следующим требованиям: а) статья должна быть написана с соблюдением установленных требований журнала; б) статья должна быть результатом научных исследований; в) статья должна соответствовать одному из направлений (разделов) журнала.

Все поступающие в редакцию материалы проверяются на наличие заимствований из открытых источников (плагиат), проверка выполняется с помощью системы Antiplagiat. Статьи, содержащие элементы плагиата, автоматически снимаются с рассмотрения, а авторы лишаются возможности опубликовать свою работу в журнале.

Требования к оформлению научных статей:

Статья должна быть подготовлена в формате Microsoft Word, шрифтом Times New Roman, кегль 14, поля 2,5 см со всех сторон, интервал полупетельный.

Объем статьи (включая аннотацию и список литературы) должен быть в пределах от 10 до 12 стр. формата А4.

Статья должна иметь следующую структуру:

- индекс УДК (индекс можно получить в любой научной библиотеке);
- название статьи;
- фамилия и инициалы автора (например: Шарипов Д.М.);
- название организации, в которой работает автор статьи;
- основной текст статьи;
- список использованной литературы (не менее 10 и не более 25 наименований научной литературы). Список литературы оформляется согласно требованиям ГОСТ 7.1-2003 и ГОСТ 7.0.5-2008;
- название статьи, аннотация и ключевые слова оформляются на трех языках (на таджикском, русском и английском языках). Аннотация оформляется в объеме не менее 25 строк, ключевые слова от 8 до 10 слов или словосочетаний;
- информация об авторе на трех языках (таджикском, русском и английском). Здесь указываются ФИО автора полностью, ученая степень, ученое звание (если имеются), название организации, в которой работает автор (авторы), занимаемая должность автора (авторов) в данной организации, телефон, e-mail, а также почтовый адрес места работы автора.

При цитировании конкретного материала ссылки указываются в квадратных скобках [ ]. Образец: [4, с.25]. То есть, литература №4 и страница 25.

Таблицы, схемы, диаграммы и рисунки нужно сгруппировать и пронумеровать. Таблицы, схемы, диаграммы и рисунки должны иметь название.

Наш адрес: г. Душанбе, проспект Н. Карабаева, 17 (2 этаж), НИИКИ, отдел средств массовой информации и издательского дела. Тел.: (+992 37)233–84–58; murodi@mail.ru

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наирияти илмию таҳлилӣ
2025, № 3 (71)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно – аналитическое издание
2025, № 3 (71)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2025, № 3 (71)

Сармуҳаррир
номзади илмҳои филологӣ
Аминзода Абдулфаттоҳ

Муҳаррири масъул
доктори илмҳои филологӣ, профессор
Муродӣ Мурод

Муҳаррири техникӣ
Кузиев Ҷумъабой

Ба ҷоп 03. 10. 2025 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/8.
Қоғази офсетӣ. Ҳуруфи Times New Roman Tj.
Ҷопи офсет. Ҷузъи ҷопии шартӣ 16.
Адади нашр 200 нусха. Супориши № 18/25

Маҷалла дар ҷопхонаи ҶДММ «Аржанг»
ба табъ расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи С. Шерозӣ – 21

